

Regeringens proposition

1984/85:166

om livsmedelspolitiken;

beslutad den 14 mars 1985.

Regeringen förelägger riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll för de åtgärder och de ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

SVANTE LUNDKVIST

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag till riktlinjer för en samlad livsmedelspolitik. Dessa grundar sig på förslag som avgetts av 1983 års livsmedelskommitté.

De av riksdagen år 1984 fastlagda målen för livsmedelspolitiken bör gälla också i fortsättningen. Således bör huvudmålet för livsmedelspolitiken vara att trygga vår livsmedelsförsörjning såväl i fred som under avspärrning och krig. Vissa preciseringar görs i fråga om målen.

Resurserna i jordbruket bör i stort sett överensstämma med vad som behövs för att trygga vår livsmedelsförsörjning och för de utfästelser Sverige gjort i det internationella samarbetet mot världssvälten. För de kostnader som uppstår till följd av att åkerarealen överstiger detta behov föreslås att samhället under en övergångsperiod tar ett delansvar. Det bör i första hand ankomma på jordbruket att aktivt arbeta för att anpassa produktionen.

Konsumentmålet, som innebär att konsumenterna skall få tillgång till livsmedel av god kvalitet och till rimliga priser ligger fast. Som inkomstmål för jordbrukarna bör som tidigare fastslagits gälla att dessa får en med andra jämförbara grupper likvärdig standard. Därutöver föreslås som ett delmål att jordbruket och livsmedelsproduktionen måste ta hänsyn till kravet på en god miljö och till behovet av en långsiktig och planerad hushållning med våra naturresurser.

Ett prisstöd måste även i fortsättningen utgå till jordbruket vilket liksom hittills i huvudsak bör lämnas genom ett gränsskydd. Regleringen bör

fortlöpande ses över i syfte att förenkla och begränsa den. Ordningen med obundna överläggningar om priserna på jordbruksprodukter bör bibehållas.

Omfattningen av jordbruksproduktionen i norra Sverige bör bibehållas i ungefär nuvarande omfattning. En uppräknig av prisstödet till jordbruket i norra Sverige föreslås ske den 1 juli 1985.

I propositionen föreslås att jordbruksnäringen tar ett betydande ansvar i fråga om produktionens anpassning. Investeringsförbudet inom animalieproduktionen föreslås bli förlängt med ett år. De differentierade avgifterna och pristilläggen inom ägg- resp. slaktsvinsproduktionen föreslås tills vidare inte tillämpas.

Förhållandena inom industri- och handelsleden bör utredas ytterligare. Likaså bör en samlad utvärdering ske av frågan om livsmedlens kvalitet. De kostförändringar som kommittén förordat, dvs. främst minskad konsumtion av fett och socker och ökad konsumtion av spannmålsprodukter och potatis, bör beaktas inom livsmedelspolitiken. Ett förstärkt konsumentinflytande förordas inom jordbruks- och fiskprisregleringen.

I propositionen betonas behovet av en ökad inhemsk produktion av ammoniak i syfte att trygga vår livsmedelsförsörjning i en kris.

Propositionens lagförslag

Förslag till

Lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1983: 147) om förbud under viss tid mot nybyggnad av djurstallar för nötkreatur, svin och fjäderfä, dels ändring i samma lag

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1983: 147) om förbud under viss tid mot nybyggnad av djurstallar för nötkreatur, svin och fjäderfä, vilken gäller till utgången av juni månad 1985,

dels att lagen skall äga fortsatt giltighet till utgången av juni månad 1986,

dels att 1 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

För att motverka överskott inom jordbrukets animalieproduktion är nybyggnad av djurstallar för nötkreatur, svin och fjäderfä förbjuden intill utgången av juni månad 1985.

För att motverka överskott inom jordbrukets animalieproduktion är nybyggnad av djurstallar för nötkreatur, svin och fjäderfä förbjuden intill utgången av juni månad 1986.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985.

¹ Senaste lydelse 1984: 86.

JORDBRUKSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1985-03-14

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Lundkvist, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Boström, Bodström, Göransson, Gradin, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Thunborg, Wickbom

Föredragande: statsrådet Lundkvist

Proposition om livsmedelspolitiken

1 Inledning

Riktlinjer för jordbrukspolitiken fastställdes av riksdagen år 1977 (prop. 1977/78: 19, JoU 10, rskr 103). Utvecklingen av samhälls ekonomin under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet medförde emellertid att jordbrukspolitiken inte längre fungerade på det sätt som riksdagen förutsatte när den fattade sitt beslut år 1977. Samtidigt hade det blivit alltmer angeläget att sätta in jordbrukspolitiken i ett samlat livsmedelspolitiskt sammanhang. Med stöd av regeringens bemyndigande den 9 december 1982 tillkallade jag därför en kommitté med uppgift att utforma en livsmedelspolitik.

Kommittén, 1983 års livsmedelskommitté¹, lade i oktober 1983 fram betänkandet (Ds Jo 1983: 10) Vissa jordbrukspolitiska förtursfrågor.

Riksdagen fastställde i februari 1984 övergripande mål för en samlad livsmedelspolitik och antog en ny ordning för överläggningarna om jordbruksprisregleringen (prop. 1983/84: 76, JoU 20, rskr 141). Den nya ordningen med obundna överläggningar har tillämpats under regleringsåret 1984/85.

Livsmedelskommittén har den 9 november 1984 avlämnat sitt huvudbetänkande (SOU 1984: 86) Jordbruks- och livsmedelspolitik. Betänkandet har remissbehandlats. Till protokollet i detta ärende bör fogas dels kommitténs sammanfattning av betänkandet som *bilaga 1*, dels en förteckning

¹ Generaldirektören Ingvar Lindström, ordförande, riksdagsledamoten Arne Andersson i Ljung, lantbrukaren Eric Enlund, journalisten Birgitta Gustafson, riksdagsledamöterna Egon Jacobsson, Einar Larsson, Grethe Lundblad, Åke Selberg och Aina Westin.

över remissinstanserna och en sammanställning av remissyttrandena över betänkandet som *bilaga 2*. Beträffande en närmare redovisning av nuvarande förhållanden m. m. samt kommitténs närmare överväganden hänvisas till betänkandet. I det följande kommer jag även att ta upp vissa frågor som inte kräver riksdagens ställningstagande.

I prop. 1984/85: 100 (bil. 11 s.21 och 42) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, till Bidrag till jordbrukets rationalisering, m. m. för budgetåret 1985/86 beräkna ett förslagsanslag av 50 000 000 kr. och till Prisstöd till jordbruket i norra Sverige för budgetåret 1985/86 beräkna ett förslagsanslag av 330 000 000 kr. Jag anholder att nu få ta upp dessa frågor.

2 Föredraganden

2.1 Allmänna utgångspunkter

2.1.1 Livsmedelssektorn i samhället

Den del av vårt näringsliv som producerar, förädlar och distribuerar våra livsmedel och de insatsvaror som behövs härför, livsmedelssektorn, sysselsätter i dagens Sverige ungefär en halv miljon människor. Sammantaget utgör livsmedelssektorn en betydande del av det svenska näringslivet. Konsumtionen av livsmedel uppgår till ca 80 miljarder kr., dvs. runt 20 % av den totala privata konsumtionen av varor och tjänster.

Livsmedelssektorn brukar ofta beskrivas som en kedja med olika led. Livsmedelskedjans första led är *råvaruledet* som främst omfattar jordbruket, fisket och trädgårdsnäringen. Sedan följer *industri- eller förädlingsledet*, *handelsledet* med både parti- och detaljhandel samt sist men inte minst *hushållsledet* som dels lagrar, dels tillagar livsmedlen så att de kan konsumeras. Hushållsledet består inte bara av enskilda hushåll utan också av offentliga och privata storhushåll, dvs. främst sjukhus och skolbespisningar resp. restauranger.

Längs hela livsmedelskedjan finns företag som förser kedjans olika led med de insatsvaror som behövs, t.ex. handelsgödsel och maskiner till jordbruket och trädgårdsnäringen, redskap och utrustning till fisket, maskiner och förpackningar till livsmedelsindustrin och handeln samt kylskåp och hushållsmaskiner till hushållen. Alla leden förbrukar också energi i form av t.ex. drivmedel och elström.

Av råvarorna för våra livsmedel är den alldeles övervägande delen inhemsk. Trots detta är livsmedelssektorn inte en isolerad inhemsk näringsgren. Såväl de olika delarna av livsmedelskedjan som den insatsvaruindustri som förser livsmedelssektorn med maskiner, förnödenheter, energi och tekniskt kunnande är genom utrikeshandeln sammanlänkade med andra länder. Utrikeshandeln med livsmedel är viktig för att vi skall få tillgång till varor som inte kan framställas i vårt land och därmed öka

konsumenternas valmöjligheter. Den är också viktig för att stimulera konkurrensen och för att ge vår egen livsmedelsindustri tillgång till en större marknad.

I takt med samhället i övrigt har livsmedelssektorn, sett över några årtionden, genomgått stora förändringar. Vid 1900-talets början var jordbruket i stor utsträckning baserat på självhushåll vid små enheter med mycket arbetskraftskrävande produktionsformer. Beredningen av livsmedlen gjordes till största delen i hushållen eller vid små mejerier, slakterier, kvarnar och bagerier, spridda över hela landet. Att framställa och bereda det nödvändiga behovet av livsmedel var ett hårt och slitsamt arbete som gav sysselsättning och i bästa fall ett nödortfugt uppehålle åt den övervägande delen av befolkningen.

Ännu vid slutet av det andra världskriget karakteriserades sektorn av små jordbruksföretag med begränsad mekanisering och ett betydande behov av manuell arbetskraft, av hantverksmässig berednings- och förädlingsindustri och av att hushållen fortfarande svarade för en mycket stor del av beredningen av livsmedlen.*

Den utveckling som ägt rum inom livsmedelssektorn under efterkrigstiden har för jordbruket inneburit att avkastningen för vissa grödor och djurslag i stort sett fördubblats. Arbetskraften har under samma period minskat med 80 %. Arealen åker minskade starkt under 1950- och 1960-talen men har varit i stort sett oförändrad de senaste tio åren. Utvecklingen i jordbruket särskilt under 1950- och 1960-talen har alltså inneburit att den totala produktionen har kunnat hållas oförändrad eller t. o. m. öka trots att produktionsresurserna, främst i form av åker och arbetskraft, har minskat. Även inom trädgårdsnäringen har produktiviteten förbättrats genom rationella metoder och bättre sorter. När det gäller produktionen kan dock noteras att den inhemska odlingens andel av konsumtionen av köksväxter har sjunkit under 1960- och 1970-talen. Inom fisket har en utveckling liknande den inom jordbruket ägt rum. Fångsterna av fisk ökade fram till mitten av 1960-talet trots att antalet verksamma yrkesfiskare minskade. Under det senaste årtiondet har minskningen av produktionsresurserna i jordbruket och fisket bromsats upp och i fråga om åkerarealen i jordbruket i stort sett avstannat. Med en fortsatt produktivitetsökning har den totala produktionen ökat.

Under efterkrigstiden har också de efterföljande leden i livsmedelskedjan genomgått en snabb omvandling. En effektiv livsmedelsindustri har vuxit fram och tagit över en mycket stor del av den förädling, beredning och även tillagning av livsmedel som tidigare gjorts inom primärproduktionen eller i hushållen. Samtidigt har främst förpackningstekniken och självbetjäningssystemet inom detaljhandeln revolutionerat varudistributionen. Här har hushållen fått ta över uppgifter som tidigare sköttes av handeln, t. ex. ihopplockning och transport av varorna.

Den beskrivna utvecklingen har inneburit att en allt mindre del av våra

resurser tas i anspråk för att klara försörjningen med livsmedel. Maskiner, kemikalier och på senare tid datorer ersätter arbetskraft och ökar avkastningen per hektar eller djurenhet och höjer produktiviteten i förädlings- och handelsleden. Hela denna process har medfört att vi fått stora ekonomiska resurser frigjorda för andra produktions- och konsumtionsbehov – bostad, bilar, resor, sjukvård m.m. Denna utveckling gäller inte enbart Sverige utan är typisk för hela västvärlden under motsvarande period och är närmast en förutsättning för det moderna välfärdssamhället.

2.1.2 Samhällsekonomiska utgångspunkter

Under perioden från andra världskrigets slut fram till år 1973 kännetecknades utvecklingen i industriländerna av en snabb ekonomisk tillväxt med måttliga konjunkturvariationer. En vändpunkt i utvecklingen ägde rum med början år 1973, initierad främst av den första oljekrisen och det efterfrågebortfall som denna skapade. För Sveriges del dämpades BNP:s ökningstakt betydligt vid 1970-talets mitt. Den privata konsumtionen var i stort sett oförändrad medan bruttoinvesteringarna minskade.

Under 1970-talet skedde en omfattande överföring av arbetskraft från näringslivets varuproduktion till sektorn offentliga och privata tjänster, samtidigt som varuproduktionen fortsatte att stiga. Under 1980-talets första år accentuerades sysselsättningsminskningen inom industrin, samtidigt som den offentliga tjänstesektorns sysselsättningsexpansion något hölls tillbaka. Den totala sysselsättningen i vårt land minskade under åren 1981 och 1982 men har under åren 1983 och 1984 ökat med närmare 40 000 personer.

Jordbrukets och fiskets andel av det totala antalet sysselsatta har minskat från 6,4 % år 1970 till 3,9 % år 1983. Även inom trädgårdsnäringen har sysselsättningen minskat.

Ända fram till mitten av 1970-talet förbättrades både jordbrukets och industrins arbetsproduktivitet med 6 å 7 % per år. Inom jordbruket ligger produktivitetstalen fortfarande kvar på 1960-talets höga nivå, medan utvecklingen inom industrin har varit sämre.

Den gynnsamma ekonomiska utvecklingen i Sverige under större delen av efterkrigstiden ledde bl.a. till att den privata konsumtionen ökade kraftigt. Härigenom sjönk även den andel av hushållens utgifter som behövde användas till livsmedel avsevärt eller från ca 30 % vid 1950-talets början till ca 20 % i dag.

Under perioden 1970–1976 ökade fortfarande den totala privata konsumtionen räknat per capita, men därefter har den sjunkit. Reallönerna har sjunkit kraftigt sedan mitten av 1970-talet.

Under de senaste två åren har den ekonomiska utvecklingen i Sverige på ett påtagligt sätt vänt till det bättre. Efter flera års stagnation och nedgång har vi fått en god tillväxt i ekonomin. Underskottet i vår handelsbalans har vänts till ett överskott. Industrin visar god lönsamhet och industriinvesteringarna ökar.

Inflationen är på väg ned, liksom arbetslösheten. Även om det ännu återstår mycket innan vi uppnått de mål som regeringen har ställt upp, kan vi nu konstatera att utvecklingen i Sverige är på rätt väg. Detta är av stor betydelse eftersom problemen inom livsmedelssektorn inte kan lösas utan en tillfredsställande allmän ekonomisk utveckling i vårt land. Utrymmet för privat konsumtion kommer dock att vara begränsat för lång tid framöver. Samtidigt måste livsmedelspolitiken utformas så att den främjar det allmänna målet för regeringens ekonomiska politik att föra Sverige ur krisen.

En god grund har lagts genom 1984 års riksdagsbeslut om obundna överläggningar om ersättningen till jordbruket och viss förädlingsindustri. Detta beslut har inneburit att riskerna för en inflationsdrivande kostnadsutveckling till följd av systemet med automatisk kostnadskompensation har kunnat brytas till fördel för både konsumenter och jordbrukare.

Under innevarande regleringsår har ersättningen fastställts enligt den nya ordningen i samförstånd med lantbrukarnas företrädare och på en nivå som ligger inom ramen för regeringens inflationsmål.

2.1.3 Behovet av en livsmedelspolitik

I det föregående (avsnitt 2.1.1) har jag i stora drag redogjort för utvecklingen inom livsmedelssektorn under de senaste årtiondena. Denna utveckling har inneburit att en allt mindre del av resurserna i samhället tas i anspråk för livsmedelsproduktionen. De frigjorda resurserna har kunnat användas för produktion av andra varor och tjänster som behövs och efterfrågas i samhället och har på så sätt bidragit till välbefinnandets ökning. Att livsmedelssektorn i sin helhet är rationell och effektiv är självfallet ett intresse för hela samhället, inte minst för producenter och konsumenter.

Samtidigt har det särskilt under senare år blivit uppenbart att utvecklingen inom livsmedelssektorn också har lett till förhållanden som inte i alla avseenden är positiva. Detta har inte bara konsumenterna utan också de som arbetar inom livsmedelssektorn fått erfara. Som ett led i rationaliseringsprocessen har en stark koncentration skett inom främst förädlings- och handelsleden. Koncentrationen har medfört att en tidigare geografiskt väl spridd verksamhet har samlats till större enheter, som förser hela regioner med varor. En sådan utveckling har t. ex. ägt rum inom mejeri- och slakteriindustrin och även i bageribranschen. Koncentrationen medför att råvaror måste samlas upp från ett stort område och de färdiga varorna transporteras långa vägar innan de når konsumenterna. Detta kan innebära risker för livsmedels kvaliteten och fräschheten. För de anställda i livsmedelsindustrin har koncentrationsprocessen ofta inneburit att mindre, lokala anläggningar har lagts ned med flyttning eller längre arbetsresa till en större, central anläggning som följd.

Ett fåtal stora ägargrupper dominerar livsmedelsindustrin. Lantbrukskooperationen som är störst svarar för nästan hela uppsamlingen av råvaror och för större delen av det första förädlingsledet.

Koncentrationen gäller också i hög grad varudistributionen både geografiskt och vad gäller ägarinflytande. Tre stora kedjor dominerar, nämligen ICA, KF och DAGAB.

Ägarkoncentrationen inom livsmedelsindustrin och -handeln kan innebära risker från konkurrenssynpunkt. Begränsas konkurrensen finns det risk att konsumenten får betala ett högre pris. Koncentrationen kan också innebära att urvalet av varor begränsas, så att olika smakriktningar och kvalitetskrav inte kan tillgodoses. Specialiteter och importerade varor med otillräcklig omsättning kan komma att utgå ur de stora kedjornas sortiment. Dessa varor kan därmed bli svåra att hålla kvar på marknaden.

En koncentration av viss livsmedelsproduktion till ett fåtal stora enheter med stora transportavstånd som följd kan också innebära hälsorisker. Jag tänker särskilt på olika slag av tillsatser som används inom livsmedelsindustrin för att förlänga hållbarhetstiden.

Många konsumenter känner oro för att kemikalier och andra tillsatser i maten skall innebära hälsorisker. Denna oro måste tas på allvar. Även i de fall där inga risker kan påvisas är det naturligt att konsumenterna känner olust inför bruket av s. k. livsmedelskosmetika.

Även vissa av de produktionsformer som tillämpas inom jordbruket kan ifrågasättas från hälso- eller miljösynpunkt. Med olika tekniska hjälpmedel, förbättrat avelsmaterial, nya utsädessorter och omfattande användning av kemikalier har mark och djur kommit att utnyttjas allt intensivare. Utan dessa förändringar i produktionsformerna hade vi inte uppnått dagens höga avkastning och effektivitet. De nuvarande produktionsformerna, som i stor utsträckning utformats med utgångspunkt i företagsekonomiska bedömningar, har emellertid från samhällssynpunkt visat sig leda till vissa negativa effekter. Användningen av handelsgödsel har medfört ökad förorening av grund- och ytvatten och bidrar till försurningen av mark och vatten och till övergödning av vattendrag. Den omfattande användningen av bekämpningsmedel kan innebära risker från hälso- och miljösynpunkt. Den tillämpade brukningstekniken har ibland gått ut över naturvårdens intressen. I fråga om växtodlingen har framförts farhågor om att dagens odlingsformer på lång sikt kan försämra markens produktionsförmåga.

Inom animalieproduktionen har effektivitetssträvandena i stor utsträckning inriktats på teknisk utveckling för att spara arbetskraft samt på att genom avel och utfodring höja djurens avkastningsförmåga. Genom att inte i tillräcklig omfattning beakta djurens naturliga beteende vid produktionens utformning har negativa effekter beträffande djurens tålighet och motståndskraft mot sjukdomar uppkommit. För att motverka produktionssjukdomar har vid utfodringen använts kemikalier som genom livsmedlen kan inverka på människors hälsa. Våra kunskaper om hur produktionen bör utformas för att negativa effekter skall undvikas är otillräckliga.

Det är mot den här bakgrunden som regeringen i den förra året fram-

lagda forskningspropositionen har föreslagit en omfattande satsning på forskning om alternativa produktionsformer som motverkar miljörisker men bibehåller en hög effektivitet. Syftet är bl. a. att finna alternativ till dagens produktionsformer som bevarar markens produktionsförmåga och minimerar användningen av kemikalier. Vi måste också öka möjligheterna att kunna kontrollera sjukdomar, skadegörare och ogräs med förebyggande åtgärder.

Som jag framhöll i min anmälan till forskningspropositionen krävs för att förbättra djurens hälsotillstånd, ökade forskningsinsatser om den moderna djurhållningens inverkan på djurens beteenden och välbefinnande. Tekniken bör bl. a. inriktas på att minska djursjukdomarna genom bättre stallmiljöer.

Utvecklingen inom livsmedelssektorn under de senaste årtiondena har också ökat sårbarheten i vår livsmedelsförsörjning. Det moderna jordbruket är beroende av importerade produktionsmedel, såsom kvävegödselmedel och proteinfodermedel. Även livsmedelsindustrins beroende av importerade insatsvaror har ökat.

För konsumenterna har utvecklingen under senare delen av 1970-talet och början av 1980-talet inneburit kännbara prishöjningar på livsmedel bl. a. som en följd av kraftiga kostnadsökningar både inom jordbruket och efterföljande led. Under perioden 1977–1982 steg livsmedelspriserna i konsumentledet med i genomsnitt 10,7% per år. Samtidigt föll reallönerna med över 8% på sex år. Prisökningarna och den minskade köpkraften har lett till att konsumtionen av vissa livsmedel, främst kött och fläsk, har minskat. Samtidigt har produktionen ökat bl. a. genom att jordbrukarna sökt kompensera en sjunkande lönsamhet med ökade arbetsinsatser och större besättningar. Jordbruket kan därför inte avsätta hela sin produktion inom landet utan måste i allt högre grad sälja produkterna utomlands med ökade exportkostnader som följd. Detta innebär försämrad lönsamhet för jordbruket och verkar på sikt höjande på den inhemska konsumentprisnivån. Från i stort sett balans år 1979 ökade t. ex. överskotten av nötkött till ca 20 milj. kg år 1982, vilket motsvarar ca 15% av produktionen. Även överskotten av fläsk, ägg och mjölkprodukter ökade. De sammanlagda exportkostnaderna för överskotten beräknas innevarande regleringsår uppgå till 3 å 3,5 miljarder kr.

Inflationen och ränteläget har också vållat ekonomiska problem inom jordbruket. Inte minst gäller detta för nyetablerade jordbrukare.

För stora grupper av konsumenter, inte minst barnfamiljer och andra grupper med små ekonomiska resurser, är priset avgörande för vilka livsmedel man kan köpa. Samtidigt som många konsumenter här i landet på grund av prisnivån tvingas avstå från att köpa t. ex. kött i den utsträckning som de skulle önska, måste svenskt kött säljas till utlandet till priser som ligger långt under produktionskostnaden. Detta är enligt min mening en orimlig situation som lätt kan leda till en ond cirkel: dyrare kött,

minskad konsumtion, minskade inkomster för jordbrukarna, höjda priser för att kompensera de minskade inkomsterna.

Vad jag nu har anfört visar att livsmedelssektorn i vårt samhälle inte fungerar på ett i alla avseenden tillfredsställande sätt. Jag har i detta avsnitt pekat på en rad problem. Vissa produktionsformer i jordbruket och förädlingsindustrin främjar inte en god livsmedelskvalitet och kan i vissa fall medföra risker för hälsa och miljö. Den starka koncentrationen i förädlings- och handelsleden medför risker för konkurrensbegränsningar, ökar vår sårbarhet och försämrar den regionala balansen. Bruket av konserveringsmedel, andra livsmedelstillsatser och bekämpningsmedel som både är en förutsättning för och en följd av moderna distributionsformer oroar konsumenterna. De växande överskotten pressar jordbrukets lönsamhet och leder på sikt till ökade priser för konsumenterna.

Flera av de problem som jag har berört är gemensamma för flera led i livsmedelskedjan. Livsmedlens kvalitet beror t.ex. på åtgärder genom hela livsmedelskedjan.

På motsvarande sätt beror konsumentpriset på livsmedel på effektiviteten i alla leden. En åtgärd som sänker kostnaderna i ett led i livsmedelskedjan kan "ätas upp" av otillräcklig konkurrens eller överkapacitet i ett annat led. Det är mot denna bakgrund nödvändigt att se livsmedelskedjan som en helhet. Samhällets åtgärder, som hittills har varit inriktade på vissa delar av denna kedja, måste på ett bättre sätt samordnas och inriktas på hela livsmedelssektorn. Uppmärksamheten måste enligt min mening mera än hittills riktas mot samspelet och beroendet mellan de olika leden i livsmedelskedjan när det gäller framställningen och distributionen av våra livsmedel. Vad som således behövs är enligt min mening en samlad syn på livsmedelssektorn, en livsmedelspolitik. Detta behov vitsordas bl.a. av socialstyrelsen, statens livsmedelsverk och jordbruksnämndens konsumentdelegation. Flertalet remissinstanser är positiva till tanken på en samlad livsmedelspolitik eller lämnar den utan erinringar. Lantbrukarnas riksförbund (LRF) har dock en annan uppfattning.

Jag anser att samhällets syn på produktionen och distributionen av livsmedel och de samhälleliga åtgärder som berör livsmedelssektorn bör samordnas i en gemensam livsmedelspolitik. Jag skall i det följande återkomma till målen för en livsmedelspolitik och till dess närmare utformning.

2.2 Den internationella bakgrunden

2.2.1 Inledning

Liksom vid tidigare jordbrukspolitiska ställningstaganden bör den internationella situationen på livsmedelsområdet tillmätas betydelse vid utformningen av vår egen livsmedels- och jordbrukspolitik. Även om denna politik siktar till att bibehålla en hög självförsörjningsgrad och en hög grad av internationellt oberoende på detta område är det ofrånkomligt att ut-

vecklingen på det jordbrukspolitiska området i vår omvärld får betydelse också för vår egen livsmedelspolitik – en betydelse som ökat i takt med det växande överskott som under senare år fått avsättas på exportmarknaderna.

Under senare år har de jordbrukspolitiska frågorna alltmer hamnat i centrum för såväl den handelspolitiska som den utvecklingspolitiska utvecklingen. Spänningarna mellan skyddade och i många fall starkt subventionerade hemmamarknader och de fria världsmarknaderna har vuxit och lett till alltmer öppna motsättningar mellan olika ländergrupper. Samtidigt har skillnaden mellan den industrialiserade världen och u-världen i fråga om situationen på livsmedelsområdet blivit alltmer drastisk. Medan flertalet länder i Nordamerika och Västeuropa har betydande överskott av jordbruksprodukter räknar man med att ca 500 miljoner människor i u-länderna lider en allvarlig brist på livsmedel. Rena svältkatastrofer har i växande utsträckning drabbat människor i såväl Afrika som Asien.

Jordbruksfrågorna spelar därför en allt större roll i det internationella förhandlingsarbetet. Olikheterna i stödsystem har t. ex. föranlett ett tilltagande antal konflikter som måste finna sin lösning under de närmaste åren. Den växande överproduktionen av såväl animaliska som vegetabiliska livsmedel i länder som skyddar och/eller subventionerar sin egen jordbruksproduktion har lett till allvarliga störningar på världsmarknaden.

I Förenta Staterna diskuteras f. n. omfattande omläggningar av jordbrukspolitiken, vilket framkallat stor oro inom bl. a. EG. Många utvecklingsländer ser även en omläggning av jordbrukspolitiken inom industriländerna som ett viktigt medel för en utveckling för deras eget vidkommande.

I den nya förhandlingsrunda inom det allmänna tull- och handelsavtalet (GATT) som nu tar allt fastare former förväntas jordbruksfrågorna bli centrala. Det finns ett betydande internationellt tryck för att skapa en större handelspolitisk disciplin på jordbruksområdet. De nu allt större handelspolitiska spänningarna och konflikterna på detta område måste lösas upp. Ett viktigt element i en bättre ekonomisk ordning i världen är att åstadkomma en effektivare produktion av jordbruksvaror och en rättvisare fördelning av livsmedelsförsörjningen.

Det är i dag svårt att säga vart utvecklingen kommer att leda. En sak torde dock vara klar, nämligen att de ekonomiska och handelspolitiska förutsättningarna för livsmedelsproduktionen internationellt sett kommer att förändras under de närmast framförliggande åren. Den nuvarande bristen på fasta handelspolitiska regler på detta viktiga område kan inte bestå någon längre tid utan att detta i så fall leder till allvarliga störningar på viktiga marknader och i många produktionsländer.

Den svenska livsmedelspolitiken måste därför läggas upp på ett sådant sätt att man har en flexibel beredskap inför vad som kan bli resultatet av många olika internationella diskussioner och förhandlingar som nu pågår eller som kan komma att inledas inom kort.

2.2.2 Den globala livsmedelsförsörjningen

Enligt kommittén ger aktuella bedömningar av den ekonomiska utvecklingen i världen inte stöd för antaganden om någon mera väsentlig ökning av tillväxttakten i världen som helhet under 1980-talet. Mycket talar för att BNP-tillväxten snarare blir lägre än under 1970-talet.

Kommittén framhåller att livsmedelsproduktionen i världen under åren 1971–1982 trendmässigt ökade med i genomsnitt 2,3 % per år. Detta var något lägre än under närmast föregående tioårsperiod. Räknat per capita minskade ökningstakten från 0,8 % till 0,5 % per år.

Uppbromsningen i tillväxttakten i livsmedelsproduktionen under 1970-talet ägde rum i i-länderna och framför allt i Sovjetunionen och Östeuropa. För u-länderna som grupp noterades däremot en inte oväsentlig ökning av tillväxttakten både totalt och per capita. Ett undantag utgjorde Afrika, som bl. a. till följd av svåra torrperioder uppvisade en trendmässig nedgång i produktionen per capita.

Med stöd av ett flertal internationella studier framhåller kommittén att livsmedelssituationen för de fattigaste länderna har försämrats under senare år, trots en stigande tillgång på livsmedel globalt sett. Detta understryker att det globala livsmedelsproblemet är ett fattigdomsproblem.

Det råder emellertid enligt kommittén inte något tvivel om att världens resurser i sig räcker för att mätta en befolkning som är avsevärt större än den nuvarande. Hur många som kan försörjas finns det flera uppfattningar om, men ett stort antal undersökningar pekar på att jordens fysiska och ekonomiska resurser inte utgör någon verklig begränsning inom överskådlig framtid.

Det faktum att resurserna kan beräknas räcka torde emellertid inte innebära att en tillräcklig produktion verkligen kommer att äga rum. De produktionsökningar som kommer att krävas torde i första hand liksom hittills kunna uppnås genom en förbättrad avkastning. Samtidigt är det inte realistiskt att räkna med att svälten kommer att ha utrotats eller ens minskat om 15 år. Nuvarande trender pekar på att antalet allvarligt undernärda människor kommer att öka ytterligare och uppgå till nära 600 milj. år 2000, jämfört med drygt 400 milj. åren 1974–1976.

De prognoser som gjorts över befolkningsutvecklingen samt den ekonomiska utvecklingen ger vid handen att den totala effektiva efterfrågan på livsmedel kommer att öka väsentligt fram till år 2000. Världens konsumtion av spannmål vid sekelskiftet kan komma att uppgå till närmare 2 200 milj. ton, vilket kan jämföras med omkring 1 450 milj. ton år 1980. Det säger sig självt att det är i u-länderna som de stora ökningarna i så fall kommer att äga rum.

Det får enligt kommittén anses mycket osäkert om u-länderna själva förmår öka sin produktion i samma utsträckning som efterfrågan ökar. Utvecklingen hittills pekar snarast på motsatsen. Sannolikt är att liksom hittills en del av konsumtionsökningen kommer att behöva täckas genom

import, vilket ställer krav på produktionsökningar även utanför u-länderna.

Behovet av att importera främst spannmål väntas enligt kommittén komma att öka främst i de s. k. låginkomstländerna och i statshandelsländerna i Asien men även i de något rikare u-länderna. En viktig reservation får dock enligt kommittén göras med hänsyn till hur de f. n. stora betalningsbalansproblemen i ett stort antal av dessa länder kommer att utvecklas. Beträffande den framtida importen av spannmål till Sovjetunionen och Östeuropa råder enligt kommittén stor osäkerhet.

Det svenska livsmedelsbiståndet omfattar ca 100 000 ton vete och ca 10 000 ton rapsolja per år. Kommittén bedömer en ökning av detta bistånd under 1980-talet vara möjlig.

Remissinstanserna delar i huvudsak kommitténs bedömningar. Många understryker behovet av att bygga upp den inhemska livsmedelsförsörjningen i berörda länder, men menar samtidigt att det under överskådlig tid också finns behov av bistånd i form av livsmedel till svältdrabbade områden.

För egen del vill jag framhålla följande. Den enda varaktiga lösningen på livsmedelsproblemet i u-länderna är, som också kommittén påpekar, att dessa länders förmåga att producera sina egna livsmedel ökar. Detta ställer stora krav på u-landsregeringarnas vilja och förmåga att politiskt prioritera jordbruk och landsbygdsutveckling. Detta ställer också krav på större insatser från den rika världen för utbildning och uppbyggnad av infrastrukturer m. m. för utveckling av jordbruk och landsbygd.

Av detta resonemang följer att Sverige på sikt inte bör bevara och utveckla kapacitet för omfattande livsmedelshjälp och u-landsexport. Icke desto mindre kommer det även under de närmaste åren att behövas livsmedelsbistånd både för att avhjälpa akuta svältkatastrofer som dem vi har bevittnat i Afrika och för att stödja utvecklingsprojekt i de allra fattigaste länderna. Liksom kommittén anser jag att en viss ökning av livsmedelsbiståndet kan förutses för resten av 1980-talet.

I detta sammanhang vill jag understryka att livsmedelsbiståndet måste ges under starkt hänsynstagande till det lokala jordbrukets situation och ges en sådan utformning att det inte motverkar strävandena att bygga upp u-ländernas egen livsmedelsproduktion.

2.2.3 Världsmarknaden för jordbruksråvaror och livsmedel

Världshandeln för de flesta varor utgör endast en mindre del av världsproduktionen. Detta förhållande bör enligt kommittén bl. a. ses mot bakgrund av att jordbrukspolitiken i de flesta länder har som mål att upprätthålla en relativt hög självförsörjningsgrad, samtidigt som prisstabilisering och skäliga inkomster för jordbrukarna eftersträvas. För att uppnå detta stöder flertalet länder sin jordbruksproduktion med gränsskydd eller andra importbegränsningar och stödåtgärder eller andra slag av subventioner.

Nästan hela världsproduktionen – och konsumtionen – av livsmedel åger således rum inom ramen för nationellt eller regionalt (EG) avgränsade system. Förekomsten av gränsskydd och andra subventioner ger upphov till nationellt reglerade marknader, som är mer eller mindre avskärmade från världsmarknaden. I nästan alla länder ligger de nationella priserna normalt över världsmarknadspriserna och tillfälliga, eller mer permanenta, överskott måste avsättas på världsmarknaden med hjälp av exportstöd.

Ett litet antal länder svarar för en dominerande del av världsexporten av jordbruksprodukter. Förenta staterna, Kanada, Australien, Argentina och Nya Zeeland är några av de viktigaste. EG har en betydande export men importerar samtidigt stora kvantiteter, främst fodermedel.

Världshandeln med *spannmål* har genomgått stora förändringar sedan början av 1960-talet. De västliga industriländernas exportöverskott har ökat kraftigt och Förenta staterna har befast sin ställning som världens dominerande exportör med en andel av världsexporten på omkring 50%. EG har utvecklats till nettoexportör av spannmål. Förenta staterna har sedan länge periodvis tillämpat olika slag av produktionsreglerande åtgärder (främst arealbegränsningsprogram). Även i EG har på senare tid åtgärder vidtagits för att dämpa produktionsutvecklingen.

U-ländernas nettoimport har ökat avsevärt och snabbast i de s. k. nyindustrialiserade länderna (NIC-länderna) och OPEC-länderna¹.

Statshandelsländerna har blivit betydande nettoimportörer efter att utbud och efterfrågan i dessa länder varit i balans i början av 1960-talet.

Den begränsning av spannmålsexporten till Sovjetunionen som Förenta staterna av politiska skäl tillämpade under perioden januari 1980 till april 1981 fick betydande effekter på Sovjetunionens importmönster, vilka delvis kvarstår.

En under senare år ökande del av världshandeln med vete och fodersäd sker inom ramen för bilaterala långtidsavtal såsom t.ex. det mellan Förenta staterna och Sovjetunionen. F. n. uppges ett tjugotal sådana avtal föreligga omfattande tillsammans mer än 30 milj. ton, eller i runda tal 15% av världshandeln.

Den andel av produktionen av *animaliska* livsmedel som går i internationell handel är normalt betydligt mindre än motsvarande andel för de vegetabiliska stapelvarorna. I allmänhet omsätts endast några få procent av produktionen på världsmarknaden (mjölkpulver utgör dock ett undantag).

Världshandeln med *animalier* är vad gäller nötkött, ost och i viss mån fläsk i praktiken uppdelad i delmarknader på grund av kvalitetsskäl, veterinära bestämmelser och handelspolitiska skäl, vilket bl. a. innebär att representativa världsmarknadspriser är svåra att fastställa.

¹ De länder som är medlemmar i De Oljeexporterande Ländernas Organisation.

Under den senaste tioårsperioden har OPEC- och NIC-länderna utvecklats till importmarknader av allt större betydelse i takt med en stigande konsumtion. Karakteristiskt för utvecklingen vad gäller de spannmålsbaserade produkterna är dock att i många länder en ökad konsumtion åtföljts av en ökad inhemsk produktion. Detta har medfört att handeln med foder-såd kommit att få en ökad betydelse.

Kännetecknande för den internationella marknadssituationen inom mejerivaruområdet är de tilltagande överskotten inom i-länderna. Världslageren av t. ex. skummjölkspulver överstiger med bred marginal ett års omsättning på världsmarknaden.

Under större delen av 1960-talet och de första åren av 1970-talet sjönk *världsmarknadspriserna på livsmedel* svagt realt sett, dvs. bytesvärdet på den internationella marknaden försvagades något. I början av 1970-talet började priserna att stiga och nådde sin kulmen åren 1973–1974 vid en nivå som i löpande priser låg mer än dubbelt så högt som prisnivån under 1960-talet.

Sammanfattningsvis kan konstateras att världsmarknadspriserna på jordbruksprodukter under tiden efter år 1970 uppvisat betydligt större variation än under 1960-talet.

Det övervägande intrycket av ett flertal internationella framtidsstudier, som kommittén har tagit del av, är enligt kommittén att stigande realpriser på livsmedel i världshandeln är den mest sannolika utvecklingen. Denna slutsats är dock inte reservationslös. Det är angeläget att betona den stora osäkerhet man har att räkna med när det gäller världsmarknadsprisernas utveckling såväl på lång som på kort sikt. Fortsatt sjunkande realpriser framstår dock, enligt kommittén, som osannolika.

Vad gäller förhållandet vegetabilier/animalier synes enligt kommittén världsmarknaden för spannmål långsiktigt komma att utvecklas något gynnsammare, från exportörernas synpunkt sett, än marknaderna för animalieprodukter. För detta talar enligt kommittén bl. a. en sannolikt fortsatt strävan i många av de mer industrialiserade u-länderna (inkl. NIC-länderna) att öka självförsörjningen med animalier.

Övervägande skäl talar vidare för att man får räkna med en fortsatt instabilitet i priserna på världsmarknaden för samtliga viktiga stapelvaror inom jordbruksområdet. Bland förhållanden som ger stöd för denna slutsats kan nämnas Sovjetunionens antagligen även fortsättningsvis starkt varierande import, sannolikt fortsatta svängningar i växelkurserna för viktiga valutor samt de mycket små utsikterna att få till stånd ett effektivt globalt stabiliseringsarrangemang för spannmål åtminstone under de närmaste åren.

Enligt kommittén talar mycket för att världsmarknadspriserna liksom hittills normalt under överskådlig framtid kommer att ligga under de svenska. Priser på världsmarknaden som i framtiden temporärt överstiger de svenska kan dock inte uteslutas.

De remissinstanser som har tagit upp den internationella marknadssituationen för jordbruksprodukter och livsmedel delar i allmänhet kommitténs bedömningar och understryker att osäkerheten är stor vad gäller världsmarknadsprisernas utveckling.

För min del kan jag i huvudsak dela livsmedelskommitténs bedömningar i fråga om utvecklingen av den internationella marknaden för jordbruksprodukter och livsmedel. Som kommittén har framhållit utgör världshandeln med jordbruksprodukter i de flesta fall endast en mindre del av produktionen. Den internationella prisbildningen påverkas starkt av detta förhållande liksom av de subventioner som utgår i de flesta länder, antingen direkt på produktionen eller vid export av överskott. Jag delar därför kommitténs bedömning att övervägande skäl talar för att världsmarknadspriserna även i framtiden normalt torde komma att ligga under de svenska priserna. En fortsatt stor instabilitet kan emellertid också förväntas och därför kan det inte uteslutas att priserna på världsmarknaden vid vissa tillfällen kan bli högre än i Sverige.

Världsmarknaden för spannmål synes, som kommittén har påpekat, långsiktigt kunna komma att utvecklas något gynnsammare för exportländerna än motsvarande marknader för animalieprodukter.

Samtidigt vill jag understryka att de ökande internationella motsättningsarna förstärker osäkerheten i de bedömningar som görs i dag. Detta gäller också med hänsyn till de diskussioner som pågår i USA om en omläggning av jordbrukspolitiken samt att jordbruksfrågorna förväntas bli centrala i den förutsedda nya förhandlingsrundan inom GATT.

2.2.4 Utrikeshandel och handelspolitiska förhållanden

Sveriges import av jordbruksråvaror och livsmedel uppgick år 1983 till 13 miljarder kr. eller 7 % av vår totala varuimport. Exporten uppgick till 6 miljarder kr. vilket motsvarade 3 % av vår totala varuexport detta år. Sedan år 1970 har värdet av vår livsmedelsimport ungefär tredubblats (i löpande priser) medan exportvärdet har sexdubblats. Exporten av livsmedel utgörs till närmare 70 % av jordbruksreglerade varor och till omkring 10 % av fisk och fiskprodukter.

Jordbrukssektorn har getts en viss särbehandling i samband med de internationella strävandena att liberalisera världshandeln. Även inom denna sektor förekommer emellertid handelspolitiska åtaganden och andra överenskommelser som i viss mån begränsar möjligheterna att tillgripa handelshinder. I första hand bör härvid nämnas åtagandena inom ramen för GATT, EFTA och frihandelsavtalet med EG. Åtagandena gäller såväl gränsskyddet som användningen av stödåtgärder till inhemsk produktion och till export. Därutöver förekommer inom t.ex. FAO, UNCTAD och OECD en rad resolutioner, överenskommelser etc. av mindre bindande karaktär men som lägger ett moraliskt ansvar på länderna att söka leva upp till föresatserna.

Kommittén anför i fråga om *förutsättningar för svensk export av jordbruksråvaror och livsmedel* att sådan export i allmänhet måste ske till priser som ligger under de svenska. Så kommer sannolikt att vara fallet också under överskådlig framtid, även om internationella priser som temporärt överstiger de svenska inte kan uteslutas. Således kommer liksom hittills exportbidrag eller råvarukostnadsutjämning för livsmedelsindustri-
varor i regel att behöva tillämpas.

På längre sikt är enligt kommittén exportutsikterna något bättre för spannmål och oljeväxtfröer än för animaliska produkter, i synnerhet mejeriprodukter. Detta utesluter dock inte att beträffande animalieprodukter goda avsättningsmöjligheter kan förekomma temporärt, liksom inte heller att för enskilda produkter under vissa förutsättningar mer permanenta marknader kan upparbetas.

Relativt goda exportförutsättningar föreligger för vissa mera förädlade livsmedel till marknaderna inom EG och EFTA. En målinriktad och kostsam marknadsföring krävs dock vid export av högförädlade livsmedel. Kommittén understryker vikten av att alla möjligheter tillvaratas för att främja en på sikt lönsam export av jordbruksråvaror och livsmedel och att åtgärder härför övervägs. Denna uppfattning delas av ett stort antal remissinstanser. Kommittén har i ett särskilt betänkande närmare behandlat åtgärder för att främja exporten av vissa livsmedel. Till denna fråga avser jag att återkomma vid ett senare tillfälle.

En successiv allmän liberalisering av världshandeln med jordbruksprodukter borde – enligt kommittén som bl. a. återoppar studier av OECD – ge teoretisk möjlighet till en sådan prisnivå att de nationella regleringarna efter hand skulle kunna minskas och den internationella handeln öka. En ensidig avveckling av skyddet för det svenska jordbruket är enligt kommitténs mening nu ej möjlig utan att detta skulle få allvariga konsekvenser för näringen och för landets försörjningsberedskap. Kommittén anser emellertid att Sverige bör verka för att åtgärder i liberaliserande riktning vidtas, omfattande alla länder och med hänsyn tagen till det grundläggande målet om försörjningstrygghet. Härigenom skulle utöver gränsskyddet även övriga nationella regleringar kunna minskas.

Även om en sådan avveckling skulle dröja – vilket anses troligt – är det enligt kommittén angeläget att upprätthålla en import av jordbruksråvaror och livsmedel för att uppfylla bl. a. handels-, bistånds- och konsumentpolitiska mål samt för att främja utvecklingen inom livsmedelsindustrin. Med hänsyn till livsmedelsberedskapens krav måste emellertid enligt kommittén även under överskådlig framtid den helt övervägande delen av de livsmedel som konsumeras inom landet härröra från svenskt jordbruk.

Ett flertal remissinstanser delar kommitténs uppfattning att Sverige bör verka för en internationell liberalisering av handeln med jordbruksvaror, bland dem kommerskollegium, NO, LO, KF, Industriförbundet samt LRF. Remissinstanserna instämmer i allmänhet också i kommitténs be-

dömning att någon ensidig avveckling av det svenska gränsskyddet inte kan komma i fråga. Många remissinstanser betonar också behovet av att upprätthålla en import av livsmedel, inte minst för att öka konsumenternas valmöjligheter.

Även jag anser att Sverige bör fortsätta att stödja de ansträngningar som görs för att liberalisera den internationella handeln, så långt detta kan ske utan att det grundläggande målet om försörjningstrygghet rubbas. Sådana ansträngningar måste emellertid inte bara gälla gränsskydd och direkt stöd till exporten. De måste även omfatta andra former av stöd till jordbruket vilka har samma verkan som exportstöd. Om de internationella ansträngningar som jag nu har berört skulle bli framgångsrika finns det enligt studier av bl. a. OECD teoretisk möjlighet till en sådan internationell prisnivå att de nationella regleringarna efter hand skulle kunna minskas. Liksom kommittén och flera remissinstanser bedömer jag emellertid att en ensidig avveckling av skyddet för det svenska jordbruket inte är möjlig. En sådan avveckling skulle få allvarliga konsekvenser för näringen och för landets försörjningsförmåga i en kris.

Med hänsyn till bl. a. livsmedelsberedskapens krav måste enligt min uppfattning den helt övervägande delen av de livsmedel som konsumeras inom landet härröra från svenskt jordbruk. Inte minst av hänsyn till konsumenternas berättigade krav på goda valmöjligheter bör en import av livsmedel och jordbruksråvaror upprätthållas även i framtiden. En viss import kan också främja en sund konkurrens inom livsmedelsindustrin och är vidare naturlig om vi vill främja exporten av svenska livsmedel. Vidare kan andra länder, inte minst u-länderna, ställa berättigade krav på tillträde till den svenska marknaden.

2.3 Livsmedelskedjan och dess olika led

Innan jag redovisar mina ställningstaganden i olika frågor vill jag lämna en närmare redovisning av livsmedelskedjan och dess olika led. Min redovisning bygger på den belysning av förhållandena och utvecklingen inom livsmedelskedjan som kommittén på ett mycket förtjänstfullt sätt har gjort. Belysningen visar det nära samband och det ömsesidiga beroende som finns mellan de olika leden. Den visar också att livsmedelssektorn sammantaget har stor betydelse både värdemässigt och från sysselsättningsynpunkt.

2.3.1 Allmänt om livsmedelskedjan

Sammantagna utgör livsmedelskedjans olika led en betydande del av det svenska näringslivet. Konsumtionen av livsmedel (exkl. alkoholdrycker och tobak) svarar för ca 20 % av den totala privata konsumtionen av varor och tjänster.

Det sammanlagda värdet av livsmedelskonsumtionen (exkl. alkohol-

drycker och tobak) år 1982 uppgick till ca 73 miljarder kr. Härav svarade de livsmedel som härrör från jordbruksprisreglerade produkter (exkl. socker) för 42,4 miljarder kr. eller 58 %. Värdet av konsumtionen av jordbruksprisreglerade livsmedel har följande fördelning på de olika leden.

Jordbrukarna tillfördes år 1982 totalt 20,4 miljarder kr., varav merparten eller 16,5 miljarder kr. utgjorde ersättning för jordbruksföretagens inköp av olika slags produktionsmedel. Resten, eller 3,9 miljarder kr., utgjorde jordbrukarnas ersättning för eget arbete och eget kapital. Den del av konsumenternas livsmedelsutgifter som är föremål för s. k. jordbruksprisöverläggningar omfattar utöver ersättningen till jordbruket också den s. k. primärförädlingens kostnader, 3,8 miljarder kr. Däremot ingår inte exportdelen av den svenska produktionen, 3,3 miljarder kr., i jordbruksprisöverläggningarna. Värdevolymen i överläggningarna uppgår således till ca 21 miljarder kr. eller knappt hälften av de totala livsmedelsutgifterna för de livsmedel som härrör från jordbruksprisreglerade produkter.

Värdet av de jordbruksprisreglerade livsmedlen i prisregleringsledet minskas med livsmedelssubventionerna över statsbudgeten, som år 1982 uppgick till 3,6 miljarder kr. För att erhålla konsumenternas totalutgifter för jordbruksprisreglerade livsmedel får vidare tillägg göras för import med 1,8 miljarder kr., förädling i leden efter prisregleringsledet 4,7 miljarder kr., kostnader i parti- och detaljhandel 11,1 miljarder kr. och slutligen mervärdeskatt 7,5 miljarder kr. Totalt erhålls således 42,4 miljarder kr., varav 39,3 miljarder kr. utgör utgifter för inhemska livsmedel.

I takt med industrialiseringen och urbaniseringen har ökade arbetsinsatser inom livsmedelsförädlingen och distributionen ersatt en del av de arbetsuppgifter som tidigare i fråga om råvarorna låg på jordbruket och fisket och i fråga om matberedningen på hushållen. Det är svårt att ange antalet sysselsatta inom livsmedelskedjans olika delar, eftersom ett enhetligt statistikbegrepp som täcker hela detta område saknas. Enligt företagna beräkningar skulle ca 400 000 årsverken direkt kunna hänföras till den egentliga livsmedelskedjan. Därtill kommer de arbetsinsatser som utförs indirekt för produktion av insatsvaror till de olika leden om ca 95 000 årsverken och offentlig förvaltning ca 9 000 årsverken, totalt ca 500 000 årsverken. Eftersom det totala antalet årsarbetsinsatser i näringsliv och förvaltning kan uppskattas till ca 3,5 miljoner skulle alltså sysselsättningen inom livsmedelskedjan i vid bemärkelse svara för 14 % därav. En fjärdedel härav kan hänföras till det egentliga jordbruket.

2.3.2 Jordbruket

Resurserna i jordbruket – företrädesvis arbetskraft och åkermark – minskade under efterkrigstiden till förmån för en mer kapital- och förnödenhetsintensiv drift. Denna utveckling fortsatte under 1970-talets första hälft. Utflödet av resurser har därefter avtagit. Jordbruksproduktionen, vars storlek länge varit oförändrad, har börjat öka. Samtidigt har den inhemska efterfrågan börjat vika vilket har lett till ökande överskott.

Åkerarealens minskning, som var betydande under både 1950- och 1960-talen, blev under 1970-talet liten. Under perioden 1961–1971 minskade arealen med totalt 8,5 %, vilket var ungefär lika mycket som under det närmast föregående decenniet. Under perioden 1971–1982 stannade däremot nedgången vid 2,2 %. Arealnedgången har varit koncentrerad till skogs- och mellanbygder i södra och mellersta Sverige samt till Norrland.

Samtidigt har medelarealen åker per brukningsenhet ökat fortlöpande. Medelarealen steg från 14,1 ha år 1961 till 25,4 ha år 1982. Den nedläggning som skett av företag har endast i mindre utsträckning inneburit att åkermarken lagts igen. Den har i stället tillförts utvecklingsbara enheter, mestadels i form av arrenden. Andelen brukningsenheter med sidoarrenden har således ökat från 29 % år 1970 till 35 % år 1982. Andelen arrenderad åkermark har stigit från 22 % år 1961 till 42 % år 1982.

Andelen förvärvsarbetande inom jordbruk, skogsbruk och fiske minskade från 20 % av samtliga förvärvsarbetande i landet år 1950 till 8 % år 1970. Under 1970-talet har denna andel minskat ytterligare och utgör nu 5,5 %. Inom det egentliga jordbruket har antalet stadigvarande sysselsatta minskat från 260 000 år 1972 till 203 000 år 1982. Minskningen avser i huvudsak företagare och familjemedlemmar. Det bör påpekas att de i jordbruket sysselsatta även gör betydande arbetsinsatser i andra näringsgrenar, t. ex. skogsbruket, varför antalet årsverken i jordbruket är betydligt lägre.

Utvecklingen av arbetsproduktiviteten har varit hög. Den årliga ökningen var under 1960-talet 8,1 %. Även under 1970-talet och åren därefter har arbetsproduktiviteten inom jordbruket i motsats till vad som gällt för industrin fortsatt att ligga på en förhållandevis hög nivå. Under åren 1973–1983 var den årliga ökningen 6,3 %.

Jordbrukets beroende av insatsvaror från andra sektorer har ökat kraftigt under efterkrigstiden i samband med de genomgripande förändringar av produktionstekniken som ägt rum. En fortlöpande övergång har skett från arbetsintensiv till kapitalintensiv produktion, innebärande en hög mekaniseringsgrad inom både växt- och djurproduktion samt alltmer hög-avkastande växt- och djurmaterial. Detta har inneburit en intensifiering av driften och en ökad användning av sådana insatsvaror som drivmedel och annan energi, köpfodermedel samt handelsgödsel. Denna utveckling gick snabbt under 1950- och 1960-talen men har därefter fortsatt i en något långsammare takt. Bl. a. har ökningen av handelsgödselanvändningen upphört efter år 1973.

Värdet av jordbrukets totalproduktion uppgick år 1982 till ca 21 miljarder kr., medan dess bidrag till BNP, dvs. förädlingsvärdet, utgjorde 12 miljarder kr., motsvarande 1,9 % av hela BNP.

Fördelningen mellan vegetabilier och animalier har under hela efterkrigstiden varit stabil. Vegetabilierna har värdemässigt utgjort drygt 20 % av det totala produktionsvärdet. Det bör härvid observeras att huvuddelen

av vegetabilieproduktionen används som foder och därför inte ingår i det redovisade procenttalet, som enbart omfattar avsaluproduktionen. Mjölproduktionen bidrog under hela 1970-talet med knappt hälften av jordbrukets bruttointäkter från animaliska produkter, slaktdjuren gav 40–45 % samt ägg och fjäderfä resterande 7–8 %.

Spannmålsodlingen har arealmässigt varit ungefär oförändrad till omfattningen under hela perioden, men på grund av avkastningsökningar har totalskördarna stigit. Förbrukningen av fodersäd (inkl. majsimport, men exkl. brödsäd till foder) har fortlöpande stigit, och i medeltal föreligger ungefär balans i försörjningen med fodersäd. För brödsäd råder däremot ett betydande överskott. Överskottet är normalt ca 1 milj. ton, vilket i medeltal motsvarar nära hälften av den totala brödsädsskörden och ca 15 % av den totala spannmålsskörden.

När det gäller sockerbetsodlingen har avkastningsökningen och goda skördeår de senaste åren medfört att den svenska produktionen kommit att närma sig nivån för den svenska konsumtionen. En fortsatt produktivitetsökning förväntas. Konsumtionen har inte förändrats nämnvärt.

Även konsumtionen av vegetabiliskt matfett har under tiden efter år 1970 varit relativt oförändrad. Samtidigt har skördarna av inhemskt oljeväxtfrö gradvis ökat så att numera nära full självförsörjning råder. Huvuddelen av den svenska oljeväxtfröskördens oljeinnehåll exporteras antingen som frö eller som utvunnen olja. Endast ca 30 % används för inhemsk margarintillverkning och annan humankonsumtion.

Matpotatisodlingen täcker vid normala skördar det inhemska behovet av ca 700 milj. kg, i vilken siffra ingår hushållsodling som skattats till 125 milj. kg. Fabrikspotatisodlingen täcker mer än väl behovet av stärkelse för humankonsumtion. För sådant ändamål åtgår knappt 20 milj. kg av en total tillverkning av 50 milj. kg.

Nötköttskonsumtionen har varierat under 1970-talet. Från en relativt hög och svagt sjunkande nivå under 1960-talet noterades en lägsta nivå under år 1972. Därefter steg konsumtionen påverkad av en gynnsam köpkraftsutveckling och ökade livsmedelssubventioner. Sjunkande köpkraft och minskade livsmedelssubventioner har bidragit till att köttkonsumtionen åter minskat. Produktionen av nötkött, som under 1960-talet var hög i samband med minskningen av antalet mjölkkor, nådde sin lägsta nivå år 1972. Efter år 1972 har nötköttsproduktionen successivt ökat.

Konsumtionen av fläsk steg successivt under 1970-talet men har därefter minskat. Produktionen har hela tiden legat betydligt över konsumtionen.

Mjölproduktionen nådde sin lägsta nivå regleringsåret 1970/71. Denna produktion var lägre än det inhemska försörjningsbehovet. Genom kraftiga höjningar av avräkningspriset på leverantörmjölken vändes utvecklingen. Under 1970-talets mitt skedde sedan betydande investeringar i ladugårdar. Mjölproduktionen steg med 32 % jämfört med miniminivån regleringsåret 1970/71 till 3 735 milj. kg regleringsåret 1982/83. Minskningen av antalet

kor bromsades och fr. o.m. år 1979 har t.o.m. en svag ökning skett. Mjölkvakastningen per ko stiger i snabb takt med i medeltal drygt 130 kg per ko och år. Produktions- och konsumtionsökningarna på mjölkområdet följde varandra rätt väl fram till år 1980. I stort sett rädde balans med undantag av att det förekom viss import av ost och viss export av smör och mjölkpulver. Under åren 1981–1984 har mjölkinkväningen fortsatt att öka starkt, samtidigt som den inhemska efterfrågan på konsumtionsmjölk och vissa andra mjölkprodukter stagnerat.

För ägg har under 1970-talet perioder med god balans avbytts av perioder med stora överskott. Under de senaste åren har överskotten varit betydande. När det gäller fjäderfäkött föreligger en kraftig ökning av både produktion och konsumtion. Produktionen har mestadels varit större, vilket inneburit överskottstendenser, stigande lager och låga priser.

Relativt sett är produktionsuppgången under perioden 1970–1982 störst för fjäderfä (81 %), fläsk (34 %) och mjölk (27 %). Även äggproduktionen har dock stigit betydligt (19 %). Produktionsutvecklingen har för många produkter inneburit att överskottskostnaderna numera är betydande.

2.3.3 Trädgårdsnäringen

Till trädgårdsnäringen räknas produktion av köksväxter, frukt och bär, men även produktion av blommor, krukväxter och plantskolealster. Produktionen av trädgårdprodukter är i hög grad inriktad på hemmamarknaden. Större delen av den svenska produktionen förbrukas i anslutning till skörden under sommaren och hösten. Under resterande del av året importeras en stor andel av konsumtionsbehovet. Av de trädgårdprodukter som kan odlas i Sverige importeras ca hälften av behovet. Exporten är obetydlig.

De utnyttjade arealerna på friland och i växthus uppgår till omkring 25 000 ha. Produktionsvärdet inom trädgårdsodlingen uppskattas för 1981/82 till 1,7 miljarder kr., varav ca 800 milj. kr. avser ätliga produkter. Näringens förädlingsvärde torde uppgå till knappt 800 milj. kr.

Totalkonsumtionen av köksväxter i färsk, fryst eller beredd form utgör ca 370 milj. kg i produktionsvikt, varav 300 milj. kg utgör s.k. direktkonsumtion i färsk eller fryst form. Av denna direktkonsumtion är omkring två tredjedelar av inhemskt ursprung, en andel som har sjunkit under de senaste decennierna. Konsumtionen av flera trädgårdsväxter har under en följd av år ökat snabbare än vad som gäller för flertalet övriga livsmedel.

Den yrkesmässiga fruktodlingen ger ca 45 milj. kg och hemmaodlingens omfattning kan uppskattas till 70 milj. kg frukt per år. Den yrkesmässiga bärproduktionen beräknas ge 32 milj. kg per år.

Näringen omfattar knappt 5 000 företag, av vilka 4 000 ägnar sig åt frilandsoodling och 900 åt växthusodling. Antalet företag har minskat med 1 000 under den senaste femårsperioden.

Enligt tillgängliga uppgifter är ca 17 000 personer sysselsatta inom fri-

landsodlingen. Inom växthussektorn fanns vid den senaste undersökningen ca 7500 personer. Eftersom växthusarealen har minskat sedan dess torde antalet sysselsatta i dag vara lägre.

2.3.4 Fisket

Fiskerinäringen har f. n. ett bruttoproduktionsvärde av ca 700 milj. kr. Havsfisket, som bedrivs med ett större tonnage utë till havs, svarar för ca 75 % härav och kustfisket för ca 20 %. Resterande 5 % härrör från insjöfisket som i allmänhet är arbetsintensivt och sker med låg insats av realkapital. Fiskodling har fått en viss omfattning i Sverige under senare år. Värdet härav uppgår till ca 45 milj. kr.

Havsfisket hade goda konjunkturer under 1950-talet och i början av 1960-talet. Fångsterna minskade därefter och uppgick under senare delen av 1970-talet till knappt 200 milj. kg per år. Under de senaste åren har dock fångsterna stigit och uppgick år 1983 till 247 milj. kg. Hälften av fångsterna eller ca 130 milj. kg utgörs av sill/strömming. Torskfisket ger ca 60 milj. kg per år.

Inom fiskerinäringen finns mellan 3 500 och 4 000 personer sysselsatta som har fiske som enda yrke eller huvudyrke. Härtill kommer ca 2 000 personer som bedriver fiske som binäring. Under perioden 1970–1979 minskade sysselsättningen inom fisket med ca 1 800 personer, men under senare år har sannolikt någon ökning åter skett.

Utrikeshandeln med fisk och fiskprodukter är betydande. Av totalfångsten exporteras mer än hälften, främst i form av sill/strömming. Totalt sett är dock värdet av importen av fisk och fiskprodukter långt större än exporten. År 1984 uppgick värdet av importen till 1,6 miljarder kr., medan exportvärdet var drygt 0,6 miljarder kr.

2.3.5 Industriledet

Livsmedelsindustrin kan indelas i ett femtontal delbranscher med sammellan olika storlek och struktur. De största branscherna är slakteri- och charkuteriindustrin, bageriindustrin samt mejeriindustrin. Från handelspolitiska och jordbrukspolitiska utgångspunkter brukar åtskillnad göras mellan skyddad och konkurrensutsatt livsmedelsindustri. Den skyddade livsmedelsindustrin omfattas av jordbruksprisregleringen, dvs. den är skyddad från utländsk konkurrens genom införselavgifter och i vissa fall importreglering.

Livsmedelsindustrin är mindre konjunkturkänslig än den övriga svenska tillverkningsindustrin, inom vilken den utgör en av de större branscherna. Den sysselsatte år 1982 ca 70 000 personer eller ca 9 % av det totala antalet sysselsatta inom hela tillverkningsindustrin. Under perioden 1970–1982 har antalet sysselsatta minskat med 8 % inom livsmedelsindustrin, vilket kan jämföras med siffran 13 % för hela tillverkningsindustrin. Relativt sett mest eller med drygt en tredjedel har sysselsättningen minskat inom

dryckes- och tobaksindustrin. Den kraftigaste sysselsättningsminskningen inom den skyddade livsmedelsindustrin har under perioden skett inom bageribranschen, med ca 25 %. Inom mejeriindustrin har en sysselsättningsökning ägt rum med uppemot 20 % under 1970-talet, vilken dock stagnerat under de allra senaste åren. Även sysselsättningen i sockerindustrin har ökat något.

Såväl tillverkningsindustrin som livsmedelsindustrin i Sverige har under efterkrigstiden undergått en stark koncentration till färre och större anläggningar. I medeltal har antalet arbetsställen inom livsmedelsindustrin med minst fem sysselsatta minskat med 40 % under perioden 1970–1982. Koncentrationstendensen har varit kraftigare inom livsmedelsindustrin än inom tillverkningsindustrin.

Ett fåtal stora ägargrupper dominerar livsmedelsindustrin. Lantbrukskooperationen är störst och svarar för ca 45 % av livsmedelsindustrins totala produktion. Därefter följer den privata svenskägda livsmedelsindustrin med en andel av ca 31 %, konsumentkooperationen med ca 12 %, de utlandsägda företagen med ca 7 % och staten med ca 6 %.

Saluvärdet av livsmedelsindustrins produktion (exkl. spritdrycks- och tobaksindustri) uppgick år 1982 till 51 miljarder kr. Förädlingsvärdet inom livsmedelsindustrin var ca 15 miljarder kr. Under perioden 1970–1982 har livsmedelsindustrins produktionsvolym ökat med totalt 7 %, vilket är mindre än ökningen inom hela tillverkningsindustrin. I fråga om produktiviteten var förädlingsvärdet per sysselsatt år 1981 högre inom hela livsmedelsindustrin än inom tillverkningsindustrin. Dess årliga ökning under åren 1970–1982 var dock ca 1 % lägre än inom tillverkningsindustrin och ca 2,5 % lägre än inom jordbruket.

Värdet av livsmedelsindustrins export uppgick år 1983 till nära 6 miljarder kr. medan importen samma år var 12,7 miljarder kr. S. k. övriga livsmedel, dvs. kaffe, färsk frukt, färsk fisk samt fisk- och skaldjurskonserver utgjorde hela 9 350 000 000 kr. av importen. Exporten från den konkurrensutsatta livsmedelsindustrin har nära nog fördubblats under 1970-talet. Även importen av den konkurrensutsatta industrins produkter har ökat kraftigt under 1970-talet.

2.3.6 Handelsledet

Partihandeln med livsmedel utförs numera till den helt övervägande delen av s. k. fullsortimentsgrossister. Dessa fyller inte enbart den traditionella distributions- och lagringsfunktionen utan bistår härutöver sina kunder genom att kombinera och leverera ett nästan fullständigt dagligvarusortiment samt ge hjälp med marknadsföring, krediter, utbildning, etc. För vissa varugrupper, t. ex. kaffe, frukt och grönsaker, kött, fisk m. m., förekommer specialgrossister. Det förekommer också att vissa färskvaruproducenter och andra tillverkare (t. ex. mejerierna) själva ombesörjer partihandelsfunktionen.

År 1982 omsatte partihandeln med dagligvaror (dvs. utöver livsmedel också kemisk-tekniska produkter, papper, tobak, tidningar, blommor m. m.) 43 miljarder kr. exkl. moms, varav ca 33 miljarder kr. utgjordes av livsmedel. Av partihandeln med dagligvaror förmedlades år 1983 76 % av de tre stora handelsblocken ICA, KF resp. DAGAB, vilket innebar en betydande ökning av deras marknadsandel jämfört med år 1973, då den var 52 %. Verksamheten inom dessa handelsblock omfattar både parti- och detaljhandelsleden.

Detaljhandeln omfattar utöver den ordinarie butikshandeln också torg- och kioskhandel samt hemförsäljning. Av den totala privata konsumtionen av livsmedel år 1982, 67 miljarder kr., passerade 62 miljarder kr. detaljhandeln. Utöver privat konsumtion finns även en offentlig konsumtion i skolor, sjukhus etc. Dessa inrättningar köper normalt sina livsmedel direkt från partihandeln eller företag inom livsmedelsindustrin.

Butiksstrukturen har under efterkrigstiden förändrats kraftigt i riktning mot ökad stordrift. År 1950 fanns således närmare 30 000 butiker inom dagligvaruområdet jämfört med ca 20 000 år 1964 och knappt 9 000 år 1982. Denna utveckling har möjliggjorts genom övergången till självbetjäning, för vilken den nästan totala övergången till paketerade varor spelat en stor roll, samt av ökningen av antalet fullsortimentsaffärer i stället för gångna tiders specialaffärer av olika slag.

Fördelningen av antalet dagligvaruaffärer mellan de tre stora handelsblocken har knappast förändrats under tiden efter år 1970. Däremot har en klar förskjutning ägt rum av blockens relativa andelar av den totala dagligvaruhandeln till förmån för ICA-blocket. KF har byggt upp en omfattande egen tillverkning av livsmedel och andra dagligvaror. Ca 50 % av sortimentet i en Konsum-affär härrör således från egna industrier. Motsvarande siffra för ICA-affären är knappt 5 %.

2.3.7 Konsumentledet

Huvuddelen eller drygt 80 % av den slutliga livsmedelsförädlingen sker inom de enskilda hushållen. Den tid som hushållen lägger ned på mathållning, dvs. planering, inköp, matlagning, disk etc., har för år 1977 beräknats till drygt 1 milj. årsverken eller 0,3 årsverken per hushåll. Parallellt med de senaste decenniernas ökande förvärvsfrekvens bland kvinnorna har en omflyttning av arbetsuppgifter skett från hushållen till livsmedelsindustrin. Således uppvisar de livsmedel som hushållen inköper en allt högre förädlingsgrad. Denna långsiktiga utveckling har dock brutits under de senaste åren, främst på grund av hushållens sjunkande realinkomster.

Storhushållssektorn har expanderat kraftigt under de senaste 25 åren. Antalet skolmåltider har t. ex. mer än fördubblats under perioden. Personalrestauranger för lunchservering har blivit en nödvändig följd av utvecklingen på arbetsmarknaden, eftersom numera allt färre har möjlighet att äta lunchmåltiden i hemmet. Storhushållen serverade år 1981 i genomsnitt 4,4

milj. måltider varje dag, vilket innebar att drygt varannan svensk dagligen åt ett mål mat utanför hemmet. Kostnaden för storhushållens inköp av livsmedel och livsmedelsråvaror var detta år 7 miljarder kr. Storhushållssektorns storlek ökar fortfarande. År 1981 var antalet sysselsatta inom denna sektor 121 000, eller 5 000 fler än år 1979. Ökningen skedde till största delen i form av flera deltidanställda inom den kommunala sektorn. Flertalet anställda, eller två tredjedelar av samtliga, var deltidarbetande. Antalet årsverken kan uppskattas till 80 000.

2.3.8 *Insatsvaruledet*

Till livsmedelskedjan bör även räknas de industrier som förser kedjans olika led med insatsvaror, dvs. maskiner, redskap och annan utrustning, förnödenheter samt olika slag av investeringsvaror. Bedömningsmässiga uppskattningar för år 1983 pekar på ett sannolikt totalvärde för dessa inköp på närmare 25–30 miljarder kr. Antalet sysselsatta kan uppskattas till ca 95 000.

Jordbrukets inköp av produktionsmedel motsvarar nästan hälften av hela livsmedelskedjans inköp av insatsvaror. Förnödenheter är den största posten. Bland förnödenheterna dominerar köpfodermedel och handelsgödsel. Fodermedlen omfattar endast sådant foder som produceras utanför jordbrukssektorn, således *ingår ej svensk fodersäd*. Det betyder att det i huvudsak är fråga om kostnader för importerade fodermedel, främst proteinfodermedel men även majs. Dominerande tillverkare av köpfodermedel är de lantbrukskooperativa lantmannaföreningarna inom Svenska lantmännens riksförbund. Näst största företag i foderbranschen är Sollebolagen, dotterbolag till Pripps AB.

På handelsgödselområdet är Supra AB marknadsdominerande, ett företag som till 75 % ägs av Norsk Hydro och 25 % av Svenska lantmännens riksförbund.

Av jordbrukets totala inköp av traktorer, maskiner och övriga redskap till ett värde av 2,8 miljarder kr. år 1982 levererades endast i genomsnitt 37 % från svenska maskinindustriföretag. För traktorerna var importandelen så hög som 82 %. Importens betydelse har ökat betydligt under tiden efter år 1970. Jordbrukets investeringar i såväl maskiner och redskap som byggnader m. m. har minskat under 1970-talets senare del efter att ha legat på en hög nivå under mitten av 1970-talet. Byggnadsinvesteringarna uppgick år 1982 till 913 milj. kr.

Livsmedelsindustrins investeringar uppgick år 1981 till 1,8 miljarder kr., vilket innebär en volymökning av 12 % jämfört med år 1973. Därmed svarade livsmedelsindustrin för knappt 10 % av hela tillverkningsindustrins investeringar.

De svenska företag som utvecklar och säljer maskiner till livsmedelsindustrin hör till de mest exportintensiva delarna av svenskt näringsliv. Uppskattningsvis säljer dessa företag ca 75 % av sin produktion utomlands. Exportvärdet kan uppskattas till ca 1,5 miljarder kr.

2.3.9 Livsmedelsutgifternas fördelning på olika led

Enligt sina direktiv skulle kommittén ägna särskild uppmärksamhet åt hur kostnadsförändringar i det jordbruksprisreglerade ledet förs vidare i efterföljande led fram till konsumenten.

De beräkningar som kommittén redovisar av de olika ledens andel av hushållens konsumtionsutgifter för livsmedel, den s. k. matkronan, bygger på de tidigare lämnade uppgifterna om den värdemässiga betydelsen av livsmedelskedjans olika led. Uppgifterna har dock bl. a. justerats med hänsyn till livsmedelssubventionerna över statsbudgeten.

Livsmedelsutgifterna svarar för ca en femtedel av den totala privata konsumtionen av varor och tjänster. Av den totala livsmedelskonsumtionen år 1983 om ca 80 miljarder kr. gick ca 60 % till sådana livsmedel som i råvaruledet omfattas av jordbruksprisregleringen. Av de sistnämnda livsmedlen utgjorde år 1982 i sin tur jordbruksandelen av konsumenternas matkrona ca 37 %, varav ca 7 % beräknas motsvara jordbrukarnas inkomster. Industriledet tog 17 %, handeln 24 %, importvaror stod för 4 % och mervärdeskatten slutligen tog 18 % av matkronan vad gäller jordbruksprisreglerade livsmedel. För övriga livsmedel, som omfattar ca 40 % av livsmedelsutgifterna, var handels-, industrins och mervärdeskattens andelar relativt likartade, medan importandelen var betydligt större och primärproduktionens andel betydligt mindre än vad som gäller för de jordbruksprisreglerade livsmedlen. Räknat för samtliga livsmedel tog primärproduktionen 27 % av matkronan.

Jordbrukets andel – inkl. eventuella prisregleringsavgifter – för de jordbruksprisreglerade livsmedlen varierar från omkring 50 % för vissa kött- och mejeriprodukter ner till 20 % eller lägre för falukorv och mjukt matbröd.

Den allmänna bilden är att jordbrukets andel av matkronan sjunker. Mellan åren 1961 och 1983 har t. ex. jordbrukets andel för kött, fläsk och charkuterivaror sjunkit från 60 % till 46 %.

För fiskprodukter ligger primärproduktionens andel av konsumentpriset i intervallet 10–35 %, dvs. den är lägre än för flertalet jordbruksprisreglerade livsmedel.

När det gäller industrins andel av matkronan registreras höga andelar för mjukt matbröd (40 %) och konserverad sill (43 %) samt strösocker (36 %). Låga industriandelar föreligger för kött och fläsk, kaffe samt vissa mejeriprodukter.

Handelsledets andel av matkronan är stor för matpotatis (ca 52 %) och färsk fisk (ca 50 %), dvs. färskvaror med en hög kassationsprocent och utan industriell förädling. Andelarna för falukorv, ost och importerade tomater är resp. 38 %, 32 % och 39 %. För mjölk, grädde och smör är andelen låg vilket sammanhänger med att mejerierna står för partihandelsfunktionen.

Kommittén redovisar också de faktorer som har bidragit till konsument-

prishöjningarna på livsmedel under åren 1977–1983. Uppgången av konsumentpriserna på livsmedel totalt var i medeltal 12,1 % per år och större än ökningen av konsumentprisindex totalt, 10,4 % per år. Den kraftigaste prishöjande effekten, i medeltal 5,1 procentenheter per år, härrör från övrig livsmedelsindustri inkl. importerade livsmedel. Övrig livsmedelsindustri omfattar dels industriledet efter det jordbruksprisreglerade ledet, dels livsmedelsindustri baserad på andra än jordbruksprisreglerade råvaror. Jordbruket, inkl. primärförädlingen, var den näst största prishöjande faktorn med i medeltal 3,4 procentenheter per år, medan handelns marginalhöjningar betydde i medeltal 3,0 procentenheter per år.

Ser man enbart till de över statsbudgeten subventionerade baslivsmedlen kan konstateras att prisökningen i konsumentledet var större än för hela posten livsmedel. För dessa produkter svarade jordbruket inkl. primärförädlingen för den största delen, bl. a. på grund av att prisregleringen för mejeriprodukter avser partipriser som registrerar leveranser fritt detaljhandeln, dvs. partiledets marginal ingår.

2.4 Staten och livsmedelssektorn

2.4.1 Den hittillsvarande jordbrukspolitiken

Den nuvarande jordbrukspolitiken – såväl i Sverige som i flertalet industriländer – har sitt ursprung i de svårigheter som drabbade jordbruket vid den stora ekonomiska krisen som började år 1929. Före denna tidpunkt fanns statliga åtgärder i Sverige som berörde jordbruket, men syftena med dessa var i stort sett andra än med dagens jordbrukspolitik. För att skydda jordbruket mot krisens verkningar – starka prisfall och hård internationell konkurrens av dumpingkaraktär – införde man i de flesta industriländer under 1930-talet reglering av priserna på jordbruksprodukter. *Regleringarna skulle också skydda konsumenterna vid livsmedelsbrist och höga internationella priser.*

Genom 1947 års riksdagsbeslut om jordbrukspolitiken samordnades för första gången de jordbrukspolitiska åtgärderna i vårt land. Inriktningen av jordbrukspolitiken omprövades sedan av riksdagen åren 1967 och 1977. Nu gällande mål för livsmedelspolitiken fastställdes av riksdagen år 1984.

Jordbrukspolitikens mål

Alltsedan år 1947 har tre centrala mål ingått i jordbrukspolitiken, nämligen inkomstmålet, produktionsmålet och effektivitetsmålet. Dessa mål har getts varierande tyngd i de olika besluten.

Enligt 1967 års riksdagsbeslut skulle jordbrukspolitiken inriktas på en fortsatt snabb rationalisering samtidigt som en viss samhällsekonomiskt motiverad minskning av produktionens omfattning genomfördes. Vidare skulle prissättningen på jordbrukets produkter fortlöpande avvägas med beaktande av samhällets, jordbrukarnas och konsumenternas intressen.

Detta innebar att jordbrukspolitiken fick samma huvudsyften som den allmänna ekonomiska politiken, nämligen att främja fortsatt välståndssökning och att medverka till att alla grupper blev delaktiga härav. För jordbruket blev målet att till lägsta möjliga samhällsekonomiska kostnad åstadkomma en jordbruksproduktion av önskad storlek och samtidigt ge de i jordbruket sysselsatta delaktighet i den allmänna standardstegringen samt ge konsumenterna bra livsmedel till så låg kostnad som möjligt.

1977 års jordbrukspolitiska riktlinjer kom, liksom de tidigare besluten åren 1947 och 1967, att präglas av den tekniska, ekonomiska och sociala utvecklingen under närmast föregående årtionden. Samhällsutvecklingen i Sverige under första delen av 1970-talet utmärktes således av fortsatt relativt god ekonomisk tillväxt, ökad köpkraft och snabb teknisk utveckling i jordbruket. Till skillnad mot förhållandena under 1960-talet rådde i mitten av 1970-talet i stort sett balans mellan produktion och konsumtion. Livsmedelssubventionernas införande motverkade prisstegringarna, vilket gynnade avsättningen av jordbruksprodukter.

Från mitten av 1970-talet försämrades den allmänna ekonomiska utvecklingen, vilket bl. a. ledde till att industrins efterfrågan på arbetskraft minskade och därmed möjligheterna till alternativa sysselsättningar utanför jordbruket.

Enligt 1977 års riktlinjer var utgångspunkten för jordbrukspolitiken att landets naturliga resurser för jordbruksproduktion skulle utnyttjas och att familj jordbruket skulle vara den dominerande företagsformen. Ett huvudsyfte med jordbrukspolitiken var att tillförsäkra de inom jordbruket sysselsatta i alla delar av landet en ekonomisk och social standard som skulle vara likvärdig med den som jämförbara grupper uppnår. Vidare skulle jordbrukspolitiken ha till mål att tillgodose konsumenternas berättigade krav på säker tillgång till livsmedel av hög kvalitet till rimliga priser. Ett viktigt led i de statliga insatserna blev därför att främja uppbyggandet och vidmakthållandet av rationella familjeföretag och att genom stöd till forskning, försök och rådgivning medverka till att en teknik utvecklas som kan utnyttjas vid sådana företag. De ekologiska och miljömässiga aspekterna på jordbruket skulle därvid särskilt beaktas. Jordbrukspolitiken skulle vidare ges en sådan inriktning att jordbruket och därtill knutna verksamheter kunde medverka i en aktiv regionalpolitik.

Vad gäller inkomstmålet anfördes i 1977 års jordbrukspolitiska beslut som nämnts att ett huvudsyfte med jordbrukspolitiken skulle vara att tillförsäkra dem som är sysselsatta inom jordbruket i alla delar av landet en ekonomisk och social standard som är likvärdig med den som jämförbara grupper uppnår. Detta syfte skulle särskilt beaktas vid prissättningen av jordbruksprodukterna. I första hand skulle inkomstmålet avse heltidssysselsatta inom jordbruket.

Beträffande effektivitetsmålet angavs att rationaliseringspolitiken i första hand skulle främja uppbyggandet och vidmakthållandet av effektiva

familjeföretag. Härigenom skapas enligt beslutet förutsättningar för att framställa jordbruksprodukter till en acceptabelt låg produktionskostnad och samtidigt uppnå inkomstmålet för de i jordbruket yrkesverksamma. Detta skulle vara rationaliseringspolitikens huvudsyfte. Därutöver skulle enligt beslutet rationaliseringspolitiska medel liksom tidigare kunna användas för att nå andra från samhällelig synpunkt angelägna mål. Bl. a. skulle rationaliseringspolitiken kunna fungera som ett regionalpolitiskt instrument.

Produktionsmålet utformades med hänsyn till kraven på en god livsmedelsberedskap, den internationella livsmedelssituationen, regionalpolitiska och samhällsekonomiska hänsyn samt miljövårdsskäl. I produktionsmålet skulle ingå delmål avseende åkerarealen, mjölkproduktionen och driftsinriktningen i övrigt. Beträffande åkerarealen skulle gälla att den brukningsvärda åkerjorden skulle utnyttjas för jordbruksproduktion, vilket innebar ett bibehållande av ungefär dåvarande åkerareal. Den fredstida mjölkproduktionen skulle med hänsyn till dess stora betydelse för livsmedelsberedskapen upprätthållas vid en nivå som ungefärligen motsvarar konsumtionsbehovet av mjölk och mjölkprodukter. För övriga animalieprodukter skulle eftersträvas i stort sett balans mellan produktion och avsättningsutrymme inom landet. Det överskott som uppkommer till följd av målsättningen i fråga om åkerarealen skulle i första hand utgöras av spannmål.

Jordbrukspolitikens medel

För att nå de jordbrukspolitiska målen har alltsedan år 1947 följande medel använts.

- Jordbruksprisreglering
- Rationaliseringsverksamhet
- Forskning, försök och utbildning på jordbrukets område

Jordbruksprisregleringen, som är det främsta medlet att uppnå avsedd produktionsnivå, innebär att priser på och marknader för alla viktigare jordbruksprodukter och s. k. baslivsmedel regleras.

Regleringen av jordbrukspriserna går i stort sett till på följande sätt.

Jordbruksprodukternas prisnivå fastställs av statsmakterna efter överläggningar mellan staten (normalt företrädd av statens jordbruksnämnd) samt producenternas företrädare och jordbruksnämndens konsumentdelegation. Regeringen avgör inför varje prisregleringsperiod vem som skall företräda staten. Överläggningarna är i princip av två olika typer, dels överläggningar om prissättning och prisreglering inför en ny prisregleringsperiod, dels överläggningar om samma frågor under löpande period.

Vid överläggningar inför en ny prisregleringsperiod behandlas bl. a. system för prissättning och prisreglering (bl. a. kompensationsystem) under perioden. Vidare behandlas periodens längd, som kan vara ett- eller flerårig. Dessa överläggningar förs med utgångspunkt i de jordbrukspolitiska målen. Regeringen kan också ange ytterligare utgångspunkter. Vid över-

läggningarna analyseras i vad mån de jordbrukspolitiska målen uppfyllts under den gångna perioden samt diskuteras och föreslås eventuella korrigeringar som kan behöva göras. Bl. a. läggs stor vikt vid inkomstjämförelser mellan jordbrukare och andra befolkningsgrupper. Resultatet av överläggningarna redovisas till regeringen. På grundval av detta förslag lägger regeringen fram en proposition för riksdagen angående regler, finansiering, m. m. för kommande prisregleringsperiod.

Överläggningarna under löpande prisregleringsperiod har under de senaste perioderna skett två gånger per år. Vid dessa överläggningar lämnas förslag till förändringar av jordbrukspriserna för det närmaste halvåret. Resultatet av överläggningarna redovisar jordbruksnämnden för regeringen, som har bemyndigande av riksdagen att besluta i dessa frågor.

Den inom landet avsedda prisnivån söker man uppnå dels genom ett s. k. gränsskydd, som utgår i form av avgifter på sådana importerade livsmedel som konkurrerar med livsmedel baserade på svenska jordbruksprodukter, dels genom en marknadsreglering, som går ut på att dra bort pristryckande överskott från marknaden, främst genom lagring och export. Produktionen inom landet kan nämligen, även vid en produktion som motsvarar den i produktionsmålet förutsatta, tillfälligt bli för stor i förhållande till efterfrågan inom landet och därmed pristryckande. Jordbruksproduktionen är vidare spridd på tusentals jordbruksföretag som har svårt att samplanera sin produktion och också påverkas av väder och biologiska faktorer. Överskotten exporteras i regel till andra länder. Detta sker vanligtvis till lägre priser än vad man uppnår inom landet. Skillnaden mellan det pris den svenska jordbrukaren får och det pris man får vid export brukar benämnas exportkostnad.

De marknadsreglerande åtgärderna åvilade från början jordbrukets egna organisationer men har sedan åtskilliga år tillbaka överförts till sju s. k. regleringsföreningar. Till formen är regleringsföreningarna ekonomiska föreningar, vars medlemmar är intressenter från jordbrukskooperationen, konsumentkooperationen samt den enskilda handeln och industrin. I föreningarnas styrelser ingår förutom företrädare för nämnda intressenter representanter för staten och konsumentintresset, vilka utses av regeringen. Föreningarnas verksamhet står under statens jordbruksnämnds överinseende och nämnden utfärdar direktiv för dem. På fiskets område finns för övrigt en motsvarande regleringsförening.

2.4.2 Övrig livsmedelspolitik

Inom ramen för en livsmedelspolitik bör utöver rent jordbrukspolitiska beslut även redovisas ett antal beslut som på olika sätt påverkar efterföljande led i livsmedelskedjan. Vidare bör beslutade riktlinjer för fisket och trädgårdsnäringen räknas in i livsmedelspolitiken. De regler som fastlagts genom livsmedelslagstiftningen beträffande livsmedlens hygieniska beskaffenhet och handeln med livsmedel bör även inrymmas i livsmedelspoli-

tiken. För övriga delar av livsmedelskedjan finns egentligen inga samhälls-
liga riktlinjer som gäller specifikt för livsmedelsområdet.

Riktlinjer för fiskeripolitiken fastställdes av riksdagen år 1978 (prop.
1977/78: 112, JoU 23, rskr 272). Enligt riksdagens beslut skall målet för
fiskeripolitiken vara att skapa förutsättningar för att de som är sysselsatta i
fiskerinäringen kan få både ekonomisk och social standard som är jämför-
bar med den som erbjuds inom andra näringar och trygghet i arbetet
samtidigt som konsumenterna erbjuds fisk av god kvalitet till rimliga
priser. *Inom de gränser som ges av en ansvarsfull hushållning med fisktill-
gångarna bör fisket bedrivas så effektivt som möjligt och fångsterna be-
stämmas av möjligheterna till lönsam och stabil avsättning. Samtidigt bör
hänsyn tas till behovet av sysselsättning främst i kust- och skärgårdsområ-
den där fisket har stor regionalpolitisk betydelse.*

Även för trädgårdsnäringen har fastlagts särskilda riktlinjer. År 1979
beslutade riksdagen (prop. 1978/79: 136, JoU 29, rskr 399) att som riktlinjer
för trädgårdsnäringspolitikens utformning skall gälla att de som arbetar
inom trädgårdsnäringen skall ha en ekonomisk och social standard som är
likvärdig med den som erbjuds inom andra näringar. *Näringen skall också
erbjuda trygg sysselsättning och god arbetsmiljö. Samtidigt skall konsu-
menterna tillförsäkras produkter av god kvalitet till rimliga priser. I anslut-
ning härtill framhölls vidare att mål rörande ekonomisk och social stan-
dard, sysselsättning, arbetsmiljö och konsumentpolitik inte annat än un-
dantagsvis kan eller bör lösas med enbart sektorpolitiska medel. Sådana
mål borde främst nås med hjälp av generella politiska medel. Selektiva
medel kunde emellertid tillgripas för att lösa problem som är speciella för
näringen.*

Bland övriga ställningstaganden på livsmedelsområdet märks de beslut
som fattats om livsmedelskontrollen, senast i samband med att livsmedels-
lagen (1971: 511) antogs av riksdagen och beslut fattades om inrättande av
statens livsmedelsverk (prop. 1971: 62, JoU 42, rskr 219). Därvid framhölls
att lagstiftningen närmast syftar till att skydda konsumenterna mot skad-
liga eller på annat sätt från hälsosynpunkt otjänliga livsmedel. Vidare skall
konsumenternas intresse av att få livsmedel med en från näringssynpunkt
så lämplig sammansättning som möjligt tillgodoses. Genom livsmedelsla-
gens tillkomst skärptes också kraven på saklig konsumentupplysning i
fråga om livsmedel. Livsmedelskontrollen är f. n. föremål för översyn
genom en särskild kommitté.

Frågan om sambanden mellan folkhälsan och livsmedel berördes också i
1977 års jordbrukspolitiska beslut varvid anfördes att ökade insatser för att
förbättra kostvanorna var angelägna och att informations- och upplys-
ningsverksamhet borde vara huvudmedel i dessa strävanden.

För övriga led i livsmedelskedjan, dvs. industri, handel och distribution,
gäller att de omfattas av allmänna politiska riktlinjer för resp. område.

Storhushållen har på senare år kommit att svara för en allt större del av

livsmedelskonsumtionen. Storhushållsfrågor behandlades av riksdagen år 1966, då ett avtal om bildande av Institutet för storhushållens rationalisering träffades. Chefen för finansdepartementet anförde därvid (prop. 1966: 72) att det är väsentligt att det sker en fortgående rationalisering i storhushållen samt att nya rön och rationaliseringsåtgärder kartläggs och samordnas.

Under hösten 1984 uppdrog regeringen åt statskontoret att utreda vissa frågor inom den offentliga storhushållssektorn.

En betydelsefull del av en samlad livsmedelspolitik utgör naturligtvis forskningen på livsmedelsområdet. Riksdagen har tidigare angett forskning som avser livsmedelsområdet som högt prioriterad (prop. 1981/82: 106, UbU 37, rskr 397). Utredningen om svensk livsmedelsforskning har i uppdrag att göra en översyn av olika forskningsfrågor som är av betydelse för de delar av livsmedelskedjan som följer efter råvaruproduktionen. Utredningen har lagt fram ett delbetänkande och riksdagen har nyligen förelagts en proposition (prop. 1984/85: 121) om livsmedelsforskning som bl. a. innehåller förslag om livsmedelsforskningens inriktning, organisation och finansiering.

Av intresse att nämna i detta sammanhang är också beredningen för livsmedels- och näringsfrågor, som inrättades år 1978. Livsmedelsberedningen är ett samrådsorgan och ett forum för överläggningar och diskussioner mellan regering och experter på livsmedelsområdet.

2.4.3 Annan politik av betydelse för livsmedelspolitiken

Åtskilliga beslut av statsmakterna som i första hand avser andra samhällsområden berör också i högre eller lägre grad livsmedelsområdet. Detta gäller bl. a. försvarspolitiken, konsumentpolitiken, regionalpolitiken och energipolitiken. Målet för konsumentpolitiken är t. ex. att stödja konsumenterna och förbättra deras ställning på marknaden. Bland konsumenternas utgifter utgör livsmedel den näst efter bostäder största posten och det är därför naturligt att konsumentpolitiken till en inte oväsentlig del berör livsmedlen. Flera av de frågor som behandlas i denna proposition berör också konsumentpolitiken. Det gäller bl. a. konsumenternas information om och inflytande på prissättningen i livsmedelskedjans olika led. Även kvalitetsfrågorna spelar här en viktig roll.

Sambanden mellan livsmedelspolitik samt naturvårds-, miljö- och naturresurspolitik är flera. Dels utgör primärproduktionen av livsmedel ett utnyttjande av våra naturtillgångar, dels kan verksamheten i livsmedelskedjans olika led ske på sådant sätt att störningar i miljön inträffar. Ett exempel där sambandet kommer till uttryck är frågan om jordbruksarealens omfattning och jordbrukets betydelse för landskapsbildan. Ett annat exempel är användningen av kemiska medel i jordbruket och dess effekter för miljön.

Sambanden mellan energipolitik och livsmedelspolitik rör dels frågan

om energiförbrukningen inom livsmedelsproduktionen, dels frågan om det svenska jordbruket kan bidra till att landets oljeberoende minskar. Den senare frågan har också samband med frågan om vissa jordbruksarealer kan användas till odling av energigrödor.

Biståndspolitiken förutsätter ett visst svenskt livsmedelsbistånd även fortsättningsvis. Därmed föreligger ett samband mellan livsmedelspolitiken och biståndspolitiken. Detta samband framgår också av att den svenska jordbruksproduktionen bör avpassas så att utrymme ges för att Sveriges åtaganden i det internationella samarbetet mot världssvälten skall kunna uppfyllas. Som jag tidigare har anfört finns det däremot inte skäl att långsiktigt upprätthålla en överskottsproduktion för avsättning i u-länderna. Avsikten med vår biståndspolitik måste i stället vara att medverka till att en fungerande livsmedelsproduktion finns i dessa länder.

Det finns också klara samband mellan livsmedelspolitiken och hälso- och sjukvårdspolitiken, t. ex. när det gäller livsmedlens kvalitet och frågor om kost och hälsa. I proposition om vissa hälso- och sjukvårdsfrågor som statsrådet Sigurdson senare kommer att anmäla behandlas bl. a. kostens samband med olika sjukdomar. I propositionen framhålls hälso- och sjukvårdshuvudmännens ansvar och hälsoupplysningens betydelse för bättre kostvanor samt pekas på behovet av ökade insatser inom kostforskningen.

2.5 Mål för livsmedelspolitiken

2.5.1 1984 års riksdagsbeslut

Som jag inledningsvis har nämnt fattade riksdagen våren 1984 beslut om övergripande mål för en samlad livsmedelspolitik (prop. 1983/84: 76, JoU 20, rskr 141).

Riksdagens beslut innebär att huvudmålet för en samlad livsmedelspolitik och därmed också för jordbrukspolitiken skall vara att trygga vårt lands livsmedelsförsörjning såväl i fredstid som under avspärning och krig. Detta skall ske genom en långsiktig och planerad hushållning med de naturresurser som utnyttjas i jordbruket och under hänsynstagande till miljön. Som likställda delmål under det nyss angivna huvudmålet skall gälla att konsumenterna får tillgång till livsmedel av god kvalitet till rimliga priser och att jordbrukarna får en med andra jämförbara grupper likvärdig standard.

Enligt riksdagsbeslutet skall inkomstmålet i första hand avse heltidssysselsätta vid rationellt drivna jordbruksföretag. Som hittills skall det gälla i alla delar av landet. Det är enligt riksdagsbeslutet angeläget att främja en bättre och mer solidarisk inkomstfördelning mellan olika kategorier jordbrukare. Inte minst gäller detta inkomstfördelningen mellan nyetablerade och äldre jordbrukare. Samtidigt skall en önskvärd rationalisering främjas. Familjejordbruket kommer också framöver att vara den dominerande företagsformen inom ramen för en geografiskt väl differentierad jordbrukspro-

duktion. Den roll som jordbruket spelar för sysselsättningen i bygder där det råder brist på andra arbetstillfällen understryks.

För att konsumentmålet skall uppnås krävs att jordbruksproduktionen bedrivs rationellt. En fortlöpande rationalisering av jordbruksnäringen är därför nödvändig. Rationaliseringspolitiken skall syfta till att bygga upp och vidmakthålla effektiva jordbruksföretag. Olika former av samverkan mellan jordbrukare, t. ex. gemensamt utnyttjande av maskiner, som innebär lägre kostnader, liksom sambruk skall främjas. Konsumentmålet skall också innefatta goda möjligheter att välja mellan livsmedel av olika slag, varför möjligheter till produktutveckling bör tas till vara. Kvalitetskravet innefattar enligt riksdagsbeslutet givetvis att livsmedlen är fullgoda från kost- och näringssynpunkt.

2.5.2 Övergripande mål

Livsmedelskommittén har vid utformningen av sina förslag utgått från riksdagens beslut om övergripande mål för livsmedelspolitiken. Kommittén har också i enlighet med sitt uppdrag föreslagit vissa preciseringar av det övergripande målet och lämnat förslag om den närmare utformningen av de olika delmålen.

Huvudmålet för livsmedelspolitiken, dvs. att trygga vårt lands livsmedelsförsörjning såväl i fredstid som under avspärrning och krig (försörjningsmålet), bör enligt kommittén givetvis i tillämpliga delar gälla för alla led i livsmedelskedjan, såväl jordbruk och annan primärproduktion som insatsvaru-, industri- och handelsleden. Försörjningsmålet bör däremot inte uppfattas så att den svenska livsmedelsproduktionen måste ha en sådan omfattning att landets fredstida försörjning med livsmedel uteslutande skall ske med svenskproducerade varor. Försörjningsmålet liksom övriga livsmedelspolitiska mål bör också harmoniera med samhällets allmänna ekonomiska politik. Landets resurser bör därvid utnyttjas så effektivt som möjligt och främja det ekonomiska framåtskridandet. Vid den närmare utformningen av försörjningsmålet bör man också enligt kommittén beakta livsmedelsproduktionens regionala betydelse.

Kommittén understryker att kravet på rationell produktion bör gälla inte bara jordbruket utan livsmedelskedjans alla led.

Vissa *remissinstanser* har berört de övergripande målen för livsmedelspolitiken. Till dem hör KF, LO, TCO samt Handelsnämndens samarbetsorgan i jordbruksfrågor, som alla uttrycker tillfredsställelse över att konsumentmålet och jordbrukarnas inkomstmål getts samma tyngd. LRF anser att en tryggad livsmedelsförsörjning inte kan godtas som enda utgångspunkten för jordbrukspolitiken.

Konsumentdelegationen och industriförbundet erinrar i sina remissvar om att de tidigare framfört förslag om andra målformuleringar. Konsumentdelegationens förslag innebär att konsumentmålet görs till huvudmål.

För egen del anser jag att de mål för livsmedelspolitiken, som riksdagen

fastställde år 1984, bör gälla också i fortsättningen. Vissa preciseringar bör emellertid nu göras.

Inom det ekonomiska försvaret studeras f.n. olika typer av krissituationer inför 1987 års försvarsbeslut. Härvid har begreppet avspärrning kommit att anses alltför onyanserat som beskrivning av de olika störningar i utrikeshandeln som kan förekomma. Beteckningen kriser, som täcker in olika situationer, allt ifrån en total avspärrning till lättare störningar i vår utrikeshandel ger däremot en mera nyanserad beskrivning av tänkbara störningar och har därför kommit att användas inom det ekonomiska försvaret i övrigt.

I avvaktan på kommande försvarsbeslut bör dock uttrycket avspärrning användas i detta sammanhang.

Ett huvudmål för livsmedelspolitiken bör således vara att trygga vårt lands livsmedelsförsörjning såväl i fredstid som under avspärrning och krig. Ur detta försörjningsmål bör härledas produktionsmål för viktigare produktionsgrenar inom jordbruket. Som likställda delmål under det nyss angivna huvudmålet bör vidare gälla att konsumenterna får tillgång till livsmedel av god kvalitet till rimliga priser och att jordbrukarna får en med andra jämförbara grupper likvärdig standard. Verksamheten i livsmedelskedjans alla led bör bedrivas så effektivt och rationellt som möjligt samtidigt som andra viktiga samhällseliga krav beaktas. Jordbruket och livsmedelsproduktionen måste således liksom all annan verksamhet ta hänsyn till kravet på en god miljö och till behovet av en långsiktig och planerad hushållning med våra naturresurser. Konsumenterna måste vidare kunna lita på att de produktionsmetoder som används inte innebär några risker för livsmedlens kvalitet eller för människors hälsa. För att främja en god regional balans och med hänsyn till den betydelse som jordbruket har för sysselsättningen i bygder där det råder brist på andra arbetstillfällen, bör jordbruket liksom hittills bedrivas i hela landet. Härigenom får vi också en god försörjningsberedskap. Jag vill även understryka att familj jordbruket också i framtiden kommer att vara den dominerande företagsformen i jordbruket.

Flertalet av de mål som jag nu har berört gäller livsmedelskedjans alla led. Inkomstmålet bör emellertid endast gälla jordbruket. Riksdagen har i annat sammanhang behandlat riktlinjer för fisket och trädgårdsnäringen. Mina förslag här gäller således endast jordbruket. I fråga om målen för fiskepolitiken vill jag hänvisa till min anmälan till prop. 1984/85: 143.

Jordbrukspolitik har hittills definierats som statliga åtgärder som påverkar jordbrukets förhållanden. Med livsmedelspolitik bör som kommittén har föreslagit, i analogi härmed avses åtgärder från samhällets sida som berör livsmedelssektorn helt eller delvis. Livsmedelspolitik har därmed ett vidare syfte än att enbart påverka jordbrukets förhållanden. Redan av målbeskrivningen framgår att syftet är att trygga vårt lands livsmedelsförsörjning. I livsmedelspolitiken står konsumenten i centrum. Det är konsu-

mentens krav på säker tillgång till fullgoda och hälsosamma livsmedel till rimliga priser som skall tillgodoses. Samtidigt skall jordbrukarnas krav på en med andra jämförbara grupper likvärdig standard väga lika tungt.

Jordbrukspolitiken kommer med detta synsätt att i huvudsak ingå som en del i livsmedelspolitiken. Jag vill emellertid understryka att ett jordbruksföretag också kan omfatta verksamhet som ligger utanför livsmedelssektorn, t. ex. skogsbruk. I många sammanhang måste självfallet detta förhållande liksom hittills beaktas.

Det livsmedelspolitiska synsätt som jag nu föreslår innebär att de traditionella jordbrukspolitiska medlen får samverka med samhällets insatser i förhållande till industri- och handelsleden, med konsumentpolitiken i övrigt, t. ex. kost- och näringsfrågor samt med beredskapsplanering och andra åtgärder till en samlad livsmedelspolitik i syfte att trygga vår försörjning med fullgoda och hälsosamma livsmedel.

Jag vill emellertid starkt understryka att det livsmedelspolitiska synsätt som jag föreslår inte innebär att samhället tar på sig något ansvar för t. ex. inkomsterna i leden efter primärproduktionen. Det innebär således inte att jordbruksprisregleringen utvidgas när det gäller efterföljande led. I stället innebär mina förslag på flera punkter avregleringar och förenklingar i jordbruksprisregleringen.

2.5.3 Livsmedelsberedskap och produktionsmål för jordbruket – vissa utgångspunkter

Redan det förhållandet att försörjningsmålet har gjorts till huvudmål för livsmedelspolitiken visar den utomordentligt stora betydelse som vi i Sverige fäster vid vår livsmedelsberedskap. För att vi skall kunna fullfölja vår utrikespolitiska linje under kriser och krig är det av stor betydelse att vi inom landet har sådana tillgångar av förnödenheter och en sådan produktionskapacitet att nödvändig försörjning kan upprätthållas.

Grunden för vår livsmedelsberedskap är de fredstida resurserna inom livsmedelssektorn och förmågan hos alla dem som arbetar med vår livsmedelsförsörjning till anpassning och omställning allt efter krisens karaktär och situationens krav. De åtgärder som i fred vidtas inom ramen för det ekonomiska försvaret kan endast vara ett komplement till de resurser och den anpassningsförmåga som finns hos livsmedelssektorn. Icke desto mindre kan dessa åtgärder vara av avgörande betydelse för att en nödvändig omställning och anpassning skall komma till stånd.

Vad jag nu har sagt innebär att vi när vi fastställer produktionsmål för jordbruket måste ta hänsyn till bl. a. livsmedelsberedskapens krav. Det råder ett nära samband mellan vår försörjningsberedskap och produktionsmål för jordbruket. Som en utgångspunkt för mina överväganden rörande produktionsmål tar jag därför upp den allmänna inriktningen av vår försörjningsberedskap på livsmedelsområdet och vissa frågor som hänger samman härmed. Jag återkommer i ett senare avsnitt till frågorna om sårbarhe-

ten i vår livsmedelsförsörjning och om de förberedelser som vi måste göra redan i fredstid för att i en kris kunna anpassa vår förbrukning och ställa om vår livsmedelsproduktion till situationens krav.

Inriktningen i stort av det ekonomiska försvaret och därmed av livsmedelsberedskapen fastställdes senast av riksdagen i samband med 1982 års försvarsbeslut (prop. 1981/82: 102, FöU 18. rskr 374 och 403). Beslutet innebär bl. a. att minimibehovet av livsmedel måste kunna tillgodoses med hög säkerhet även i långvariga försörjningskriser.

Livsmedelskommittén har för sina beräkningar rörande försörjningsberedskapen utgått från vissa antaganden när det gäller krisers längd, möjligheterna till import, kriskostens sammansättning och skördeutfall.

Den kriskost som livsmedelskommittén föreslår skall ligga till grund för planeringen innehåller minimibehovet av energi (2900 kcal/person och dag) och av alla viktiga näringsämnen. I jämförelse med den normala fredstida kosten innehåller kriskosten betydligt mer potatis, bröd och andra spannmålsprodukter och klart mindre kött och fläsk. För att säkra proteinförsörjningen innehåller kriskosten mer mjölk än den fredstida kosten.

Kriskosten är utformad med tanke på att vi skall kunna få en fullt godtagbar kost som kan framställas med ett minimum av de produktionsmedel för vilka vi normalt har ett stort importberoende. Det gäller dels kvävegödselmedel och bekämpningsmedel som har stor betydelse för vegetabilieproduktionen, dels proteinfodermedel som behövs i animalieproduktionen.

För att vi i en situation med stort importbortfall skall kunna framställa de jordbruksprodukter som behövs för kriskosten krävs enligt livsmedelskommittén en betydande omställning av jordbruket. Produktionen av nötkött, fläsk och fjäderfä minskas under omställningstiden successivt och samtidigt ökar produktionen av mjölk. Också produktionen av potatis, oljeväxter och baljväxter ökar medan odlingen av brödsäd och sockerbetor hålls oförändrad och fodersädsodlingen kan minskas.

Flera remissinstanser har kommenterat kommitténs antaganden. De flesta av dem anser att en treårig kris med total avspärning från omvärlden är ett osannolikt krisfall. Till dem hör överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF), KF, LO och Industriförbundet. ÖEF anser emellertid att det kan vara motiverat att ha en särskilt hög säkerhet när det gäller livsmedelsförsörjningen. Överbefälhavaren (ÖB) framhåller att det är viktigt att landet har en för beredskapssituationer och krig erforderlig självförsörjningsförmåga och uthållighet vad avser livsmedel.

LRF hävdar att Sverige f. n. inte har den försörjningsförmåga som avsågs med 1982 års försvarsbeslut och anser att de beräkningar och bedömningar som görs, bygger på förutsättningar som f. n. inte föreligger eller som måste anses som mindre sannolika.

Flera remissinstanser, bl. a. ÖB, ÖEF och vissa länsstyrelser tar också upp behovet av regional balans i livsmedelsproduktionen.

Ett par remissinstanser anser att kommittén borde ha redovisat flera alternativ när det gäller kriskosten.

Efter samråd med chefen för försvarsdepartementet vill jag för egen del anföra följande.

1982 års försvarsbeslut innebär en delvis ny inriktning av det ekonomiska försvaret. Inom ett fåtal prioriterade områden, av vilka livsmedelsområdet är ett, skall beredskapsåtgärder vidtas i fred för att med hög säkerhet trygga befolkningens överlevnad och samhällets funktion i kriser och krig genom att tillgången på oundgängligen nödvändiga förnödenheter och tjänster säkerställs. Det uttalas särskilt att minimibehovet av livsmedel måste kunna tillgodoses med hög säkerhet även i långvariga försörjningskriser.

Inom ramen för perspektivstudierna pågår ett arbete med att överväga vilka utgångspunkter och antaganden som i fortsättningen skall gälla för det ekonomiska försvarets olika program. Bl. a. dessa studier kommer att ligga till grund för det arbete som bedrivs av 1984 års försvarskommitté rörande totalförsvarets inriktning fr. o. m. budgetåret 1987/88.

För att trygga livsmedelsförsörjningen vid en långvarig kris med stort importbortfall måste som kommittén framhåller produktionen av jordbruksprodukter och livsmedelskonsumtionen ställas om. Den kriskost som kommittén har redovisat överensstämmer nära med den som hittills har utgjort planeringsunderlag och godtas av flertalet remissinstanser. Den bör därför i huvudsak även i fortsättningen ligga till grund för planeringen.

Vad jag nu har sagt innebär att jag i likhet med kommittén anser att försörjningen med livsmedel även i fortsättningen i enlighet med 1982 års försvarsbeslut bör inriktas på att ge hög säkerhet även vid långvariga kriser.

Livsmedelskommittén har vidare analyserat vårt behov av produktionsresurser i fred för vår livsmedelsförsörjning m. m.

Av animalieprodukterna är det främst mjölkproduktionens storlek som har betydelse för livsmedelsberedskapen. Kommitténs analyser visar, med vissa antaganden om avkastningen per ko, att antalet kor efter omställning bör uppgå till 600 000 för att den mjölkproduktion som behövs för kriskosten skall kunna uppnås. Detta förutsätter att tillgången på främst kvävegödselmedel och proteinfodermedel är tillräcklig. Till sistnämnda fråga skall jag återkomma senare. Kommitténs expertgrupp för sårbarhetsfrågor har beräknat att koantalet i fred på längre sikt inte bör understiga 550 000 för att det i en kris skall vara möjligt att öka antalet till 600 000.

Produktionen i fred av andra animalieprodukter än mjölk är avsevärt större än den som beräknats för en kris. Krisbehovet av dessa behöver därför enligt kommittén inte styra den fredstida produktionen.

Kommitténs beräkningar accepteras eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. ÖEF anser emellertid att det med hänsyn till mjölkens stora betydelse i kriskosten vore önskvärt med ett större fredstida koantal

än 550 000. LRF anser att koantalet i fred inte bör tillåtas understiga 625 000.

För egen del vill jag erinra om att vi f.n. har ca 660 000 kor. Det överstiger det antal som kommittén bedömt behövas för att klara mjölkförsörjningen under en krissituation.

Jag återkommer i samband med produktionsmålet till mina ställningstaganden rörande den fredstida animalieproduktionen.

Kommittén framhåller att det framtida behovet av åkerareal i stor utsträckning blir beroende av utvecklingen i fråga om teknik och kemikalieanvändning. Om nuvarande trender läggs till grund för prognoser har kommitténs experter beräknat att den åkerareal som – med hänsyn tagen till skördevariationer – på sikt behövs för vår livsmedelsförsörjning uppgår till ca 2,6 milj. ha. Detta förutsätter att tillgången på kvävegödselmedel och bekämpningsmedel i en kris är tillräcklig.

Kommittén pekar också på vissa andra faktorer – bl.a. den regionala obalansen i vårt jordbruk och vår livsmedelsindustri – som kan göra vår försörjning sårbar i vissa fall.

Remissinstanserna godtar i allmänhet kommitténs bedömning att en åkerareal på ca 2,6 milj. ha är tillräcklig med hänsyn till livsmedelsförsörjningens krav under förutsättning att tillgången på kvävegödselmedel kan tryggas inom landet. LRF och Hushållningssällskapens förbund anser emellertid att nuvarande åkerareal bör bibehållas bl.a. med hänsyn till försörjningsberedskapen. Såväl ÖEF som ÖB anser det nödvändigt att jordbruket i Norrland upprätthålls på nuvarande nivå.

För egen del vill jag i likhet med flera remissinstanser betona vikten av en geografiskt väl differentierad jordbruksproduktion. Härigenom får vi också en god försörjningsberedskap. Vidare är det av vikt att vi kan trygga vår försörjning med produktionsmedel i en kris. Detta gäller särskilt för kvävegödselmedel. Jag återkommer senare till hur detta bör ske. Jag vill också i likhet med vissa remissinstanser understryka den betydelse som odlingen av potatis, oljeväxter och baljväxter har för vår livsmedelsberedskap. Jag återkommer i samband med produktionsmålet till mina ställningstaganden i fråga om vegetabilieproduktionen.

2.5. Produktionsmål för jordbruket

Jordbruksproduktionens omfattning

Mitt förslag: Vi bör även i fortsättningen i vårt land ha en fredstida jordbruksproduktion som i stort sett motsvarar den inhemska konsumtionen. Resurserna i jordbruket bör i stort sett överensstämma med vad som behövs för vår fredstida konsumtion, vår livsmedelsberedskap i enlighet med 1982 års försvarsbeslut och för de utfästelser Sverige gjort i det internationella samarbetet mot världssvälten.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Flertalet av de remissinstanser som tar upp frågan om jordbrukets totala omfattning tillstyrker i huvudsak kommitténs förslag eller lämnar det utan erinran. Flera remissinstanser understryker att det också bör finnas utrymme för viss import. LRF, som delar uppfattningen att vår fredstida jordbruksproduktion i stort sett bör motsvara den inhemska konsumtionen, anser att utgångspunkten för produktionsmålet bör vara de nuvarande resurserna i jordbruket och hur dessa bäst kan användas i framtiden.

Skälen för mitt förslag: Av kommitténs analyser i fråga om bl. a. livsmedelsberedskapens krav och sårbarheten framgår att vi även fortsättningsvis måste ha en fredstida jordbruksproduktion, som i stort motsvarar den inhemska konsumtionen. Kommittén har mot denna bakgrund i sina analyser sökt fastställa vilken jordbruksproduktion som är lämplig med hänsyn till dessa förutsättningar och direktivens anvisningar.

Med hänsyn till den internationella bedömningen, dvs. så länge man inte långsiktigt kan erhålla priser på världsmarknaden som behövs för att ge de svenska producenterna täckning för deras kostnader och nödvändiga arbetsersättningar, bör från denna utgångspunkt eftersträvas att resurserna i jordbruket i stort sett överensstämmer med vad som behövs för vår fredstida konsumtion, vår livsmedelsberedskap i enlighet med 1982 års försvarsbeslut och för de utfästelser Sverige gjort i det internationella samarbetet mot världssvälten.

Näringen måste själv bära kostnaderna för en produktion utöver den samhällsekonomiskt motiverade. Därför bör näringen i princip ges en stor frihet att producera den volym som utifrån näringens utgångspunkter framstår som fördelaktig. Kommittén understryker vikten av att alla möjligheter tillvaratas att främja en lönsam export av jordbruksråvaror och livsmedel. Jag delar denna uppfattning liksom uppfattningen att det också måste finnas utrymme för viss import i första hand av kompletteringskaraktär men även en viss utbytesexport. I likhet med kommittén anser jag att det liksom hittills torde bli nödvändigt att staten medverkar i en marknadsreglering. Statens medverkan bör även fortsättningsvis bl. a. avse regleringsverksamhet och avgiftsuppbörd. Detta ingick också i 1967 och 1977 års jordbrukspolitiska beslut.

Animaliska produkter

Mitt förslag: Mjolkproduktionen bör på sikt, under hänsynstagande till den produktion som behövs för att klara försörjningen med mjölk och mejeriprodukter i en kris, anpassas till en nivå som ungefärligen motsvarar konsumtionsutrymmet för mjölk och mejeriprodukter i fred samt lönsam export. En geografiskt väl differentierad mjölkproduktion är angelägen. För en produktion utöver våra egna behov bör jordbruket och berörd livsmedelsindustri själva ha ansvaret.

I fråga om övriga animalieprodukter bör någon mera exakt produktionsvolym inte anges. Liksom hittills bör näringen själv bära kostnaderna för en produktion av kött, fläsk, ägg och broiler utöver den samhällsekonomiskt motiverade. Neringen bör då enligt min mening ha frihet att producera den volym som är fördelaktig utifrån näringens egna utgångspunkter. Anpassningen av produktionen bör ske under hänsynstagande till den enskildes sociala och ekonomiska trygghet.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker en anpassning av produktionen i enlighet med kommitténs förslag. Några anser att anpassningen bör ske i snabbare takt och vissa efterlyser mer preciserade produktionsmål. LRF anser att också säsongvariationerna, regionala aspekter samt möjligheterna till bistånd i form av animalier bör beaktas. LRF anser också att samhället måste ta det övergripande ansvaret för att produktionsbalansproblemen kan lösas.

Skälen för mitt förslag: Kommitténs analyser av förväntad världsmarknadsprisutveckling ger vid handen att det samhällsekonomiskt är betydligt kostsammare med en permanent överskottsproduktion i form av animalier än i form av vegetabilier.

Mjolkproduktionen har stor betydelse för livsmedelsberedskapen. Från regionalpolitisk synpunkt, särskilt för norra Sverige, är vidare mjölkproduktionen den viktigaste produktionsgrenen inom jordbruket. Mjolkproduktionen är dessutom den viktigaste inkomstkällan för ett mycket stort antal jordbrukare.

Från beredskapssynpunkt är det inte nödvändigt att bibehålla nuvarande resurser i mjölkproduktionen. Produktionen bör därför på sikt, under hänsynstagande till livsmedelsberedskapens krav, anpassas till en nivå som ungefärligen motsvarar konsumtionsutrymmet för mjölk och mejeriprodukter i fred samt självklart till lönsam export. Därvid bör dock beaktas att det av flera skäl även framöver kommer att finnas ett behov av viss import – främst ost – samt utrymme för utveckling och marknadsföring

av nya produkter. Liksom kommittén vill jag understryka angelägenheten av att mjölkproduktionen är geografiskt väl differentierad.

Från beredskapssynpunkt är produktionen av kött, fläsk, ägg och broiler av mindre betydelse än mjölkproduktionen. Produktionen av mjölk är dessutom från planeringssynpunkt mer långsiktig än produktionen av övriga animalier och har större betydelse för såväl jordbrukarnas ekonomi som samhällsekonomin än de övriga produktionsgrenarna. Det finns därför anledning att ha ett annat synsätt på mjölkproduktionen och dess styrning än på övriga animalieproduktionsgrenar.

Kommitténs analyser visar att betydande produktionsomställningar måste göras vid en långvarig avspärrning. Detta innebär att kött-, fläsk-, ägg- och broilerproduktionen vid en långvarig avspärrning beräknas minska till en nivå som betydligt understiger den frestdida produktionen och konsumtionen. Inga nämnvärda kvantiteter av dessa produkter efterfrågas heller för bistandsverksamhet. Fläsk-, ägg- och broilerproduktionen är produktionsgrenar som från planeringssynpunkt är av mer kortsiktig natur.

En anpassning av kött-, fläsk-, ägg- och broilerproduktionen till den inhemska konsumtionen beräknas enligt kommittén, med hänsyn till redan gjorda investeringar och till förväntad konsumtionsutveckling, ta en betydande tid. Med beaktande av de svårigheter för den enskilde producenten och näringen som denna anpassning torde medföra förordar kommittén att den volym som under anpassningsperioden bör stödjas genom prisregleringen i stort sett bör motsvara konsumtionen. Jag delar denna bedömning.

Jag vill emellertid understryka att det även under anpassningsperioden måste finnas utrymme för viss import av utbytes- och kompletteringskarakteristik samt möjligheter att utveckla och marknadsföra nya produkter. De generella principer som hittills gällt för utbytesexporten bör få finnas kvar. Den närmare utformningen torde få behandlas vid prisöverläggningarna.

Under den relativt långa tid som behövs för anpassningsprocessen för nämnda produkter bör man tid efter annan pröva takten i anpassningen med särskild hänsyn tagen till den ekonomiska utvecklingen i Sverige och produkternas efterfrågan samt de internationella förhållandena.

Protein- och oljeväxter samt energigrödor

Mitt förslag: Det är angeläget att produktionen av proteinfoder inom landet ökar. Frågan bör därför ägnas större uppmärksamhet inom ramen för jordbruksprisregleringen och i rådgivningen till jordbruket.

Kommitténs bedömning: Kommittén har bedömt att odlingen av protein-grödor kommer att öka utan några särskilda åtgärder från samhällets sida.

Remissinstanserna: Såväl lantbruksstyrelsen som LRF och Hushållningssällskapens förbund anser att en ökad inhemsk produktion av proteinfo-

dermedel är angelägen. Enligt LRF:s mening är det nödvändigt att begränsa användningen av fiskmjöl om en ökning skall komma till stånd.

Flera remissinstanser tar upp frågan om energigrödor.

Skälen för mitt förslag: Kommittén har bedömt att svensk proteinfoderproduktion kan förväntas öka framöver. Odlingen av ärter har ökat från ca 5 000 ha i början av 1970-talet till omkring 25 000 ha år 1983. Utan att någon särskild styråtgärd sätts in beräknas ärtarealen år 1990 komma att uppgå till 55 000–60 000 ha.

Odlingen av oljeväxter ger både olja och protein. Den har sedan 1960-talet ökat från ca 100 000 ha till ca 170 000 ha år 1983. Den förbättring av kvaliteten som pågår genom övergång till s. k. dubbellåga sorter har dels givit bättre oljekvaliteter, dels medfört att rapsmjöl numera i stor utsträckning kan användas som proteinfoder, vilket kan förväntas medföra en ökad efterfrågan på rapsmjöl. Forskning och teknisk utveckling som ytterligare kan öka användningen av rapsprotein pågår.

Oljeväxtodlingen beräknas därför ta ytterligare viss åkerareal i anspråk och år 1990 öka till ca 200 000 ha. Liksom kommittén anser jag att export av rapsolja liksom oljeinnehållet i exporterat rapsfrö inom prisregleringen bör betraktas som utbytesexport.

De analyser kommittén låtit utföra tyder enligt kommittén på att andelen inhemskt producerat proteinfoder kommer att öka från nuvarande nivå – ca 25 % – till omkring 40 % år 1990. Därutöver finns stora möjligheter att öka proteininnehållet i vallfodret. Kommittén anför att möjligheterna att ytterligare öka baljväxtodlingen genom olika styr- och stimulansåtgärder enligt lantbruksuniversitetets analyser synes vara mera begränsade.

De proteinfodermedel som används i jordbruket är f. n. till stor del importerade. Det gäller i första hand sojaprotein och fiskmjöl. Inte minst med hänsyn till den stora betydelse som mjölkproduktionen har för kris-kosten är det mycket angeläget att vi kan öka produktionen av proteinfodermedel inom landet. Också ur produktionsbalanssynpunkt bör proteinfoderproduktionen öka. Mot denna bakgrund anser jag det motiverat att frågan ägnas större uppmärksamhet både inom jordbruksprisregleringen och i rådgivningen till jordbrukarna.

Importen av lupinfrö har under senare år ökat kraftigt vilket utgör ett allvarligt hot mot den inhemska proteinfoderproduktionen, särskilt foder-ärter och bönor. Lupinfrö användes ursprungligen som utsäde men kan efter förädling nu utnyttjas som foder. Importen av lupinfrö beläggs inte med införselavgift eftersom Sverige har gjort ett åtagande om tullfrihet i GATT. Den 1 mars 1985 infördes övervakningslicens vid import av lupinfrö. Detta ger goda möjligheter att följa utvecklingen av importen. Utvecklingen får utvisa i vad mån överläggningar inom ramen för GATT om detta åtagande behöver initieras.

Enligt kommittén är förutsättningarna för produktion av energigrödor

f. n. svärbedömbara. Jag delar denna uppfattning. Samtidigt vill jag understryka att frågan bör ägnas fortsatt uppmärksamhet. Jag vill i detta sammanhang erinra om att statsrådet Dahl i prop. 1984/85: 120 om riktlinjer för energipolitiken aviserat sin avsikt att föreslå regeringen att tillkalla en utredning för att närmare studera förutsättningarna för läginblandning av motoralkoholer i bensin. Efter samråd med mig kommer statsrådet Dahl att föreslå regeringen att utredningen också får överväga förutsättningarna för odling av energigrödor.

Socker och potatis

Mitt förslag: Frågan om produktion av socker och andra sötmedel, sprit samt stärkelse bör utredas. Det ankommer på regeringen att ta ställning i denna fråga.

Behovet av matpotatis bör liksom hittills täckas av inhemsk produktion.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: De remissinstanser som tar upp frågan om en utredning om sockerbets- och fabrikspotatisodlingen m. m. tillstyrker kommitténs förslag eller anger att de inte motsätter sig en sådan utredning. Några invändningar mot kommitténs förslag i fråga om matpotatis finns inte.

Skälen för mitt förslag: Enligt beslut av 1977 och 1978 års riksdagar skall den inhemska sockerbetsarealen avpassas så att den vid normalskörd ger ett importutrymme på 10–15 % av vår totala sockerkonsumtion. Detta skall ses som ett riktmärke för de genomsnittliga förhållandena under en följd av år. Importutrymmet har särskild betydelse för sockerproducerande u-länder.

Sockerbetsarealen för nu löpande prisregleringsperiod fastställdes av riksdagen våren 1983. Beslutet innebär en areal år 1985 på högst 51 500 ha, vilket vid normalskörd f. n. beräknas motsvara 95 % självförsörjningsgrad.

Produktion av sötmedel ur andra svenska råvaror än sockerbetor (främst vete) är aktuell i Sverige. Betydande tekniska framsteg har gjorts på detta område under senare år. Man kan också räkna med ytterligare framsteg framöver. Därvid kan konkurrenssituationen för sockerbetor som råvara för sötmedel komma att förändras till sockerbetornas nackdel. Sådana förändringar av sockerbetsodlingens förutsättningar kan få stor betydelse för berörda regioner.

Vad gäller fabrikspotatisodlingen bör denna enligt kommittén med hänsyn till den fortlöpande avkastningsökningen framgent anges i form av ett volymmått och inte som hittills i form av ett arealmått. Jag delar denna

uppfattning. De förändringar av fabrikspotatisodlingens förutsättningar som kan komma att bli följden av konkurrens från andra råvaror vid sprit- och stärkelsestillverkning kan komma att leda till en minskning av fabrikspotatisodlingen. Mot denna bakgrund bör, som kommittén har föreslagit, hela frågan om framställning av socker och andra sötmedel, sprit samt stärkelse göras till föremål för en särskild utredning. Jag avser att återkomma till regeringen i denna fråga.

Matpotatis ingår i kriskosten och har stor betydelse för energiintaget i en kris. En tillräcklig fredstida matpotatisodling är därför ett starkt beredskapsintresse. Som kommittén har föreslagit bör konsumtionen av matpotatis som hittills i huvudsak täckas med inhemsk produktion. Prisstödet bör utgå med detta syfte.

Åkerarealen och spannmålsodlingen

Mitt förslag: En produktion på överskottsarealen bör tills vidare liksom hittills utgöras av spannmål.

Samhället bör ta ett delansvar för överskottsarealens kostnader. Andelen för samhället bör vara 40%, medan näringen svarar för 60%, räknat vid normalskörd. Samhällets kostnader beräknas första året bli 160 milj. kr. för att därefter minska. En uppskattning av kostnaderna beräknas för en femårsperiod till 600 milj. kr.

Det bör i första hand ankomma på jordbruket att aktivt arbeta för att anpassningsåtgärderna på vegetabilieområdet leder till att samhällets delansvar i finansieringen av överskottsproduktionen kan upphöra. En utvärdering av anpassningsåtgärderna bör ske efter femårsperiodens slut, varvid en bedömning görs om uppställda anpassningsmål uppnåtts också beträffande kostnadsansvaret.

En totalfinansiering av samhällets kostnader skall ske. Denna bör ske inom jordbrukssektorns ram.

De kvantiteter av spannmål som behövs för våra internationella utfästelser i kampen mot svälten i världen bör ingå i den prisreglerade volymen.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Remissinstanserna är delade i frågan om åkerarealens storlek. LRF, Hushållningssällskapens förbund, Sveriges lantbruksuniversitet samt planverket anser att nuvarande åkerareal bör bibehållas. Konsumentdelegationen motsätter sig bestämt kommitténs förslag beträffande åkerarealen och spannmålsöverskotten och anser i första hand att samhället bör verka för en åkerareal om högst 2,6 milj. ha. KF, LO och Handelsnäringsorganisationerna i jordbruksfrågor anser att den åkerareal som på sikt

behövs för vår livsmedelsförsörjning uppgår till 2.6 milj. ha. TCO förordar en förutsättningslös utredning om åkerarealens framtida användning. Konsumentdelegationen kan tänka sig att bevara en större åkerareal under en övergångstid, medan förutsättningarna för t.ex. alternativa odlingsformer m. m. kan klarläggas. Flera länsstyrelser pekar på de regionala konsekvenserna av en minskad åkerareal och tar liksom naturvårdsverket upp åkerarealens betydelse för ett öppet landskap.

Beträffande finansieringen av överskottsarealens kostnader anser LRF att staten bör ta det fulla ansvaret för åkerarealen medan Handelsn samarbetsorgan i jordbruksfrågor ifrågasätter om inte producenterna själva borde svara för överskottsproduktionen genomgående, alltså också beträffande spannmål. Ett delat kostnadsansvar tillstyrks av lantbruksstyrelsen, TCO, Lantarbetsareförbundet, Livsmedelsarbetareförbundet. Nästan alla remissinstanser som tar upp frågan anser att samhällets del i kostnaderna för spannmålsöverskotten inte bör finansieras genom höjda livsmedelspriser eller minskade livsmedelssubventioner. Flertalet av dem anser att kostnaderna bör belasta statsbudgeten.

Skälen för mitt förslag: Kommittén anför följande: "Produktion av *spannmål* — såväl för humankonsumtion som till foder — kommer även framöver att vara dominerande inom vegetabilieproduktionen. Behovet av fodersäd är främst beroende av animalieproduktionens storlek.

Kommitténs förslag om en anpassning av animalieproduktionen innebär att arealen på sikt kan förväntas minska något främst avseende vallarealen. Om inga begränsningar sker genom t. ex. miljörestriktioner torde produktionen från i stort sett nuvarande areal komma att avsevärt överstiga vad som behövs för vår livsmedelskonsumtion. I 1977 års beslut ansåg statsmakterna att den då beräknade överskottsarealen — ca 300 000 ha — i första hand borde användas för överskottsproduktion av spannmål. Kommitténs analyser visar nu att den samhällsekonomiska kostnaden för överskotten minimeras om de tas ut i form av spannmål. Som kommittén tidigare framhållit kan emellertid denna areal också komma till en lönsamare användning för andra ändamål, t. ex. energigrödor. Enligt experternas bedömning torde det dröja några år innan en rad ekonomiska och tekniska frågor rörande detta område kan klarläggas. Vad kommittén här anfört rörande osäkerheten kan också sägas gälla kemikalieanvändningen och de s. k. alternativa odlingsformerna. Enligt kommitténs mening bör mot angiven bakgrund en produktion på överskottsarealen tills vidare liksom hittills utgöras av spannmål.

Detta spannmålsöverskott kan, om animalieproduktionen i enlighet med kommitténs förslag anpassas, komma att med nuvarande avkastningsutveckling ytterligare öka."

Jag delar kommitténs bedömningar.

Kommittén anför vidare:

”Analysen visar att vårt behov av åkerareal för vår egen livsmedelsförsörjning med nuvarande trender i fråga om arealavkastning understiger den nu brukade arealen. Frågan om åkerarealens storlek bör emellertid inte ses enbart från vår egen försörjning med livsmedel utan rymmer flera ytterligare aspekter som bör vägas in i bilden såsom alternativa användningsmöjligheter för åkerarealen, restriktioner i användningen av handelsgödsel och växtskyddsmedel. Åkerarealens betydelse för landskapsbilden, sysselsättning och regionalpolitik m. m.

Den samhällsekonomiska kostnaden för den beräknade överskottsarealen är som kommittén angett relativt begränsad. Samtidigt medför överskottsarealen icke obetydliga fördelar för samhället i form av ett öppet odlingslandskap och förbättrad livsmedelsberedskap samt från sysselsättnings- och regionalpolitisk synpunkt.

Det är vidare svårt att f. n. bedöma den framtida betydelsen av energiproduktion i form av etanol eller annan arealbaserad energiproduktion. Likaså är det svårt att bedöma huruvida ytterligare restriktioner för användning av t. ex. handelsgödsel och växtskyddsmedel kommer att införas vilka påverkar behovet av åker. Den närmaste framtiden rymmer dessutom åtskilliga möjligheter för jordbruket att utöver nuvarande användning av åkerarealen finna lönsamma alternativ för användning av den.

Samhället bör ta ett delansvar för överskottsarealens kostnader. Andelen för samhället bör vara 40 %, medan näringen svarar för 60 %, räknat vid normalskörd. Samhällets kostnader beräknas första året bli 160 milj. kr. för att därefter minska. En uppskattning av kostnaden beräknas för en femårsperiod till 600 milj. kr.

Det ankommer i första hand på jordbruket att aktivt arbeta för att anpassningsåtgärderna på vegetabilieområdet leder fram till att samhällets delansvar i finansieringen av överskottsproduktionen kan upphöra. En utvärdering av anpassningsåtgärderna skall ske efter femårsperiodens slut, varvid en bedömning görs om uppställda anpassningsmål uppnåtts också beträffande kostnadsansvaret.

En totalfinansiering av samhällets kostnader skall ske. Denna bör ske inom jordbrukssektorns ram t. ex. genom minskade livsmedelssubventioner eller prispåslag med avräkning av mervärdesskatteeffekterna på prishöjningarna.”

Jag biträder kommitténs förslag. En totalfinansiering inom jordbrukssektorns ram bör ske. I fråga om den närmare finansieringen avser jag att återkomma i min anmälan till proposition om reglering av priserna på vissa jordbruksprodukter, m. m.

De kvantiteter spannmål som åtgår för att uppfylla Sveriges utfästelser i det internationella samarbetet mot världssvälten bör ingå i den prisreglerade volymen. De utfästelser som jag avser i detta sammanhang gäller årligen f. n. 40 000 ton vete till internationella beredskapslagret (IEFR) och 40 000 ton vete inom ramen för livsmedelshjälpkonventionen. Frågan hur

kostnaderna för dessa åtaganden skall fördelas avser jag återkomma till vid ett senare tillfälle.

2.5.5 Konsumentmål

Mitt förslag: Konsumentmålet, som innebär att konsumenterna skall få tillgång till livsmedel av god kvalitet och till rimliga priser, ligger fast och skall även fortsättningsvis vara ett med inkomstmålet för jordbruket likställt delmål under livsmedelspolitikens huvudmål. Konsumentmålet innefattar vidare att konsumenterna skall ges goda möjligheter att välja mellan livsmedel av olika slag och att livsmedlen är fullgoda från kost- och näringssynpunkt.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Förslaget tillstyrks av remissinstanserna, som i allmänhet uttrycker sin tillfredsställelse över att konsumentintressena har givits en ökad tyngd.

Skälen för mitt förslag: Det är viktigt att förutsättningar skapas för att det av riksdagen år 1984 fastlagda konsumentmålet uppfylls. Både kvalitets- och prisfrågor är av central betydelse för konsumenterna. Det är av största vikt att livsmedelspolitiken utformas på ett sådant sätt att konsumenterna får goda möjligheter att välja mellan livsmedel av olika slag. Jag vill vidare i detta sammanhang understryka att det fria valet av livsmedel även bör innebära att goda förutsättningar skapas för konsumenterna att sätta samman en ur näringssynpunkt fullgod kost.

För att konsumentmålet skall kunna uppfyllas förutsattes enligt 1984 års riksdagsbeslut att jordbruksproduktionen bedrivs rationellt. Det är naturligtvis, som kommittén framhåller, nödvändigt att rationell produktion bedrivs i alla livsmedelskedjans led. Alla möjligheter måste naturligtvis tas till vara för att på olika sätt tillgodose konsumenternas berättigade intresse av att livsmedelspriserna hålls på en rimlig nivå. Olika former av kvalitetspåverkan på livsmedel inom livsmedelskedjans olika led måste också följas med uppmärksamhet. Jag återkommer till den frågan i ett särskilt avsnitt.

2.5.6 Inkomstmål för jordbruket

Mitt förslag: Som inkomstmål för jordbrukarna bör som tidigare fastslagits gälla att dessa får en med andra jämförbara grupper likvärdig standard. Vid inkomstjämförelser bör hänsyn tas till att jordbruket skall bära kostnaderna för produktion utöver den samhällsekonomiskt motiverade.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Flertalet av remissinstanserna delar kommitténs förslag i fråga om att kostnaderna för överskotten skall beaktas vid inkomstjämförelserna och därmed bäras av jordbruket. LRF accepterar emellertid inte detta förslag. LRF menar bl. a. att inkomstmaterialiet entydigt visar att jordbrukaren under en följd av år haft klart lägre inkomster än såväl jämförda löntagare som småföretagare. Några av remissinstanserna noterar att inkomstjämförelserna är svåra att göra eftersom mer än hälften av jordbrukarnas inkomster kommer från källor utanför jord- och skogsbruket. Förslaget om att ta fram ytterligare material för inkomstjämförelserna får ett blandat mottagande. Lantbruksstyrelsen, LRF, Svenska livsmedelsarbetareförbundet och i viss mån TCO delar kommitténs förslag, medan SPK och RRV ställer sig tveksamma. Statskontoret biträder förslaget om man skall tillmäta inkomstmålet någon betydelse. Konsumentdelegationen anser att man måste prioritera arbetet med att förbättra inkomstmaterialiet för småföretagare.

Skälen för mitt förslag: Nuvarande inkomst mål fastlades, som jag tidigare nämnde, av riksdagen år 1984 i samband med behandlingen av vissa livsmedelspolitiska frågor. Inkomst målet fick därvid en med konsument målet likvärdig ställning under försörjnings målet. Jag har inte för avsikt att nu föreslå några ändringar i detta avseende.

Av livsmedelskommitténs redogörelse framgår de svårigheter som finns när det gäller att göra jämförelser mellan jordbrukarnas och andra gruppers inkomst- och levnadsstandardförhållanden. Den analys som utförts ger inte heller någon entydig bild av de skillnader som i dessa avseenden kan finnas. Jag anser, i likhet med vad kommittén framför, att man översiktligt och fortlöpande får göra avstämningar av dessa förhållanden i efterhand och då material föreligger.

Enligt kommittén är det angeläget att ytterligare material tas fram som belyser jordbrukarnas inkomster i jämförelse med andra småföretagargruppers. Vidare anser man att det material som finns tillgängligt till vissa delar är bristfälligt. Livsmedelskommittén anser att ett arbete med fortsatt metodutveckling bör bedrivas samt möjligheterna prövas att utföra s. k. typgårdsberäkningar för att förbättra underlaget för inkomstjämförelserna. Jag delar kommitténs uppfattning och anser att detta arbete bör kunna ske inom ramen för de resurser som disponeras av SCB och lantbruksekonomiska samarbetsnämnden.

Kommittén anser att vid inkomstjämförelser hänsyn måste tas till att jordbruket skall bära kostnaderna för produktion utöver den samhällsekonomiskt motiverade. Härvid bör beaktas samhällets delansvar beträffande överproduktionen av spannmål. Jag biträder kommitténs förslag i denna fråga.

Inkomstfördelning inom jordbruket

Mitt förslag: Det är angeläget med en bättre och mer solidarisk inkomstfördelning mellan olika kategorier jordbrukare. I detta syfte bör

- leveranstillägget för mjölk kvarstå
- de sociala stödformerna vara kvar
- stöd kunna lämnas till jordbrukare som är mycket bundna, t. ex. mjölkproducenter, så att dessa kan ta ut längre sammanhängande ledighet.

Vidare bör en utvärdering ske av etableringsstödet samt en översyn göras beträffande högt skuldsatta jordbrukares problem.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Delar i allt väsentligt kommitténs förslag. Lantbruksstyrelsen ifrågasätter dock om leveranstillägget bör vara kvar med hänsyn till överskottssituationen och avvecklingsersättningen. När det gäller etableringsstödet anser styrelsen att man bör överväga en avskrivning av stödbelopp. LRF accepterar nuvarande omfattning av etableringsstödet men menar att det inte finns utrymme för ytterligare omfördelningar. Förbundet anser att andra vägar måste sökas för att ytterligare utjämna kapitalkostnaderna över tiden. Samhället bör vidare ta större ansvar när det gäller uthyggnaden av avbytarverksamheten.

Skälen för mitt förslag: Som komplement till det generella prisstöd jordbruket erhåller förekommer dels särskilda prisstöd, dels andra stöd av både ekonomisk och social karaktär. Till de särskilda prisstöden hör leveranstillägget för mjölk och det differentierade pristillägget på fläsk. Även det s. k. norrlandsstödet kan sägas ingå här. Till de övriga stöden hör ränte- och etableringsstöd, socialförsäkringsskydd, företagshälsovård samt avbytarverksamhet. Produktionsavgiften på ägg har samma effekt som ett differentierat prisstöd men är tekniskt konstruerad som en avgift. Härutöver utgår f. n. stödformen lån med uppskjuten ränta.

Det differentierade pristillägget på fläsk och produktionsavgiften på ägg, liksom norrlandsstödet återkommer jag till i senare avsnitt.

Mina överväganden beträffande de i detta avsnitt behandlade stödformerna sker med utgångspunkt i att medel omfördelas mellan olika jordbrukarkategorier.

Av kommitténs redovisning framgår att leveranstillägget för mjölk har liten effekt när det gäller inkomstomfördelningen men är av viss betydelse för mindre producenter. Det bör därför, som kommittén har föreslagit behållas tills vidare. Däremot finns det – med hänsyn till överskottsläget i fråga om mjölk – inte anledning att nu höja stödbeloppen.

Vissa av stöden till jordbruket riktas till grupper, som i ekonomiskt hänseende är särskilt utsatta. Sådana stöd är t. ex. s. k. lån med uppskjuten ränta samt ränte- och etableringsstöden. Dessa är direkta ekonomiska stöd.

Stödformen lån med uppskjuten ränta infördes år 1978. Låneformen infördes på förslag av 1972 års jordbruksutredning. Lånet syftar till att minska behovet av eget kapital för att personer med i övrigt goda förutsättningar skall kunna etablera sig som jordbrukare. Jag har, i enlighet med vad livsmedelskommittén nu gör, redan konstaterat att låneformen under senare år kommit till användning i mycket begränsad omfattning. Regeringen har bl. a. därför i 1985 års budgetproposition (prop. 1984/85: 100 bil. 11) föreslagit riksdagen att stödformen lån med uppskjuten ränta skall upphöra fr. o. m. den 1 juli 1985.

Räntestöd infördes år 1980 som en tillfällig åtgärd i syfte att hjälpa jordbrukare som drabbats av de mycket stora räntehöjningarna i slutet av 1970-talet. Detta stöd håller nu på att avvecklas.

Etableringsstödet infördes år 1982 och avsåg att underlätta etablering för lantbrukare utan stort eget kapital. Svårigheterna för sådana lantbrukare att etablera sig torde i stort sett kvarstå, vilket enligt kommittén talar för att stödformen tills vidare bibehålls. Kommittén föreslår dock att stödet nu utvärderas, varefter en prövning kan ske om det bör kvarstå och också av formerna för stödet.

Kommittén har inte gjort någon närmare analys av den utsatta situation som vissa nyetablerade och högt skuldsatta jordbrukare befinner sig i. För att åstadkomma en nödvändig förbättring för dessa kategorier jordbrukare bör enligt kommittén övervägas om möjligheterna till finansiell rekonstruktion av företagen kan ökas ytterligare. Problemen är enligt kommitténs mening av en sådan omfattning att det därutöver är angeläget att det snarast görs en särskild översyn av de utsatta jordbrukarnas situation. Översynen bör även omfatta hur man i framtiden med risk för stigande kapitalkostnader skall få till stånd en nyetablering utan tillgång till ett mycket stort eget kapital.

Enligt min mening är det väsentligt att en skyndsam översyn kommer till stånd i syfte att föreslå åtgärder för vissa nyetablerade och högt skuldsatta jordbrukare. I denna översyn bör också ingå en utvärdering av etableringsstödet. Det ankommer på regeringen att besluta i denna fråga.

Jag delar vidare kommitténs uppfattning att de sociala stödformerna dvs. stödet till avbytarverksamheten, socialförsäkringsskyddet och företagshälsovården bör kvarstå även i fortsättningen.

Kommittén har också tagit upp möjligheten av att ge stöd till jordbrukare som är arbetsmässigt mycket bundna, t. ex. mjölkproducenterna, så att dessa kan ta ut längre sammanhängande ledighet. Ett sådant stöd torde dock enligt kommitténs mening få ges genom en omfördelning mellan olika jordbrukargrupper. Kommittén anser att det bör ankomma på berörda

parter i jordbruksprisöverläggningarna att vid behov ta upp frågan om ett sådant stöd. Jag delar denna uppfattning.

Jag vill i detta sammanhang ånyo betona det angelägna i att särskild uppmärksamhet ägnas fördelningsfrågorna inom ramen för prisöverläggningarna. Därvid bör enligt min mening frågan om ytterligare utjämning för särskilt utsatta jordbrukare beaktas.

Jag vill i detta sammanhang också ta upp frågan om gemensam maskinsamverkan mellan jordbrukare. Kommittén har bl.a. haft i uppgift att skaffa sig en överblick över den investeringsutveckling som skett på maskinsidan samt att överväga hur olika former av samverkan och sambruk skulle kunna främjas inom rationaliseringsstödet ram. Enligt de undersökningar kommittén refererar kan man inte generellt sett påstå att jordbruket är övermekaniserat. Man konstaterar vidare att maskinsamverkan förekommit under relativt lång tid och vuxit fram successivt. Det kan vidare noteras att det statliga finansieringsstödet är utformat så att det även skall främja gemensam maskinanvändning och annan samverkan mellan enskilda jordbrukare eller mindre grupper av jordbrukare. Enligt kommittén synes inte några ytterligare förbättringar av lånegarantivillkoren eller införande av nya stödformer vara motiverade.

Enligt min uppfattning är det viktigt att man fortlöpande eftersträvar samverkan mellan jordbrukare för att därmed sänka produktionskostnaderna. Jag delar emellertid kommitténs bedömning att det f.n. inte synes motiverat att ändra på det stöd som finns. Frågor rörande samverkan mellan jordbrukare bör emellertid ges hög prioritet i rådgivningen till jordbruket.

2.5.7 Miljö- och resursmål

Att trygga alla människors rätt till en god livsmiljö och att bevara och hushålla med naturens resurser är viktiga mål för de samhällseliga strävandena. Det råder bred enighet i vårt land om att all verksamhet i samhället måste så långt möjligt ta hänsyn till detta mål, även om det innebär vissa kortsiktiga uppoffringar.

Jordbruket har under århundraden bidragit till att forma det svenska kulturlandskapet med dess öppna och ljusa karaktär. Fortfarande är jordbruket ett värdefullt inslag i vår livsmiljö. Samtidigt är det uppenbart att vissa moderna produktionsformer i jordbruket kan innebära risker för miljön eller stå i motsättning till kravet på en god hushållning med naturresurserna. Jag har i det föregående (avsnitt 2.1.3) pekat på riskerna med användningen av handelsgödselmedel t. ex. när det gäller försurningen av mark och vatten. Den omfattande användningen av kemiska bekämpningsmedel kan innebära risker för vår miljö och för människors hälsa. Vi kan inte helt avstå från att använda gödselmedel och bekämpningsmedel i jordbruket och inte heller från alla andra produktionsmetoder som kan innebära risker för vår miljö. Det är emellertid enligt min mening nödvän-

digt att så långt det är möjligt och rimligt väga in miljö- och resurshushållningsaspekter i jordbruks- och livsmedelspolitiken. Det är mot den bakgrunden som jag i det föregående (avsnitt 2.5.2) har föreslagit att det bör ingå i det övergripande målet för livsmedelspolitiken att jordbruket och livsmedelsproduktionen måste ta hänsyn till kravet på en god miljö och till behovet av en långsiktig och planerad hushållning med våra naturresurser.

Enligt min mening bör detta miljö- och resursmål beaktas inom ramen för jordbruks- och livsmedelspolitiken. Jordbruket bör således i möjlig utsträckning använda miljövänliga odlingsmetoder som också bidrar till en god hushållning med mark, vatten och växtnäring. I rimlig utsträckning bör jordbruket bedrivas så att det bidrar till att bevara genetisk variation och värdefulla delar av fauna och flora i odlingslandskapet.

2.6 Medel för livsmedelspolitiken

2.6.1 Prisstöd och jordbruksprisreglering

Behov av prisstöd

Mitt förslag: Ett ekonomiskt stöd måste även i fortsättningen lämnas till det svenska jordbruket. Stödet bör liksom nu lämnas som ett prisstöd i huvudsak genom ett gränsskydd som vid behov kompletteras med marknadsreglerande åtgärder (jordbruksprisreglering). Regleringen bör fortlöpande ses över i syfte att förenkla och begränsa den.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser ansluter sig till kommitténs förslag. NO, statskontoret, riksrevisionsverket och lantbruksuniversitetet anser att möjligheterna att begränsa regleringen borde ha analyserats utförligare och att en sådan analys nu bör göras. Konsumentdelegationen ansluter sig till kommitténs förslag men framhåller att det är angeläget att regleringarna begränsas och att marknadskrafterna ges ökat spelrum. Liknande tankar framförs från TCO och Grossistförbundet. Även lantbruksstyrelsen ansluter sig till kommitténs förslag men framhåller att för en sund utveckling av både jordbruksnäringen och berörd livsmedelsindustri bör förenklingar i prisregleringen eftersträvas i riktning mot att större ansvar läggs på näringen och industrin, men att dessa också får större frihet och incitament att genomföra nödvändiga omställningar och förändringar. På grund av systemets komplexitet bör enligt lantbruksstyrelsen översyner av systemet i angivet syfte genomföras produktionsgrensvis. Enligt LRF:s uppfattning kan en prisreglering inte undvaras om de jordbrukspolitiska målen skall kunna infrias.

Skälen för mitt förslag: I likhet med andra länder i industrivärlden har Sverige sedan lång tid tillbaka haft ett ekonomiskt stöd till jordbruket för att upprätthålla en önskvärd jordbruksproduktion. Stödet ges som ett prisstöd i huvudsak genom ett gränsskydd. Detta innebär att stödet i huvudsak betalas av konsumenterna genom priserna på livsmedel. Med de priser som råder och kan förväntas råda på världsmarknaden bedömer jag i likhet med kommittén att detta stöd måste finnas kvar. Som jag har framhållit tidigare är det inte möjligt att ensidigt avveckla skyddet för det svenska jordbruket så länge andra länder upprätthåller regleringar till skydd för jordbruket. Denna inställning delas också av flertalet remissinstanser.

Kommittén har liksom tidigare jordbruksutredningar även diskuterat andra vägar för att lämna erforderligt stöd, t. ex. genom övergång till s. k. världsmarknadsprislinje där jordbrukarna av skattemedel eller genom avgifter på konsumtionen garanteras en viss inkomst, t. ex. i form av areal- eller pristillägg. Jag delar kommitténs bedömning att förutsättningarna för att övergå till en sådan prislinje inte är större nu än tidigare. Såväl statsfinansiella skäl som behovet av omfattande regleringar för själva jordbruksföretagen talar mot en världsmarknadsprislinje. Allt emellanåt reses krav på en avreglering av det svenska jordbruket. Jag välkomnar en fortlöpande diskussion om de medel som används inom jordbrukspolitiken, av vilka prisregleringen är ett.

Jag vill i likhet med flera remissinstanser understryka att de möjligheter som kan finnas att förenkla och begränsa jordbruksprisregleringen måste tillvaratas. Jordbruksnämnden bör liksom tidigare fortlöpande se över regleringen i detta syfte. Det kan också finnas skäl att göra särskilda granskningar för vissa produktområden.

Jag vill i detta sammanhang också beröra vissa frågor som har samband med jordbruksprisregleringen. Kommittén har tagit upp frågan om formerna för finansieringen av den del av överskottskostnaderna för spannmål som jordbruket själv skall svara för. Enligt kommittén har det i olika sammanhang diskuterats om inte även annan spannmål än brödsäd, främst foderspannmål, borde belastas med viss del av kostnaderna för spannmålsöverskotten. Jag anser i likhet med kommittén att hithörande frågor lämpligen bör behandlas vid jordbruksprisöverläggningarna. Vidare har kommittén tagit upp frågan om avvägningen av priserna på olika matfetter. Jag delar kommitténs uppfattning att denna fråga ånyo bör prövas vid prisöverläggningarna.

Val av prisregleringsled

Mitt förslag: Prisregleringen för jordbruksprodukter bör liksom f. n. i huvudsak avse partiledet för animalieprodukter och odlarledet för vegetabilieprodukter. Inom ramen för den nuvarande regleringen bör följande åtgärder genomföras.

- Som ett första steg bör företag med integrerad produktion snarast möjligt dela upp redovisningen mellan verksamhet inom och utom jordbruksprisregleringen.
- Som ett andra steg bör berörd förädlingsindustri frivilligt pröva möjligheterna att dela upp verksamheten i fristående juridiska enheter.
- Vid jordbruksprisöverläggningarna bör i fortsättningen anges hur mycket producentpriserna kan förväntas stiga till följd av den föreslagna partiprishöjningen.
- Uppföljningen av de föreslagna åtgärderna bör åläggas statens jordbruksnämnd.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker kommitténs förslag att behålla prisregleringen i nuvarande led. NO, SPK, industriverket och Industriförbundet föreslår att prisregleringen generellt eller för vissa produkter flyttas till producentledet. Konsumentdelegationen framhåller att principiella skäl talar för en flyttning av prisregleringen till jordbrukarledet men att en sådan flyttning skulle kunna leda till ökade kostnader för konsumenterna, bl. a. på grund av den bristande konkurrensen i första förädlingsledet. Liknande tankar framförs av LO, TCO, KF och Handelsnämnden som samarbetsorgan för jordbruksfrågor.

De åtgärder inom prisregleringen som föreslås tillstyrks nästan genomgående av samtliga remissinstanser. Även LRF tillstyrker de föreslagna förändringarna men framhåller att man bestämt avvisar varje åtgärd som syftar till tvångsmässig uppdelning av företag i skilda juridiska enheter. Industriverket och Industriförbundet förordar att frågor om konkurrensbegränsning inom prisregleringen bör handhas av de vanliga konkurrensvårdande myndigheterna. NO tillstyrker att man i jordbruksnämndens instruktion starkare än f. n. markerar nämndens skyldighet att ta hänsyn till konkurrensaspekter. SPK framhåller att den beredning för frågor om konkurrensbegränsning som finns inom jordbruksnämnden bör aktiveras. Liknande synpunkter framförs av NO.

Skälen för mitt förslag: Prisregleringsledet är det led där priserna bestäms i jordbruksprisöverläggningarna. För animalieprodukter bestäms priserna i huvudsak i partiledet och för vegetabilieprodukter i allmänhet i odlarledet.

Prisregleringen för animalieprodukter omfattar därför också en viss del av förädlingen. Skälet till valet av prisregleringsled är bl. a. att möjligheterna att fastställa ett korrekt gränsskydd underlättas av om regleringen ligger i det led där internationell handel med jordbruksprodukter sker. Mot denna utformning av prisregleringen har riktats kritik. Det har bl. a. hävdats att företag som bedriver verksamhet såväl inom som utom regleringen får konkurrensfördelar gentemot företag som enbart verkar utanför regleringen. Kommittén har därför dels analyserat ett alternativ där priserna regleras i producentledet, dels diskuterat ett alternativ med förändringar inom ramen för nuvarande reglering.

Prisstödet är i första hand avsett för jordbrukarna och förädlingen borde därför i största möjliga utsträckning hållas utanför regleringen. Principiella skäl talar för en flyttning av regleringen. Jag delar dock den bedömning som gjorts av kommittén och flertalet remissinstanser att det nu bör vara möjligt att komma till rätta med en stor del av problemen genom åtgärder inom den nuvarande regleringen. I nuvarande system får konsumenterna vid prisöverläggningarna en förhållandevis stor insyn i förädlingsindustrins verksamhet genom att kostnaderna särredovisas och granskas för sig. Som har påtalats av bl. a. konsumentdelegationen och LO skulle en flyttning av regleringen kunna leda till ökade kostnader för konsumenterna bl. a. på grund av den bristande konkurrensen i första förädlingsledet. Det är dessutom tveksamt om några förenklingar skulle uppnås vid en flyttning av regleringen eftersom gränsskyddet även i detta alternativ måste avse förädlade produkter.

För att komma till rätta med de olägenheter som diskuteras i samband med nuvarande utformning av regleringen anser jag att en uppdelning snarast möjligt bör ske av redovisningen på reglerad resp. icke reglerad verksamhet inom företag med integrerad produktion i likhet med de riktlinjer som gäller i den uppgörelse som har träffats mellan NO och Sveriges slakteriförbund. Härigenom bör man få en bild av hur kostnaderna fördelar sig mellan reglerad och icke reglerad verksamhet. Som ett andra steg bör berörd förädlingsindustri frivilligt pröva möjligheterna att dela upp verksamheten i fristående juridiska enheter för att eliminera den misstro som riktas mot företag med verksamhet såväl inom som utom jordbruksprisregleringen. Om en uppdelning eller särredovisning inte kommer till stånd i önskvärd omfattning och man finner att verkningarna av sådana uteblivna åtgärder från allmän synpunkt har skadlig verkan får vid senare tidpunkt övervägas om andra åtgärder med anledning härav behöver vidtas.

Det är vidare nödvändigt att åtgärder i enlighet med de överenskomelser som träffats mellan NO och Slakteriförbundet genomförs snarast möjligt. Därvid bör bl. a. avseende fästas vid att de fördelningsnormer och värderingsprinciper som skall användas vid särredovisningen blir enhetligt utformade.

Som jag nyss har anfört är prisstödet i första hand avsett för jordbrukar-

na. Enligt min mening bör det därför vid prisöverläggningarna i fortsättningen anges vilken höjning av producentpriserna den föreslagna partipris-höjningen kan väntas leda till.

Kommittén har föreslagit att jordbruksnämnden ges befogenhet att förelägga vite för att komma till rätta med konkurrensbegränsningar. För egen del kan jag inte finna att det redovisats ett tillräckligt underlag för en sådan ordning. Jag kan därför inte biträda förslaget. Skulle jordbruksnämnden i det fortsatta arbetet finna att ytterligare former för ingripande behövs i systemet, bör nämnden självfallet anmäla detta till regeringen, som då kan ta upp saken till förnyad prövning.

De åtgärder som föreslagits bör i första hand gälla inom animalieproduktionen och avse såväl lantbrukskooperativa som övriga företag.

Uppföljningen av de föreslagna åtgärderna inom prisregleringen bör läggas jordbruksnämnden. Jordbruksnämnden har tillsatt en särskild expertgrupp för att bereda frågor angående konkurrensbegränsning. Det avilar jordbruksnämnden att besluta om de arbetsformer som bäst lämpar sig för en effektiv uppföljning av de föreslagna åtgärderna.

Kompensationsmetod

Mitt förslag: Ordningen med obundna överläggningar om priserna på jordbruksprodukter bör bibehållas.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Kommitténs förslag har nästan genomgående tillstyrkts. LRF understryker nödvändigheten av att i allt väsentligt behålla den kompensationsmodell som tillämpats sedan början av 1970-talet t. o. m. år 1983.

Skälen för mitt förslag: Riksdagen fastställde i februari 1984 riktlinjer för överläggningarna om jordbruksprisregleringen för tiden efter den 30 juni 1984. Enligt riksdagsbeslutet skulle en ordning med obundna överläggningar prövas, såväl i fråga om kostnadskompensation till jordbruket och viss förädlingsindustri som beträffande jordbrukarnas inkomstfölsamhet. Riksdagen godkände i april 1984 förslag om prisregleringen på jordbruksprodukter för regleringsåret 1984/85. Förslagen hade på regeringens uppdrag utarbetats av en särskild kommitté efter överläggningar och i samförstånd med Lantbrukarnas förhandlingsdelegation.

Övergången till ordningen med obundna överläggningar skall ses som ett led i regeringens strävan att bekämpa inflationsutvecklingen och minska riskerna för en ur jordbrukets synvinkel ogynnsam kostnadsutveckling på produktionsmedel. I sådana överläggningar kan även andra faktorer än kostnadsutvecklingen beaktas, t. ex. marknadsförhållandena och förhål-

landena i jordbruket och samhällsekonomin i övrigt. Hänsyn kan också tas till angelägenheten av att kunna begränsa jordbrukets starka beroende av importerade produktionsmedel för att därigenom minska sårbarheten vid en avspärrning.

Jag finner att ordningen med obundna överläggningar har fungerat väl. De överläggningar som ägde rum såväl våren som hösten 1984 kunde också avslutas i samförstånd. Jag förordar således att ordningen med obundna överläggningar bibehålls. Jag vill i detta sammanhang erinra om att jag i prop. 1983/84: 76 om vissa livsmedelspolitiska frågor framhöll, att det är orimligt att tolka innebörden av en ordning med obundna överläggningar så, att jordbruket därmed inte längre skulle få någon kompensation för ökade kostnader. Vidare borde det i första hand ankomma på parterna vid prisöverläggningarna att i samband härmed överväga på vilket sätt kostnadskompensationen skall beräknas.

Prisregleringens förhållande till nya produkter

Mitt förslag: Jordbruksprisregleringen bör utformas så att den inte försvårar eller hindrar utvecklingen av nya produkter och att de införs på marknaden.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Tillstyrker i huvudsak kommitténs förslag.

Skälen för mitt förslag: Det är ett självklart intresse för konsumenterna att det finns utrymme för nya produkter och metoder på livsmedelsområdet. Till följd av den snabba utvecklingen inom biokemin och livsmedelstekniken kan jordbruksråvaror nu användas i fler produkter än tidigare. Detta ställer krav på en anpassning av jordbruksprisregleringen. Enligt min mening bör en positiv inställning intas till nya produkter och det bör finnas så få restriktioner som möjligt. Jordbruksprisregleringen bör därför vara utformad så att den inte försvårar eller hindrar utvecklingen av nya produkter och att de införs på marknaden.

Introduktionen av nya produkter kan medföra att prissättningen inom jordbruksprisregleringen behöver modifieras. Jag delar kommitténs ståndpunkt att sådana modifieringar av gällande priser och avgifter bör kunna göras som ett led i prisöverläggningarna på jordbrukets område.

Kommittén har särskilt berört de jordbruksprodukter som används för tekniska ändamål, dvs. annan användning än som livsmedel eller fodermedel. Kommittén anser att ett utnyttjande av varor/produkter, vilka inordnats i jordbruksprisregleringen, för framställning av tekniska varor/produkter eller annan användning än som livsmedel eller fodermedel bör i

princip få ske fritt eller med andra ord vara fri från restriktioner. Förekomsten av en jordbruksprisreglering bör inte heller leda till att den försvårar eller hindrar användning av nämnt slag. Jag finner att denna syn på tekniska produkter i samband med jordbruksprisregleringen överensstämmer med den inställning till nya produkter jag tidigare har redovisat.

Vidare framhåller kommittén att den är införstådd med att det är angeläget att spannmålsregleringens finansiering så långt möjligt inte får ge negativa effekter vad gäller möjligheten att introducera nya produkter av spannmål. Jag delar denna inställning.

2.6.2 Stödet till jordbruket i norra Sverige

Utgångspunkter för stödet till jordbruket i norra Sverige

Mitt förslag: Jordbruksproduktionen i norra Sverige bör bibehållas i ungefär nuvarande omfattning. Stödet till jordbruket i norra Sverige bör liksom hittills utgå i form av prisstöd och rationaliseringsstöd.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser delar kommitténs förslag att norra Sveriges speciella förhållanden måste beaktas i jordbrukspolitiken. Jordbrukets omfattning i norra Sverige bör enligt dessa förbli ungefär oförändrat.

Skälen för mitt förslag: Med hänsyn till jordbrukets stora betydelse för befolkning, sysselsättning, service, miljö, m. m. i norra Sverige finns det anledning att även fortsättningsvis behålla ett regionalpolitiskt motiverat stöd för näringen i denna del av landet. Detta är betydelsefullt även från försörjningsberedskapssynpunkt.

Andelen sysselsatta i jordbruket under senare decennier har minskat kraftigt av skäl som har redovisats i det föregående. Denna omvandling av samhället har blivit särskilt kännbar i de delar av landet där jordbruket har stor betydelse för sysselsättningen. I de områden det här är fråga om har även skogsbruket stor betydelse för sysselsättningen. Skogsbruket har genomgått en liknande rationaliseringsprocess som jordbruket. Jord- och skogsbruksdominerade områden utan eller med en begränsad tillgång på andra arbetstillfällen än i jord- och skogsbruket har därför blivit känsliga för åtgärder som väsentligt ändrar förutsättningarna för de areella näringarnas och då främst jordbrukets utveckling.

Livsmedelsindustrins lokalisering bestäms huvudsakligen av två faktorer, nämligen behovet av närhet till råvaruproduktion resp. till konsumenter. Avgörande för vilken faktor som är styrande för livsmedelsindustrins lokalisering är i många fall råvarans resp. den färdiga produktens känslighet och lämplighet för lagring och transport.

Andelen sysselsatta i livsmedelsindustrin är lägre i samtliga län i norra Sverige, undantaget Värmland, än som svarar mot dess andel av totalbefolkningen. I Norrbottens och Västerbottens län är andelen särskilt låg.

När det gäller sysselsättningen i jordbruket är andelen något lägre i norra Sverige än i riket.

När det gäller rationaliseringsutvecklingens regionalpolitiska konsekvenser kan man notera bl. a. följande. I norra Sverige finns endast 0,5 milj. ha åker, vilket motsvarar 17 % av landets totala åkerareal. Åkerarealen är dessutom koncentrerad till kustbygden och de södra delarna av området. Dessa speciella förhållanden gör att rationaliseringsverksamheten måste bedrivas på ett annat sätt än i övriga delar av landet.

Av det material kommittén presenterar framgår att i inlandsområdena, som geografiskt omfattar ungefär hälften av landet, finns drygt 2 % av den totala åkerarealen, 7 % av brukningsenheterna och 3 % av mjölkkena. Det framgår också att såväl åkerarealen och antalet brukningsenheter som antalet mjölkken har minskat snabbare i dessa områden under 1970-talet än i kustlandet. I kustlandet överensstämmer jordbrukets utveckling i stort sett med utvecklingen i riket.

Även om jordbruket i norra Sveriges inland är av liten omfattning i förhållande till områdets geografiska storlek kan det ha stor betydelse som en bas för betydelsefull kombinationssysselsättning. Inkomster från jordbruket kan ge ett väsentligt sysselsättnings- och inkomstillskott som tillsammans med andra förtjänstmöjligheter i området bidrar till upprätthållande av befolkningsunderlag, näringsliv, service m. m. Detta får även till följd att vår beredskapssituation förbättras.

Skillnader i jordbrukets förutsättningar mellan norra Sverige och övriga delar av landet samt skillnader i norra Sverige mellan områden med goda resp. svaga förutsättningar för jordbruksproduktionen har gjort det nödvändigt att utforma stödformer som tar hänsyn till de speciella förhållanden som råder.

I såväl 1967 och 1977 års jordbrukspolitiska som 1984 års livsmedelspolitiska beslut har framhållits att samhället är berett att göra insatser för att upprätthålla ett jordbruk av betydelse i norra Sverige. I 1984 års livsmedelspolitiska beslut framhålls bl. a. betydelsen av en geografiskt väl differentierad jordbruksproduktion och den roll jordbruket spelar i bygder där det råder brist på andra arbetstillfällen.

Kommittén redovisar bl. a. effekterna av det statliga finansieringsstödet till jordbruket som regionalpolitiskt instrument. Av denna studie framgår att de speciella insatser som samhället gjort i norra Sverige för att bygga upp rationella företag har haft en positiv effekt på jordbrukets utveckling. Utan denna typ av speciella insatser skulle enligt kommittén företagsnedläggningen gått betydligt längre.

Vidare har stödet haft en avsevärd effekt på produktionsbefrämjande åtgärder inom växtodling, skörd och utfodring samt hjälpt till att införa nya produktionsmetoder.

Studien visar vidare att företag som gjort stora investeringar finansierade med främmande kapital blir ekonomiskt känsliga vid vikande konjunkturen och ökade räntekostnader. Det framhålls att i en sådan situation kan speciella selektiva stödåtgärder erfordras, såvida man inte redan i stödutformningen garderat sig mot förändringar i konjunkturen. I studien framhålls att olika former av anpassad ränta – t. ex. trappstegslån eller upphygande av någon form av investerings-(risk)fond – förefaller kunna vara en utgångspunkt för nya diskussioner om åtgärder från samhällets sida.

Det är enligt min mening viktigt att de speciella förhållanden som råder i norra Sverige särskilt beaktas vid jordbrukspolitikens utformning. Det finns flera skäl som talar för en geografiskt väl differentierad jordbruksproduktion av i stort sett nuvarande storlek i norra Sverige.

Jag anser det däremot inte möjligt att, som framhållits från regionalt håll, f. n. ha som mål att ytterligare öka jordbruksproduktionen i norra Sverige. Det är inte heller möjligt att, med hänsyn till bl. a. den fortsatta rationaliseringen som sker i jordbruket, garantera att en viss resursmängd bibehålls i jordbruket inom detta område.

Prisstödet

Mitt förslag: Prisstödet bör i huvudsak vara utformat som f. n. En viss ändring bör ske av prisstödsområdena. Prisstöd bör även utgå för potatis. En uppräknig av prisstödet bör ske från den 1 juli 1985.

Kommitténs förslag: Livsmedelskommitténs förslag beträffande den allmänna utformningen av prisstödet och gränserna för prisstödsområdena överensstämmer med mitt förslag. Detsamma gäller beträffande prisstöd för potatis. När det gäller justeringen av prisstödet med hänsyn till kostnadsförändringar föreslår kommittén att sådana justeringar bör baseras på PM-index.

Remissinstanserna: Remissinstanserna delar i allmänhet kommitténs förslag beträffande prisstödet. Flera av länsstyrelserna inom prisstödsområdet har dock synpunkter på områdesgränserna och storleken av prisstödet. Konsumentdelegationen framhåller att finansieringen av det regionalpolitiska stödet inte får ske via livsmedelspriserna, LRF och Hushållningssällskapens förbund betonar utifrån delvis andra utgångspunkter att finansieringen måste ske av budgetmedel. Riksrevisionsverket anser att om stödet till jordbruket i norra Sverige skall ses som ett regionalpolitiskt stöd och om det anses önskvärt att samordna rationaliseringsstödet med annat regionalpolitiskt stöd är det viktigt att göra klart vilka eventuella organisatoriska förändringar som krävs för att det sektoriella intresset skall kunna underordnas det regionalpolitiska intresset och stödgivningen verkligen få den avsedda inriktningen.

Skälen för mitt förslag: Stödet till jordbruket i norra Sverige har hittills differentierats på olika områden så att stödet ökar successivt längre norrut och är högst i nordligaste Sveriges inland. De geografiska gränserna vid denna differentiering bygger på produktionskostnadskalkyler för olika områden.

Jag finner kommitténs förslag beträffande stödområdesindelningen väl avvägda. Förslaget innebär i likhet med vad Norrlandskommittén föreslog att det bör finnas fyra prisstödsområden som är gemensamma för mjölk, kött, fläsk och modersuggor.

Prisstödsområde 1 bör omfatta nuvarande prisstödsområde 1 för mjölk. Prisstödsområde 2 bör omfatta nuvarande prisstödsområde 2 och 3 för mjölk. Prisstödsområde 3 och 4 bör omfatta nuvarande prisstödsområde 4 resp. 5 för mjölk.

Norrbottnens län har en i förhållande till konsumtionen låg mjölkproduktion. I Västerbottnens län har antalet mjölkkor minskat kraftigt under senare år. Prisstödet till mjölk bör därför utgå med ett högre belopp i den del av prisstödsområde 2 som tillhör Norrbottens län och Västerbottnens län än i övriga delar av prisstödsområde 2. Den del av prisstödsområde 2 som tillhör Norrbottens och Västerbottnens län benämns 2a och resterande del 2b.

Prisstödet till getskötseln bör baseras på de beräkningar som görs beträffande mjölkstödet i prisstödsområde 2a och 2b. Prisstöd bör endast utgå till företag med minst tio och för högst 50 mjölkproducerande getter per företag.

Prisstöd bör även lämnas till potatisodlingen och föreslås utgå inom två prisstödsområden. Område 1 utgörs av Norrbottens län och område 2 av Västerbottnens, Jämtlands, Västernorrlands och Gävleborgs län.

Det bör liksom hittills få ankomma på statens jordbruksnämnd att pröva lokala förändringar i områdesindelningen.

Jag föreslår att prisstödet bör utgå med följande belopp från den 1 juli 1985. Vid beräkningen av örestalen har jag utgått från kommitténs förslag med den justering uppåt som kostnadsutvecklingen motiverar.

Produkt	Prisstödsområde				
	1	2a	2b	3	4
Mjölk öre/kg ¹	57,1	42,2	39,7	26,1	9,9
Kött öre/kg	478		323	198	50
Fläsk öre/kg	99		74	25	—
Modersugga kr./sugga	745		495	250	125
Getter kr. per mjölkprod. djur	250 ²				

¹ Beloppen avser mjölk med 4,0 % fetthalt.

² Prisstödsområdet omfattar Norrbottens, Västerbottnens, Jämtlands, Västernorrlands, Gävleborgs, Kopparbergs och Värmlands län.

Prisstödet för potatis bör utgå med 1 735 kr./ha i Norrbottens län och 990 kr./ha i Västerbottens, Jämtlands, Västernorrlands och Gävleborgs län.

Liksom hittills bör stöd utgå för att underlätta omhändertagande av värphöns i norra Sverige. 275 000 kr. bör få användas årligen för detta ändamål.

Medelsbehovet för prisstödet kan med hänsyn till de justeringar jag nu har redovisat och vid oförändrad produktionsvolym beräknas bli ca 340 milj. kr. för budgetåret 1985/86. Härutöver tillkommer prisstödet till rennäringen med drygt 12 milj. kr. Finansieringen av det ökade prisstödet till norra Sverige bör ske genom en minskning av vissa budgetmedel som anslagits till prisreglerande åtgärder på jordbrukets område. Jag återkommer till detta i min anmälan till proposition om reglering av priserna på vissa jordbruksprodukter, m. m.

Rationaliseringsstödet

Mitt förslag: En översyn bör vidtas beträffande utformningen av finansieringsstödet. Det ankommer på regeringen att besluta i denna fråga.

Kommitténs förslag: Stöd till större investeringar i ekonomibyggnader vid utvecklingsbara företag bör utgå i form av räntebidrag, investeringsbidrag och startbidrag.

Kommittén tar upp frågan om behovet av investeringar i markanläggningar i norra Sverige. Enligt kommittén bör stöd till varaktiga investeringar i markanläggningar på bestående åker kunna utgå utan prövning av företagets möjligheter att bestå och utvecklas som en självständig enhet. Den enda prövning som behöver ske vad gäller åtgärden och företaget är att det är fråga om en varaktig och från allmän synpunkt lämplig åtgärd som utförs på bestående åker.

Kommittén förslår även en samordning av glesbygdsstödet och rationaliseringsstödet.

Remissinstanserna: Flera av remissinstanserna biträder kommitténs förslag. Lantbruksstyrelsen föreslår att en överarbetning bör ske av det föreslagna räntestödet.

Skälen för mitt förslag: Investeringarna i jordbruket i norra Sverige bör i huvudsak utgöras av ersättningsinvesteringar för att bibehålla nuvarande produktionsvolym. Med hänsyn härtill och då investeringarna i betydande utsträckning förväntas ske successivt finner jag det lämpligt att det föreslagna räntestödet ytterligare utreds. Samspelet mellan de föreslagna räntebidragen och det räntebidrag som ingår i det s. k. etableringsstödet bör också närmare studeras. Frågan om utformningen av finansieringsstödet till jordbruket i norra Sverige bör behandlas i samband med den översyn av

de utsatta jordbrukarnas situation som jag föreslår i annat sammanhang. I avvaktan härpå bör nuvarande regler för finansieringsstöd till företag i norra Sverige kunna bibehållas oförändrade.

När det gäller frågan om investeringar i markanläggningar på bestående åker framgår av vad jag nyss sagt att kommittén föreslagit att stöd bör kunna utgå utan prövning av företagets möjligheter att bestå och utvecklas som en självständig enhet.

Frågan om investeringar i för flera fastigheter gemensamt huvudavlopp i Norrbottens län har tagits upp av lantbruksstyrelsen i samband med anslagsframställningen för budgetåret 1985/86. Regeringen anvisade för budgetåren 1982/83 och 1983/84 5 milj. kr. för bidrag till huvudavlopp. Stödet administrerades av lantbruksstyrelsen. I kombination med företrädesvis rationaliseringsstöd har bidrag kunnat medges med sammanlagt högst 75 %. Rationaliseringsstöd kan högst utgå med 40 %.

Jag förordar beträffande de frågor som rör investeringar i markanläggningar och huvudavlopp att även dessa tas upp och belyses ytterligare i anslutning till den översyn jag tidigare aviserat.

När det gäller samordningen mellan glesbygdssstödet och rationaliseringsstödet är jag f. n. inte beredd att föreslå någon förändring.

Jag återkommer i det följande till anslagsfrågan.

2.6.3 Åtgärder för produktionsanpassning

Allmänna synpunkter

Mitt förslag: Jordbruksnäringen bör ta ett betydande ansvar i fråga om produktionsvolymens anpassning.

Kommitténs överväganden: Överensstämmer i huvudsak med mitt.

Remissinstanserna: Flera av remissinstanserna anser att ansvaret för produktionsanpassningen bör åvila näringen. Dessa synpunkter framförs bl. a. av lantbruksstyrelsen, statens pris- och kartellnämnd, Svenska lantarbetsförbundet och industriförbundet. Ett ökat genomslag av marknadskrafterna förordas av bl. a. konsumentdelegationen, KF och LO. Från LRF:s sida framhålls att kommitténs förslag kommer att innebära en smärtsam prispress som slår blint mot olika jordbrukargrupper. Vidare framhålls att jordbruket måste ges de styrmedel som erfordras för att kunna påverka produktionens storlek. Denna synpunkt framförs också av SPK och Hushållningssällskapens förbund. NO anför att det är en allvarlig brist att kommittén inte anvisar medel för att komma till rätta med överskotten.

Skälen för mitt förslag: Den obalans som råder mellan produktionen och konsumtionen av jordbruksprodukter har sin grund dels i en vikande

konsumtion, dels i en ökande produktion. Den anpassning som måste ske bör således åstadkommas dels genom att konsumtionen ökas, dels genom en begränsning av produktionen.

Enligt kommittén är den rådande obalansen till inte obetydlig del orsakad av att konsumtionen av flera viktiga jordbruksprodukter vikit. Både från konsumenternas och näringens utgångspunkter måste det vara angeläget att man så långt möjligt inom landet avsätter överskotten av främst animalieprodukter. Detta bör kunna ske genom t. ex. fortsatt rabattering av priset på kött till bl. a. skolbespisningar.

I enlighet med vad som angavs i direktiven till kommittén skall näringen själv bära kostnaderna för en produktion utöver den samhällsekonomiskt motiverade. Därmed understryks det ansvar jordbruksnäringen måste känna för att anpassa produktionen till de mål som ställs upp för jordbrukspolitiken i vår livsmedelsförsörjning. Eftersom jordbruket är en reglerad näring, som genom sin producentkooperativa organisation företräder näringsutövarna vid bl. a. prisöverläggningarna med staten, bör förutsättningar föreligga för näringen att ta ett sådant ansvar. Detta förutsätter att marknadsekonomi bör ges betydande spelrum. Det kan dock i särskilt besvärliga anpassningssituationer krävas att samhället medverkar i särskilda produktionsstyrande åtgärder.

När det gäller mjölken bör ett delvis annat synsätt användas än på övriga jordbruksprodukter. Mjolkproduktionen är från planeringssynpunkt av långsiktig karaktär. Samhällets insatser i denna produktionsgren i form av bl. a. investeringsstöd är dessutom betydande. Produktionsgrenen kännetecknas vidare av en stark produktivitetsutveckling.

Frågan om åtgärder för att anpassa produktionen har till viss del behandlats tidigare. I regeringens prop. 1983/84: 182 om reglering av priserna på jordbruksprodukter anmälde jag att vissa förändringar skulle ske av reglerna för avvecklingsersättningen samt att giltighetstiden skulle förlängas t. o. m. år 1985. Förändringen av reglerna för avvecklingsersättning synes ha inneburit att ett ökande antal jordbrukare anslutit sig till systemet. Mot denna bakgrund finner jag det rimligt att avvecklingsersättningen tills vidare bibehålls med nuvarande villkor.

När det gäller ett s. k. tvåprissystem för mjölk anfördes i propositionen att de tekniska möjligheterna att införa ett sådant system, dock tidigast fr. o. m. den 1 januari 1985, borde övervägas av statens jordbruksnämnd och näringen. Förslag till ett sådant system har lämnats till regeringen och bereds f. n. i regeringskansliet.

Investeringsförbudet inom animalieproduktionen

Mitt förslag: Investeringsförbudet inom animalieproduktionen förlängs ett år.

Kommitténs förslag: Något behov av fortsatt investeringsförbud föreligger inte.

Remissinstanserna: Flera av remissinstanserna delar kommitténs förslag. LRF och Hushållningssällskapens förbund anser att investeringsförbudet bör vara kvar. Lantbruksstyrelsen delar i och för sig kommitténs förslag men menar att det förutsätter att andra åtgärder vidtas. Flera av lantbruksnämnderna har förordat ett bibehållande av förbudet.

Skälen för mitt förslag: Jag föreslår att giltighetstiden för lagen (1983: 147) om förbud under viss tid mot nybyggnad av djurstallar för nötkreatur, svin och fjäderfä förlängs ytterligare ett år. Det är inte möjligt att med någon större säkerhet ange vilken effekt lagen haft hittills. Man kan emellertid konstatera att de redovisade nettoökningarna av antalet djurplatser har varit relativt begränsade jämfört med de uppgifter som finns om planerade utbyggnader för år 1983. Genom de möjligheter som finns enligt lagen att lämna dispens har en viss investering kunnat ske även under tiden för investeringsförbudet. Dispenser har lämnats främst på grund av övergångsbestämmelser, regionala hänsyn och arbetsmiljö- eller djurskyddsskäl. Det finns således anledning tro att investeringsstoppet verkat återhållande på investeringsaktiviteten.

En förlängning av investeringsförbudet bör också ses som en ytterligare hjälp till näringen när det gäller produktionsanpassningen.

I enlighet med vad jag nu förordat har inom jordbruksdepartementet upprättats ett förslag till lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1983: 147) om förbud under viss tid mot nybyggnad av djurstallar för nötkreatur, svin och fjäderfä, dels ändring i samma lag.

Med hänsyn till att förlängningen avser en begränsad tid och att frågan från lagteknisk synpunkt är av enkel beskaffenhet är lagrådets hörande enligt min mening inte påkallat.

Differentierade avgifter och pristillägg

Mitt förslag: De differentierade avgifterna och pristilläggen inom ägg- resp. slaktsvinsproduktionen bör tills vidare inte tillämpas.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag.

Remissinstanserna: Av de remissinstanser som tagit upp frågan har alla utom LRF och Hushållningssällskapens förbund tillstyrkt kommitténs förslag.

Skälen för mitt förslag: Fr. o. m. den 1 januari 1979 infördes en differentierad avgift för innehav av värphöns och fr. o. m. den 1 januari 1981 ett

differentierat särskilt pristillägg för slaktsvin. Syftet med avgiften resp. tillägget är bl. a. att begränsa utbyggnaden av större företag och ge utrymme för ökad animalieproduktion vid utvecklingsbara företag. Enligt riksdagsbeslutet år 1977 borde de större producenterna stå för en större del av exportkostnaden när pristryckande överskott föreligger inom fläsk- och äggproduktionen.

Enligt den utvärdering som kommittén gjort beträffande ifrågavarande avgift resp. pristillägg framgår att det är svårt att med bestämdhet uttala sig om de haft avsedd effekt. Kommittén håller dock inte för troligt att dessa avgifter på något avgörande sätt påverkat utbyggnaden av de större företagen. Vidare kan man konstatera att den avsedda effekten neutraliserats genom att förädlingsföretagen i sin prissättning kompenserat de större företagen. Härutöver föreligger en hel del administrativa komplikationer. Jag föreslår därför att differentieringen vad avser avgifterna och tilläggen tas bort fr. o. m. den 1 januari 1986. Finansieringen av den del av äggregleringen som f. n. sker genom den differentierade produktionsavgiften för ägg bör i stället kunna ske genom en icke differentierad avgift av lämplig storlek.

2.6.4 Industri- och handelsleden

Inom livsmedelskedjan spelar industri- och handelsleden en viktig och ökande roll såväl sysselsättnings- och värdemässigt som för de slutliga konsumentpriserna på livsmedel. Detta utgör enligt min mening ett starkt skäl för att i ökad utsträckning uppmärksamma även industri- och handelsleden. Totalt sysselsätts närmare 190 000 personer inom dessa led, vilket kan jämföras med ca 130 000 sysselsatta inom primärproduktionen. Antalet sysselsatta har ökat betydligt allt eftersom ökade arbetsinsatser inom förädlingen och distributionen har ersatt en del av de arbetsuppgifter som tidigare utfördes inom primärproduktionen och hushållen. Denna utveckling återspeglas också i andelen av konsumenternas livsmedelsutgifter. För sådana livsmedel som i råvaruledet omfattas av jordbruksprisregleringen är enligt kommitténs beräkningar industri- och handelsledens andel av konsumenternas livsmedelsutgifter drygt 40% och är därmed större än jordbrukets andel.

Utvecklingen inom livsmedelsindustrin kännetecknas av en fortgående koncentration av ägandet. Utvecklingen under 1970-talet innebar framför allt att de privata företagens andel minskade mycket påtagligt, medan lantbrukskooperationen ökade sin andel. Mycket betydelsefull var också ökningen av de statliga företagens andelar. Ökningen för de utlandsägda företagen framstår som mindre dramatisk. Företagsköp efter år 1980 har inneburit en fortsatt ökning för de lantbrukskooperativa och de utlandsägda företagsgrupperna.

Inom en stor del av livsmedelsindustrin har lantbrukskooperationen en dominerande ställning. De kooperativa företagen har ofta verksamhet så-

väl innanför som utanför jordbruksprisregleringen. Ägarkoncentrationen gäller inte endast de lantbrukskooperativa företagen. Även på andra områden inom livsmedelssektorn finns företag med liknande dominans. Det är enligt min mening angeläget att det finns en väl fungerande konkurrens inom industriledet. Jag anser därför i likhet med kommittén att det är viktigt att lantbrukskooperationen inte utnyttjar sin dominerande ställning i vissa branscher på ett otillbörligt sätt. Detta gäller självfallet även övriga livsmedelsföretag med en liknande ställning. Enligt konkurrenslagen görs ingen åtskillnad mellan olika företagstyper. Jag finner att lantbrukskooperationen i likhet med vad som har uttalats i tidigare jordbrukspolitiska beslut i konkurrenshänseende skall bedömas enligt samma normer och från samma utgångspunkter som allmänt gäller enligt konkurrenslagstiftningen.

Av intresse är vilken roll de stora multinationella livsmedelsföretagen spelar för utvecklingen mot en ökad koncentration. Kommittén har vid sin analys funnit att dessa spelar en internationellt sett begränsad roll inom det svenska livsmedelssystemet. Andelen är ca 7 %. Inom vissa enskilda branscher och varuområden är dock deras andelar betydelsefulla. De utlandsägda företagen är i stor utsträckning verksamma inom delbranscher som ligger utanför jordbruksprisregleringen. Att de har en så begränsad betydelse inom det jordbruksprisreglerade området torde enligt kommitténs mening få tillskrivas lantbrukskooperationens starka ställning där.

Den starka koncentrationen gäller i hög grad också distribution och handel. De tre stora handelsblocken, ICA, KF och DAGAB har enligt kommitténs redovisning ökat sin andel av handeln med dagligvaror under de senaste 10 åren från 52 % till 76 %. Enligt kommittén påverkar den starka koncentrationen inom handeln konkurrensförhållandena. Beslut om sortiments- och marknadsföringsåtgärder beslutas i hög grad på nivån ovanför de individuella butikerna. Bindningarna är vanligen ganska starka mellan butikerna och partihandelsledet och köptroheten hög. Kommittén anför att en ökad rörlighet i detta avseende borde kunna vara en möjlighet att förbättra konkurrensen inom handelsledet.

Enligt kommittén har utvecklingen mot ökad koncentration inom handelsledet påtagligt förändrat relationerna inom livsmedelskedjan. Industrin möter i dag ett litet antal väl organiserade motparter i stället för ett stort antal individuella köpare. Detta leder till en växelverkan mellan koncentrationstendenserna inom industrin resp. handeln. En ökad centralisering av inköps- och marknadsföringsfrågor ger också handeln större möjligheter att påverka utvecklingen inom industrin och kan leda till att möjligheterna till en fungerande konkurrens allvarligt försämrats. Marknadsföringen av livsmedlen har alltmer inriktats på butikernas tillfälliga prisnedsättningar vilket kan få betydande konsekvenser för hela livsmedelskedjan. Det finns också risk att det blir svårt för mindre, lokalt arbetande producenter att hävda sig i konkurrensen. Så är t. ex. den koncentration till stora rikstac-

kande bagerier som ägt rum en följd av de tre stora handelsblockens krav på rikstäckande leveranser av hela brödsortimentet.

För egen del vill jag betona att en väl fungerande konkurrens måste eftersträvas också inom handelsledet. Det är angeläget att handeln inte utnyttjar sin starka ställning inom livsmedelskedjan på ett sådant sätt att konkurrensen försämras. I likhet med kommittén vill jag understryka att det är angeläget med en decentralisering av besluten i inköps- och marknadsföringsfrågor inom handeln för att motverka riskerna för en försämrad konkurrens. Handeln bör också eftersträva att ge olika producenter likvärdiga möjligheter att distribuera varor till butikerna.

Ägarkoncentrationen och den tekniska utvecklingen har påverkat utvecklingen mot koncentration av tillverkningen till större och färre produktionsenheter. Antalet arbetsställen inom livsmedelsindustrin med minst fem sysselsatta har sedan år 1965 mer än halverats, från drygt 2 000 till drygt 900 år 1982. Koncentrationstendensen har varit kraftigare inom livsmedelsindustrin än inom tillverkningsindustrin.

Handeln har genomgått en motsvarande utveckling mot ökad stordrift när det gäller distributionscentraler och butiker. Antalet distributionscentraler inom de tre handelsblocken minskade från ca 200 år 1960 till ca 50 år 1983. Butiksstrukturen har under efterkrigstiden också förändrats kraftigt i riktning mot ökad stordrift. År 1950 fanns således närmare 30 000 butiker inom dagligvaruområdet jämfört med ca 20 000 år 1964 och knappt 9 000 år 1982.

Ökad storskalighet i produktion och distribution ger normalt möjlighet till lägre priser men det finns en risk att detta sker på bekostnad av färskhet och sortiment. De varor som når konsumenterna från stora anläggningar är genomsnittligt sett mindre fräska än varor som produceras i mindre anläggningar. Jag anser att det är viktigt från konsumentsynpunkt att tillverkning och distribution inte centraliseras i sådan utsträckning att hållbarhetsbehandling återkommande måste tillgripas. Det finns också risk för höjda livsmedelspriser om transport- och förpackningskostnaderna stiger oroväckande.

För att konsumenterna skall få tillgång till livsmedel till rimliga priser är det viktigt att tillverkningen och distributionen fungerar effektivt. Kommitténs undersökningar om produktiviteten visar att inom livsmedelsindustrin var förädlingsvärdet per sysselsatt år 1981 något högre än inom tillverkningsindustrin. Den årliga ökningen av förädlingsvärdet per arbetstimme inom livsmedelsindustrin var under perioden 1970–1981 2,9%, vilket dock är lägre än inom såväl tillverkningsindustrin som jordbruket. Av sin analys av livsmedelsindustrin drar kommittén slutsatsen att den erbjuder ett stort utbud av produkter med i huvudsak god kvalitet och att den i stort skulle klara sig bra vid en internationell jämförelse.

För handeln har det varit svårt att få fram såväl rättvisande produktivtetsmått som data. För partihandeln har inte några uppgifter över produkti-

vitetsutvecklingen redovisats. I fråga om detaljhandeln har omsättningen per sysselsatt, mätt i oförändrat penningvärde, stigit med ca 1 % per år medan omsättningen per m² under samma tid har sjunkit. Det finns lokalt en inte obetydlig överkapacitet i fråga om butiksytta. Av intresse i detta sammanhang är också handels marginaler på dagligvaror. Sammantaget var den genomsnittliga marginalen i parti- och detaljhandeln på dagligvaror 30 % i september 1983. Kommittén har inte lämnat någon redovisning av hur handelsmarginalerna har utvecklats över tiden, men framhåller att livsmedelshandels andel av de totala livsmedelskostnaderna har tenderat att öka. Enligt kommittén behöver det inte innebära att handeln är ineffektiv och att dess kostnader stigit mer än som varit rimligt. Sammanfattningsvis konstaterar kommittén att handeln i stort sett fungerar väl men att det inte är rimligt att uppfatta den som höggradigt effektiv.

Flera remissinstanser framhåller att kommittén har gjort en värdefull kartläggning av industri- och handelsleden men påpekar samtidigt att det hade varit värdefullt om dessa led kunde ha behandlats mera ingående. Jag delar denna bedömning och anser därför att industri- och handelsleden bör ägnas ökat intresse med hänsyn till deras ökande betydelse i livsmedelskedjan. Det är därför bl. a. som kommittén har framhållit angeläget att det statistiska underlaget förbättras samt att forskning rörande livsmedelsindustrins och handels förhållanden prioriteras.

När det gäller konsumentekonomiska följder av koncentration och stor-drift framhåller kommittén att dessa frågor bör kunna bli föremål för en närmare översyn i samband med en utvärdering av frågan om livsmedlens kvalitet. En sådan översyn tillstyrks också av remissinstanserna. Även jag anser att den angivna översynen bör komma till stånd. Jag har för avsikt att föreslå regeringen att frågan studeras närmare i samband med den samlade utvärdering av livsmedlens kvalitet som jag senare kommer att beröra.

Flera remissinstanser framhåller att förhållandena inom industri- och handelsleden behöver utredas ytterligare även i andra avseenden. Bl. a. TCO, Handelsanställdas förbund och Livsmedelsarbetareförbundet anser att effekterna för särskilt industriledet av den starka koncentrationen i handelsledet bör studeras närmare. LO är, med hänsyn till att så många problem inte är utredda, tveksam till kommitténs slutsats att livsmedels-handeln i stort sett fungerar väl. Flera remissinstanser har också påtalat behovet av en mera ingående belysning av effektiviteten i industri- och handelsleden. För egen del bedömer jag att förhållandena inom industri- och handelsleden behöver belysas ytterligare. Detta gäller särskilt vilka effekter den starka ägarkoncentrationen har för konkurrensförhållandena inom livsmedelskedjan. Jag har för avsikt att återkomma till regeringen med förslag till lämpliga former för en sådan utredning. Utredningen bör ske i nära samråd med utvärderingen av koncentrationens effekter för livsmedlens kvalitet.

2.6.5 Livsmedlens kvalitet

Mitt förslag: En samlad utvärdering av frågan om livsmedlens kvalitet bör genomföras. Det ankommer på regeringen att besluta i denna fråga.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Remissinstanserna är positiva till förslaget.

Skälen för mitt förslag: Livsmedelspolitiken syftar bl. a. till att konsumenterna skall ha tillgång till livsmedel av god kvalitet. Kvalitetsfrågorna är naturligtvis särskilt viktiga för konsumenterna. Dessa frågor är självfallet också viktiga för primärproducenterna och de efterföljande leden i livsmedelskedjan. Inom ramen för en samlad livsmedelspolitik utgör frågan om våra livsmedels kvalitet en viktig del. Det finns därför skäl att för riksdagens information redogöra för frågans behandling.

Begreppet kvalitet på livsmedel är inte entydigt. Det innehåller så vitt skilda aspekter som hygien, sammansättning, näringsinnehåll, färskhet, smak och utseende. Vad beträffar den hygieniska aspekten konstaterar kommittén att livsmedlen i Sverige håller en hög hygienisk standard. Denna höga standard avser såväl frånvaron av främmande ämnen som frånvaron av skadliga mikroorganismer i livsmedlen.

Ett viktigt medel i strävan mot en förbättrad livsmedelskvalitet är livsmedelslagens bestämmelser och de föreskrifter som utfärdas med stöd av denna lag.

Utöver de krav på livsmedlens kvalitet som ställs inom livsmedelslagstiftningens ram finns även inom jordbruksprisregleringen vissa kvalitetskrav på jordbruksprodukter m. m. Sålunda finns inom prisregleringen på mjölk vissa minimikrav beträffande t. ex. mjölkens renhet som skall vara uppfyllda för att prisstöd skall utgå. Liknande bestämmelser finns rörande t. ex. spannmål och fisk.

Det förekommer i debatten ett flertal aktuella kvalitetsfrågor. Jag anser att det är av intresse att särskilt beröra några av dem. Diskussionen om användning av kemiska medel vid produktion av livsmedel tilldrar sig ett stort intresse. Undersökningar har här pekat på konsumenternas stora oro inför de kemiska medlen. Konsumenternas oro måste givetvis tas på allvar och redan av det skälet är återhållsamhet med kemiska medel i livsmedelsframställningen väl motiverad. En minskad kemikalieanvändning inom hela kedjan bör också eftersträvas.

En annan aktuell kvalitetsfråga är produktsortimentet. Det kan härvid konstateras att de senaste 10–15 årens utveckling inneburit bl. a. ett ökat sortiment av mjölkprodukter, vilket ökat konsumenternas valmöjligheter.

Samtidigt finns på marknaden t. ex. charkuterivaror där man med användning av enklare råvaror så långt möjligt söker efterlikna en originalprodukt.

Ytterligare en aktuell fråga är livsmedlens färskhet. Frågan har aktualiserats på grund av den ökade storskaligheten inom livsmedelsindustrin. Storskaligheten i sig har inneburit att man kunnat producera varorna till lägre kostnader än vad som annars varit fallet. Distributionsavstånden har emellertid ökat som en följd av storskaligheten. Varan är därmed mindre färsk när den når konsumenten och det har därför blivit nödvändigt med tillsats av konserveringsmedel i t. ex. bröd. Som kommittén nämner är ett sätt att öka brödets färskhet givetvis större tillgång till lokala bagerier.

Andra aktuella kvalitetsaspekter på köttområdet rör t. ex. strävandena till ett ökat kvalitetsmedvetande inom primärproduktionen t. ex. av slaktdjur. Den främsta garantin för en fortsatt hög och förbättrad livsmedelskvalitet är ett gott kvalitetsmedvetande hos såväl konsumenter som hos dem som är verksamma i livsmedelskedjans olika led. Denna strävan mot förbättrad livsmedelskvalitet bör understödjas, något som ett flertal remissinstanser starkt understryker behovet av. Trots den allmänt sett goda situationen i fråga om svenska livsmedels kvalitet finns givetvis utrymme för förbättringar inom åtskilliga områden.

En gemensam satsning för förhöjd svensk livsmedelskvalitet finner jag vara angelägen. Frågan om livsmedlens kvalitet är av allra största betydelse. Samtidigt innehåller den åtskilliga aspekter av vilka flera är mycket komplicerade, vilket bl. a. kommit fram i den aktuella debatten.

Frågan om livsmedelskvalitet är mycket komplex och har också från olika utgångspunkter varit och är föremål för ett antal utredningar. Kvalitetsfrågan bör därför i enlighet med mitt förslag knytas samman i hela dess vidd och göras till föremål för en samlad utvärdering. Remissinstanserna har också i allmänhet framfört att kvalitetsfrämjande åtgärder är angelägna och har tillstyrkt förslaget om en samlad utvärdering av kvalitetsfrågorna. Jag avser att senare återkomma till regeringen med förslag om i vilka former en sådan utvärdering lämpligen bör bedrivas. Som framgått av vad jag hittills framfört har olika företeelser inom livsmedelskedjans industri- och handelsled stor betydelse för frågor rörande livsmedels kvalitet. Vid utvärderingens genomförande är det därför väsentligt att man noga följer arbetet med översynen av de konsumentekonomiska följderna av koncentration och stordrift.

2.6.6 Kost och hälsa

Kostrekommendationer

Mitt förslag: De av kommitténs expertgrupp för kost- och hälsofrågor förordade kostförändringarna, dvs. främst minskad konsumtion av fett och socker och ökad konsumtion av spannmålsprodukter och potatis, bör beaktas inom den framtida livsmedelspolitiken.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Många remissinstanser ställer sig helt bakom de framlagda kostrekommendationerna. Några vill emellertid göra vissa nyanseeringar beträffande socker- och fettkonsumtionen.

Skälen för mitt förslag: Kostens stora betydelse för folkhälsan har konstaterats i olika sammanhang. I en samlad livsmedelspolitik ingår naturligtvis åtgärder för att förbättra folkhälsan. Kommitténs redovisning av sambanden mellan våra nuvarande kostvanor och vissa sjukdomar visar med all tydlighet att förändringar i vår livsmedelskonsumtion är önskvärda. En felaktig kost och felaktiga dryckesvanor leder till att sjukvården belastas i stor utsträckning. Enligt vetenskapens nuvarande ståndpunkt skulle de rekommendationer om sammansättning av en näringsriktig kost som kommittén lagt fram leda till en avsevärt förbättrad folkhälsa. De kostrekommendationer som kommittén lagt fram överensstämmer i stort med de rekommendationer som statens institut för folkhälsan gav ut år 1963 i samband med att kostcirkeln introducerades.

Kommittén och dess expertgrupp för kost- och hälsofrågor konstaterar i likhet med flera andra expertgrupper på området såväl i Sverige som i andra industriländer att det väsentligaste felet med vår kost är att den innehåller för mycket fett och socker. Rekommendationerna om förändrad kost innebär att konsumtionen av fett och socker bör minska och konsumtionen av spannmålsprodukter och potatis öka. Det är viktigt att detta beaktas inom ramen för livsmedelspolitiken.

Medel för förändrade kostvanor

Mitt förslag: För att åstadkomma de förändrade kostvanor som jag tidigare förordat bör i första hand följande medel användas

- information och utbildning
- produktutveckling inom livsmedelsindustrin
- livsmedelslagstiftningen

Av dessa medel är information och utbildning viktigast.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt.

Remissinstanserna: Allmänt anses utbildning, upplysning och produktutveckling vara de bästa vägarna att påverka konsumtionen. Flera remissinstanser kritiserar kommitténs förslag att styra konsumtionen med hjälp av priser.

Skälen för mitt förslag: Enligt min mening bör de viktigaste medlen för att nå dessa önskvärda förändringar av kostvanorna vara information och utbildning. Frågor om kostens betydelse för hälsan bör ha sin naturliga plats på alla olika nivåer i skolan. Skolmåltidernas stora betydelse när det gäller att i praktiken ge eleverna sunda matvanor förtjänar att framhållas i detta sammanhang. Även övriga storhushåll spelar en viktig roll när det gäller kostvanor. Man räknar med att storhushållen under 1981 i genomsnitt serverade 4,4 miljoner måltider varje dag, vilket innebar att drygt varannan svensk dagligen åt ett mål mat utanför hemmet. En viktig förutsättning för ändring av otilfredsställande kostvanor är att konsumenterna har tillräckliga kunskaper på kostområdet och förmåga att omsätta vetandet i praktisk handling när det gäller att sätta samman sin kost på ett ur näringssynpunkt riktigt sätt.

Även om information och utbildning får anses vara de viktigaste vägarna fram mot målet ett sunt kosthåll får man naturligtvis även söka sig fram på andra vägar för att nå det målet. Kommittén har t. ex. pekat på produktutveckling, marknadsföring, prispolitik och livsmedelslagstiftning.

Som kommittén redovisat föreligger vissa svårigheter att använda prispolitiken i detta syfte mot bakgrund av att efterfrågan på många livsmedel inte är särskilt priskänslig. Vidare omfattas endast vissa livsmedel av jordbruksprisregleringen, genom vilken man inte kan reglera det slutliga priset till konsument. Enligt kommittén bör strävan emellertid vara att prispolitiken inte skall motverka önskvärda kostförändringar. Kommittén anger prisrelationerna mellan mjölk av olika fetthalt som ett exempel där prispolitiken kan användas.

Flera remissinstanser har emellertid framfört betänkligheter inför att aktivt använda prispolitiken som ett styrmedel för att ändra kostvanorna. Framför allt har förslaget att fördyra mjölk med högre fetthalt avstyrkts och remissinstanserna har framhållit att förslaget är diskriminerande för barnfamiljer.

Även jag vill framhålla svårigheterna med priset som styrmedel för att uppnå förändrade kostvanor. Man bör emellertid å andra sidan vara vaksam så att prissättningen inom jordbruksprisregleringen inte motverkar sådana kostförändringar som är önskvärda från folkhälsosynpunkt.

Inom ramen för livsmedelslagstiftningen föreslår kommittén att ett nytt märkningssystem som underlättar för konsumenterna att välja livsmedel med låg halt av fett eller socker provas.

Vidare pekar man på möjligheten att i ökad utsträckning använda livsmedelsstandards för att uppnå önskvärda kostförändringar.

Från remissinstansernas sida har kommitténs förslag om nytt märkningssystem mottagits med stor tveksamhet. Från flera håll har däremot behovet av någon form av kvalitetsmärkning av livsmedel framförts.

Enligt min mening finns det skäl att närmare undersöka i vilken mån förändrade märkningsregler kan underlätta för konsumenterna att välja livsmedel och sätta samman en fullvärdig kost. Jag avser att inom kort föreslå regeringen att ge statens livsmedelsverk i uppdrag att undersöka möjligheterna och formerna för ett sådant märkningssystem.

Kostinformation

Mitt förslag: För att åstadkomma en rationell och effektiv kostinformation bör de resurser som finns tillgängliga för detta ändamål samordnas.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran.

Skälen för mitt förslag: I fråga om information på kostområdet konstaterar kommittén att det finns behov av samordning av de statliga insatserna på området. För egen del vill jag framföra att jag ser det som mycket väsentligt att konsumenterna ges rimliga förutsättningar att fritt kunna välja livsmedel efter tycke och smak och att de har tillräckliga kunskaper för att sätta samman livsmedlen till en ur näringssynpunkt fullvärdig kost. För detta krävs det utöver den utbildning i kostfrågor som bör tillhandahållas i skolan en tillförlitlig kostinformation. För att nå ut till den enskilde konsumenten med information i olika kostfrågor krävs en samlad plan för verksamheten liksom troligtvis massiva punktinsatser vid vissa tillfällen. Med tanke på att drygt varannan svensk dagligen äter ett mål mat utanför hemmet har naturligtvis de som ansvarar för måltiderna inom storhushållssektorn ett speciellt ansvar. I det sammanhanget intar måltider inom barnomsorgen och i skolan en särställning eftersom det är viktigt att goda kostvanor grundläggs redan i barnåren. Storhushållssektorn är således en viktig målgrupp för kostinformationen.

För att åstadkomma en rationell kostinformation krävs en samordning av de resurser som nu finns tillgängliga för detta ändamål. De olika leden i livsmedelskedjan bör emellertid också i varierande omfattning ha behov av och önskemål om att konsumenterna är välinformerade i kostfrågor och vara beredda att ta ett visst ansvar på detta område. Jag avser att tillkalla en arbetsgrupp med företrädare för berörda myndigheter med uppdrag att kartlägga behovet av kostinformation och lämna förslag om samordningsmöjligheter och ansvarsfördelning.

2.6.7 Konsumentinflytande

Mitt förslag: En översyn av konsumentdelegationens sammansättning och arbetsformer bör göras i syfte att stärka konsumentintresset inom jordbruks- och fiskprisregleringen. Det ankommer på regeringen att besluta i frågan.

Kommitténs förslag: Konsumentintresset bör ges ett betydande inflytande inom prisregleringen och konsumentdelegationens resurser förstärkas med bl. a. näringsfysiologisk expertis. Delegationens sammansättning i övrigt bör vara oförändrad.

Remissinstanserna: Förordar en förstärkning av konsumentintresset inom prisregleringen.

Skälen för mitt förslag: I fråga om konsumentdelegationen vill jag för riksdagens information nämna följande.

Jordbruksnämndens konsumentdelegation inrättades år 1962 och hade till en början en mer rådgivande funktion. Sedan 1970-talets början har delegationen i praktiken varit en med Lantbrukarnas förhandlingsdelegation likvärdig överläggande part. I delegationen ingår företrädare för allmänintresset och det direkta konsumentintresset samt företrädare för förbrukarsidan inom livsmedelssektorn. Konsumentdelegationens sammansättning har tagits upp till diskussion vid åtskilliga tillfällen. Bl. a. har framförts att konsumentintressena antingen borde renodlas eller förstärkas.

För egen del vill jag framföra att det finns skäl att ytterligare understryka delegationens roll som företrädare för konsumentintressena. Konsumentinflytandet i delegationen bör därför stärkas. Jag återkommer senare till regeringen med förslag om hur detta bör ske.

Med hänvisning till den strävan som tidigare redovisats att genomföra kostförändringar anser kommittén att delegationen bör förstärkas med näringsfysiologisk expertis. Jag delar uppfattningen att det är av värde att delegationen har möjlighet anlita näringsfysiologisk expertis med hänsyn till den ökade uppmärksamhet som kost- och hälsofrågorna föreslås få. Sådan expertis finns att tillgå t. ex. vid statens livsmedelsverk som vid behov kan bistå delegationen på detta område.

I fråga om konsumentdelegationens tillgång till resurser finns det anledning att erinra om att delegationen är knuten till jordbruksnämnden och därvid har möjlighet att vid behov utnyttja nämndens resurser för bl. a. utredningar. Enligt min mening är det också angeläget med en viss förstärkning av de särskilda sekretariatsresurser som delegationen f. n. disponerar. Denna förstärkning bör åstadkommas inom ramen för de medel som jordbruksnämnden disponerar.

Möjlighet till konsumentinflytande i livsmedelskedjans senare led, dvs. inom industri och handel, är naturligtvis också av stor vikt. Att finna former för ett sådant inflytande är angeläget. Konsumentinflytandet på dessa områden kan säkerligen förstärkas genom förbättrad konsumentinformation. Konsumenterna bör därigenom få större möjlighet att göra avvägningar mellan pris och kvalitet och i övrigt agera på ett genomtänkt sätt vid val av olika livsmedel.

2.6.8 Sårbarhets- och beredskapsfrågor

Vårt lands säkerhets- och försvarspolitik förutsätter en godtagbar livsmedelsberedskap. Kommittén bedömer att försörjningen med nödvändiga livsmedel vid en avspärning torde bli acceptabel under första – och troligen andra – krisåret. En längre avspärning skulle enligt kommittén medföra svåra påfrestningar på livsmedelsförsörjningen. Om Sverige blir indraget i krig måste man enligt kommittén lita till att ett långtgående samarbete mellan myndigheter, näringsliv och försvarsmakt kan klara de omedelbara behoven för befolkningens försörjning. Att i detalj planera för hur man skall handla i en krissituation har inte bedömts som meningsfullt. I ett sådant läge kommer det att krävas en stor flexibilitet och okonventionella lösningar kommer att behöva tillgripas.

Om Sverige blir indraget i krig tillkommer ytterligare påfrestningar, särskilt inom områden där krigshandlingar förekommer. Beroende på krigets förlopp finns också risker för att vissa delar av landet kan komma att skäras av från landet i övrigt. Möjligheterna att regionalt kunna klara befolkningens försörjning både genom produktion och lagring blir då av avgörande betydelse.

Jag har i det föregående (avsnitt 2.5.3 och 2.5.4) behandlat livsmedelsberedskapens inriktning och utformningen av produktionsmålen för de viktigaste jordbruksprodukterna. Utöver resurserna i det fredstida jordbruket, som är grunden för vår livsmedelsberedskap, behöver vi redan i fred förbereda de omställningar och andra åtgärder som kan bli nödvändiga för att i en kris trygga vår livsmedelsförsörjning. Dessa förberedelser utgör en del av vårt ekonomiska försvar. Jag övergår nu till att med utgångspunkt i kommitténs analys av sårbarheten i vår livsmedelsförsörjning behandla dessa förberedelser.

Inom det ekonomiska försvaret bedrivs arbetet med att trygga vår försörjningsberedskap i form av s. k. programplanering, som på myndighetsnivå samordnas av överstyrelsen för ekonomiskt försvar. Ansvarig myndighet för livsmedelsberedskapen är statens jordbruksnämnd. Jordbruksnämnden har samordningsansvaret för livsmedelsprogrammet, i vilket också lantbruksstyrelsen och statens livsmedelsverk deltar.

Planeringen av försörjningsberedskapen på livsmedelsområdet måste bygga på kunskaper om sårbarheten i jordbruket och övriga led i livsmedelskedjan. Det var bl. a. mot denna bakgrund som livsmedelskommittén

fick i uppdrag att göra en samlad översyn av livsmedelsförsörjningens sårbarhet.

Åtgärder för att trygga jordbrukets försörjning med produktionsmedel i en kris

Möjligheterna att i en kris upprätthålla en jordbruksproduktion som är tillräcklig för en godtagbar kriskost beror främst av tillgången på handelsgödselkväve, växtskyddsmedel och utsäde samt proteinfoder. Vid bedömning av behovet av beredskapsåtgärder bör, som kommittén har föreslagit, kunna förutsättas att en viss krisimport är möjlig.

Försörjningen med kvävegödselmedel

Mitt förslag: Det är angeläget att få till stånd en ökad inhemsk produktion av ammoniak. Frågan bör särskilt uppmärksammas av försörjningsansvariga myndigheter.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag.

Remissinstanserna: Remissinstanserna delar i allmänhet kommitténs uppfattning att det är angeläget att tillräckliga inhemska produktionsresurser för ammoniak finns inom landet så att krisbehovet av handelsgödselkväve kan tryggas.

Skälen för mitt förslag: Av gödselmedlen har kväve särskilt stor betydelse för skördeutfallet.

Den årliga förbrukningen av handelsgödselkväve i Sverige beräknas år 1990 uppgå till 270 milj. kg. Genom omställningen av jordbruket och genom att skogsgödslingen upphör kan, enligt livsmedelskommittén, det totala behovet i en kris sänkas till 30–40% av det normala. Enligt kommitténs bedömning är det av avgörande betydelse för livsmedelsförsörjningen vid en längre kris att den nyss angivna mängden kväve finns tillgänglig för jordbruket.

Kvävegödselmedel tillverkas ur ammoniak som i sin tur framställs av eldningsolja. Landets enda kvarvarande ammoniakfabrik i Köping kan maximalt producera ammoniak motsvarande ca 15% av den normala förbrukningen av handelsgödselkväve, dvs. mindre än halva krisbehovet vid en längre avspärrning.

Jag delar kommitténs uppfattning att det från beredskapssynpunkt bästa alternativet är att en tillräcklig inhemsk produktion av ammoniak finns redan under normala förhållanden.

Det bör ankomma på försörjningsansvariga myndigheter att särskilt uppmärksamma möjligheterna att få till stånd en ökad inhemsk produktion av ammoniak och föreslå erforderliga åtgärder.

Växtskyddsmedel, utsäde och proteinfodermedel

Mitt förslag: Försörjningen med växtskyddsmedel och proteinfodermedel bör i ökad utsträckning tryggas genom inhemsk produktion.

Uppmärksamhet bör även ägnas försörjningen med utsäde.

Kommitténs förslag: Kommitténs förslag i fråga om växtskyddsmedel och proteinfodermedel överensstämmer i huvudsak med mitt förslag. Kommittén har inte lagt fram något förslag när det gäller utsäde.

Remissinstanserna: Remissinstanserna redovisar i allmänhet inga invändningar mot kommitténs förslag om hur försörjningen med växtskyddsmedel bör tryggas. När det gäller proteinfodermedel delar remissinstanserna i allmänhet kommitténs bedömning att det är angeläget att öka de inhemska produktionsmöjligheterna i en kris. Många understryker att det ännu är för tidigt att bedöma om s. k. pekiloprotein är ett realistiskt alternativ.

Skälen för mitt förslag: En tillräcklig försörjning med växtskyddsmedel under kris är med nuvarande produktionsmetoder i jordbruket och trädgårdsnäringen nödvändig för livsmedelsberedskapen. Utan växtskyddsmedel förökas ogräsen och insektsstammarna snabbt. Växtsjukdomarna får stor spridning. Grödornas utveckling hämmas med markanta produktions-sänkningar som följd.

Den inhemska tillverkningen av växtskyddsmedel för jordbruket begränsar sig normalt till vissa betningsmedel. Beredskapsåtgärderna på växtskyddsområdet kan baseras antingen på beredskapslagring av färdiga preparat eller på produktionsförberedelser. Produktionsalternativet är som regel förknippat med beredskapslagring av vissa bassubstanser som inte kan framställas inom landet men som är nödvändiga att ha för att man skall kunna tillverka olika preparat. Med ett mindre undantag har beredskapsåtgärderna hittills inriktats på beredskapslagring av färdiga preparat. Studier pågår f. n. av möjligheterna att producera fenoxisyrepreparat inom landet. Det finns anledning att studera produktionsmöjligheterna även för vissa andra preparattyper.

De grödor för vilket utsädesförsörjningen kan komma att inge bekymmer i en kris är främst vallväxter, köksväxter, baljväxter och potatis.

Försörjningen med vallväxtfrö vållar redan i nuläget bekymmer, eftersom tillgången på vallväxtfrö är starkt årsmånsbetingad och delvis beroende av import. I stort sett allt köksväxtfrö importeras utom frön för bruna bönor och gula ärter. För baljväxter och potatis planeras en kraftig arealökning under en kris samtidigt som uppförökningskvoten är låg. För köksväxter påbörjas f. n. en beredskapslagring av fröer för morot, vitkål, kålrot och gul lök. För vallväxtfrö och utsäde till baljväxter vidtas f. n. inga

åtgärder i beredskapssyfte. För potatis måste utsäde i ett krisläge erhållas ur den löpande produktionen.

Enbart det inhemska energifodret kan inte ge en tillräcklig animalieproduktion. Härtill krävs även proteinfoder, framför allt för att uppnå en tillräcklig mjölkavkastning. Ungefär 75 % av proteinet i proteinfodermedlen importeras f. n.

Minskningen av animalieproduktionen genom omställning av jordbruket medför att behovet av proteinfodermedel minskar under en kris. En övergång till foderstater som så långt möjligt baseras på inhemska fodermedel minskar dessutom behovet av proteinfodermedel som inte kan odlas inom landet. Jag har i det föregående (avsnitt 2.5.4) betonat hur angeläget det är att den inhemska odlingen av proteingrödor ökar. Även om denna ökning kommer till stånd behöver särskilda åtgärder vidtas för att i en kris trygga försörjningen med proteinfodermedel. F. n. vidtas beredskapsåtgärder vad gäller proteinfodermedel genom beredskapslagring av fiskmjöl och sojamjöl.

Kommittén behandlar också möjligheterna att i en kris ta upp inhemsk produktion av s. k. pekiloprotein. Några mera noggranna kalkyler kring möjligheterna och kostnaderna att i ett krisläge starta produktion av detta fodermedel har inte gjorts. Det är därför enligt min mening för tidigt att bedöma om pekiloprotein kan anses vara ett realistiskt alternativ. Ytterligare studier behövs för att närmare penetrera dessa möjligheter samt pekiloproteinet's användbarhet. Jag vill emellertid inte heller utesluta andra alternativ som kan trygga försörjningen med proteinfodermedel i en kris. Det bör ankomma på myndigheterna inom det ekonomiska försvaret att arbeta vidare med dessa frågor.

Arbetskraft, maskiner och energi

Mitt förslag: Jordbrukets behov av arbetskraft och traktorer vid krig eller krigsfara tillgodoses liksom hittills genom blockorganisationen.

När det gäller maskiner och reservdelar m. m. bedömer jag att det vid en långvarig kris bör vara möjligt att ta upp viss produktion inom landet.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag.

Remissinstanserna: Remissinstanserna synes i huvudsak godta kommitténs bedömningar. ÖEF betonar behovet av arbetskraft och pekar på vapenfria tjänstepliktiga som en outnyttjad resurs. Lantbruksstyrelsen har tagit upp jordbrukets försörjning med arbetskraft och traktorer och anser att generellt uppskov bör övervägas.

Skälen för mitt förslag: För att begränsa verkningarna av inkallelser av lantbrukare och uttagning av traktorer m. m. till försvarsmakten och civilförsvaret har en särskild organisation, jordbrukets blockorganisation, planlagts. Blockorganisationen skall kunna träda i verksamhet vid främst krig eller krigsfara m. m. I organisationen ingår jordbruk med mer än 2 ha åker, trädgårdsföretag med yrkesmässig odling samt företag med större djurbesättningar. Blockorganisationen omfattar f. n. ca 115 000 företag. Jag delar remissinstansernas uppfattning att behovet av arbetskraft i jordbruket för att trygga livsmedelsförsörjningen i en kris bör ges hög prioritet. Frågan bör tas upp av berörda totalförsvarsmyndigheter.

För jordbruksproduktionen är tillgången på maskiner och reservdelar av mycket stor betydelse. Det krävs därför att berörda myndigheter noga följer utvecklingen och vidtar erforderliga åtgärder för att i en kris säkerställa erforderlig kapacitet inom dessa områden.

När det gäller mera komplicerade jordbruksmaskiner (större traktorer, skördetröskor m. m.) måste främst reparations- och underhållsresurser för befintlig maskinpark säkerställas. Att räkna med att i fred vidta åtgärder i syfte att kunna uppta en inhemsk tillverkning av sådana maskiner är knappast realistiskt. Med hänsyn till att den svenska bilexporten kan förväntas minska vid en allvarlig kris bör ledig kapacitet tillsammans med tillgången till hög teknisk kompetens inom landet göra det möjligt att vid en lång kris uppta produktion av vissa väsentliga reservdelar och eventuellt också traktorer och andra jordbruksmaskiner.

Jordbruket svarar för knappt 10 % av den totala fredstida förbrukningen av dieselolja. Gengastekniken har hittills inte kunnat anpassas till moderna traktorer – bl. a. reduceras motoreffekten radikalt. Jordbrukets behov av flytande drivmedel måste därför prioriteras högt i en kris. Endast om tillgången på flytande drivmedel blir mycket knapp bör gengasdrift för jordbrukets traktorer bli aktuell. Vid en långvarig kris kan det dock bli nödvändigt att åtminstone för mindre traktorer införa gengasdrift. I syfte att åstadkomma mindre effektförluster vid gengasdrift bedrivs utvecklingsarbete av ÖEF i samarbete med bl. a. bilindustrin.

I fråga om drivmedel vill jag efter samråd med chefen för försvarsdepartementet och med statsrådet Dahl understryka att det är angeläget att jordbrukets behov kan tillgodoses även om krisen blir långvarig.

Kommittén lämnar inga förslag beträffande elförsörjningen utan hänvisar till kommissionen om elförsörjningens sårbarhet, som nyligen avgett sina förslag i betänkandet (SOU 1984: 69) Säker elförsörjning. Jag vill i detta sammanhang erinra om att statsrådet Dahl i propositionen (1984/85: 120) om riktlinjer för energipolitiken har förordat en försöksverksamhet med gemensamma reservkraftverk inom ramen för jordbrukets blockorganisation.

Sårbarheten inom förädlings- och distributionsleden

I fråga om livsmedelsindustrins och -handelns roll vid en avspärrning anser kommittén att företagens flexibilitet ger en god grund för att de snabbt skall kunna anpassa sig till ändrade förhållanden. Med ett minskat varusortiment – vilket sannolikt skulle bli följden av en långvarig kris – beräknas livsmedelsindustrin och handeln kunna bemästra de problem som krisen för med sig. Ett särskilt problem utgör den tilltagande datoriseringen i näringslivet. Behov av att vid en kris ersätta datoriserade rutiner med manuella sådana kan uppkomma. Livsmedelsindustrin och handeln bedöms dock ha relativt goda förutsättningar att klara detta. F. n. är också datoriseringen relativt begränsad vad gäller de egentliga tillverkningsprocesserna. I de fall tillverkningen är datorstyrd finns det möjligheter att styra produktionen manuellt.

Flera remissinstanser, bl. a. ÖB, ÖEF, länsstyrelsen i Södermanlands län och LRF, har tagit upp koncentrationen i förädlings- och distributionsleden och de regionala obalanserna och påtalat den ökade sårbarhet som dessa förhållanden innebär. ÖEF pekar på beroendet av elektronikkomponenter i vissa delar av livsmedelskedjan. KF delar för sin del kommitténs bedömning att industrin och handeln har en betydande flexibilitet och att goda samarbetsmöjligheter kan påräknas i en kris.

För egen del vill jag i likhet med kommittén och flera remissinstanser understryka den sårbarhet som följer av livsmedelsindustrins och varudistributionens starka geografiska koncentration. Denna fråga bör uppmärksammas i samhällsplaneringen.

Jordbruksnämnden svarar för planläggningen och övriga beredskapsförberedelser rörande förädlings- och distributionsleden. Verksamheten syftar till att försörjningsviktiga företag skall kunna fortsätta sin verksamhet i kriser och krig, varvid myndigheterna skall stödja verksamheten och vid behov reglera produktionen genom att fördela knappa resurser, ransonera färdiga varor och prioritera olika behov.

De företag som är viktiga för försörjningen registreras som s. k. K-företag. Myndigheter och företagen själva vidtar åtgärder för att företagen skall kunna fortsätta sin verksamhet även i krig. Behovet av arbetskraft säkras så långt som möjligt, företagens fordon fritas från uttagning och sambandsmedel (t. ex. telefon) prioriteras i televerkets planering. Behov av bränsle, drivmedel, elkraft, service och reparationer, transporter m. m. beaktas översiktligt av de ansvariga myndigheterna. Standardisering och begränsning av sortiment förbereds översiktligt. Denna verksamhet är enligt min mening av stor betydelse för en tryggad livsmedelsförsörjning och bör därför fortsätta att bedrivas på i huvudsak samma sätt som hittills.

I detta sammanhang vill jag för riksdagens information nämna att jag har för avsikt att föreslå regeringen att ge jordbruksnämnden och överstyrelsen för ekonomiskt försvar i uppdrag att fortsätta arbetet med ett nytt och mera flexibelt ransoneringsystem för dagligvaror i enlighet med myndigheternas förslag.

3 Hemställan -

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

dels att anta inom jordbruksdepartementet upprättat förslag till

1. lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1983: 147) om förbud under viss tid mot nybyggnad av djurstallar för nötkreatur, svin och fjäderfä, dels ändring i samma lag.

dels att

2. godkänna vad jag har förordat i fråga om mål för livsmedelspolitiken (avsnitt 2.5).
3. godkänna vad jag har förordat om prisstöd och prisreglering på jordbrukets område (avsnitt 2.6.1).
4. godkänna vad jag har förordat om stödet till jordbruket i norra Sverige (avsnitt 2.6.2),
5. godkänna vad jag har förordat om åtgärder för produktionsanpassning (avsnitt 2.6.3).

Vidare hemställer jag att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag i övrigt har anfört om livsmedelspolitiken, häribland den internationella bakgrunden, industri- och handelsleden i livsmedelskedjan, livsmedlens kvalitet, kost och hälsa, konsumentinflytande samt sårbarhets- och beredskapsfrågor.

4 Anslagsfrågor för budgetåret 1985/86

NIONDE HUVUDTITELN

B. Jordbrukets rationalisering m. m.

B 3. Bidrag till jordbrukets rationalisering, m. m.

1983/84 Utgift	34 769 733
1984/85 Anslag	50 000 000
1985/86 Förslag	50 000 000

Från anslaget utbetalas bidrag till yttre och inre rationalisering enligt förordningen (1978:250) om statligt stöd till jordbrukets rationalisering (ändrad senast 1983:209). Därutöver används anslaget för vissa speciella ändamål.

Bidrag till jordbrukets rationalisering

Budgetår	Ram	Beviljade bidrag m. m.
1983/84	50 000 000	48 626 000
1984/85	40 000 000	
1985/86 (förslag)	40 000 000	

Lantbruksstyrelsen

Anslaget bör föras upp med 50 milj. kr. och därav bör få tas i anspråk medel för speciella ändamål i samma utsträckning som för innevarande budgetår.

Vid beräkningen av medelsbehovet under anslaget har beaktats bl. a. de överskott som tillförs anslaget i samband med försäljningen av jordfonds-fastigheter och att beviljade, ej utbetalda bidragsbelopp per den 30 juni 1984 uppgår till 67,6 milj. kr. Vidare har beaktats det medelsbehov som erfordras för att under budgetåret 1985/86 bestrida statsbidrag till åtgärder mot översvämningar i Emån.

Bidragsramen för yttre rationalisering uppgick under budgetåret 1983/84 till 9 milj. kr. Anspråken under motsvarande tid uppgick dock till närmare 15 milj. kr. förorsakade av ett antal mycket omfattande omarronderingsprojekt främst i Kopparbergs län. Nya omarronderingsprojekt förbereds också av lantmäteriverket i samråd med länsmyndigheterna, däribland lantbruksnämnderna och skogsvårdsstyrelserna.

För att lantbruksverket även fortsättningsvis skall kunna medverka i nya omarronderingsprojekt krävs ökat ramutrymme. Lantbruksstyrelsen finner det mycket angeläget att denna verksamhet som främst resulterar i storleks- och arronderingsförbättringar i skogsmark kan fortsätta som hittills. För bidrag till yttre rationalisering behövs därför 12 milj. kr. för budgetåret 1985/86.

Bidragsramen för inre rationalisering uppgick till 41 milj. kr. för år 1983/84. Ramen har oaktat att den sänkts jämfört med tidigare år likväl täckt behoven beroende på den kraftiga nedgång i investeringsverksamheten som skett på grund av högt ränteläge och försämrad lönsamhet. Att den under 1983/84 helt förbrukats beror främst på den satsning på olika torrlägningsåtgärder som f. n. sker i Norrbottens och Västerbottens län. För 1984/85 har ramen sänkts till 31 milj. kr. Detta innebär att bidragsbeviljandet måste skäras ned i samma grad, dvs. med 25 %. Lantbruksstyrelsen anser att en höjning med 1 milj. kr. bör ske för budgetåret 1985/86.

Norrbottens län har behov av en långsiktig finansiering av det statliga stödet till huvudavlopp. Regeringen har i beslut den 19 augusti 1982 anvisat 5 milj. kr. för bidrag till huvudavlopp under budgetåren 1982/83 och 1983/84. Kombinerat med annat stöd, företrädesvis rationaliseringsstöd, har stöd kunnat lämnas med högst 75 %.

De medel som anvisats får enligt lantbruksstyrelsen betraktas som me-

del för igångsättning av verksamheten. Det är nu angeläget att frågan om finansieringen får en mera långsiktig lösning. Styrelsen föreslår därför att medlen fr. o. m. budgetåret 1985/86 får tas ur anslaget B 3 och att bidragsnivån 75 % får gälla även i fortsättningen. Lantbruksnämnden i Norrbottens län uppskattar det totala medelsbehovet för statligt stöd till huvudavlopp för budgetåret 1985/86 till 6 milj. kr.

Lantbruksstyrelsen föreslår att ramen för statsbidrag till jordbrukets rationalisering under budgetåret 1985/86 fastställs till 50 milj. kr. varav 12 milj. kr. till yttre och 38 milj. kr. till inre rationalisering.

Föredragandens överväganden

Med hänvisning till vad jag har anfört i det föregående beträffande en översyn av frågor rörande det regionala rationaliseringsstödet och investeringar i markanläggningar bör rationaliseringsstödet utgå oförändrat under nästa budgetår.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. medge att under budgetåret 1985/86 statsbidrag beviljas till jordbrukets rationalisering med sammanlagt högst 40 000 000 kr.,
2. till *Bidrag till jordbrukets rationalisering, m.m.* för budgetåret 1985/86 anvisa ett förslagsanslag av 50 000 000 kr.

C. Jordbruksprisreglering

C 6. Prisstöd till jordbruket i norra Sverige

1983/84 Utgift	271 879 057
1984/85 Anslag	330 000 000
1985/86 Förslag	352 000 000

Statens jordbruksnämnd disponerar anslaget för pristillägg enligt förordningen (1978:472) om prisstöd till vissa jordbruk (omtryckt 1980:490, ändrad 1982:960, 1984:474) och enligt kungörelsen (1973:508) om prisstöd till rennäringen (ändrad senast 1984:475).

Statens jordbruksnämnd

Genom riksdagens beslut våren 1984 (prop. 1983/84: 100 bil. 11, JoU 26, rskr 238) har stödet räknats upp med ca 15 %. Det av regeringen anvisade beloppet för budgetåret 1984/85 uppgår till 330 milj. kr. Den framtida utformningen av stödet kommer att prövas av riksdagen i samband med 1983 års livsmedelskommittés förslag. I avvaktan därpå och efter gjorda bedömningar av produktionsutvecklingen beräknar nämnden medelsbehovet för budgetåret 1985/86 till 330 milj. kr.

Föredragandens överväganden

Jag har i det föregående föreslagit det prisstöd som bör utgå per den 1 juli 1985. Medelsbehovet på anslaget beräknas därmed uppgå till 352 milj. kr. vid antagande om oförändrad produktionsvolym.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Prisstöd till jordbruket i norra Sverige* för budgetåret 1985/86 anvisa ett förslagsanslag av 352 000 000 kr.

Ärendet bör behandlas under innevarande riksmöte.

5 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder och de ändamål som han har hemställt om.

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Förslag till Lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1983:147) om förbud under viss tid mot nybyggnad av djurstallar för nötkreatur, svin och fjäderfä, dels ändring i samma lag	3
1 Inledning	4
2 Föredraganden	5
2.1 Allmänna utgångspunkter	5
2.1.1 Livsmedelssektorn i samhället	5
2.1.2 Samhällsekonomiska utgångspunkter	7
2.1.3 Behovet av en livsmedelspolitik	8
2.2 Den internationella bakgrunden	11
2.2.1 Inledning	11
2.2.2 Den globala livsmedelsförsörjningen	13
2.2.3 Världsmarknaden för jordbruksråvaror och livsmedel ..	14
2.2.4 Utrikeshandel och handelspolitiska förhållanden	17
2.3 Livsmedelskedjan och dess olika led	19
2.3.1 Allmänt om livsmedelskedjan	19
2.3.2 Jordbruket	20
2.3.3 Trädgårdsnäringen	23
2.3.4 Fisket	24
2.3.5 Industriledet	24
2.3.6 Handelsledet	25
2.3.7 Konsumentledet	26
2.3.8 Insatsvaruledet	27
2.3.9 Livsmedelsutgifternas fördelning på olika led	28
2.4 Staten och livsmedelssektorn	29
2.4.1 Den hittillsvarande jordbrukspolitiken	29
2.4.2 Övrig livsmedelspolitik	32
2.4.3 Annan politik av betydelse för livsmedelspolitiken	34
2.5 Mål för livsmedelspolitiken	35
2.5.1 1984 års riksdagsbeslut	35
2.5.2 Övergripande mål	36
2.5.3 Livsmedelsberedskap och produktionsmål för jordbruket – vissa utgångspunkter	38
2.5.4 Produktionsmål för jordbruket	41
2.5.5 Konsumentmål	50
2.5.6 Inkomstmål för jordbruket	50
2.5.7 Miljö- och resursmål	54
2.6 Medel för livsmedelspolitiken	55
2.6.1 Prisstöd och jordbruksprisreglering	55
2.6.2 Stödet till jordbruket i norra Sverige	61
2.6.3 Åtgärder för produktionsanpassning	66
2.6.4 Industri- och handelsleden	69
2.6.5 Livsmedlens kvalitet	73
2.6.6 Kost och hälsa	75
2.6.7 Konsumentinflytande	78
2.6.8 Sårbarhets- och beredskapsfrågor	79
3 Hemställan	85
4 Anslagsfrågor för budgetåret 1985/86	85
5 Beslut	88

*Bilaga I***Sammanfattning av betänkandet (SOU 1984:86) Jordbruks- och livsmedelspolitik**

Livsmedelskommittén har haft till uppgift att utforma förslag till en jordbruks- och livsmedelspolitik. Huvudmålet för en samlad livsmedelspolitik och därmed också för jordbrukspolitiken är enligt gällande riksdagsbeslut att trygga vårt lands livsmedelsförsörjning såväl i fredstid som under avspärrning och krig. Vidare gäller enligt riksdagsbeslutet som likställda delmål att konsumenterna får tillgång till livsmedel av god kvalitet till rimliga priser och att jordbrukarna får en med andra jämförbara grupper likvärdig standard. I kommitténs uppdrag ingår att belysa och analysera förhållandena i hela livsmedelskedjan, dvs. alla de led som medverkar i produktion, förädling och distribution av livsmedel. Detta skiljer sig från de uppdrag som tidigare utredningar haft inom området. Dessas arbete har nämligen främst avsett jordbrukets förhållanden.

Kommittén har haft att utreda frågor om bl. a. produktionsmål för jordbruket, förhållandena inom livsmedelsindustrin och -handeln, inkomstmål för jordbruket, konsumentinflytande m. m., livsmedelsförsörjningens sårbarhet och jordbruksprisregleringens utformning.

Kommittén har haft att med förtur behandla vissa frågor om bättre balans mellan produktion och konsumtion av jordbruksprodukter samt kompensationsystem för jordbruket. Beträffande dessa frågor har kommittén avlämnat ett förtursbetänkande, vilket bl. a. utgjort underlag för statsmakternas överväganden rörande prissättningen på jordbruksprodukter för regleringsåret 1984/85.

Sammantagna utgör livsmedelskedjans led en betydande del av det svenska näringslivet. Konsumtionen av livsmedel (exkl. alkoholdrycker och tobak) uppgår till ca 80 miljarder kronor, dvs. runt 20 % av den totala privata konsumtionen av varor och tjänster. Sysselsättningen inom livsmedelskedjan omfattar ca 15 % av det totala antalet årsarbetsinsatser eller ca 500 000 personer, varav ca 130 000 inom jordbruk, trädgårdsnäring och fiske, ca 75 000 inom livsmedelsindustrin och ca 115 000 inom livsmedelshandeln.

Sedan ca 50 år tillbaka har vi i vårt land en reglering av priserna på jordbruksprodukter. Denna har kombinerats med andra åtgärder på jordbruksområdet och därigenom har en jordbrukspolitik formats, vars syfte och inriktning varierat under åren. Grundläggande faktorer har varit produktionens omfattning med hänsyn tagen till beredskap och avsättningsmöjligheter inom landet, prissättningen på jordbrukspro-

dukter under hänsynstagande till konsumenternas intresse av livsmedel av god kvalitet till rimliga priser och inkomstmålsättningen för jordbrukarna samt en fortgående rationalisering av jordbruksnäringen.

- 1 kap. 2 redovisar kommittén *livsmedelssektorns ställning och utveckling* i det svenska samhället.

Vad som är typiskt för utvecklingen i de industrialiserade länderna är att livsmedelsproduktionen tar i anspråk en allt mindre del av våra resurser för att klara försörjningen med livsmedel.

Avtagande köpkraft hos konsumenterna som lett till fallande konsumtion av främst animaliska livsmedel och minskade sysselsättningstillfällen inom andra sektorer i förening med en ökad livsmedelsproduktion har under de senaste åren lett till överskottsproblem. Denna obalans utgör i dag ett problem för både jordbruket och livsmedelsindustrin. Läget bland övriga västeuropeiska industriländer är likartat.

Olika tendenser kan skönjas i den aktuella debatten om livsmedel. Som exempel på mycket aktuella frågor kan nämnas matens kvalitet. Ett mycket diskuterat ämne är livsmedelstillsatsernas nödvändighet och deras effekter. En annan aktuell kvalitetsfråga är stordriftens för- och nackdelar inom livsmedelsindustrin. Jordbrukets produktionsmetoder är ytterligare en fråga som är föremål för debatt. Hit hör användningen av handelsgödsel, bekämpningsmedel, fodertillsatser m. m. Även djuruppfödning i stora enheter har diskuterats. Mycket av denna utveckling innebär att kostnaderna för att få fram våra livsmedel har kunnat begränsas. Denna fördel måste emellertid vägas mot de nackdelar för livsmedelkvaliteten som kan uppstå.

Livsmedelskedjans olika led har under efterkrigsåren blivit alltmer beroende av varandra. Jordbruket behöver en livsmedelsindustri med sådan kapacitet att dess produkter kan förädlas och föras vidare till konsumenterna. Samtidigt är större delen av livsmedelsindustrin beroende av ett jordbruk som kontinuerligt kan förse den med behövliga råvaror av god kvalitet. Beroendet förstärks av den prisreglering som främst omfattar råvaruproduktionen inom jordbruk och fiske. Denna reglering påverkar emellertid i hög grad även de efterföljande leden. En annan viktig faktor i sammanhanget är de ägarsamband som finns mellan olika led. Ett exempel på detta är lantbrukskooperationens starka ställning. Blockbildningen inom livsmedelshandeln utgör ett annat exempel på sådant samband.

- *Jordbrukspolitik* har hittills definierats som de statliga åtgärder som direkt påverkar jordbrukets förhållanden. Jordbrukspolitiken omfattar en pris- och marknadsreglering av jordbruksprodukter, en av staten stödd rationaliseringsverksamhet med syfte att effektivisera produktionen och en särskild jordlagstiftning. I vidare bemärkelse kan även inräknas forskning, undervisning och rådgivning på jordbrukets område. Kommittén anger i kap. 3 att med *livsmedelspolitik* bör i analogi härmed avses de statliga åtgärder som direkt påverkar hela livsmedelssektorn.

Detta innebär att de statliga åtgärder som vidtas beträffande jordbruket och som mer direkt tar sikte på livsmedelskedjans övriga led,

- t. ex. livsmedelslagstiftning, kommer att ingå i en livsmedelspolitik.
- Vad gäller den *globala livsmedelsförsörjningen* konstateras (*kap. 4*) att omkring en halv miljard människor i dag är allvarligt undernärda. Det är realistiskt att räkna med en 50-procentig ökning av antalet svältande människor fram till kommande sekelskifte. Det råder samtidigt inte något tvivel om att världens resurser i sig räcker för att mätta en befolkning som är avsevärt större än den nuvarande. Industriländerna har i regel en väl fungerande livsmedelsförsörjning. U-ländernas försörjning är mycket ojämnt fördelad mellan fattiga och rika befolkningsgrupper.
 - Det övervägande intrycket av ett antal studier är att stigande realpriser i världshandeln med jordbruksråvaror och livsmedel är den mest sannolika utvecklingen på längre sikt. Faktorer finns emellertid också som talar emot stigande priser. Priserna på spannmål kan komma att utvecklas mera fördelaktigt från exportörernas synpunkt sett än priserna på animalier.
 - Stödet till det svenska jordbruket utgörs i dag främst av ett skydd mot kraftiga störningar från låga priser på världsmarknaden. Det är enligt kommitténs mening nu ej möjligt att ensidigt avveckla stödet utan allvarliga konsekvenser för näringen och för landets försörjningsberedskap. Kommittén anser emellertid att Sverige bör verka för att åtgärder i liberaliserande riktning vidtas, omfattande alla länder men med hänsyn tagen till det grundläggande målet om försörjningstrygghet. Även om en sådan avveckling skulle dröja — vilket förefaller troligt — är det angeläget att upprätthålla en import av jordbruksråvaror och livsmedel för att uppfylla bl. a. handels-, bistånds- och konsumentpolitiska mål. Med hänsyn till livsmedelsberedskapens krav måste emellertid även under överskådlig framtid den helt övervägande delen av de livsmedel som konsumeras inom landet komma från svenskt jordbruk.
 - I *kap. 5* lämnar kommittén en utförlig ekonomisk-statistisk analys av hela livsmedelssektorn. Bl. a. redovisas olika leds andel av konsumenternas livsmedelsutgifter, den s. k. *matkronans* fördelning.
 - Av den totala livsmedelskonsumtionen 1983 om ca 80 miljarder kronor går ca 60 % till sådana livsmedel som i råvaruledet omfattas av jordbruksprisregleringen. Av de sistnämnda livsmedlen utgjorde 1982 i sin tur jordbruksandelen av konsumenternas matkrona ca 37 %, varav ca 7 % gick till jordbrukarnas inkomster. Industriledet tog 17 %, handeln 24 %, importvaror stod för 4 % och mervärdeskatten slutligen tog 18 % av matkronan vad gäller jordbruksprisreglerade livsmedel. För övriga livsmedel, som omfattar ca 40 % av livsmedelsutgifterna, är handelns, industrins och mervärdeskattens andelar relativt likartade, medan importandelen är betydligt större och primärproduktionens andel betydligt mindre än vad som gäller för de jordbruksprisreglerade livsmedlen. Räknat för samtliga livsmedel tar primärproduktionen 27 % av matkronan.
 - I *kap. 6* redovisas *förhållandena inom det svenska jordbruket*.
 - I *kap. 7* behandlas frågor om livsmedelskvalité och konsumentinflytande.

- Den främsta garantin för en fortsatt hög och förbättrad *livsmedelskvalité* är ett gott kvalitetsmedvetande hos såväl konsumenter som dem som är verksamma i livsmedelskedjans olika led. Ett omfattande kvalitetsarbete bedrivs av såväl myndigheterna genom bl. a. livsmedelslagstiftningen och prisregleringen som företagare och arbetstagarer inom näringslivet. Denna strävan mot förbättrad livsmedelskvalité bör enligt kommitténs uppfattning starkt understödjas.

Trots det allmänt sett goda läget i fråga om svenska livsmedelskvalité finns givetvis utrymme för förbättringar inom åtskilliga områden. Kommittén vill i sammanhanget peka på de risker för kvalitetsarbetet som vissa utslag av marknadsföringen medför samt genom de strukturförändringar som skett i livsmedelskedjan mot ökad storskalighet. Kommittén vill också understryka att man så långt möjligt vidtar åtgärder som minskar användningen av kemikalier i hela livsmedelskedjan.

Frågan om livsmedlens kvalité bedömer kommittén därför vara av allra största betydelse. Samtidigt innehåller den åtskilliga aspekter av vilka flera är mycket komplicerade. Dessutom pågår andra utredningar som berör hela kvalitetsproblemet. Kommittén anser därför att hela denna fråga nu bör göras till föremål för en samlad utvärdering.

- Kommittén anser det angeläget att *konsumentintresset* även fortsättningsvis ges ett betydande inflytande vid jordbruksprisöverläggningarna.

Vad gäller konsumentdelegationens sammansättning anser kommittén att delegationen bör förstärkas med näringsfysiologisk expertis. Det är vidare angeläget att delegationen ges sådana resurser att den kan fylla sin roll som en med Lantbrukarnas förhandlingsdelegation jämställd part.

- Kommittén har också haft att pröva om förändringar är önskvärda i vår livsmedelskonsumtion med hänsyn till *folkhälsosynpunkter* (kap. 8). Kommitténs medicinska och näringsfysiologiska expertis har lagt fram rekommendationer som förutsätter förändringar av nuvarande kostvanor, främst minskningar i konsumtionen av fett och socker. Konsumtionen av spannmålsprodukter och potatis bör ökas. Även konsumtionen av alkoholdrycker bör ytterligare begränsas. Rekommendationerna syftar i första hand till att förbättra hälsa och vitalitet under människornas livslopp. Enligt kommitténs mening bör de av expertisen förordade kostförändringarna i stort kunna utgöra riktlinjer i detta avseende inom den framtida livsmedelspolitiken.
- Kommittén utgår från att livsmedelsindustrin i sin *produktutveckling* beaktar kostrekommendationerna liksom att företagen anpassar sin marknadsföring, såväl när det gäller reklam som prissättning. Kommittén anser att livsmedelsverket bör få i uppdrag att undersöka möjligheterna att pröva ett nytt märkningssystem för fett- och sockerhalter för någon eller några lämpliga varugrupper.
- Prispolitiken utgör generellt sett enligt kommitténs mening ett relativt trubbigt vapen för att genomföra kostförändringar. Möjligheterna att med priset som medel ändra kosten är dock olika för skilda livsmedel.

Prispolitiken bör emellertid när så är möjligt användas i syfte att ändra konsumtionen enligt de riktlinjer för kostförändringar som kommittén redovisat. Självklart är också att prispolitiska åtgärder som motverkar kostförändringar i gynnsam riktning inte bör komma till användning. Ett område där aktiva prispolitiska åtgärder bör kunna komma till användning är prisrelationerna mellan mjölk av olika fetthalt. Här bör enligt kommitténs mening vid jordbruksprisöverläggningarna hänsyn tas till de rekommendationer om minskad fettkonsumtion som kommittén redovisat.

- Kommittén anser det mycket angeläget att statsmakterna verkar för att en samordning sker av berörda myndigheters informationsverksamhet inom livsmedelsområdet. Härvid skulle befintliga resurser kunna utnyttjas på ett betydligt effektivare sätt.

Mot bakgrund av vad kommittén anfört om behovet av kostförändringar behövs en samordning av de åtgärder som vidtas i syfte att åtstadkomma ändrade kost- och dryckesvanor.

- I kap. 10 behandlar kommittén *livsmedelsförsörjningens sårbarhet* vid avspärning och krig. Kommittén har som en utgångspunkt haft den inriktning av försörjningsberedskapen som fastlades i 1982 års försvarsbeslut. Detta innebär bl. a. att samhällets minimibehov av livsmedel skall kunna tillgodoses med hög säkerhet i kriser och krig. Det önskvärda målet är att livsmedelsproduktionen kan ställas om till i huvudsak självförsörjning. Härvid understryks vikten av en geografiskt väl differentierad produktion. Kommittén anser det angeläget att försörjningsberedskapen även i framtiden har detta syfte bl. a. med hänsyn till trovärdigheten i vår säkerhetspolitik såväl inåt gentemot den egna befolkningen som utåt gentemot omvärlden.

Vid en längre kris måste *omställningar* ske både av vår konsumtion och produktion av livsmedel. Konsumtionen måste genom bl. a. rationeringar ställas om mot en kost med mera vegetabilier och mindre animalier. Mjölkkonsumtionen bör dock behållas ungefär oförändrad. Denna s. k. *kriskost* utgör en från näringsfysiologisk synpunkt acceptabel miniminivå. Produktionen måste också ställas om mot en mera resurssnål vegetabilieproduktion. Vissa faktorer är särskilt betydelsefulla för att klara livsmedelsförsörjningen vid en kris. Detta gäller särskilt tillgången på arbetskraft, handelsgödsel och vissa andra kemikalier, proteinfoder samt reservdelar och utsäde. Tillgången på bl. a. råvaror för handelsgödsel samt proteinfoder och vissa maskiner är i stor utsträckning importberoende. Vid en långvarig kris räknar kommittén med ett mycket stort importbortfall, vilket innebär att tillgången på de nämnda produktionsmedlen kommer att starkt begränsas med åtföljande minskningar i jordbruksproduktionen. Genom nämnda omställningar av såväl konsumtion som produktion beräknas emellertid befolkningens nödvändiga livsmedelsbehov kunna tillgodoses.

- Kommittén vill särskilt framhålla den utomordenligt viktiga roll som tillgången till *handelsgödselkväve* spelar för vår livsmedelsberedskap. För tillverkningen är ammoniak den mest betydelsefulla råvaran. Tillverkningen av ammoniak i Sverige täcker f. n. bara ca 15 % av vårt

fredsbehov. Kommittén anser därför att de planer som finns på att starta ytterligare ammoniakproduktion inom landet bör understödjas. Dessa planer, bl. a. det s. k. Nynäshamnskombinatet, avser produktion av ammoniak som en biprodukt. Om en ökad tillverkning av ammoniak kan komma till stånd, minskar behovet av och kostnaderna för att beredskapslagra handelsgödsel. Enligt kommitténs mening bör försörjningsansvariga myndigheter få i uppdrag att söka nå en uppgörelse med berörda företag och övriga intressenter om en ökad fredstida ammoniakproduktion inom landet.

- I fråga om livsmedelsindustrins och -handelns roll i en avspärrning anser kommittén att företagens flexibilitet ger en god grund för att de snabbt skall kunna anpassa sig till ändrade förhållanden. Som exempel härpå kan nämnas ett starkt minskat livsmedelssortiment och samtransporter.
- Kommitténs genomgång har visat att försörjningen med nödvändiga livsmedel vid en avspärrning torde bli acceptabel under första — och troligen andra — krisåret. En längre avspärrning skulle medföra svåra påfrestningar på försörjningen. Om Sverige blir indraget i krig måste man lita till att ett långtgående samarbete mellan myndigheter, näringsliv och försvarsmakt kan klara de omedelbara behoven för befolkningens försörjning.
- I kap. 11 tar kommittén ställning till *jordbruksproduktionens lämpliga omfattning* med hänsyn till våra behov såväl i fredstid som under avspärrning och krig.
- Kommittén skall enligt direktiven utgå från att näringen själv måste bära kostnaderna för en produktion utöver den samhällsekonomiskt motiverade. Stöd skall ges för den mängd jordbruksprodukter som behövs för vår fredstida konsumtion, vår livsmedelsberedskap i enlighet med 1982 års försvarsbeslut och för de utfästelser Sverige gjort i det internationella samarbetet mot världssvälten. För överskjutande mängd jordbruksprodukter skall jordbruket bära kostnaderna. Näringen bör i princip ges stor frihet att producera den volym som utifrån näringens utgångspunkter framstår som fördelaktig, främst då för en lönsam export. Kommittén anser att det liksom hittills torde bli nödvändigt att staten också medverkar i en marknadsreglering.
- För kött-, fläsk-, ägg- och broilerproduktionen förordar kommittén att den volym som bör stödjas genom prisregleringen i stort sett bör motsvara konsumtionen. Kommittén vill emellertid understryka att det måste finnas utrymme för viss import av utbytes- och kompletteringskaraktär samt möjligheter att utveckla och marknadsföra nya produkter.
- Mjölkproduktionen bör på sikt, under hänsynstagande till kravet på en god livsmedelsberedskap, anpassas till en nivå som ungefärligen motsvarar konsumtionsutrymmet för mjölk och mejeriprodukter i fred samt självklart till lönsam export. Därvid bör dock beaktas behovet av viss import — främst ost — samt utrymme för utveckling och marknadsföring av nya produkter. Kommittén vill i detta sammanhang understryka angelägenheten av att mjölkproduktionen är geografiskt väl differentierad.

- Kommitténs analyser visar att den inhemska *proteinfoderproduktionen* kan förväntas öka framöver. Utan att någon särskild styråtgärd sätts in beräknas årtarealen öka. Även oljeväxtodlingen beräknas framöver ta ytterligare viss åkerareal i anspråk.
- Kommittén anser det lämpligt att frågan om framställning av *socker och andra sötmedel, sprit samt stärkelse* görs till föremål för en särskild utredning innan ställning mer långsiktigt tas till omfattningen av sockerbets- och fabrikspotatisodlingen liksom till frågan om stärkelseframställningen.
- Enligt kommitténs mening bör en produktion på överskottsarealen t. v. liksom hittills utgöras av spannmål. Detta spannmålsöverskott kan, om animalieproduktionen i enlighet med kommitténs förslag anpassas, komma att med nuvarande avkastningsutveckling ytterligare öka. Analysen visar att *vårt behov av åkerareal* för vår egen livsmedelsförsörjning med nuvarande trender i fråga om arealavkastning understiger den nu brukade arealen. Frågan om åkerarealens storlek bör emellertid inte ses enbart från vår egen försörjning med livsmedel utan rymmer flera ytterligare aspekter som bör vägas in i bilden såsom alternativa användningsmöjligheter för åkerarealen, restriktioner i användningen av handelsgödsel och växtskyddsmedel, åkerarealens betydelse för landskapsbilden, sysselsättning och regionalpolitik m. m.

Den samhällsekonomiska kostnaden för den beräknade överskottsarealen är relativt begränsad. Samtidigt medför den ökade arealen icke obetydliga fördelar för samhället i form av ett öppet odlingslandskap och förbättrad livsmedelsberedskap samt från sysselsättnings- och regionalpolitisk synpunkt.

Det är vidare svårt att f. n. bedöma den framtida betydelsen av energiproduktion. Under vissa förutsättningar kan dock produktion av etanol eller annan energigrödeproduktion på sikt bli ett konkurrenskraftigt alternativ. Likaså är det svårt att bedöma huruvida ytterligare restriktioner för användning av t. ex. handelsgödsel och växtskyddsmedel kommer att införas vilka påverkar behovet av åker. Den närmaste framtiden rymmer åtskilliga möjligheter för jordbruket att utöver nuvarande användning av åkerarealen finna lönsamma alternativ för användning av den.

Samhället bör ta ett delansvar för överskottsarealens kostnader. Andelen för samhället bör vara 40 %, medan näringen svarar för 60 %, räknat vid normalskörd. Samhällets kostnader beräknas första året bli 160 milj. kr. för att därefter minska. En uppskattning av kostnaden beräknas för en femårsperiod till 600 milj. kr.

Det ankommer i första hand på jordbruket att aktivt arbeta för att anpassningsåtgärderna på vegetabilieområdet leder fram till att samhällets delansvar i finansieringen av överskottsproduktionen kan upphöra. En utvärdering av anpassningsåtgärderna skall ske efter femårsperiodens slut, varvid en bedömning görs om uppställda anpassningsmål uppnåtts också beträffande kostnadsansvaret.

En totalfinansiering av samhällets kostnader skall ske. Denna bör ske inom jordbrukssektorns ram, t. ex. genom minskade livsmedels-

subventioner eller prispåslag med avräkning av mervärdeskatteeffekterna på prishöjningarna.

Vad gäller de spannmålskvantiteter som åtgår för att uppfylla Sveriges utfästelser i det internationella samarbetet mot världssvälten anger direktiven att de bör ingå i den volym för vilka priserna fastställs inom ramen för jordbruksprisregleringen. Det bör ankomma på statsmakterna att precisera dessa kvantiteter.

- Det omfattande arbete som under åren lagts ned på att analysera *jordbrukarnas inkomst- och levnadsstandard* och jämföra denna med andra grupper redovisas i *kap. 12*. Den analys av jordbrukarnas inkomster som lämnats ger inte någon entydig bild av jordbrukarnas inkomster och levnadsstandard i relation till andra grupper. Huruvida inkomstmålet uppfyllts eller ej kan heller enligt kommitténs uppfattning aldrig exakt fastställas. Det blir här endast fråga om översiktliga och fortlöpande avstämningar dels gentemot andra yrkesgrupper, dels mellan olika jordbrukarkategorier. Dessa bedömningar kan endast ske i efterhand när material föreligger. De bör då avse en följd av år som bör ses i ett sammanhang. Jordbrukarnas inkomster påverkas av exportkostnaderna för överskotten. Vid inkomstjämförelser måste hänsyn tas till att jordbruket skall bära kostnaderna för en produktion utöver den samhällsekonomiskt motiverade. Detta innebär att jordbrukarnas inkomster kan vara lägre än jämförelsegruppernas på grund av exportkostnader. Lämplig korrigering av exportkostnadens inverkan på inkomsten bör därför göras för här aktuella inkomstjämförelser.
- Det är enligt kommitténs mening angeläget att ytterligare material kan tas fram som belyser jordbrukarnas inkomster jämförda med andra småföretagargrupper. Härvid bör också prövas möjligheterna att utföra s. k. typgårdsberäkningar (modelljordbruk).
- Kommittén anser att stödformen lån med uppskjuten ränta bör avvecklas.

Kommittén vill i detta sammanhang särskilt peka på den utsatta situation som vissa *nyetablerade och högt skuldsatta jordbrukare* befinner sig i. För att åstadkomma en nödvändig förbättring för dessa kategorier jordbrukare bör övervägas om möjligheterna till finansiell rekonstruktion av företagen kan ökas ytterligare. Problemen är enligt kommitténs mening av en sådan omfattning att det därutöver är angeläget att det snarast görs en särskild översyn att de utsatta jordbrukarnas situation. Översynen bör även omfatta hur man i framtiden med risk för stigande kapitalkostnader skall få till stånd en nyetablering utan att den som etablerar sig har ett mycket stort eget kapital.

- Kommittén har, som framgår av *kap. 13*, funnit att både *livsmedelsindustrin och -handeln*, trots vissa brister, i stort fungerar bra. En utgångspunkt för analyserna har varit att konkurrensen är en förutsättning för att dessa led skall fungera effektivt.
- Det är enligt kommitténs mening väsentligt att stora företag inte utnyttjar sin dominerande ställning i vissa branscher till att påverka konkurrensen inom andra områden på ett otillbörligt sätt. Ägarkon-

centrationen har påverkat utvecklingen mot ökad storskalighet i tillverkningsprocesserna. En nackdel kan därvid vara riskerna för minskad variationsrikedom och i vissa fall minskad färskhet. Om produktion och lagerhållning fjärras från de konsumentmarknader de skall betjäna kan det medföra att transport- och förpackningskostnader stiger oroväckande och att hållbarhetsbehandling blir ett återkommande inslag i hanteringen.

- Kommittén har också haft till uppgift att belysa de utlandsägda företagens roll på livsmedelsområdet. Kommittén kan konstatera att dessa spelar en internationellt sett begränsad roll inom det svenska livsmedelssystemet. Inom vissa enskilda branscher och varuområden är dock deras andelar betydelsefulla. De utlandsägda företagen är i stor utsträckning verksamma inom delbranscher som ligger utanför jordbruksprisregleringen. Att de har en så begränsad betydelse inom det jordbruksprisreglerade området torde enligt kommitténs mening få tillskrivas lantbrukskooperationens starka ställning där.
- Kommittén har särskilt låtit studera hur livsmedelshandeln fungerar. Kommittén har därvid funnit att den i stort sett fungerar väl. Att på samma självklara sätt som var vanligt på 1960-talet uppfatta den svenska dagligvaruhandeln som högradigt effektiv är dock enligt kommitténs mening knappast rimligt. En slutsats från den genomförda analysen är att det i fråga om butiksyta lokalt finns en inte obetydlig överkapacitet. Att konsumentpriserna totalt sett av detta skulle ha påverkats mer än ytterst marginellt förefaller enligt kommitténs analyser dock knappast troligt. Analysen av handelns förhållanden har dock försvårats av bristen på ändamålsenliga data, varför det enligt kommitténs mening är angeläget att det statistiska underlaget förbättras.
- Kommittén anför i *kap. 14* att de speciella förhållanden som råder i *norra Sverige särskilt bör beaktas* vid jordbrukspolitikens utformning. Främst beredskapsskäl men även sysselsättnings- och miljöskäl talar enligt kommitténs mening för att en jordbruksproduktion av i stort sett nuvarande omfattning bibehålls i norra Sverige.

Stödet till jordbruket i norra Sverige bör enligt kommitténs mening liksom hittills utgå i form av prisstöd och regionalt rationaliseringsstöd. Prisstöd bör utgå till mjölk, kött, fläsk, modersuggor och getter samt till potatis.

Det regionala rationaliseringsstödet bör utformas så att likviditeten och den ekonomiska stabiliteten i företagen förbättras framför allt under de första åren efter en investering har utförts. Stöd bör utgå i form av räntebidrag, investeringsbidrag och startbidrag.

Kommittén föreslår även en samordning av glesbygdssstödet och rationaliseringsstödet.

Om kommitténs förslag beträffande Norrlandsstödet skall kunna genomföras, vilket innebär att jordbruksproduktionen i norra Sverige i stort måste bibehållas framför allt från regionalpolitisk synpunkt och av beredskapsskäl, måste man räkna med ökade medel för detta.

- I *kap. 15* redovisas kommitténs olika åtgärder för att *anpassa jordbruksproduktionen till konsumtionen*. När det gäller begränsningar av

produktionen är det svårt att finna åtgärder som samtidigt har en snabb verkan och dessutom verkar på längre sikt. Kortsiktiga selektiva åtgärder, t. ex. utslaktningspremier, bör användas restriktivt och i princip endast i kombination med åtgärder som också har en långsiktigt verkande effekt.

Beträffande produktionsanpassning för mjölkproduktionen ställer sig kommittén med hänsyn till dess stora regionala betydelse tveksam till generell lönsamhetsförsämrning för denna produktionsgren. Frågan om ett tvåprissystem för mjölk har diskuterats inom kommittén bl. a. som ett medel för att åstadkomma långsiktig balans. Kommittén erinrar härvid om att riksdagen våren 1984 bemyndigat regeringen att besluta om ett eventuellt tvåprissystem för mjölk. Jordbruksnämnden och jordbruket skall härvid först undersöka de tekniska möjligheterna att införa ett sådant system.

Vad gäller övriga produktionsgrenar inom animalieområdet skall, som framgår av kap. 11, kommittén enligt direktiven utgå från att näringen själv måste bära kostnaderna för en produktion utöver den samhällsekonomiskt motiverade. Därför bör jordbruket ges stor frihet att producera den volym som utifrån näringens utgångspunkter framstår som fördelaktig. Detta innebär att marknadsekonomin bör ges betydande spelrum. Det kan dock uppkomma särskilt besvärliga anpassningssituationer där samhällets medverkan i särskilda produktionsstyrande åtgärder är påkallad.

Kommittén har funnit att något behov av fortsatt investeringsförbud inte föreligger. Investeringsförbudet bör därför upphöra den 30 juni 1985.

Kommittén har utvärderat den styrning av ägg- och fläskproduktionens utbyggnad som sker genom differentierade avgifter och pristilllägg. Kommittén ifrågasätter det befogade i att fortsättningsvis tillämpa differentieringen. Kommittén föreslår därför att de angivna differentierade avgifterna och tilläggen tas bort så snart som möjligt, förslagsvis fr. o. m. den 1 januari 1986. Finansiering av den del av äggregleringen som f. n. sker genom den differentierade produktionsavgiften för ägg bör i stället kunna ske genom en icke differentierad avgift av lämplig storlek.

- Frågor rörande *stödet till jordbruket och prisregleringens utformning* behandlas i kap. 16. Kommittén har som framgår av kap. 4 ansett att de förhållanden som råder på den internationella marknaden innebär att jordbruket måste ges ett särskilt stöd. Detta stöd har hittills utgått i form av ett prisstöd samt en pris- och marknadsreglering på jordbrukets produkter (s. k. producentprislinje eller högprislinje).
- Alternativet till ett prisstöd är att ge jordbrukarna önskvärda inkomster på annat sätt än som nu där stödet i huvudsak betalas via höjda konsumentpriser. Ett sådant alternativt stöd kan utgå t. ex. i form av inkomsttilllägg eller genom subventionering av produktionsfaktorer. En väg som grundligt diskuterats i tidigare jordbruksutredningar är att övergå till en s. k. världsmarknadsprislinje (ibland benämnd lågprislinje eller frihandelslinje) i vilken priserna fritt anknyts till den internationella prisnivån. Stödet till jordbrukarna finansieras då ge-

nom skattemedel eller genom avgifter på konsumtionen. Stödet kan sedan utbetalas till jordbrukarna t. ex. i form av areal- eller pristilllägg. Även direkta inkomstöverföringar har diskuterats. Frågan om införandet av en världsmarknadsprislinje har vid samtliga tidigare tillfällen som frågan prövats av tidigare utredningar avvisats av utredningarna och statsmakterna, både av statsfinansiella och andra skäl. Kommittén har inte bedömt att förutsättningarna för införande av en sådan prislinje är större nu än tidigare.

- Kommittén anser att en åtskild redovisning för företag med verksamhet såväl inom som utom prisregleringen bör genomföras snarast möjligt. Kommittén anser det vara rimligt att den berörda förädlingsindustrin frivilligt prövar möjligheterna att dela upp verksamheten i fristående juridiska enheter. Om uppdelning eller särredovisning inte kommer till stånd i önskvärd omfattning och man finner att verkningarna av sådana uteblivna åtgärder från allmän synpunkt har skadlig verkan får vid senare tidpunkt övervägas om andra åtgärder med anledning härav behöver vidtas.

Vid prisöverläggningarna bör fortsättningsvis anges hur den föreslagna partiprishöjningen förväntas höja producentpriserna.

Det vanligaste medlet som jordbruksnämnden har att tillgå för att rätta till uppkommande konkurrensproblem inom prisregleringen är förhandling med aktuella företag. Detta har hittills i huvudsak fungerat väl. Nämnden har också vissa begränsade medel att ingripa mot konkurrensbegränsningar som förekommer inom prisregleringen genom att utnyttja de instrument som finns inom regleringen. Kommittén föreslår att nämnden också ges möjligheter till vitesförelägganden.

- Jordbruksnämnden bör i fortsättningen särskilt följa i vilken utsträckning företagsuppdelningar kommer till stånd liksom övriga konkurrensfrågor inom prisregleringens område.
- Jordbruksprisregleringen bör enligt kommittén vara utformad så att den inte försvårar eller hindrar utveckling av *nya produkter* och deras införande på marknaden.

Kommittén anser att styrning av nya produkter dock bör äga rum i de fall en okontrollerad utveckling hotar det övergripande livsmedelspolitiska försörjningsmålet som fastlagts av statsmakterna.

Det kan hävdas att prissättningen inom regleringen bidragit till en högre prisnivå för vissa produkter medan prisnivån för andra hållits nere. Kommitténs ståndpunkt är att sådana modifieringar av priser och avgifter, vilket redan nu gäller, bör kunna göras som ett led i prisöverläggningarna på jordbrukets område.

Kommittén anser att utnyttjande av varor, vilka inordnats i jordbruksprisregleringen, för framställning av tekniska produkter eller för annan användning än som livsmedel eller fodermedel bör få ske fritt eller med andra ord vara fri från restriktioner.

- Kommittén förordar att ordningen med i princip *obundna överläggningar* inom jordbruksprisregleringen bibehålls t. v. för att man bl. a. skall få större erfarenheter.
- En undersökning vid lantbruksuniversitetet om *maskinkapacitet* ty-

der som anges i *kap. 17* inte på att jordbruket har en olämplig maskinkapacitet. Det finns en viss tendens att man vid mindre gårdar har för hög kapacitet oftare än vad fallet är för de större gårdarna.

- Någon ytterligare förbättring av lånegarantivillkoren eller införande av nya stödformer för att främja *samverkan* synes inte vara motiverat. Rådgivning i samverkansfrågor bör emellertid ges hög prioritet i bl. a. den verksamhet som lanbruksnämnderna bedriver.
- Nu gällande riktlinjer för *rationaliseringspolitiken* har enligt kommitténs mening i stort sett fungerat väl under den tid de har tillämpats. Kommittén anser det därför inte motiverat, att med anledning av de överväganden som kommittén gör beträffande jordbrukspolitiken i övrigt, föreslå någon förändring av principerna för rationaliseringspolitiken.

En begränsning av inflödet av vissa resurser i jordbruket är enligt kommitténs mening nödvändig under de närmaste åren för att åstadkomma en bättre balans mellan produktion och behov av främst animalieprodukter. Detta bör komma till uttryck i såväl rådgivningen som tillämpningen av den markpolitiska lagstiftningen och det statliga finansieringsstödet.

Remissammanställning — 1983 års livsmedelskommittés huvudbetänkande (SOU 1984: 86) Jordbruks- och livsmedelspolitik

Innehåll

- 1 Förteckning över remissinstanserna
- 2 Allmänna synpunkter
 - 2.1 Mål och medel
 - 2.2 Vissa speciella synpunkter
- 3 Internationell bakgrund
 - 3.1 Handelspolitik
 - 3.2 Exportfrågor
 - 3.3 Bistånd
- 4 Konsumentfrågor och livsmedlens kvalitet
 - 4.1 Livsmedlens kvalitet — allmänt
 - 4.2 Kvalitet och pris
 - 4.3 Märkning av livsmedel
 - 4.4 Konsumentinflytande
 - 4.5 Information om prisregleringen
- 5 Kost- och hälsofrågor
 - 5.1 Kostrekommendationer
 - 5.2 Utbildning och upplysning
 - 5.3 Livsmedelslagstiftning
 - 5.4 Prispolitiska åtgärder
 - 5.5 Samordnad information och fortsatt utveckling
- 6 Livsmedelsberedskapen — sårbarhets- och omställningsfrågor
- 7 Produktionsmål för jordbruket
 - 7.1 Jordbruksproduktionens omfattning — animalier
 - 7.2 Vegetabilier och åkermark
 - 7.3 Konsekvenser av resursanpassningen samt överskottsarealens finansiering
 - 7.4 Miljörestriktioner och alternativa odlingsformers inverkan på behovet av produktionsresurser
 - 7.5 Förutsättningar för produktion av proteinfoder och energigrödor
- 8 Inkomstmål för jordbruket
- 9 Industri- och handelsleden i livsmedelskedjan
 - 9.1 Inriktningen av utredningsarbetet
 - 9.2 Allmänna synpunkter
 - 9.3 Strukturfrågor
 - 9.4 Effektivitet
 - 9.5 Sambanden mellan jordbrukspolitiken och förhållandena inom industri- och handelsleden samt lantbrukskooperationens ställning
 - 9.6 Konkurrens

- 9.7 Prismärkning
- 9.8 Behov av förbättrat statistiskt material samt fortsatt utredning och forskning
- 10 Stödet till jordbruket i norra Sverige, m. m.
- 11 Åtgärder för att åstadkomma bättre balans mellan produktion och konsumtion av jordbruksprodukter
- 12 Prisstöd och jordbruksprisreglering
 - 12.1 Behov av fortsatt prisreglering och regleringens allmänna utformning
 - 12.2 Val av prisregleringsled
 - 12.3 Särredovisning av verksamhet inom resp. utom prisregleringen
 - 12.4 Vitessanktioner vid konkurrensbegränsningar till följd av prisregleringen
 - 12.5 Jordbruksnämndens konkurrensberednings uppgifter
 - 12.6 Nya produkter
 - 12.7 Kompensationssystemet
 - 12.8 Prisregleringen för vissa produkter
- 13 Vissa rationaliseringsfrågor

1 Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av styrelsen för internationell utveckling, kommerskollegium, överbefälhavaren, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, socialstyrelsen, generaltullstyrelsen, konjunkturinstitutet, näringsfrihetsombudsmannen, statens pris- och kartellnämnd, konsumentverket, universitets- och högskoleämbetet, skolöverstyrelsen, lantbruksstyrelsen, statens livsmedelsverk, statens jordbruksnämnds konsumentdelegation, statens naturvårdsverk, statens planverk, statens industriverk, statens energiverk, statskontoret, riksrevisionsverket, statistiska centralbyrån, Sveriges lantbruksuniversitet, skogs- och jordbrukets forskningsråd, länsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Gotlands, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands och Norrbottens län, Centralorganisationen SACO/SR, Familjejordbrukarnas riksförbund, glesbygdsdelegationen, Handelsn samarbetsorgan i jordbruksfrågor, Handelsanställdas förbund, Hushållningssällskapens förbund, Institutet för storhushåll, Kooperativa förbundet, Landsorganisationen i Sverige, Landstingsförbundet, Lantbrukarnas riksförbund, Svenska fabriksarbetareförbundet, Svenska lantarbetareförbundet, Svenska livsmedelsarbetareförbundet, Sveriges livsmedelshandlareförbund, Svenska livsmedelsinstitutet, Svenska sockerfabriks AB, Sveriges betodlares centralförening, Sveriges fiskares riksförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges industriförbund, Sveriges livsmedelsindustriförbund, Tjänstemännens centralorganisation samt Trädgårdsnäringens riksförbund.

Vissa remissinstanser har överlämnat av dem inhämtade yttranden. Skrivelser har dessutom inkommit från ett antal institutioner, företag och organisationer.

Fiskeristyrelsen, statens jordbruksnämnd, länsstyrelsen i Blekinge län, Svenska arbetsgivareföreningen och sårbarhetsberedningen har meddelat att de beslutat avstå från att avge yttrande. Remissyttranden som inkommit efter remisstidens utgång har inte kunnat beaktas.

2 Allmänna synpunkter

2.1 Mål och medel

2.1.5 Socialstyrelsen: — — — Mot denna bakgrund välkomnade socialstyrelsen tillsättandet av en livsmedelskommitté med uppdrag att ge underlag för en samlad livsmedelspolitik där hela kedjan skulle beaktas. Särskilt positivt ansåg styrelsen det vara att de hälsopolitiska aspekterna på livs-

medelspolitiken skulle belysas. Socialstyrelsen ansåg det också vara av stort värde att konsumentmålet skulle vara likställt med producentmålet.

— — —

Enligt socialstyrelsens mening har betänkandet Jordbruks- och livsmedelspolitik knappast blivit det underlag för en samlad livsmedelspolitik som förutskickades. Socialstyrelsen anser därför att det finns behov av ytterligare utredning, så att samtliga led i livsmedelskedjan blir tillfredsställande belysta och, inte minst, att konsumentperspektivet i högre grad blir beaktat.

2.1.8 Näringsfrihetsombudsmannen: NO har i samband med tidigare utredningar på detta område framfört principiella uppslag och efterlyst idéer till system som utan administrativt krångel och snedvridande effekter kan uppfylla jordbrukspolitikens mål. — — —

NO anser — — — att det bör övervägas att tillsätta en ny utredning med uppdrag att förutsättningslöst pröva olika vägar till avreglering av jordbruket så att man kommer ur den onda cirkeln att reglering föder reglering allt längre och längre in i ett krävande regelsystem. Utredningens uppgifter skulle med nödvändighet innefatta också överväganden beträffande målen för livsmedelssektorn. Utredningen borde ges uppdraget att lägga fram alternativa förslag till olika grader av successiv liberalisering. De i utredningen engagerade personerna borde ha en fristående ställning utan bindningar till några intressenter i jordbruk eller förädlingsindustri. Regleringsmyndigheter och partsintressen skulle dock vara företrädade, de senare eventuellt som referensgrupp. Det är vidare väsentligt att rimlig tid för utredningens arbete, remissbehandling och övrig beredning av slutliga förslag inplaneras.

2.1.9 Statens pris- och kartellnämnd: Den allmänna utgångspunkten för utformningen och omfattningen av den framtida jordbrukspolitikens bör, enligt SPKs mening, vara att jordbruksområdet avregleras så långt detta är möjligt utan att väsentliga samhällsmål åsidosätts. Den långtgående regleringen och nuvarande utformning av denna har en mängd nackdelar och negativa bieffekter. Regleringen är idag så omfattande att en total avreglering i ett slag framstår som närmast utopisk. — — —

Enligt SPKs uppfattning innebär inte LMKs förslag en samlad livsmedelspolitik, bl. a. saknas explicita målformuleringar för leden i livsmedelskedjan mellan jordbrukare och konsumenter.

2.1.10 Konsumentverket: Tyngdpunkten i utredningen ligger på primärproduktionen inom jordbruket, dvs. det som innefattas av jordbrukspolitik. — — — Bl. a. saknas helt en hushållsekonomisk ansats som visar hur den föreslagna jordbrukspolitikens återverkar på olika hushållstypers ekonomi. — — — Betänkandet har — — — inte givit ett tillfredsställande bedömningsunderlag för en samlad livsmedelspolitik.

2.1.13 Lantbruksstyrelsen: — — — anser det — — — angeläget att sambanden mellan jordbruks- och regionalpolitik vad gäller mål och medel preciseras.

2.1.14 Statens livsmedelsverk: — — — Det är därför ett steg i rätt riktning när livsmedelsutredningen (LMK) fått i uppdrag att sätta in jordbrukspolitiken i ett vidare sammanhang och se den i ett livsmedelspolitiskt perspektiv som sträcker sig ända fram till konsumenterna. — — —

2.1.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: Produktionen syftar till konsumtion — det är en självklarhet, som man dock ibland tenderar att glömma bort i jordbrukspolitiska sammanhang. Det är tillfredsställande att den nu avslutade utredningen haft som direktiv att sätta in jordbrukspolitiken i ett vidare, livsmedelspolitiskt perspektiv och därmed föra in konsumenternas intressen i centrum.

2.1.18 Statens naturvårdsverk: — — — finner det angeläget att ett jordbrukspolitiskt beslut även innehåller ett miljömål. Detta bör i princip innehålla:

- bevarande av genetisk variation i odlingslandskapet
- hushållning med resurserna mark, vatten och växnäring
- användning av miljövänliga odlingsmetoder och -tekniker
- bevarande av värdefulla delar av fauna och flora i odlingslandskapet
- bevarande av värdefull landskapsbild och värdefulla natur- och kulturmiljöer för att bl. a. främja friluftsliv och rekreation.

2.1.23 Statskontoret: Enligt statskontorets mening har utvecklingen inom det jordbrukspolitiska området under den senaste tioårsperioden medfört ökade inslag av offentligrättslig styrning och regleringar. Statskontoret anser att LMKs arbete har förbättrat förutsättningarna för en mer allsidig offentlig debatt om livsmedelspolitikens inriktning, även om det hade varit värdefullt om ett mer radikalt förändringsalternativ till nuvarande regleringsekonomi kunnat presenteras.

2.1.24 Riksrevisionsverket: Enligt RRVs mening borde LMK — — — ha försökt att förutsättningslöst analysera existerande regelsystem för prisreglering och rationalisering av jordbruket. En sådan analys kunde sedan ha legat till grund för vidare överväganden om hur regelsystemen skall kunna förenklas och de offentliga insatserna skall kunna minskas.

2.1.26 Sveriges lantbruksuniversitet: — — — finner det särskilt anmärkningsvärt att utredningen inte redovisar en samlad modell över det system man avser att analysera. Av en sådan modell bör framgå systemets delkomponenter, deras inbördes beroende, avgränsningar mot andra system.

systemets mål, dess problem, hur det kan styras och slutligen hur förslagen från utredningens alla arbetsgrupper kan inpassas för att förbättra systemets funktion. Utan ett sådant försök till systembeskrivning är det inte möjligt att analysera förändringar i livsmedelssystemet på ett effektivt sätt eller ge förslag till en samlad livsmedelspolitik. — — —.

— — — mot bakgrund av det dynamiska skede som livsmedelssektorn befinner sig i liksom svårigheterna att överblicka framtida utveckling, ifrågasätter vi om det nu är möjligt att på grundval av utredningens betänkande utforma en rationell och mera bestående livsmedelspolitik.

2.1.33 Länsstyrelsen i Kronobergs län: Med hänvisning till — — — väsentliga områden som inte alls eller endast knapphändigt blivit belysta anser länsstyrelsen att livsmedelskommitténs utredning inte kan läggas till grund för en framtida jordbrukspolitik.

2.1.37 Länsstyrelsen i Kristianstads län: Trädgårdsnäringen har endast berörts i liten utsträckning av kommittén. Enligt länsstyrelsens uppfattning borde näringen getts större utrymme eftersom delar av trädgårdsnäringen t. ex. fältmässig köksväxtodling i Kristianstads län ofta utgör en integrerad del av lantbruksföretagen.

2.1.38 Länsstyrelsen i Malmöhus län: En långsiktig målsättning bör vara att minimera antalet regleringar och styrinstrument inom livsmedelssektorn.

2.1.53 Familjejordbrukarnas riksförbund: Faktum är att det kvarstår många frågetecken att rätta ut, varför denna utredning inte kan ligga till grund för ett politiskt beslut — åtminstone inte i nuvarande form — om utformningen av jordbrukets struktur och den framtida jordbrukspolitiken.

2.1.56 Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor: — — — vill — — — framhålla angelägenheten av att den framtida jordbruks- och livsmedelspolitiken i ökad grad utformas efter marknadsekonomiska värderingar med konkurrensneutralitet och effektivitet som givna utgångsförutsättningar. — — —

Vi vill också understryka det angelägna i att den omfattande byråkrati som successivt utformats inom jordbruksområdet medvetet och konsekvent begränsas och att regleringar och styrinstrument av alla de slag så långt möjligt reduceras.

2.1.63 Landstingsförbundets styrelse: — — — vill — — — understryka vikten av ett hälsopolitiskt synsätt och anser att hälsopolitiska aspekter bör utgöra en grund för bestämningen av livsmedlens kvalitet och prissättning.

2.1.64 Lantbrukarnas riksförbund: LMK har inte inventerat möjligheterna och aktivt sökt se på jordbruket som en utvecklingsbar resurs i samhället.

— — —

LMK har enligt LRFs uppfattning inte tagit fram beslutsunderlag som kan läggas till grund för en samlad livsmedelspolitik. — — —

— — — det är enligt LRFs uppfattning motiverat att som tidigare utforma en sammanhållen politik för den areella produktionen med inriktning på rationella familjeföretag inom jord- och skogsbruket. — — —

2.1.66 Svenska fabriksarbetareförbundet: Marknadskrafterna måste därför i ökande grad ersätta olika statliga regleringar och liknande för att uppnå balans mellan produktion och marknad vad gäller jordbruks- och livsmedelsprodukter. — — —

De särskilda mål som samhället kan ha liksom de eventuella stödåtgärder dessa kan motivera bör därför behandlas inom ramen för motsvarande mål och stödverksamheter inom andra delar av samhället.

2.1.67 Svenska lantarbetareförbundet: För att det rådande systemet inte skall förhindra eller försvåra en sund utveckling av jordbruksnäringen, är det angeläget att förenklingen i regleringsmekanismen kan genomföras.

2.1.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: — — — livsmedelspolitiken måste omfatta alla offentliga styråtgärder som berör sektorn, inklusive livsmedelssubventioner.

Vidare måste livsmedelspolitiken vara långsiktig samt inriktas på att balansera sektorn och inte förstärka svängningarna i marknaden.

2.1.70 Svenska livsmedelsinstitutet: Det förefaller som om livsmedelssektorn, trots sin storlek ändå är för snäv. Den hade vunnit på att behandlas i ett större agro-aqua-sammanhang. En sådan behandling hade gett ytterligare någon frihetsgrad genom att livsmedelsproduktionen kunde ingå i en jämvikt med annan produktion, baserad på samma råvaror eller alternativa råvaror från areal av samma art.

2.1.75 Sveriges grossistförbund: Vi har redan i tidigare sammanhang påpekat att vår jordbrukspolitik i sig inrymmer förhållanden och värderingar, som egentligen bort beaktas separat och därmed kanske också värderats annorlunda. — — —

— — — snarast bör en förändring i detta hänseende genomföras sålunda, att ovan nämnda företeelser blir föremål för separata värderingar och inte som nu ofta får en avgörande betydelse för jordbrukspolitiska beslut och åtgärder — inte alla gånger rationella. — — —

— — — vi vill peka på det angelägna i att ökade inslag av marknadsekonomiskt tänkande och en successiv avveckling av den nu synnerligen komplicerade regleringsapparaten blir bärande utgångspunkter för en ny jord-

bruks- och livsmedelspolitik. Såväl vårt effektiva jordbruk som konsumenterna skulle vinna på en sådan ordning.

2.1.76 Sveriges industriförbund: Förbundet anser — — — att följande grundläggande krav måste ställas på jordbruks- och livsmedelspolitiken:

Konkurrensneutralitet bör råda mellan olika företag och produkter.

— — —

Produktionen i alla led skall ske så *effektivt* och till så *låga kostnader* som möjligt. — — —

En breddning av jordbrukspolitiken får inte innebära flera regleringar och styrinstrument och ökad byråkrati. Tvärtom måste strävan vara att inskränka regleringsekonomin till ett minimum och låta marknadsekonomi fungera i största möjliga utsträckning i avvaktan på att en fullständig *avreglering* skall bli möjlig.

2.1.80 Trädgårdsnäringens riksförbund: En samlad livsmedelspolitik enligt 1984 års riksdagsbeslut kan — — — rimligen inte genomföras utan att trädgårdsnäringen innefattas.

2.1.81 Sveriges allmänna hypoteksbank: På grund av de brister, som — — — måste anses vara förknippade med kommitténs förslag, finner banken det svårt att ta en definitiv ställning till förslaget. Detta kan därför inte utan ytterligare och omfattande omarbetning läggas till grund för en proposition till riksdagen.

2.2 Vissa speciella synpunkter

2.2.11 Universitets- och högskoleämbetet: — — — vill särskilt framhålla vikten av ökad samordning av forskningen utmed hela kedjan från primärproduktion till konsumtion.

2.2.21 Statens industriverk: Då många regleringsfrågor i stor utsträckning direkt berör den privata industrin bör även denna enligt industriverkets mening vara representerad i jordbruksnämndens styrelse.

2.2.58 Hushållningssällskapens förbund: Om man nu verkligen vill hjälpa konsumenterna till att få pengar över till mat av högvärdig kvalitet, skall vi då här i landet ha en mervärdeskatt på baslivsmedel som vida överstiger vad man har i flertalet jämförbara länder?

2.2.64 Lantbrukarnas riksförbund: — — — vill erinra om att Sverige jämfört med andra länder har en mycket hög moms på livsmedel. Detta skapar en dålig grund för att uppnå den vällovliga ambitionen att få fram livsmedel till "rimliga priser".

2.2.67 Svenska lantarbetareförbundet: — — — efterlyser — — — ett genomarbetat förslag till forskning som griper genom alla led, från primärproduktion och förädling till distribution och handel för att verkligen få en reell bedömning av de olika ledens roll fram till den färdiga produkten såväl i kvalitetsavseende som beträffande prissättning.

2.2.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: Ur Livs perspektiv är det naturligt att befintliga livsmedelssubventioner betraktas som ett livsmedelspolitiskt medel av första rang, likväl behandlas det ej inom ramen för LMK. — — —

Ur Svenska Livsmedelsarbetareförbundets perspektiv är det centralt att forskning kring framtida produktion och konsumtion av mat ökas. Livs syfte är att uppnå bättre varor i en mer småskalig produktion under former som bättre tillvaratar och utvecklar livsmedelsarbetarnas yrkeskunskaper.

En viktig förutsättning för ökat konsumentinflytande och bättre livsmedelskvalité är fristående resurser för forskning och utveckling med detta som mål.

Livsmedelsarbetareförbundet förordar också att ett särskilt utvecklingsbolag bildas med representation från samhället, de anställda och livsmedelsindustrin. Utvecklingsbolagets inriktning bör vara att underlätta införande av ny teknik med den inriktning som — — — angivits kring forskning.

2.2.76 Sveriges industriförbund: Förbundet vill — — — ännu en gång upprepa det sedan lång tid tillbaka framförda önskemålet att den enskilda industrin får en egen representant i jordbruksnämndens styrelse.

2.2.77 Sveriges livsmedelsindustriförbund: SLIM anser att enskild industri skall vara representerad i Jordbruksnämndens styrelse, där viktiga och betydelsefulla frågor för livsmedelsindustrins ekonomi och konkurrensförhållanden beslutas.

2.2.79 Tjänstemännens centralorganisation: Enligt TCOs mening bör konsumentintresset i jordbruksnämndens styrelse förstärkas.

3 Internationell bakgrund

3.1 Handelspolitik

3.1.2 Kommerskollegium: Svensk jordbrukspolitik bör enligt kollegiets uppfattning så vitt möjligt utformas i överensstämmelse med den principiellt frihandelsvänliga inställning som generellt hävdas från svensk sida. Om Sverige internationellt vill verka för en liberalisering synes det också vara angeläget att man kan visa på svenska liberaliseringsåtgärder. Det kan noteras att det svenska jordbruket — om samma förutsättningar gäller — är konkurrenskraftigt vid en internationell jämförelse, framförallt vad gäller brödsäd. — — —

LMK föreslår — — — att möjligheterna till reglering av importen av kött av åsna, buffel och get provas. — — — Kollegiet har inget att invända mot att en sådan prövning företas. Härvid får en utvärdering av importutveckling och konkurrensförhållanden utvisa om behov föreligger av eventuella åtgärder och om den handelspolitiska kostnaden för en eventuell sådan åtgärd — bl. a. i form av kompensationserbjudanden som i första hand torde få sökas inom jordbrukssektorn — är motiverad med hänsyn till marknadssituationen. — — —

Om det bedöms som angeläget att begränsa användningen av fiskmjöl kunde man bl. a. med hänsyn till EFTA-åtagandena överväga att söka begränsa användningen genom åtgärder som inte enbart riktar sig mot importen.

3.1.8 Näringsfrihetsombudsmannen: — — — kan tillstyrka att Sverige bör verka för åtgärder i liberaliserande riktning. NO kan också — liksom i sitt tidigare yttrande — instämma i uppfattningen att det är angeläget att upprätthålla en import av jordbruksråvaror och livsmedel för att uppfylla bl. a. handels-, bistånds- och konsumentpolitiska mål. Däremot kan NO inte ansluta sig till LMKs mening när man utan närmare motivering anser att möjligheten att reglera importen av vissa produkter som nu saknar gränsskydd (fiskmjöl, kött av åsna, buffel och get) bör provas.

3.1.14 Statens livsmedelsverk: — — — kommittén noterar att Sverige helt saknar gränsskydd för bl. a. kött av åsna, buffel och get. Det nuvarande systemet medför problem ur redlighetssynpunkt. Livsmedelsverket tillstyrker därför att möjligheterna till en reglering av denna import undersöks. Detta bör genomföras snabbt.

3.1.58 Hushållningssällskapens förbund: Enligt kommitténs mening är en ensidig avveckling av skyddet för det svenska jordbruket inte möjlig utan allvarliga konsekvenser för näringen och landets försörjningsberedskap.

Förbundet delar självfallet denna uppfattning, särskilt som detta skydd ofta är väsentligt sämre utvecklat här i landet än i många andra jämförbara industriländer. Över huvud taget måste man ifrågasätta, varför man inte också i Sverige kan slå vakt om en inhemsk jordbruksproduktion på det betydligt mer betryggande sätt som i exempelvis övriga nordiska länder.

3.1.61 Kooperativa förbundet: — — — tillstyrker att Sverige även internationellt försöker arbeta i liberaliserande riktning också inom jordbruks- och livsmedelsområdet.

3.1.62 Landsorganisationen i Sverige: LO instämmer — — — i LMKs rekommendation att Sverige i möjligaste mån liksom hittills internationellt försöker att arbeta i liberaliserande riktning även inom jordbruks- och livsmedelsområdet.

3.1.64 Lantbrukarnas riksförbund: LMK anser — — — att Sverige bör verka för att åtgärder i liberaliserande riktning vidtas som omfattar alla länder, dock med hänsyn tagen till de grundläggande målen om försörjningstrygghet. Samtidigt uttrycker LMK att inget talar för att en sådan avveckling skulle komma till stånd under överskådlig tid. LRF instämmer i detta och vill också betona att förhållandena på den internationella marknaden inte kan få bli avgörande för den inhemska jordbruksproduktionens omfattning och inriktning.

3.1.66 Svenska fabriksarbetareförbundet: Rent principiellt borde även fiskmjölsfoder inrymmas i det regleringssystem som finns för livsmedelsförsörjningen. Enligt förbundets uppfattning bör det allvarligt prövas att åstadkomma detta.

3.1.76 Sveriges industriförbund: — — — instämmer helhjärtat i kommitténs åsikt att Sverige bör verka för att åtgärder i liberaliserande riktning vad gäller handeln med livsmedel vidtas, omfattande alla länder och med hänsyn tagen till det grundläggande målet om försörjningstrygghet. Härigenom skulle utöver gränsskyddet även övriga nationella regleringar kunna minskas.

3.1.80 Trädgårdsnärings riksförbund: Beträffande de handelspolitiska bindningarna enligt bl. a. GATT-avtalet, har Sverige gjort betydligt fler åtaganden än våra grannländer. Norge och Finland har kvantitativa importbegränsningar. EG har för flera produkter högre tullar än Sverige. Dessutom tillämpar man exportsubventioner på en så viktig produkt som tomaters.

Tyvärr är alltså inte nuvarande GATT-överenskommelser ömsesidiga och därför kan inte ett fritt varuutbyte ske.

3.1.81 Sveriges allmänna hypoteksbank: — — — delar kommitténs uppfattning, att Sverige bör verka för att åtgärder vidtas i liberaliserande riktning i alla länder och med hänsyn tagen till det grundläggande målet om försörjningstrygghet.

3.2 Exportfrågor

3.2.37 Länsstyrelsen i Kristianstads län: — — — vill kraftigt understryka att exportmöjligheterna tas tillvara både för att öka livsmedelsindustrins expansomöjligheter och för att öka jordbrukets avsättning till livsmedelsindustrin samt att högförädling och export stimuleras.

3.2.62 Landsorganisationen i Sverige: I likhet med kommittén vill också LO understryka vikten av att alla möjligheter tillvaratas för att främja en på sikt lönsam export av jordbruksråvaror och att åtgärder härför övervägs.

3.2.64 Lantbrukarnas riksförbund: — — — enligt LRFs mening har exportfrågorna inte fått den allsidiga och förutsättningslösa behandling, som de förtjänar. Livsmedelsexportens betydelse och möjligheterna att förbättra dess villkor är en viktig byggsten i en jordbruks- och livsmedelspolitik.

— — —

Enligt LRFs uppfattning måste det svenska jordbrukets helt dominerande uppgift även framöver vara att förse den inhemska marknaden med de livsmedel som efterfrågas. Detta kan synas självklart, men efter den senaste tidens diskussioner om frihandelsjordbruk, jämförelser med Danmark m. m., så måste noteras att livsmedelssektorn inte kan specialiseras och ingå i det internationella varuutbytet på det sätt som vårt övriga näringsliv har gjort. — — —

Detta utesluter inte att det samtidigt förekommer en ganska omfattande export av jordbruksråvaror och livsmedel. Enligt LRF är en sådan angelägen, men det gäller att ha proportionerna klara för sig. — — —

LRF ser huvuddelen av jordbruksöverskotten och därmed också huvuddelen av vår livsmedelsexport som en följd av vår jordbrukspolitik, särskilt då försörjningskravet. Exporten ger samtidigt samhället en rad fördelar. Enligt LRFs uppfattning motiverar detta statens medverkan. Omfattningen och finansieringen härav bör prövas i särskild ordning. Med hänsyn till att överskotts- och exportproduktionen motiveras med bl. a. beredskaps-skäl, regionalpolitik och sysselsättning, synes det rimligt att vissa delar tas över budgeten och inte över livsmedelspriserna. — — —

Livsmedelsexporten har ofta kommit i skymundan i de handelspolitiska sammanhangen och i några fall t. o. m. hamnat i strykclass. Ett fastare agerande till förmån för livsmedelsexporten är nödvändigt framöver.

3.2.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: Exporten har på vissa håll i den livsmedelspolitiska debatten setts som lösningen på överskottsproblemen. Detta är en orealistisk syn som måste tillbakavisas. Däremot kan ökad export ha stor betydelse för utvecklingen av många livsmedelsindustriföretag med inriktning på högförädlade produkter. — — —

De flesta svenska livsmedelsföretagen är för små för att etablera sig själva på mer än någon enstaka utländsk marknad. — — —

En väg att lösa problemet är att ett gemensamt exportbolag bildas. Detta skulle då vara gemensamt för flera svenska företag som tillverkar högförädlade livsmedel. Dessa företag borde ingå som delägare tillsammans med staten. Ett sådant företag skulle kunna få en så stor volym att det borde kunna vara representerat på de flesta marknader som är intressanta ur svensk synpunkt. De tillverkande företagens utvecklingsmöjligheter i svensk ägo skulle då tryggas. Centralt är att detta bolag dels arbetar på kommersiella villkor dels inte får ta ansvar för olönsam överskottsexport av råvaror.

3.2.76 Sveriges industriförbund: — — — vill särskilt understryka angelägenheten av ett ökat statligt engagemang vad gäller handelspolitiska åtgärder med syfte att minska olika former av handelshinder — såväl tariffära som icke tariffära.

3.2.80 Trädgårdsnäringens riksförbund: — — — det är viktigt att också trädgårdsråvarorna innefattas i de exportåtgärder som vidtas.

3.3 Bistånd

3.3.1 Styrelsen för internationell utveckling: Styrelsen finner det inte orimligt att räkna med ett ökande utnyttjande av svenska livsmedel, främst vete och vegetabilisk olja, för katastrofändamål. Någon kraftig ökning av livsmedelsbiståndet torde dock inte kunna bli aktuell på grund av det ökande behovet av andra biståndsformer finansierade från katastrofanslaget.

3.3.21 Statens industriverk: — — — förordar att frågan om stöd till svensk spannmålsexport till u-länder analogt med det stöd som utgår till svensk industriexport till u-länder utreds.

3.3.41 Länsstyrelsen i Älvsborgs län: Länsstyrelsen vill — — — peka på den obalans som finns mellan världens länder när det gäller tillgången på mat. Så länge Sverige har ett produktionsöverskott på livsmedel bör det övervägas om inte svenska jordbruksprodukter i större omfattning än nu borde användas för internationella hjälpinsatser.

3.3.42 Länsstyrelsen i Skaraborgs län: Enligt länsstyrelsens uppfattning finns det anledning att ytterligare höja beredskapen när det gäller bistånd med livsmedel i samband med katastrofsituationer. En angelägen forskningsuppgift borde vara att framställa en "katastrofhjälpkost" i granulerad form.

3.3.58 Hushållningssällskapens förbund: Allt talar — — — för att det krävs fortsatta och betydligt större insatser i form av livsmedelsbistånd från de rikare länderna, till vilka också vårt land hör. Förbundet anser därför, att vi skall utnyttja våra produktionsresurser till ett ökat sådant bistånd.

3.3.62 Landsorganisationen i Sverige: Kommitténs slutsats, vilken LO helt delar, är att världens svältproblem endast marginellt kan påverkas genom biståndsinsatser av traditionellt slag. Vad som krävs är mångdubblade insatser för uppbyggnad av infrastrukturer i de fattiga länderna, som ökar deras ekonomiska styrka och ger större möjligheter till egen varuproduktion och ökad andel i det internationella handelsutbytet.

3.3.64 Lantbrukarnas riksförbund: Den på längre sikt bästa lösningen på livsmedelsproblemet i u-länderna är, enligt såväl internationella som svenska biståndsorgan, att söka bygga upp ländernas egen förmåga att producera livsmedel. LRF delar helt denna uppfattning. – – – LRF ser emellertid ingen motsättning mellan dessa ansträngningar och ett utökat svenskt livsmedelsbistånd. – – –

Enligt LRFs uppfattning bör därför Sverige spela en aktiv roll i biståndsverksamheten.

3.3.67 Svenska lantarbetareförbundet: Vad gäller den globala livsmedelsförsörjningen slår visserligen kommittén fast att det svenska biståndet till utvecklingsländerna även i fortsättningen bör vara inriktat på stöd till utvecklingen på landsbygden. Det hade emellertid varit värdefullt om kommittén på ett mer eftertryckligt sätt slagit fast att den svenska över-skottsproduktionen av livsmedel inte på sikt kan vara en acceptabel form för svenskt bistånd till de fattiga länderna. Från många håll anförts att Sverige bör odla all åkermark för att skänka livsmedel till utvecklingsländerna för avhjälpande av svältsituationen i dessa länder. Förbundet anser detta vara en felaktig metod, som i grunden endast skulle bidra till att konservera – eller rent av försämra den redan dåliga standarden. Däremot borde insatser i form av katastrofhjälp i större utsträckning ske med i Sverige producerade livsmedel i stället för att göra upphandlingar på världsmarknaden.

3.3.81 Sveriges allmänna hypoteksbank: Hypoteksbanken finner det självklart att jordbruksprodukter, som inte vinner användning för inhemsk konsumtion eller export inom ramen för reguljära internationella handelsförbindelser, i större utsträckning bör utnyttjas som en betydande del av det svenska U-landsbiståndet.

4 Konsumentfrågor och livsmedlens kvalitet

4.1 Livsmedlens kvalitet – allmänt

4.1.7 Konjunkturinstitutet: Omfattningen av den i direktiven anförda oron för hälsorisker är på det hela taget okänd och kan i stort sett endast bli föremål för spekulation. Till sin karaktär är den troligen delvis irrationell och delvis rationell. Oavsett vilket, innebär den givetvis i sig förlust i välfärd. Är den irrationell och därtill leder till att allmänheten antingen undviker delar av utbudet av livsmedel till förmån för alternativ som är onödigt dyra att producera eller väljer en sammansättning av kosten som ur näringsfysiologisk synpunkt är mindre välavvägd, adderas ytterligare välfärdsförluster. Till dessa får slutligen adderas de förluster i välfärd som eventuella faktiska giftskador skapar.

Om man inte anser det tillfyllest att söka begränsa sistnämnda typ av välfärdsförluster, måste man tydligen införskaffa direkt information från allmänheten via exempelvis intervjuundersökningar angående attityderna till livsmedelsutbudet. Endast med sådana som grund blir det möjligt att effektivt styra samhällets insatser i form av forskning, upplysningsverksamhet och livsmedelskontroll så att irrationell oro och därmed sammanhängande snedvridande och således standardsänkande konsumtionsmönster elimineras.

4.1.10 Konsumentverket: Konsumentverket anser att livsmedelssystemet uppvisar flera från konsumentsynpunkt allvarliga brister med avseende på utbudets kvalitet och pris. Klagomål från konsumenter visar också att varuutbudet är dåligt målgruppsanpassat.

Av gjorda konsumentundersökningar framgår att konsumenterna värderar färska livsmedel särskilt högt, liksom att konsumenterna är rädda för att livsmedlen innehåller olika giftiga ämnen.

På grund av stordriften i livsmedelssystemets olika led är önskemålet om färskhet svårt att tillgodose. Produktionen har i stället inriktats på att med hjälp av bl. a. hållbarhetsbehandling samt lagring, transport och distribution under låga temperaturer förlänga den tid, under vilken livsmedlen håller sig fräscha. Brister i kylkedjan under transport och saluhållande samt brister i detaljistledet gör emellertid att många varor är långt ifrån fräscha då de når konsumenten. — — —

Konsumenternas välgrundade rädsla för gifter i maten motiverar enligt Konsumentverkets uppfattning att användningen av kemikalier i hela livsmedelskedjan drastiskt minskas.

Konsumentverket delar kommitténs uppfattning att kvalitetsfrågan är mycket komplicerad och att en samlad utvärdering behövs för att på sikt komma tillrätta med problemen. I dag erbjuds konsumenterna köttfärs med innehåll av kycklingdelar, häst m. m., kyckling med fisksmak liksom korvar där innehållet inte motsvarar innehållsdeklarationen. Verket menar att det redan nu finns anledning för producenter, förädlingsindustri och detaljister att praktiskt påverka situationen. Så sker också på sina håll. Det förtjänar exempelvis att framhållas att fler bagerier övergått till att märka sitt bröd med bakningsdag för att tillförsäkra konsumenten ett färskt bröd. Vidare att ett ökande antal dagligvarubutiker börjat tillhandahålla alternativt odlade grönsaker och rotfrukter vid sidan av de traditionellt odlade.

4.1.13 Lantbruksstyrelsen: — — — vill — — — framhålla att sambanden mellan livsmedlens kvalitet och olika produktionsmetoder inom jordbruket bör ägnas särskild uppmärksamhet vid utredningar och forskning om kvalitetsproblemen. Härutöver måste självfallet även kvalitetsfrågor i förädlingsledet uppmärksammas. Härvid bör även kvalitetspåverkan till följd av miljöpåverkan från omvärlden, t. ex. luftföroreningarna ingå. En vidareut-

veckling av livsmedelsråvarornas kvalitet kan positivt påverka avsättningsmöjligheterna.

4.1.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: — — — anser att konsumenternas oro för livsmedlens kvalitet är berättigad och bör tas på allvar. KD vill särskilt framhålla användningen av kemiska preparat i primärproduktionen och den vidare tillverkningen. Storskaligheten i livsmedelsindustrin innebär längre distributionsvägar och därmed större krav på hållbarhet, vilket i sin tur lett till ökad användning av konserveringsmedel. Även andra aspekter förtjänar att framhållas, t.ex. den minskande proteinhalten i det svenska vetet. Generellt kan sägas att kvaliteten inte premieras tillräckligt inom jordbruksregleringen bl. a. vid avräkningen till jordbrukarna.

KD instämmer i LMKs uttalande att en gemensam satsning för förhöjd livsmedelskvalitet bör göras och att frågan i hela sin vidd bör bli föremål för en samlad utvärdering. KD menar dock att en sådan ansats inte får fördröja åtgärder som redan nu kan planeras eller vidtas. Forskningen på detta område bör ges hög prioritet.

4.1.24 Riksrevisionsverket: RRV anser att det kan vara värdefullt att kvalitetsfrågorna utreds närmare. Utgångspunkten för ett fortsatt utredningsarbete bör emellertid tas i de resonemang som utredningen för — — — om olika orsakssamband som kan förklara eventuella imperfektioner i livsmedelssystemets funktionssätt. — — —

RRV vill — — — framhålla att en förutsättning för att den föreslagna utvärderingen skall bli framgångsrik är att de som genomför utvärderingen förmår beskriva och analysera — — — i ett "utifrånperspektiv".

4.1.37 Länsstyrelsen i Kristianstads län: — — — tillstyrker — — — förslaget att frågan om livsmedlens kvalitet görs till föremål för en samlad utredning.

4.1.42 Länsstyrelsen i Skaraborgs län: — — — inskränker sig till att konstatera att det är ett gemensamt intresse från konsumenter och producenter att kvalitetskraven skärps. Det finns t. ex. anledning att överväga om inte fler produkter än falukorv borde namnskyddas. Differentierade kvalitetskrav kan vidare få stor betydelse för de mindre livsmedelsföretagen. Högre kvalitet till högre priser kan vara ett fruktbart verksamhetsfält för dessa företag.

Pågående utredning om livsmedelskontrollen kan komma att skärpa kvalitetskraven, vilket kan stärka den inhemska produktionen.

4.1.52 Centralorganisationen SACO/SR: I priset till jordbrukarna bör i högre utsträckning än nu vägas in kvalitetsaspekter. — — —

Veterinärmedicinska aspekter avseende miljö, skötsel och djurhälsa i

stordriftssystem måste beaktas i avsikt att stimulera en djurhållning som garanterar friska djur och därmed en god livsmedelskvalitet och hygien.

4.1.55 Glesbygdsdelegationen: — — — anser att en ökad satsning bör ske på kvalitet i livsmedelsproduktionen. Insatser bör också göras för att påverka konsumenterna i denna riktning. Enligt delegationens mening är färska, lokalt framtagna livsmedel producerade med ett minimum av bekämpningsmedel och innehållande ett minimum av tillsatser allt mer efterfrågade av konsumenterna. Det är av största vikt att företrädare för de olika leden i livsmedelskedjan tillvaratar konsumenternas intressen vad gäller valmöjligheterna och synen på kvalitet.

4.1.56 Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor: — — — vill i detta sammanhang också understryka angelägenheten av att *kvalitetsaspekterna* i råvaruproduktionen ägnas ökad uppmärksamhet. I dagsläget kan åtskilliga exempel redovisas som understryker behovet härav. Sålunda har t. ex. under senare år stora delar av vår produktion av brödspannmål varit av sådan kvalitet, att mjölet knappast varit bakningsdugligt. För fläsk föreligger också ett klart behov av kvalitetsförbättringar; bl. a. kan noteras att ett ökat inslag av fiskmjöl i foderblandningarna ger fläsket fisksmak. — — —

Enligt vår mening har aldrig konsumenternas valmöjligheter varit större än nu. — — — Den genomsnittliga livsmedelsbutiken erbjuder sina kunder en valmöjlighet mellan olika pris- och kvalitetsnivåer inom snart sagt varje varugrupp. — — —

Vi tycker också att det är betydelsefullt att understryka att de långa transportavstånden i sig inte behöver innebära att varornas färskhet försämras. — — — En vara som tillverkas i Skåne, transporteras under natten till Norrland och når butikerna nästa dag, är inte mindre färsk än en vara som produceras och distribueras i Norrland under samma tidsmässiga betingelser.

Kommittén föreslår en särskild utvärdering av kvalitetsfrågorna. Vi har inget att invända mot detta förslag — — —.

4.1.58 Hushållningssällskapens förbund: I detta sammanhang borde det också varit på sin plats att framhålla, att våra svenskodlade jordbruksprodukter har en mycket hög kvalitet. Detta kan bl. a. beläggas av de tusentals analyser som gjorts av livsmedelsverket beträffande förekomsten av eventuella restsubstanser. — — —

Dessutom borde man ha klart för sig, att bekämpningsmedel inom jordbruket inte bara används för att nå höga skördar utan också för att garantera friska produkter utan rester av exempelvis giftiga ämnen från olika mögelsvampar.

4.1.61 Kooperativa förbundet: KF vill betona vikten av goda och bra råvarukvaliteter. Hur omsorgsfull förädling av råvarorna industrin eller hushållen än presterar är det svårt att eliminera brister hos råvaran. — — —

KF delar LMKs slutsatser att ökade krav på större kvalitetsmedvetande måste ställas *i alla led* och att ett närmare samarbete i kvalitetsfrågorna mellan berörda parter måste komma till stånd för att tillgodose konsumenternas berättigade krav.

— — — det är KFs mening att för produkter där det ur konsumentens synpunkt är ändamålsenligt med kort tid mellan produktion och konsumtion — exempelvis för de flesta brödsorter — skall detta också i största möjligaste mån tillgodoses.

— — — kvalitets- och hygienkraven är ofta lättare att tillgodose i moderna produktionsanläggningar än i mindre och äldre tillverkningslokaler.

4.1.62 Landsorganisationen i Sverige: — — — anser att svenska livsmedel på det hela taget har en internationellt sett god kvalitet och att de har en hög hygienisk standard. Kvalitetsfrågan har dock varit föremål för en debatt som är viktig att ta på allvar. — — —

LO delar LMKs slutsats att frågan om livsmedelskvalité bör knytas samman i hela dess vidd och nu göras till föremål för en samlad utvärdering.

4.1.64 Lantbrukarnas riksförbund: LRF vill — — — nämna att det från näringens och lantbrukskooperationens sida görs betydande insatser för att upprätthålla och utveckla produkter och kvaliteter anpassade till konsumenternas varierande efterfrågan. — — —

LRF ser kvalitetsförbättringar liksom annan produktutveckling i första hand som ett resultat av ett samspel mellan konsumenterna och livsmedelsproducenterna. På vissa områden kan dock lagstiftning eller andra ingripanden från samhällets sida vara nödvändiga för att skydda konsumenten mot skadliga eller i övrigt olämpliga livsmedel och för att garantera redlighet i produktion och handel. Ett självklart krav därvidlag är konkurrensneutralitet såväl mellan olika inhemska producenter som mellan svensk produktion och import. — — —

Enligt LRFs uppfattning är det angeläget att ytterligare åtgärder vidtas i syfte att förbättra produktkvaliteten. — — —

LRF anser det självklart att man inte skall tillföra mer växtnäring och växtskyddsmedel än vad som motiveras av växternas behov med beaktande av kvalitetskraven.

Kommittén föreslår med hänvisning till kvalitetsfrågans stora betydelse och komplexitet att den blir föremål för en samlad utvärdering. LRF har i och för sig inget att erinra mot detta. Ökade statliga insatser på såväl forsknings- och utvecklingsområdet som för rådgivning och utbildning synes oss dock mer angelägna än ytterligare offentliga utredningar. — — —

LRF vill betona att de krav som ställs på produkternas kvalitet måste följas upp i de ekonomiska och andra villkor som gäller för produktionen. Det är också angeläget att de budskap och råd som utgår från bl. a. statliga myndigheter till producenterna harmoniserar med de kvalitetssträvanden som samhället vill främja.

4.1.67 Svenska lantarbetareförbundet: Kommittén tar upp begreppet stor-skalighet i produktionen och tenderar därvidlag att sätta likhetstecken mellan storskalighet och miljöovänlighet. Även i fråga om kvalitet på produkterna anses storskalig drift innebära en försämring. — — —

Förbundet är kritiskt till kommitténs ytliga ställningstagande i dessa frågor. — — — att t. ex. kyckling smakar fisk, kan ju inte vara produktions-formens fel. Det är i stället resultatet av en felaktig utfodringsmetod — — —.

Det torde — — — vara så att de större jordbruksföretagen oftast har en bättre företagsekonomisk planering och av detta skäl på ett bättre sätt optimerar givorna av handelsgödsel och bekämpningsmedel. — — —

Det bör också observeras att användningen av kväve i det svenska jordbruket är genomsnittligt klart lägre per arealenhet än vad som är fallet i flertalet länder i Europa.

— — — en ökad forskning i leden efter primärproduktionen är angelägen i avseende på kvalitén. Det hade varit välkommet om kommittén fått möjlighet att mer ingående belysa förädlings- och handelsledets roll både vad gäller kvalitetsfrågor och kostnader för konsumenterna.

I den omfattande diskussionen kring kvalitén på livsmedlen har mjöl-kens kvalitet glömts bort. — — — Vad gäller bakteriehalten borde andra klass sättas vid 100 000 och varningsklass vid 60 000 bakterier per ml mjölk. Det kan nämnas att ett flertal andra länder i Europa redan har denna klassificering.

Många kor har också en mycket hög cellhalt i mjölken. Om en sanering av djur med en cellhalt överstigande 500 000 kunde ske, skulle såväl mjölkkvalitén som djurhälsotillståndet avsevärt kunna förbättras. — — —

Förbundet vill — — — peka på att användning av kemiska bekämpnings-medel inte enbart avser att säkerställa hög skörd utan också en viss kvalitet på produkterna, som t. ex. för att skydda grödan för angrepp av mögel-svampar m. m. Detta faktum borde ägnas mer uppmärksamhet i informa-tionen till konsumenterna.

4.1.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: — — — kan i stort instämma i LMKs analys men anser att åtgärdsförslagen inte är tillräckligt långtgående. Konsumenternas möjlighet att i sina inköp beakta kvalitén på livsmed-len förutsätter en begriplig kvalitetsinformation direkt på varan i butiken. Detta måste alltså vara den lägsta acceptabla ambitionsnivån för en samlad översyn av kvalitetsfrågorna.

Livs instämmer i vikten av ett högt kvalitetsmedvetande hos de verk-

samma i livsmedelskedjan. Det måste emellertid framhållas att den fortgående koncentrationen, parat med den tekniska utvecklingen, försvårar för livsmedelsarbetarna att ta sitt ansvar i denna del. Livsmedelsarbetarnas yrkeskunskaper förskjuts från inriktning på varan och produkten till en inriktning på kunskaper om maskiner och processteknik samtidigt som överblicken minskar.

4.1.70 Svenska livsmedelsinstitutet: — — — att livsmedels kvalitet "görs till föremål för en samlad utvärdering" vill vi gärna tillstyrka — — —, samt att man därvid speciellt beaktar definiering, mätning och styrning av kvalitets-egenskaper, samspel mellan olika kvalitetsegenskaper och hur de påverkas av råvara, process, beredning etc., liksom sambandet mellan fysikalisk-kemiska mätningar av kvalitet och konsumenternas attityder.

4.1.76 Sveriges industriförbund: — — — instämmer i kommitténs uppfattning att möjligheterna att i ökad omfattning använda kvalitetsbetalning inom prisregleringen bör tas tillvara.

4.1.77 Sveriges livsmedelsindustriförbund: Den främsta garantin för en fortsatt hög och förbättrad livsmedelskvalitet är enligt kommitténs mening ett gott kvalitetsmedvetande såväl hos konsumenter som hos dem som är verksamma i livsmedelskedjans olika led. SLIM instämmer i kommitténs uppfattning att denna strävan mot förbättrad livsmedelskvalitet bör starkt understödjas.

4.1.79 Tjänstemännens centralorganisation: TCO delar LMKs uppfattning att livsmedels kvaliteten bör göras till föremål för en samlad utvärdering. TCO vill i sammanhanget understryka betydelsen av en effektiv och välutbyggd livsmedelskontroll när det gäller att upprätthålla kvaliteten, inte minst på det som importeras.

4.1.80 Trädgårdsnäringens riksförbund: Det är viktigt att man, inte minst från offentliga myndigheter, talar om att svenska livsmedel håller en hög kvalitativ standard. Detta gäller i särskilt hög grad frihet från främmande ämnen och bakteriologisk renhet. — — —

Beträffande speciella konsumentönskningar beträffande produkter framställda på visst sätt, bör det vara näringens uppgift att ta fram dessa produkter. Däremot kan det inte vara statens uppgift att stimulera en produktionsform gentemot en annan så länge dessa ryms inom de ramar samhället angett för producenterna.

TRF har inga avvikande synpunkter ifråga om satsning på kvalitet. Det är dock nödvändigt att staten också hjälper till att informera om de speciella kvalitetskrav som gäller i Sverige och att dessa krav också skyddas på ett sådant sätt att inte satsningen blir verkningslös genom att svenska

produkter ersätts av importerade, för vilka inte samma kvalitetskrav gäller. Detta gäller t. ex. när vi förbjuder användning av vissa kemiska medel, men dessa får användas på produkter som exporteras till Sverige.

4.2 Kvalitet och pris

4.2.8 Näringsfrihetsombudsmannen: Man kunde — — — vänta sig att LMK mot den angivna målsättningen skulle ha gjort en summerande analys av orsakerna till att priserna på livsmedel i Sverige under en följd av år stigit mer än priserna på totala konsumtionen. — — —

I stället för att göra en sådan, i och för sig svår, analys riktar LMK när det gäller konsumenternas intressen mera in sig på varukvalité och kostfrågor, trots att prisfrågan för flertalet konsumenter i dagens läge torde vara mera aktuell. När konsumtionen av t. ex. kött i Sverige är avsevärt lägre än i andra länder beror detta sannolikt i första hand på just de höga priserna.
— — —

NO vill — — — erinra om att priset är ett viktigt konkurrensmedel, inte minst på livsmedelsområdet. Svenska livsmedelslagstiftningen torde vidare effektivt motverka påtagliga kvalitetsförsämringar. Förutsättningarna för kvalitetskonkurrens försämras emellertid av den starka koncentrationen i förädlingsledet men kanske i ännu högre grad av gränsskyddet som hindrar det stora internationella utbudet att komma in på den svenska marknaden annat än i begränsad omfattning. Ett breddat utbud är sannolikt den effektivaste vägen att höja kvaliteten.

4.2.56 Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor: I betänkandet hävdas, att handeln och industrin i marknadsföringen fokuserat intresset till varornas pris snarare än deras kvalitativa egenskaper. Det är här angeläget att understryka, att samhället genom olika åtgärder underbyggt en sådan ökad fokusering, både från näringslivets och konsumenternas sida. — — —

Utredningen hävdar också, att ett särskilt problem i fråga om pris och kvalitet är att handeln i stor utsträckning använder procentuella marginaler. — — — Avgörande för en varas pris i detta avseende är inte procenttekniken i sig, utan snarare den marginalnivå som sätts varje vara. Man kan inte efter ett studium av handelns prissättningsprinciper ensidigt hävda, att dyrare varor har en högre marginalnivå än billigare.

4.2.61 Kooperativa förbundet: KFs principiella inställning är att konsumenten skall ha så stor valfrihet som möjligt i avvägningen mellan pris och kvalitet, och att valet skall kunna baseras dels på en tillfredsställande varu- och prisinformation, dels på ett acceptabelt utbud vad avser sortiment, service m. m.

4.2.67 Svenska lantarbetareförbundet: Kommittén anför att det gamla synsättet om ett billigt pris på livsmedlen som lockmedel måste omvärderas. Större vikt måste läggas på kvalitetsaspekten. Detta resonemang är säkert riktigt. Vad man vill ställa sig frågande till är kommitténs slutsats att bättre kvalitet också alltid måste medföra ett högre pris på produkten.

Förbundet anser nämligen inte att förhållandet mellan bra kvalitet och högt pris måste vara parallellt. Utan en bättre kontroll och en bättre upplysning i kvalitetsfrågorna kan uppenbar risk föreligga att förädlings- och handelsledet drar fördelar genom oskäligen prishöjningar på produkterna med betoning på kvalitet.

4.2.75 Sveriges grossistförbund: Redan i råvaruproduktionsledet råder förhållanden, som vare sig ur kvalitets- eller prissynpunkt kan sägas vara konsumentvänliga. Att det ytterst bör vara konsumentens prioriteringar och val som blir vägledande för produktionsinriktning och prisavvägning har ännu inte i tillräcklig hög grad vunnit gehör och uppriktig förståelse i sammanhanget.

4.3 Märkning av livsmedel

4.3.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: — — — konsumenten själv har svårt att bedöma kvaliteten. Detta gäller speciellt olika typer av industriellt förädlade, ofta blandade livsmedel.

Denna fråga är viktig och Livsmedelsarbetareförbundet kan inte acceptera att den avfärdas med hänvisning till praktiska svårigheter. Kan vi inte få ett för konsumenten informativt märkningssystem finns stor risk för ökad misstro mot livsmedel i allmänhet och industriellt bearbetade livsmedel i synnerhet. På sikt skulle en sådan misstro allvarligt hota livsmedelsindustriutvecklingen och sysselsättningen.

Ett system för kvalitetsmärkning måste vara enkelt, konsumentorienterat och omfatta alla eller nästan alla industriellt bearbetade livsmedel. Det bör fånga upp aspekter av objektiv typ. Däremot bör subjektiva egenskaper inte tas in. Kvalitetsmärkningen bör utformas enkelt och slagkraftigt.

Kvalitetsmärkning måste vara konsumentorienterad också i det avseendet att det är hög kvalitet ur konsumentsynpunkt som beaktas. Det kan vara svårare att kontrollera kvaliteten på en importerad produkt. Detta kontrollproblem kan angripas genom att importören åläggs uppgiftsskyldigheter.

Som komplement till kvalitetsmärkningen bör ett system med ursprungsmärkning införas. Detta bör kunna utformas med beklädnadsområdet som förebild.

4.4 Konsumentinflytande

4.4.5 Socialstyrelsen: — — — delar kommitténs uppfattning att konsumentintresset bör ges ett betydande inflytande inom prisregleringen. Socialstyrelsen tillstyrker förslaget att konsumentdelegationen utökas med näringsfysiologisk expertis. Styrelsen vill därtill föreslå att delegationen förstärks med ekonomisk expertis så att konsumentintressena får en än starkare ställning gentemot bl. a. lantbruket och handeln.

4.4.8 Näringsfrihetsombudsmannen: Konsumentdelegationen bör enligt LMK — — — få sådana resurser att den kan fylla sin roll som en med Lantbrukarnas förhandlingsdelegation jämställd part. NO kan instämma i den — — — synpunkten, eftersom konsumentintressena enligt NOs uppfattning bör få betydligt större tyngd än de har nu. — — — Ett sätt att stärka konsumentdelegationen kan vara att utöka dess ekonomiska expertis.

4.4.9 Statens pris- och kartellnämnd: — — — det är nödvändigt att slå fast vilken roll konsumentdelegationen skall spela.

4.4.10 Konsumentverket: — — — önskar — — — framhålla att konsumentintressena i en framtida livsmedelspolitik måste beaktas på ett helt annat sätt än vad hittills varit fallet inom jordbrukspolitiken. Verket menar att det är nödvändigt att kunskaperna om konsumenternas behov och situation byggs upp och får utgöra underlag för att i framtida förhandlingar tillgodose konsumentintresset. Hushållsekonomiska analyser kan tillsammans med Jordbruksnämndens statistik ge konsumentdelegationen stöd att hävda förbrukarsidans intressen i kommande överläggningar.

Konsumentverket anser mot ovannämnda bakgrund att konsumentsidan kraftigt måste förstärkas inom konsumentdelegationen. Konsumentverket ser med tillfredsställelse att livsmedelskommittén föreslår att delegationen förstärks med näringsfysiologisk expertis. Enligt verkets åsikt är det från konsumentsynpunkt av synnerlig vikt att delegationen även förstärks med hushållsekonomisk expertis.

4.4.14 Statens livsmedelsverk: Såsom LMK föreslagit bör en näringsfysiologisk expert ingå i konsumentdelegationen.

4.4.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: — — — konstaterar med tillfredsställelse att konsumentintresset enligt LMK även framöver bör ha en betydande funktion inom prisregleringen och att KD bör ges sådana resurser att delegationen kan fylla sin roll som en med Lantbrukarnas förhandlingsdelegation jämställd part. — — —

KD föreslår att instruktionen för delegationen ändras till bättre överensstämmelse med de faktiska förhållandena, bl. a. beträffande KDs roll i

prisöverläggningarna. Därvid bör också namnet ändras från jordbruksnämndens konsumentdelegation till enbart konsumentdelegationen. Det bör påpekas att KD inte med dessa förslag avser att släppa den organisatoriska samhörigheten med statens jordbruksnämnd (JN). KD bör även i fortsättningen få repliera på JNs resurser. — — —

KD är väl medveten om vikten av en god kosthållning men anser att en sådan bättre uppnås genom information till och utbildning av konsumenterna än genom att näringsfysiologisk expertis deltar i jordbruksprisöverläggningarna. KD förutsätter då att, liksom hittills, experthjälp på detta område ställs till delegationens förfogande vid behov. — — —

KD anser det önskvärt att ett närmare samarbete etableras mellan KD och SPK, bl. a. som ett informationsutbyte.

4.4.21 Statens industriverk: Konsumentdelegationen bör — — — ges ett betydande inflytande vid jordbruksprisöverläggningarna och ges sådana resurser att den kan fylla sin roll som en med Lantbrukarnas förhandlingsdelegation jämställd part.

4.4.26 Sveriges lantbruksuniversitet: I utredningens betänkande betonas behovet av ökat inflytande för konsumenterna i livsmedelssystemet. Eftersom vissa förändringar i systemet, bl. a. de som beror på FoU, har en långsiktig verkan, är det en viktig fråga hur detta konsumentinflytande skall organiseras. SLU vill i detta sammanhang framhålla behovet av konsumentinflytande såväl över jordbruks- som livsmedelsforskningen.

4.4.37 Länsstyrelsen i Kristianstads län: — — — tillstyrker — — — förslaget att näringsfysiologisk expertis bör ingå i konsumentdelegationen. Vidare tillstyrks förslaget att denna ges sådana resurser att denna kan fylla sin roll som en med lantbrukarnas förhandlingsdelegation jämställd part.

Länsstyrelsen anser det också viktigt med ett ökat konsumentinflytande utanför det prisreglerade området. Länsstyrelsen delar därför kommitténs uppfattning att det är angeläget att finna fasta former för ett sådant inflytande.

4.4.52 Centralorganisationen SACO/SR: Konsumenternas roll *kan* inte vara betydande i ett så detaljerat regleringssystem. Även om konsumenterna ges en — i formell mening — stärkt roll genom ökad representation i de olika organ som hanterar jordbruksregleringen, så kommer konsumenternas inflytande aldrig att kunna bli betydande i verklig mening eller i jämförelse med deras inflytande på en fungerande marknad. — — —

Om vi emellertid utgår från att den nuvarande regleringen består så är det nödvändigt att konsumenterna representeras i de viktiga beslutsorganen och att de ges resurser så att de kan fylla sin roll som konsumentföreträdare och som förhandlingspart.

4.4.56 Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor: Kommittén föreslår — — — att Konsumentdelegationen bör förstärkas i olika avseenden för att bli mer jämställd med Lantbrukarnas förhandlingsdelegation. Vi understödjer detta förslag.

Större tveksamhet känner vi inför förslaget att — på något av kommittén outtalat sätt — tillskapa ett "utökat konsumentinflytande för att bättre kunna följa upp avvägning mellan pris och kvalitet i livsmedelskedjans olika led". — — —

Såvitt vi förstår skulle — — — industrins och handelns frihet att prissätta produkterna från marknadsmässiga utgångspunkter begränsas. Vi ställer oss helt främmande inför en sådan åtgärd.

4.4.61 Kooperativa förbundet: — — — vill framhålla Konsumentdelegationens stora betydelse i samband med jordbruksprisöverläggningarna med jordbrukarsidan (med förhoppningen att den direkta förhandlingsformen mellan jordbruket och staten endast blir en parentes). Samtidigt får vi framhålla att Konsumentdelegationen i första hand replierar på Jordbruksnämndens utredningsresurser. Detta bör man ta hänsyn till vid den tilltänkta förstärkningen av sekretariatets resurser som KF tillstyrker. — — —

Kooperationen är — — — den enda konsumentorganisationen i landet som för 1,9 milj. medlemshushålls räkning driver verksamhet såväl inom livsmedelsindustri och -handel och därigenom har en samlad överblick över hela livsmedelsområdet. Vi fäster mycket stor vikt vid KFs vidare medverkan i delegationens arbete för att den vägen stärka konsumentinflytandet. — — — KF får — — — framhålla att näringsfysiologisk expertis liksom hittills i olika sammanhang kan utnyttjas — eventuellt genom en adjungering till Konsumentdelegationen.

4.4.62 Landsorganisationen i Sverige: LO anser liksom kommittén det angeläget att konsumentintresset fortsättningsvis ges ett betydande inflytande såväl vid överläggningarna som i övrigt inom prisregleringen.

LMK föreslår att delegationen bör förstärkas med näringsfysiologisk expertis. LO anser att erforderlig expertis av olika slag bör kunna kontaktas i förekommande fall. — — —

LO stöder kommitténs mening att det är angeläget att delegationen ges sådana resurser att den kan fylla sin roll som en med Lantbrukarnas förhandlingsdelegation jämställd part.

4.4.64 Lantbrukarnas riksförbund: — — — kan endast betrakta staten som motpart vid jordbruksprisöverläggningarna. Det ankommer sålunda på staten att överlämna erforderliga befogenheter åt det organ som företräder staten vid dessa överläggningar till grund för ömsesidiga utfästelser. — — —

LMK föreslår att konsumentdelegationen skall utökas med näringsfysiologisk expertis. LRF ställer sig tveksamt till att sådan expertis kopplas till en partsroll. Denna typ av expertis bör vara gemensam.

LMK föreslår att ett utökat konsumentinflytande vad gäller avvägning mellan pris och kvalitet på livsmedlen i livsmedelskedjans olika led bör eftersträvas. — — — LRF anser att även producentintressena bör ges motsvarande möjligheter.

4.4.67 Svenska lantarbetareförbundet: Kommittén föreslår att konsumentdelegationen förstärks med näringsfysiologisk expertis. Förbundet vill inte motsätta sig detta men vill påpeka att det inte kan ses som någon absolut garanti för att konsumenterna får ett större inflytande — — —.

4.4.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: Det måste slås fast att livsmedelssektorn trots allt är till för konsumenterna och att de verksamma inom sektorn är en försumbar minoritet den dag konsumenternas förtroende för livsmedelspolitiken gått förlorad! — — —

Livsmedelspolitiken, eller snarare jordbrukspolitiken, domineras av lantbrukarna samt deras intressen och organisationer. — — —

Det måste skapas ett mer balanserat system.

Ett viktigt första steg är att stärka konsumenternas ställning i sektorn. De skall kunna agera mer på jämbördig fot med lantbrukets och företagens intressen. Det skulle kunna göras genom att konsumentsidan i jordbruksnämnden och i jordbruksprisförhandlingarna förstärks.

En allmän utbyggnad av konsumentinflytandet bör ske genom att konsumentdelegationen vid statens jordbruksnämnd byggs ut och förstärks. Konsumentdelegationens informationsmöjligheter bör förstärkas och byggas ut genom att delegationens kansli får utökade resurser. Dessa resurser bör möjliggöra för konsumentsidan att analysera utvecklingen samt komma med egna förslag och krav. Konsumentsidans resurser bör kunna balansera lantbrukarsidans. En översyn bör ske av delegationens sammansättning, syftande till att bygga ut representationen för konsumentintresset. Det bör vidare övervägas om inte konsumentdelegationen bör erhålla en i förhållande till jordbruksnämnden självständigare ställning. — — —

Konsumentsidans möjligheter att påverka utvecklingen inom livsmedelsförsörjningens område är vidare beroende av utvecklingen inom livsmedelsindustri och distribution. Ett inflytande i detta led måste utformas med beaktande av den kooperativa karaktären inom betydande delar av företagen. Kvalitetsmärkning är vidare centralt för konsumentens påverkan via produktval.

För att stärka och samordna konsumentsidan såväl i samhällsdebatten som i olika organ, bör det enligt Livs övervägas att upprätta ett särskilt organ. Detta bör vara folkrörelsebaserat och ha karaktären av en fristående konsumentrörelse.

4.4.72 Svenska sockerfabriks AB: Vi är mycket frågande — och negativa — till förslaget att delegationen bör förstärkas med näringsfysiologisk exper-

tis. Vid de överläggningar som här avses och där delegationen är en part är ju syftet att komma fram till uppgörelser beträffande hur den *efterfrågan som finns* på olika produkter skall kunna tillgodoses på sätt som kan godtagas av både konsumenter och producenter. Att i *detta sammanhang* blanda in eventuella synpunkter på hur denna efterfrågan borde se ut och hur den skulle kunna förändras ser vi som både orationellt och direkt felaktigt. Den typen av frågor — liksom en mängd andra frågor inom livsmedelsområdet — bör behandlas i andra sammanhang där de hör bättre hemma.

4.4.76 Sveriges industriförbund: Förbundet noterar med tillfredsställelse att kommittén anser att den enskilda livsmedelsindustrin även i fortsättningen bör vara representerad i Konsumentdelegationen.

4.4.77 Sveriges livsmedelsindustriförbund: — — — anser det — — — angeläget att Konsumentdelegationen även fortsättningsvis ges ett betydande inflytande såväl vid överläggningarna som i övrigt inom prisregleringen.

4.4.79 Tjänstemännens centralorganisation: I den reglerade delen av livsmedelskedjan utövas konsumentinflytandet bäst på reglerings- eller planekonomins villkor, det vill säga genom direkt inflytande på de strategiska besluten. Inom den icke reglerade delen utövas konsumentinflytandet bäst på marknads- eller blandekonomins villkor, det vill säga dels genom de individuella konsumenternas köpbeslut, dels i mer indirekta former, genom lagstiftning och myndighetsbeslut som drar upp de ramar inom vilka de olika företagen skall konkurrera med varandra. — — —

Det är enligt TCOs mening viktigt att stärka konsumentinflytandet i det regleringssystem som måste finnas. — — —

Skall det ligga något i statsmakternas uttalande att konsumentmålet i livsmedelspolitiken är lika viktigt som inkomstmålet bör konsumentdelegationen och lantbrukarnas förhandlingsdelegation både formellt och reellt betraktas som likvärdiga parter. Det är därför önskvärt att återgå till den tidigare förhandlingsordningen och nödvändigt att ge konsumentdelegationen väsentligt förstärkta kansliresurser. Enligt TCOs mening bör också konsumentdelegationen renodlas, det vill säga handels- och industriföreträdarna utgå. Handels- och industrins berättigade intresse av insyn och inflytande i regleringssystemet bör kunna tillgodoses i andra former. I en renodlad konsumentdelegation bör ordföranden utses på förslag av konsumentintressets företrädare.

4.4.80 Trädgårdsnäringens riksförbund: I konsumentdelegationen finns i dag företrädare för vissa led i livsmedelskedjan. Eftersom man kan förutsätta att denna delegation framdeles får vidgade befogenheter inom livsmedelspolitiken, är det viktigt att delegationen får en sammansättning som

representerar konsumenterna. I dag består den till stor del av företrädare för led i kedjan som redan har stort inflytande och möjligheter att påverka beslutsprocessen.

4.5 Information om prisregleringen

4.5.8 Näringsfrihetsombudsmannen: NO kan — — — instämma i synpunkten att det finns ett stort informationsbehov hos olika intressenter i hela livsmedelssektorn, inte minst rörande jordbruksprisregleringen och dess effekter, som bör tillgodoses. — — — Också insynen i jordbruksförhandlingarna borde förbättras. Hittills har konsumentinsynen varit begränsad till i stort sett resultatet av förhandlingarna uttryckt i prisförändringar på enskilda produkter. Redan innan överenskommelse träffas borde parternas ståndpunkter presenteras offentligt och så lättförståeligt som möjligt. En sådan ordning skulle ge upphov till en offentlig debatt som speglade konsumentreaktionerna och gav konsumentdelegationen viss vägledning för sitt fortsatta agerande i förhandlingarna.

4.5.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: KD har inte tilldelats medel för information och JNs resurser härvidlag är begränsade. Det står i stark kontrast till de betydande resurser och den väl fungerande informationsapparat, som jordbrukets organisationer förfogar över.

Information om prisregleringen på jordbruksprodukter m. m. får i första hand ses som en statens angelägenhet. KD instämmer med LMK i att en samordning skulle vara av värde mellan de myndigheter som nu informerar på detta område. Det gäller främst JN, SPK, SCB, lantbruksekonomiska samarbetsnämnden och konsumentverket. Det är emellertid också angeläget att särskilt KD och JN ägnar informationsfrågan ökad uppmärksamhet. När den föreslagna ökningen av KDs sekretariat realiserats, skulle KD kunna ägna en del av sina personella resurser åt information. JNs anslag för information höjdes — — — i samband med att statens lantbruksinformation upphörde — — —. KD föreslår att dessa medel får användas för konsumentinriktad information.

4.5.56 Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor: Vi vill gärna understryka behovet av en kraftigt förbättrad konsumentinformation rörande jordbruksprisregleringens effekter. — — —

Enligt vår mening borde det ankomma på i första hand Statens jordbruksnämnd att svara för de erforderliga informationsresurserna.

4.5.61 Kooperativa förbundet: När det gäller konsumentinformation om jordbruks- och livsmedelsfrågor instämmer KF i utredningens åsikt att sådan information till stor del är en statlig angelägenhet, men frågan om hur detta bäst skall ske bör närmare övervägas.

Därutöver anser KF det väsentligt att KF och övriga intresseorganisationer informerar sina resp. medlemmar genom tillgängliga media om jordbruksprisregleringen och dess problem.

4.5.62 Landsorganisationen i Sverige: — — — anser att informationsresurserna bör ökas då ett stort informationsbehov rörande jordbruksprisregleringen föreligger.

4.5.64 Lantbrukarnas riksförbund: Ett ökat konsumentinflytande bör också kopplas med ökade kunskaper om jordbrukspolitiken och dess mål och medel. Samhället har ett övergripande ansvar härför. Därför föreslår förbundet att statsmakterna satsar mer på bred konsumentupplysning vad gäller jordbruks- och livsmedelspolitiken.

4.5.79 Tjänstemännens centralorganisation: Många myndigheter har ansvar för delar av livsmedelspolitiken och den information som behöver ges, bland annat livsmedelsverket, konsumentverket, lantbruksstyrelsen, jordbruksnämnden och socialstyrelsen. Det bör enligt TCOs mening prövas om informationen skulle kunna förbättras genom samverkan mellan dessa myndigheter. Lämpligen skulle Konsumentverket kunna ges i uppdrag att svara för en sådan samordning av informationsinsatser och anvisas de resurser som skulle krävas. Den av Konsumentverket utgivna tidskriften Råd och Rön skulle kunna utnyttjas i sammanhanget.

5 Kost- och hälsofrågor

5.1 Kostrekommendationer

5.1.5 Socialstyrelsen: — — — ställer sig bakom rekommendationerna om kostförändringar. Ett förverkligande av dessa skulle på längre sikt ge betydande vinster för folkhälsan. Kommittén framhåller att man i sammanhanget inte får bortse från matens kulinariska betydelse och måltidens värde för trivsel och samvaro. Enligt socialstyrelsens mening finns det inga motsättningar mellan dessa aspekter och kraven på bra näringskvalitet. Snarare är de förutsättningar för att de rekommenderade målen skall nås.

5.1.14 Statens livsmedelsverk: — — — tillstyrker LMK:s förslag. Enligt verkets mening kan det vara svårt att uppnå de skisserade målen men målsättningen är inte orealistisk under förutsättning att statsmakterna är beredda till massiva informationsinsatser och andra åtgärder. De vinster som står att finna i form av minskad sjuklighet och ökat välbefinnande hos medborgarna motiverar att en allvarlig satsning på kostfrågorna nu kommer i gång.

5.1.26 Sveriges lantbruksuniversitet: — — — vill — — — framhålla att näringsintag och matvanor sannolikt varierar starkt mellan olika grupper. Jämfört med den omfattande kartläggningen av och datainsamlingen från primärproduktionens område, finns här en brist på kunskap om vad olika grupper faktiskt äter, vilket gör det svårt att på ett underbyggt sätt behandla kostfrågorna i livsmedelspolitiken.

5.1.48 Länsstyrelsen i Västernorrlands län: — — — från folkhälsosynpunkt är tillgången till god och näringsriktig kost synnerligen viktig och kostfaktorer återfinns ofta bakom uppkomst av ohälsa. Västernorrlands län har i förhållande till riket t. ex. en orsaksspecifik överdödlighet i magcancer och hjärt- och kärlsjukdomar. Likaså är diabetes överrepresenterad i länet. LMK:s förslag att i ökad grad föra in hälsoaspekter vid produktion av livsmedel är därför utomordentligt välmotiverat.

Länsstyrelsen delar — — — [uppfattningen] att folkhälsoaspekterna i ökad grad blir vägledande för samhällets jordbruks- och livsmedelspolitik. På olika sätt bör från denna utgångspunkt produktion och konsumtion av grovt bröd, frukt, grönsaker och rotfrukter stimuleras.

5.1.61 Kooperativa förbundet: KF delar LMKs uppfattning att de förordade kostförändringarna kan utgöra allmänna riktlinjer i detta avseende för den framtida livsmedelspolitiken.

5.1.64 Lantbrukarnas riksförbund: LRF har — — — ingen anledning att ifrågasätta de förslag till förändringar av den svenska folkkosten som rekommenderas, i första hand en minskad konsumtion av fett och socker. Förbundet vill dock anföra synpunkter på avvägningen mellan å ena sidan generella koständringar och å andra sidan ändringar för särskilda riskgrupper samt på vilka medel som bör användas. — — —

LRF utesluter inte att en viss minskning av flertalet individers fettkonsumtion är motiverad. En sådan strävan bör dock kompletteras med insatser riktade mot särskilda riskgrupper. Detta skulle snabbare leda till de önskade målen. Väsentligt är också på vad sätt fettminskningen sker.

Konsumtionen av matfett har alltid stått i centrum i diskussionerna om minskat fettintag. Anledningen till detta är att det är enklast att där göra en minskning. Däremot ifrågasätter LRF lämpligheten med en kraftig minskning av fettintaget från mjölk, ost och delvis även vissa charkvaror.

5.1.67 Svenska lantarbetareförbundet: Förbundet instämmer i kommitténs bedömning av att kosten är av stor betydelse för folkhälsan. Förändrade kostvanor kan emellertid på sikt också förändra produktionsinriktningen. Det är därför angeläget att tillskapandet av en svensk nutritionspolitik inte blir en från svensk jordbrukspolitik isolerad företeelse.

5.1.70 Svenska livsmedelsinstitutet: — — — stöder varmt de — — — framlagda förslagen, med viss reservation — — — när det gäller komplexet smörfett, fettimport etc., — — — sockerkonsumtionens verkliga nivå — — — [samt sockrets] effekter — — — på hållbarhet, konsistens och smaklighet.

5.1.72 Svenska sockerfabriks AB: Det statistiska underlaget för — — — rekommendationer beträffande förändringar i sockerkonsumtionen är bristfälligt och bör — — — utredas närmare. — — — Först när denna är utredd kan några egentliga rekommendationer utfärdas.

Rekommendationerna att sänka konsumtionen av "produktgruppen hushållssocker" motiveras inte. Socker används i hushållen framför allt till konservering och bakning. Denna del av sockerförbrukningen bidrar i väsentlig grad till att frukt- och andra trädgårdsprodukter tillvaratas och till inbesparade kostnader för hushållen. En sänkning av konsumtionen av "hushållssocker" skulle därför sannolikt snarare negativt påverka hushållens ekonomi än positivt hushållsmedlemmarnas hälsotillstånd.

Sockret är viktigt inte enbart som konserveringsmedel utan det ger också volym och konsistens, framhäver arom och färg, ger näring åt jäst m. m. Hittills har inget ersättningsmedel visat sig kunna ersätta sockrets mångsidiga egenskaper i livsmedelssammanhang.

5.1.73 Sveriges betodlares centralförening: — — — vill påpeka, att man internationellt räknar med en svinnandel på 25 %, dvs. att sockerintaget utgör 75 % av totalförbrukningen inom *kostsektorn* (enl. World Sugar Research Organization). Svinn är då inte bara lika med "spill" utan innefattar framförallt det socker, som gör tjänst som jästnäring, konserverings-späd m. m.

För att undvika missförstånd föreslår SBC att ordet "konsumtion" förbehålles det socker som intages med födan och att för totala sockermängden användes antingen termen "förbrukning" eller "användning".

5.1.77 Sveriges livsmedelsindustriförbund: — — — anser det vara en allvarlig brist, att konsumtionsutvecklingen inte mer i detalj har redovisats under en period av t. ex. de senaste trettio åren. En sådan redovisning kunde ha möjliggjort en analys av vilka faktorer — ekonomiska, attitydmässiga och andra — som påverkar vårt val av livsmedel och därmed sammansättningen av kosten. — — —

Vi vill påpeka att fettreduktionsmålet är onödigt högt ställt, och att stora, långsiktiga och systematiska insatser i så fall måste göras för att inom ramen för ett fritt val av livsmedel kunna nå fram till det målet.

SLIM anser att — — — [förslagen] i fråga om matfettet är motstridiga och orealistiska. Margarinet är för närvarande det enskilda livsmedel som ger

det största bidraget till konsumtionen av fleromättat fett, samtidigt som det ger relativt litet mättat fett. En förbättring av fettets sammansättning — — — är inte möjlig, om konsumtionen av margarin minskas avsevärt. Vi kommer att få en minskning i konsumtionen av fleromättat fett samtidigt som vi konsumerar i stort sett lika mycket mättat fett som nu — — —.

SLIM finner — — — [förslagen] i fråga om matfettet mer dikterade av strävan att finna avsättning för det mättade mjölkfett som produceras inom landet än omsorg om folkhälsan.

— — — LMK anser att de av experterna förordade kostförändringarna i stort kan utgöra riktlinjer för den framtida livsmedelspolitiken. Vi delar denna uppfattning men beträffande sänkning av sockerkonsumtionen vill vi dock framhålla, att denna är motiverad främst i den mån detta erfordras för att medge en acceptabel näringstäthet i kosten. Socker är en beprövad livsmedelskomponent och en av våra viktigaste och billigaste energikällor. Konsumtion av socker och sockerrika produkter ligger inom ramen för ett bra kosthåll. En omåttlig konsumtion av vilken produkt som helst är icke att rekommendera, eftersom den kan leda till att individen inte får fullvärdig kost. — — —

SLIM anser inte att det föreligger ett klart samband mellan socker och tandsjukdomarna karies och parodontit och inte heller att det betydelsefulla för bakterieangrepp på tänderna är hur ofta man äter sackaros utan hur ofta man äter förjäsbara kolhydrater (bl. a. stärkelse). — — — Kommittén — — — antyder att en minskning av sackaros automatiskt leder till en förbättrad tandhälsa, vilket är helt missvisande.

5.1.79 Tjänstemännens centralorganisation: LMK har uppmärksammat matens och matvanornas betydelse för hälsotillståndet. Detta är enligt TCOs mening en viktig aspekt på livsmedelspolitiken. Kommitténs huvudrekommendation att fett- och sockerkonsumtionen bör minska och kostfiberkonsumtionen öka är välgrundad.

5.2 Utbildning och upplysning

5.2.5 Socialstyrelsen: — — — delar — — — uppfattningen att kostfrågorna bör uppmärksammas i högre grad i skolan och i olika former av utbildning. Även skolmåltiderna bör användas för att skapa goda kostvanor hos eleverna. Inom förebyggande hälsovård och sjukvård bör kosten beaktas mer än vad som är fallet i dag.

Det gäller såväl upplysning och rådgivning som kosthållet inom institutioner av olika slag.

5.2.10 Konsumentverket: Livsmedelskommittén anser att information och utbildning samt produktutveckling inom livsmedelsindustrin bör utgöra de främsta vägarna för att uppnå en förbättring av kosten. Konsumentverket delar denna uppfattning.

Vad gäller kostinformation måste konstateras att de kampanjer som genomförts under mer än tio år inte lett till önskvärda konsumtionsförändringar. — — — Konsumentverket ser därför som nödvändigt att den framtida kostinformationen görs mer målgruppsinriktad än tidigare. — — —

Inom utbildningen är det enligt Konsumentverkets mening av stor vikt att grundskolans läroplan ändras så att det inom undervisningen blir möjligt att förmedla praktiska kunskaper om hur livsmedel lämpligen skall lagras, förvaras, beredas och kombineras för att ge både näringsmässigt och kulinariskt bra måltider. Konsumentverket menar att just bristen på praktiska kunskaper hos många av dagens unga hushåll utgör en orsak till att mathållningen blivit onödigt resurskrävande.

Konsumentverket önskar framhålla skolmåltiden som ett viktigt pedagogiskt instrument. Schemalagda måltider, där eleverna deltar i tillagning och servering av maten, bör därför utökas. Skolmåltiden, som för många skolungdomar utgör dagens enda mera fullständiga måltid, har också stor hushållsekonomisk betydelse.

5.2.12 Skolöverstyrelsen: SÖ anser — — — att goda kunskaper i kostkunskap är en förutsättning för att förstå sambandet mellan kost och hälsa och för den enskildes möjligheter att förstå och tillämpa olika typer av kostråd — — —.

SÖ instämmer i kommitténs åsikt att skolan har ett stort ansvar för att kostvanorna i landet förbättras men vill understryka att skolan inte ensam kan åta sig hela detta ansvar. Samverkan mellan skolan och andra berörda lokala och regionala organ borde etableras och tillgängliga resurser gemensamt utnyttjas bättre t ex inom konsumentvägledning och konsumentinformation.

SÖ anser att den utbildning som anordnas i kost- och hälsofrågor inom såväl ungdomsskolan som vuxenutbildningen är mycket värdefull. Den resurs som de välutbildade eleverna från ovannämnda gymnasie- och vuxenutbildningar utgör borde utnyttjas betydligt bättre än vad som sker i dag bl. a. för att åstadkomma bättre kostvanor hos befolkningen. Utbildning i kost- och hälsofrågor borde efterfrågas vid anställning inom hela livsmedelssektorn i högre utsträckning än vad fallet är för närvarande.

Förutom att göra goda insatser inom yrkeslivet har elever från konsumtionslinjen, livsmedelsteknisk linje m. fl. utomordentliga möjligheter att i sina egna hem, på arbetsplatser av skilda slag, i föreningsverksamhet och i lokala och regionala organ verka för bättre kostvanor och bättre konsumentkunnande.

Slutligen vill SÖ instämma i den åsikt som livsmedelskommittén framför i flera olika sammanhang i sitt betänkande nämligen att utbildning inom kostområdet är av största vikt. SÖ anser att de utbildningar som i dag anordnas i bl. a. gymnasieskolan fyller en viktig funktion och att de utbildade ungdomarna utgör en värdefull resurs i samhällets samlade strävan

mot goda kostvanor och bättre hälsa. SÖ följer med intresse utvecklingen inom området och arbetar kontinuerligt för att anordna adekvata utbildningar.

5.2.13 Lantbruksstyrelsen: Enligt lantbruksstyrelsens bedömning tar anpassning av kostvanor förhållandevis lång tid med hänsyn till att en sådan anpassning knappast kan ske genom annat än upplysning och rådgivning till konsumenterna.

5.2.14 Statens livsmedelsverk: Informationskampanjer för bättre kostvanor har nu pågått i mer än tio år. Dessa kampanjer har säkerligen gjort svenska folket mer kostmedvetet och ökat kunskaperna på nutritionsområdet. Konsumtionsmönstren tycks dock samtidigt vara svåra att rubba. Intaget av fett och socker har således inte förändrats. Som LMK föreslagit måste flera samverkande åtgärder komma till stånd för att ändra kostvanorna.

Information i olika former kommer att bli det bästa medlet att föra ut kostbudskapet. — —

Skolväsendet kommer att få en grundläggande betydelse i detta sammanhang. Kost- och näringsfrågor bör såsom LMK föreslagit få en ökad plats i undervisningen. Skolan har också möjlighet att genom skolmåltiderna påverka elevernas kostintresse och -kunskaper.

5.2.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: — — — delar LMKs uppfattning att information och utbildning är de viktigaste styrmedlen för en näringsriktig kosthållning. KD vill särskilt framhäva skolans stora betydelse, inte bara med avseende på undervisningen utan också på skolmåltiderna. De senare bör ha en kvalitet och inriktning som kan lägga grunden till goda kostvanor. Ett stort ansvar vilar här på kommunerna. Det är angeläget att den ekonomiska åtstramningen inte får negativa konsekvenser på detta område.

5.2.27 Skogs- och jordbrukets forskningsråd: Enligt kommitténs uppfattning bör information och utbildning samt produktutveckling inom livsmedelsindustrin utgöra de främsta vägarna för att uppnå en förändring av kosten — — —. SJFR vill betona att även forsknings- och utvecklingsarbete inom primärproduktionen har stor betydelse från hälsosynpunkt. Så bör det t.ex. finnas möjligheter att med hjälp av avel och lämplig utfodring förändra djurens fettansättning och minska animaliernas fettinnehåll. Det bör också finnas möjligheter att med växtförädling och odlingstekniska åtgärder väsentligt förbättra en rad olika vegetabiliers kvalitet på ett sådant sätt att det även sett från hälsosynpunkt är acceptabelt att konsumtionen ökar.

5.2.42 Länsstyrelsen i Skaraborgs län: — — — vill särskilt framhålla betydelsen av skolmaten som en möjlighet att hos eleverna inskräpa värdet av goda kostvanor. Det är bl. a. av detta skäl olyckligt att pågående besparingar riktar sig mot skolmåltiderna.

5.2.52 Centralorganisationen SACO/SR: Konsumenterna skall ha valfrihet bland marknadens livsmedel — enligt direktiven för LMK. SACO/SR anser att ett val som skapar efterfrågan på mat som är värd sitt pris, förutsätter att konsumenterna har kunskaper om det egna behovet av mat, av energi och näring.

Det är angeläget att på olika sätt stimulera till ökad konsumtion av baslivsmedlen. En förutsättning för det är att konsumenterna har kunskap om hur man kan öka sin egen omsättning genom motion, val av fiberrika livsmedel, att man äter tillräckligt många måltider och att dessa är allsidigt sammansatta. Kunskaper behövs också om vilka livsmedel som svarar mot behovet av näring och volym som ger mättnad och hur maten tillagas.

— — —

Rådgivningen från dietister verksamma inom primärvården och upplysningsverksamhet via den kommunala konsumentrådgivningen bör kunna utvecklas ytterligare för information om mat. Enligt socialstyrelsen — — — har endast ett fåtal konsumentvägledare kompetens för rådgivning i kost- och näringsfrågor.

5.2.56 Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor: Vi delar helt kommitténs uppfattning, att information och utbildning är de mest effektiva sätten att på sikt åstadkomma varaktiga förändringar i livsmedelskonsumtionen och matvanorna.

Vi anser, att kostfrågorna borde få en betydligt mer framträdande plats i skolundervisningen, liksom också att skolmåltiderna är viktiga när det gäller att grundlägga elevernas matvanor. Det är från denna utgångspunkt olyckligt, om kommunerna drar ner på anslagen till dessa — en ökad satsning vore mer motiverad.

5.2.59 Institutet för storkökshåll: Utredarna har uttalat att utbildning i kostfrågor inom skolan och hälso- och sjukvården är av stor betydelse. ISR delar denna uppfattning, men vill peka på storkökshållens möjligheter att nå andra mycket stora grupper av konsumenter. — — — drygt varannan svensk äter dagligen ett mål mat utanför hemmet. Detta ger storkökshållen tillfälle att genom lämpliga förändringar i matsedlar och recept servera näringsriktiga måltider enligt avgivna rekommendationer och därigenom påverka kostvanorna hos dessa konsumenter. Möjligheten att i anslutning till dessa måltider dessutom ge lämplig information om kost och kostvanor är mycket goda och bör tillvaratas.

Utbildning av personal i storhushållen i Sverige har under många år varit eftersatt. En viss förbättring kan konstateras under senare år, men ytterligare kraftfulla åtgärder erfordras.

Möjligheten att fortbilda nu yrkesverksam personal bör beaktas — — —. Institutet för Storhushåll m. fl. organisationer arbetar intensivt med sådan utbildning, främst genom framtagning av utbildningsmaterial, men ytterligare resurser borde avdelas för uppgiften. — — —

— — — en utökning av FoU-insatser förordas.

ISR instämmer i detta och vill betona att forskning och utveckling behövs såväl inom livsmedelsområdet som beträffande utrustning, tillagningssmetoder och förvaringsteknik m. m. inom storhushållsområdet.

5.2.61 Kooperativa förbundet: Det är enligt KFs mening betydligt viktigare [än ändrade märkningsbestämmelser] att man bedriver en genomtänkt utbildning och information om näringsfrågor till alla konsumenter alltifrån grundskolan och gymnasiet till arbetsliv och hem, storhushåll etc. — — —

KF vill fästa uppmärksamheten på att den konsumentkooperativa livsmedelsindustrin beaktar näringsaspekter vilket bl. a. framgår av alla de relativt magra, sockerfria och andra nya produkter som framkommit under senare år.

5.2.62 Landsorganisationen i Sverige: — — — delar kommitténs uppfattning att information och utbildning samt produktutveckling inom livsmedelsindustrin bör utgöra de främsta vägarna för att uppnå en förändring av kosten.

5.2.63 Landstingsförbundet: Beträffande hälso- och sjukvårdens roll i kost- och hälsofrågor understryker kommittén bl. a. vikten av kunskaper hos sjukvårdens personal om kostens betydelse för hälsa och tillfrisknande. Styrelsen konstaterar för sin del att det för närvarande pågår en kompetensuppbyggnad i det här avseendet inom landstingen. Detta sker parallellt med att funktioner utvecklas för information i enlighet med landstingens vidgade ansvar för befolkningens hälsa.

5.2.64 Lantbrukarnas riksförbund: — — — delar kommitténs uppfattning att målgruppsanpassad information och utbildning samt produktutveckling inom livsmedelsindustrin är de främsta medlen att uppnå vissa koständringar.

5.2.67 Svenska lantarbetareförbundet: En bättre information i skolorna och till allmänheten om värdet av rätt kost anser förbundet mycket viktigt. För närvarande är information i kostfrågor alltför mycket betingad av mer eller mindre seriösa forskares eget tyckande.

5.2.70 Svenska livsmedelsinstitutet: Vi anser — — — det — — — befogat att rekommendera omedelbara klarläggande undersökningar av sockerkonsumtionens verkliga nivå för att snarast konfirmera [rekommendationerna], samt att sänkning bör ske som ett resultat av nära samarbete mellan myndigheter, forskare och industri, inriktat på utbildning, information, forskning och produktutveckling. — — — Hellre än att ersätta sötnings-effekten från socker med sötningsmedel borde man i så fall informationsvägen försöka påverka konsumenterna att välja mindre söta produkter.

5.2.72 Svenska sockerfabriks AB: — — — drar — — — liksom kommittén, slutsatsen att information och utbildning samt produktutveckling bör utgöra de främsta vägarna om man vill uppnå en förändring av kosten.

5.2.77 Sveriges livsmedelsindustriförbund: — — — stöder förslaget att teoretisk kostkunskap borde kunna vara obligatorisk på alla gymnasielinjer. Praktisk kostkunskap skulle kunna vara tillval.

De specialutbildade hushållslärarna bör kunna användas i större utsträckning i undervisningen. Fortbildning av lärare och produkter av lämpliga läromedel har också stor betydelse.

LMK trycker på skolmåltidernas betydelse för grundläggande av goda kostvanor. Vi tror att man skall utvidga detta till att gälla också för måltider inom den offentliga sektorn i övrigt. — — —

Av LMKs skrivning kan man få intrycket att utveckling av nya produkter är nödvändig för att nå de kostmål som angivits. Inom dagligvaruhandeln finns i stort sett redan nu hela det sortiment av livsmedel som LMK önskar i detta hänseende. Man får inte heller glömma bort att vid produktutveckling av t. ex. ett lättsortiment, den nya produkten i kulinariskt hänseende måste vara lika bra som förebilden. Vad som behövs är information som kan behöva vara mer konkret än dagens mera allmänt hållna.

5.2.79 Tjänstemännens centralorganisation: TCO har inte samma tilltro som LMK till att livsmedelsnäringens olika led i tillräcklig grad beaktar kost- och kvalitetsaspekterna när dessa kommer i konflikt med de kommersiella hänsynen. — — —

Det är viktigt att den mat storhushållen serverar är god, vällagad och näringsriktigt sammansatt. På den punkten finns av allt att döma många brister. Inte minst brukar kritik riktas mot den mat som serveras i många skolmatsalar.

Storhushållen är viktiga när det gäller att påverka människors smak och matvanor. Det är också jämförelsevis lätt att nå storhushållen med näringsinformation. TCO delar LMKs uppfattning att det är viktigt att kost- och näringsfrågor får ökad plats i utbildningen av storhushållspersonal.

5.2.80 Trädgårdsnäringens riksförbund: — — — instämmer i önskemålen om mer forskning inom kost- och hälsoområdet och att man då också speciellt beaktar trädgårdsprodukternas roll i sammanhanget.

5.3 Livsmedelslagstiftning

5.3.2 Kommerskollegium: — — — finner det angeläget att man i Sverige i görligaste mån undviker att införa nya nationella märkningskrav som avviker från internationella rekommendationer och/eller motsvarande regelsystem i t. ex. Norden eller Västeuropa i övrigt.

5.3.5 Socialstyrelsen: — — — delar — — — kommitténs uppfattning att livsmedelslagstiftningen bör utnyttjas för att i möjligaste mån främja kostrekommendationerna. Möjligheterna att fastställa livsmedelsstandards bör då i första hand användas. — — — Styrelsen tillstyrker — — — att [det föreslagna nya märkningssystemet] provas av livsmedelsverket.

5.3.10 Konsumentverket: Varje åtgärd för att förbättra och förenkla den produktanknutna informationen, t. ex. om varans kvalitet och sammansättning, är utomordentligt viktig. Konsumentverket ser mycket positivt på förslaget att livsmedelslagstiftningen t. ex. genom att fastställa livsmedelsstandard eller att införa en förenklad märkning med L, M och H utnyttjas för att i möjligaste mån främja kostrekommendationerna.

5.3.14 Statens livsmedelsverk: De nuvarande principerna för såväl innehålls- som näringsdeklarationer följer de förslag som arbetats fram inom Codex Alimentarius och som redan tillämpas inom många länder. LMH-märkningen avviker däremot från internationella regler och kan — om den införs obligatoriskt — medföra handelshinder.

Livsmedelsverket kommer att ta upp hela frågan om förenkling av innehålls- och näringsdeklarationerna för att försöka att göra dessa mer lättförståeliga för konsumenterna. Därvid kommer verket också att diskutera LMH-märkningen. — — —

Verket ställer sig positivt till förslaget att använda livsmedelsstandarder som ett redskap att minska fettintaget hos konsumenterna. Standarderna för smör och margarin, glassvaror, namnskyddade charkvaror och gräddprodukter kan vara lämpliga för detta syfte.

5.3.52 Centralorganisationen SACO/SR: — — — kan inte finna att [LMH-systemet] underlättar för konsumenterna att kunna välja bra mat. Det är inte ytterligare detaljkunskaper om enstaka livsmedels särskilda egenskaper konsumenterna behöver utan övertygelsen om att mat har grundläggande betydelse för hälsa, humör och allmän trivsel.

5.3.56 Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor: LMK föreslår att ett nytt märkningssystem för livsmedel skulle övervägas — — —. Även om det är angeläget med en enkel och informativ märkning känner vi en viss tveksamhet till att ytterligare bygga ut livsmedelsinformationen utöver den som redan finns. Dessutom skulle ett system av ovan angivna innebörd medföra en mängd definitions- och avgränsningsproblem.

Vi tror, att det är bättre att satsa mer på den information som redan finns — bl. a. innehålls- och näringsdeklarationer — och göra den mer lättillgänglig och begriplig.

5.3.61 Kooperativa förbundet: Kommittén anser att livsmedelsverket skall undersöka möjligheten att pröva [LMH-systemet] för någon eller några lämpliga varugrupper.

KF motsätter sig inte att livsmedelsverket gör en sådan undersökning, men vill framhålla att man härvid även beaktar andra märkningsförslag som har kommit fram under det senaste året så att man inte får flera märkningssystem på paketerade livsmedel. KF anser att den viktigaste informationen på förpackade livsmedel i dessa hänseenden är innehålls- och näringsdeklarationer som ger konsumenterna behövliga basfakta. KF ifrågasätter starkt om en L, M, H-märkning som är så relativ till sin karaktär överhuvud taget kan få något förnuftigt innehåll.

5.3.64 Lantbrukarnas riksförbund: — — — ser såväl vissa principiella som praktiska problem med [LMH-systemet] och tillstyrker därför att statens livsmedelsverk närmare utreder förutsättningarna.

5.3.67 Svenska lantarbetareförbundet: Kommittén föreslår också genomförande av ett märkningssystem som anger halten av t. ex. fett i graderna Låg (L), Medel (M) eller Hög (H) i förhållande till normal nivå. Förbundet ställer sig tveksamt till värdet av detta, då det säkerligen kommer att vara svårt att få en riktig definition och jämförbarhet av vad som är normalt för varje vara. Det kan lätt leda till en felaktig sammansättning av kosten, då konsumenten kan förledas att överdriva inköp av livsmedel som är L-märkta.

5.3.77 Sveriges livsmedelsindustriförbund: — — — anser, att [LMH-märkning] leder till oklarheter och missuppfattningar ibland t. o. m. är vilseledande för konsumenten, eftersom den skulle bygga på konsumentens förväntan på socker- och fetthalt i den enskilda produkten. Det nuvarande vedertagna systemet för näringsdeklaration med angivande av protein, fett, kolhydrat och energi måste på lång sikt vara det system som ger den mest korrekta och bästa informationen till konsumenten. En mer konsekvent användning av detta märkningssystem — som dessutom överensstämmer med internationell praxis — kombinerad med en ökad utbildning är att föredra framför den föreslagna LMH-märkningen. — — —

LMK föreslår också att livsmedelslagstiftningen bör ändras så att minimihalten fett i smör och margarin sänks från nuvarande 80 % till 75 %. Förändringen — — — innebär en höjning av vattenhalten med 30 %. Denna höjning försämrar de användningstekniska egenskaperna både vid matlagning och vid bakning. Man bör komma ihåg att vid matlagning används ca 40 % av matfettet och att det då inte är mängden matfett utan mängden fett som är avgörande. Vidare skulle Sverige avvika från den norm som Codex Alimentarius fastlagt och som hittills följts. SLIM vill erinra om att konsumenterna redan i dag kan välja mellan olika matfettalternativ med lägre fetthalter — både 60 % och 40 % —, vilka är resultat av företagets produktutveckling.

5.3.79 Tjänstemännens centralorganisation: Ett väl genomtänkt och enkelt utformat system för obligatorisk produktinformation är angeläget för att upprätthålla en god kvalitetsnivå på produkterna. TCO tillstyrker därför förslaget att livsmedelsverket ges i uppdrag att undersöka möjligheterna att pröva ett nytt märkningssystem som visar till exempel fett- och sockerhalten i produkterna.

5.4 Prispolitiska åtgärder

5.4.5 Socialstyrelsen: — — — instämmer i kommitténs uppfattning att prispolitiken är ett trubbigt vapen för att genomföra kostförändringar. — — — hushållen är olika känsliga för prisförändringar. Man vet dock inte hur inköpsvanorna och kostkvaliteten i enskilda hushåll påverkas av generella prisförändringar. Dessa förhållanden bör utredas närmare. Socialstyrelsen delar dock kommitténs uppfattning att man inte bör använda prispolitiska åtgärder som motverkar kostförändringar i gynnsam riktning.

5.4.14 Statens livsmedelsverk: Enligt livsmedelsverkets mening torde prissättningen vara ett av de mest effektiva medlen att ändra kostvanorna och bör — som en följd av de nya livsmedelspolitiska signalerna — kunna användas i betydligt ökad utsträckning.

5.4.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: Även om jordbruksprisregleringen inte kan få stor betydelse i dessa sammanhang är det dock givet att näringsfysiologiska aspekter i görligaste mån bör beaktas vid prissättningen. — — —

Av [omtanke om barnfamiljernas ekonomi] kan KD inte tillstyrka LMKs förslag att den 3 %-iga mjölken skulle fördyras på näringsfysiologiska grunder. En i sig önskvärd reducering av fettintaget kan bättre åvägbringas genom minskad förbrukning av i andra avseenden mindre nyttiga produkter.

5.4.56 Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor: Vi har en generellt tveksam inställning till att använda livsmedelspriserna som styrmedel för konsumtionen. — — — Konsumenterna måste — — — ha rätt att välja i utbudet, utan att behöva drabbas av prismässiga pekpinnar från samhället.

5.4.61 Kooperativa förbundet: KF har ofta konstaterat att prispolitiken är ett mycket ofullständigt instrument för att styra människors matvanor över till en mera näringsriktig sammansättning. — — — KF anser dock att där det är möjligt och till nytta för konsumenten bör man främja kostförändringar i gynnsam riktning genom prissättningen.

Däremot anser KF det olämpligt att följa LMKs rekommendation att man vid jordbruksprisöverläggningarna skulle göra den 3-procentiga mjölken avsevärt dyrare än den 0,5-procentiga lättmjölken enbart i syfte att minska den totala fettkonsumtionen. En sådan politik blir diskriminerande för barnfamiljer — — —.

5.4.62 Landsorganisationen i Sverige: I betänkandet förs också en diskussion huruvida man med hjälp av prissättningar och prispolitiken kan genomföra kostförändringar. — — —

LO vill — — — varna för att använda jordbruksprisregleringen i dessa sammanhang.

Därtill anser LO det helt fel att följa LMKs rekommendation att man vid jordbruksprisöverläggningarna skulle påverka prisrelationerna mellan mjölk av olika fetthalt.

5.4.64 Lantbrukarnas riksförbund: Förbundet vänder sig — — — mot tanken att använda priset som styrinstrument. Detta gäller i särskilt hög grad om man som LMK väljer ut en enda produktgrupp — mjölk — och i denna en egenskap — mjölkens fetthalt — till en s. k. näringsfysiologisk prissättning. — — —

Enligt LRFs bedömning måste prisskillnaderna mellan varianterna vara mycket stora för att man skulle kunna uppnå de konsumtionsändringar som eftersträvas. De prishöjningar som därvid kommer på standardmjölk kan uppfattas som orättvisa mot vissa konsumentgrupper. Prishöjningarna kan också få till följd att konsumtionen av standardmjölk hos skolbarn och kroppsarbetande blir lägre än vad som ur kost- och näringssynpunkt rekommenderas.

5.4.66 Svenska fabriksarbetareförbundet: Den föreslagna särskilda prishöjningen på 3-procentig mjölk i förhållande till 0,5-procentig mjölk skulle ytterligare öka överproduktionen av smör. En ur hälsosynpunkt önskvärd minskad fettkonsumtion bör i stället uppnås genom ett totalt minskat fettintag.

5.4.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: — — — ställer sig tveksamt till om prisdifferentiering på mjölk efter fetthalt är ett effektivt medel för att sänka fettkonsumtionen.

5.4.72 Svenska sockerfabriks AB: Det kan inte anses belagt att åtgärder som påverkar konsumentpriset på socker och sockerrika produkter har någon effekt på längre sikt på konsumtionen.

5.4.77 Sveriges livsmedelsindustriförbund: — — — delar kommitténs uppfattning att priset är ett trubbigt vapen för att genomföra kostförändringar. — — — Ett område där aktiva prispolitiska åtgärder, enligt kommittén, bör användas är att få till stånd vissa prisrelationer mellan mjölk och olika fetthalt — — —. SLIM vill ifrågasätta om detta resonemang från — — — kommitténs sida är tillämpligt för att styra fettkonsumtionen via mjölken. Den feta standardmjölken bör i första hand konsumeras av barn, som på grund av sin aktivitet, gör av med fett. Lättmjölken bör konsumeras av vuxna om de över huvud taget skall konsumera mjölk. Genom att standardmjölken skulle vara dyrare enligt kommitténs förslag blir barnfamiljerna ekonomiskt lidande, medan hushåll bestående av vuxna som dricker lättmjölk skall premieras.

5.4.80 Trädgårdsnäringsens riksförbund: Under alla förhållanden bör det inte ske en prismässig favorisering av andra produkter än de som man ur folkhälsosynpunkt anser skall ha en ökad konsumtion. Grönsaker, frukt och bär är därvidlag i lika stor utsträckning baslivsmedel som de jordbruksreglerade livsmedlen.

5.5 Samordnad information och fortsatt utveckling

5.5.5 Socialstyrelsen: En förändring av opinioner och normer är — — — nödvändig om bra kostvanor skall kunna grundläggas i större delar av befolkningen. Detta är ett arbete på lång sikt som kräver medverkan av många intressenter. Det är också ett område för tvärvetenskaplig forskning och utveckling för vilket det enligt socialstyrelsens uppfattning krävs ökade insatser.

Socialstyrelsen instämmer med kommittén att det är angeläget med samordning av berörda myndigheters informationsverksamhet i kostfrågor. Viss samordning men i synnerhet samverkan förekommer redan — — —. Samordningen och samarbetet kan naturligtvis bli effektivare. Det kan också finnas skäl att utöka samarbetet — — —.

Socialstyrelsen och livsmedelsverket har sedan en tid diskuterat möjligheten att gemensamt tillsätta en medicinsk expertgrupp för kost och hälsofrågor. Gruppen skulle förslagsvis följa kunskapsutvecklingen på områden

som har samband med kost-hälsa; utarbeta och vid behov revidera kost- och näringsrekommendationer; påtala eventuella behov av åtgärder. Genom en sådan grupp skulle kontakter med universitet och forskningsinstitutioner, vetenskapsakademi etc. kunna kanaliseras. Ledamöterna skulle också kunna svara för viss bevakning av den internationella utvecklingen.

I fråga om det samlade ansvaret för åtgärder för att förändra kostvanorna vill socialstyrelsen påminna om att hälso- och sjukvården genom hälso- och sjukvårdslagen har fått ett delvis nytt ansvar för folkhäl-
san. — — —

Med tanke på att det skett ett långvarigt och omfattande uppbyggnadsarbete, att verksamheter på olika nivåer har förankrats och syns expandera, samt att socialstyrelsen under alla förhållanden kommer att bedriva kostupplysning som ett huvudområde inom hälsoupplysningen, anser styrelsen att den som hittills bör ha det samordnande ansvaret för upplysnings- och informationsarbetet.

Socialstyrelsen vill också erinra om förslaget från HS 90 om att hälso- och sjukvårdsberedningen får funktionen av nationellt hälsopolitiskt råd. Rådet skulle följa utvecklingen av sektorövergripande hälsopolitiska frågor, i enlighet med rekommendationer av WHO. Detta arbete skulle givetvis i tillämpliga delar samordnas med livsmedelsberedningen. — — —

Socialstyrelsen vill understryka vad kommittén anför om behovet av ytterligare forskning inom kost och hälsoområdet och särskilt behovet av kontinuerliga kostvaneundersökningar.

5.5.10 Konsumentverket: — — — delar kommitténs uppfattning att det behövs en samordning av de åtgärder som vidtas i syfte att förbättra kostvanor. Samordningsansvaret bör kunna ges till Livsmedelsverket eller Socialstyrelsen. Dessutom behövs ett statligt vetenskapligt organ för att ta fram sakunderlag för samhällets kostupplysning. Dess uppgift skulle vara att sammanställa forskningsresultat på området samt att initiera forskning.

5.5.13 Lantbruksstyrelsen: — — — delar kommitténs uppfattning att det är mycket angeläget att en samordning sker av berörda myndigheters informationsverksamhet inom livsmedelsområdet. Lantbruksstyrelsen vill särskilt framhålla behovet av relevant och välgrundad information till allmänheten om bl. a. olika kvalitetsfrågor inom livsmedelsområdet och sambandet mellan kvalitet och produktionsmetoder inom jordbruket och trädgårdsnäringen.

5.5.14 Statens livsmedelsverk: Genom det initiativ som regeringen tagit — — — och som innebär att livsmedelsfrågorna ses i ett samlat perspektiv har ett centralt ansvar lagts inom regeringskansliet på jordbruksdepartementet. En följd härav blir att detta departements myndigheter får motsvarande ansvar på verksamhetsnivå — — —. Livsmedelsverket blir därigenom det

sammanhållande organ på [kost- och näringsområdet] som LMK efterlyser. — — —

Att livsmedelsverket får dessa uppgifter ter sig naturligt. Verket spelar redan nu en central roll i dessa frågor. Verket ger ut kostrekommendationer och det har en vid erfarenhet av kostundersökningar. Verket har skaffat sig ett särskilt datasystem på området med en omfattande databank. Verket deltar också i det nordiska och det övriga internationella samarbetet. På verket finns också ett kvalificerat livsmedelslaboratorium samt basresurser inom information och administration. — — —

Till livsmedelsverket tillsammans med socialstyrelsen bör knytas ett råd för kost- och hälsofrågor med uppdrag att initiera, stimulera och följa de många slag av åtgärder som behövs på det nutritionspolitiska området. — — —

Som tidigare nämnts har livsmedelsverket en basorganisation lämplig för att ta emot uppgifter inom kost- och näringspolitiken. Omfattningen av de åligganden som läggs på verket får avgöra de förstärkningar och omfördelningar av statliga och andra resurser som kan bli nödvändiga.

5.5.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: KD vill här begagna tillfället att upprepa sitt i andra sammanhang ofta framförda önskemål om mer frekventa men enklare hushållsbudgetundersökningar. Härigenom skulle man bl. a. erhålla värdefull information om konsumtionsutvecklingen för olika kategorier av konsumenter.

LMK har lagt fram en plan för utökad information om kost och hälsa. I detta sammanhang vill KD gärna framhålla det intressanta initiativ som tagits av ALA-gruppen vid Sveriges lantbruksuniversitet. Representanter för olika konsumentgrupper och skribenter på livsmedelsområdet har samlats till seminarier för information och diskussion kring konsumenternas synpunkter och önskemål beträffande forskningen om livsmedel. Fortsatt verksamhet på detta område bör stödjas — — —.

5.5.42 Länsstyrelsen i Skaraborgs län: Länsstyrelsen instämmer i betänkandets synpunkter när det gäller vikten av att i ökad utsträckning avdela resurser för information till konsumenterna i kost- och hälsofrågor.

5.5.52 Centralorganisationen SACO/SR: — — — den offentliga verksamhetens och livsmedelskedjans informationsresurser borde samordnas för rikstäckande upplysning om att svensk mat, inte minst internationellt sett, är av god kvalitet och har en god hygienisk standard. — — —

LMK föreslår att ett nytt upplysningsorgan om kost inrättas och knytas till livsmedelsberedningen. Det måste vara mer ekonomiskt och rationellt att *livsmedelsverket* får det statliga övergripande ansvaret för informationen om mat. Denna bör ha en mera positiv inriktning än vad den nu har och handla om betydelsen av att äta mat som man mår bra av — livsmedel från

kostcirkelns alla grupper — i stället för om vad man inte skall äta eller minska på. Äter man den "näringstätta" mat man behöver orkar man inte den "energitäta", näringsfattiga.

5.5.56 Handelsn samarbetsorgan i jordbruksfrågor: Vi delar helt LMK's uppfattning, att en samordning av myndigheternas informationsinsatser är nödvändig. Enligt vår uppfattning bör det främst ankomma på Statens livsmedelsverk att svara för dessa.

5.5.61 Kooperativa förbundet: KF tillstyrker — — — utredningens förslag att en samordning om möjligt bör ske av berörda myndigheters informationsverksamhet om livsmedel, deras egenskaper, näringsriktighet osv. KF anser att Jordbruksdepartementets livsmedelsberedning bör ges detta samordningsansvar. — — —

KF tillstyrker LMKs rekommendation att man satsar på mera forskning och utvecklingsarbete inom kost- och hälsoområdet. KF får härvid särskilt peka på angelägenheten av att det görs kontinuerliga kostundersökningar där det klarare än hittills framgår hur konsumtionsvanorna inom olika befolkningsgrupper utvecklas. — — — KF får dock här framhålla att forskning inom hälsoområdet till stor del är ett statligt ansvar — inte minst med hänsyn till matvanornas betydelse för hälsa resp. sjukdom och med hänsyn till att ökade hälsoinsatser genom en näringsriktig kostordning minskar sjukvårdskostnaderna.

5.5.62 Landsorganisationen i Sverige: LO tillstyrker — — — utredningens förslag att en samordning bör ske av berörda myndigheters informationsverksamhet om livsmedel, deras egenskaper, näringsriktighet osv.

LO anser att Livsmedelsberedningen bör ges detta samordningsansvar.

Vi tillstyrker givetvis också LMKs rekommendation att man satsar på mera forskning och utvecklingsarbete inom kost- och hälsoområdet.

5.5.63 Landstingsförbundet: — — — kan notera att cancerkommittén föreslagit att en rådgivande hälsodelegation knyts till regeringskansliet. Behovet av en sektorövergripande samordning har också identifierats av HS 90. För att åstadkomma en samlad lösning bör det förslag som nu lämnas av livsmedelskommittén beredas tillsammans med de förslag som HS 90 och cancerkommittén presenterat.

5.5.77 Sveriges livsmedelsindustriförbund: SLIM anser det vara utomordentligt angeläget att få klarhet i vad vi egentligen konsumerar och vill föreslå att Livsmedelsverket åläggs ansvaret för kontinuerliga kostundersökningar. — — —

SLIM delar uppfattningen att en samordning [av information] är nödvändig och anser, att en enda myndighet — Statens livsmedelsverk — bör ha

det övergripande informationsansvaret i kost- och näringsfrågor. Livsmedelsverket blir därigenom den sammanhållande länk i dessa frågor som den enskilda livsmedelsindustrin länge önskat. Den medicinska expertgrupp i kost- och näringsfrågor som håller på att bildas bör enligt vår bestämda åsikt knytas till Livsmedelsverket.

5.5.80 Trädgårdsnäringsens riksförbund: Kommittén har i allmänna ordalag framhållit behovet av information i kostfrågor. Man förutsätter att detta skall lösas genom handelns och livsmedelsindustrins åtgärder. Vissa insatser från statens sida förutsätts och att dessa samordnas. — — — [Det] borde övervägas om man kan få till stånd ett informationsrådgivningsorgan för hela livsmedelssektorn i den form som främjandena inom trädgårdssektorn i dag har.

6 Livsmedelsberedskapen — sårbarhets- och omställningsfrågor

6.3 Överbefälhavaren: Från försvarsmaktens utgångspunkter är det viktigt att landet har en för beredskapssituationer och krig erforderlig självförsörjningsförmåga och uthållighet vad avser livsmedel.

Utöver ovanstående övergripande krav är det av största betydelse att även landets olika regioner har en tillfredsställande självförsörjningsförmåga. Det är också synnerligen angeläget att produktions- och distributionsresurserna har en låg sårbarhet och känslighet för störningar.

Landet i sin helhet bedöms för närvarande ha en tillfredsställande självförsörjningsförmåga och uthållighet jämfört med det totala behov som föreligger vid beredskap och krig.

Regionalt föreligger det dock en påtaglig obalans såväl vad avser jordbruksproduktionen som förädlingsindustrin. Detta har bl. a. lett till att Norrland i flera avseenden måste bedömas vara ett underskottsområde.

Förädlingsindustrin har koncentrerats till ett fåtal anläggningar främst placerade inom södra delarna av Sverige. Flera viktiga industrier är dessutom förlagda till områden som måste bedömas som sannolika operationsområden i händelse av krig.

Försörjningen av livsmedel bygger på och förutsätter ett väl utvecklat och väl fungerande distributionssystem.

Med ovanstående som grund bedömer Överbefälhavaren att landets livsmedelsförsörjning i vidaste bemärkelse är sårbar och känslig för de störningar som kan komma att inträffa vid krig. Dessutom har Norrland begränsad självförsörjningsförmåga vilket kan allvarligt reducera försvarsförmågan inom denna region. — — —

Det är mot denna bakgrund viktigt att åtgärder vidtas för att nuvarande obalans i den regionala basproduktionen inte förstärks ytterligare. Så långt det är möjligt bör obalansen elimineras.

Utvecklingen inom livsmedels- och förädlingsindustrin mot ökande koncentration och förläggning till Syd- och Mellansverige måste hejdas. Det är angeläget att åtgärder i detta syfte vidtas. Om möjligt bör trenden brytas för att tillgodose regionala beredskapsbehov.

6.4 Överstyrelsen för ekonomiskt försvar: Livsmedelsprogrammet är ett av de prioriterade programmen inom det ekonomiska försvaret. — — —

Från strikt beredskapssynpunkt har de av LMK redovisade variationerna i åkerareal (2,9 milj. ha, 2,6 milj. ha resp. 2,4 milj. ha) inte någon avgörande betydelse. Detta förutsätter dock tillgång till nödvändiga insatsvaror.

ÖEF anser det nödvändigt att jordbruket i Norrland kan upprätthållas på minst nuvarande nivå.

Med hänsyn till mjölkens stora betydelse i den s. k. kriskosten bör ett större fredstida koantal än 550 000 behållas. — — —

Behovet av kvävegödselmedel i kris bör främst tillgodoses genom fredstida inhemsk produktionskapacitet, krisimport och ev. beredskapslagring.

— — —

ÖEF framhåller att den starka centralisering som kännetecknat utvecklingen inom livsmedelsindustrin under senare år har medfört en sårbarhet som inte är acceptabel från beredskapssynpunkt. ÖEF pekar också på det problem som betingas av industrins växande beroende av elektronik. För att en större tålighet ska uppnås måste större hänsyn tas till beredskapen i den fredstida samhällsplaneringen och industriutvecklingen. — — —

Planeringsförutsättningar. — — — Livsmedelsprogrammet skiljer sig från huvuddelen av övriga program genom att arbeta med en treårig omställningsperiod utan någon import av insatsvaror efter det första krisåret. Övriga program arbetar med kortare krisperspektiv och räknar med viss import — 20% om inte särskilda skäl föreligger för något annat antagande.

— — —

Självfallet kan det vara motiverat med en särskilt hög säkerhet när det gäller livsmedelsberedskapen. Enligt ÖEFs mening måste emellertid en treårig kris utan någon import alls anses vara ett mycket osannolikt fall.

— — —

Det är — — — inte säkert att man i avvägningsprocessen inom hela det ekonomiska försvaret kan avdela medel så att nivån 90% [säkerhet] kan nås eftersom det, som nämnts tidigare, handlar om en politisk bedömning av vilka risker man är beredd att ta och vilken balans man vill ha inom det ekonomiska försvaret.

— — —

1982 års försvarsbeslut innebar att ökad hänsyn ska tas till riskerna för ett angrepp med mycket kort förvarning — s. k. överraskande angrepp. Detta krav har enligt ÖEFs mening inte beaktats nöjaktigt av LMK. Det accentuerar behovet av regional balans i produktion och konsumtion liksom behovet av lagring av livsmedel i Norrland. — — —

Sårbarheten inom jordbruket. — — — En fortsatt minskning av antalet sysselsatta inom jordbruket på sikt kan få allvarliga beredskapskonsekvenser.

Eftersom behovet av specialkunskaper är stort blir tillgången på reservarbetskraft liten. Detta kan få allvarliga konsekvenser för produktionen i kris och krig. Från försörjningssynpunkt är det en fördel om värnpliktiga och civilförsvarspliktiga sysselsatta i jordbruket som hittills kan få uppskov med sin tjänstgöring vid försvarsmakten och civilförsvaret. En hittills för jordbruket outnyttjad resurs utgör vapenfria tjänstepliktiga. Hur dessa ska kunna användas bör övervägas. — — —

Vad avser växtskyddsmedel och växtnäringsämnen vill ÖEF understryka att med något ändrade beräkningsgrunder, bl. a. avseende krisimport, som bättre ansluter till dem som används för det ekonomiska försvaret i övrigt, minskar lagringsbehoven i betydande grad. — — —

ÖEF anser att förslaget att basera beredskapsplaneringen på byggandet av en elektrolysbaserad ammoniakfabrik i kristid inte är realistiskt. I stället bör eftersträvas en fredstida inhemsk produktion. De förslag härvidlag som presenterats om ammoniaktillverkning i Nynäshamn är synnerligen intressanta ur beredskapssynpunkt. — — —

Möjligheterna att framställa pekiloprotein i kris och eventuellt även i fred bör analyseras närmare. — — —

Inhemsk etanolproduktion. — — — Etanolens beredskapsbetydelse är — — — störst som basråvara för den kemiska industrin.

Om en eventuell etanolproduktion skulle baseras på jordbruksprodukter får detta dock inte inkräkta på erforderlig livsmedelsproduktion i en kris. Från den synpunkten är en etanolproduktion baserad på skogsråvara fördelaktigare.

6.13 Lantbruksstyrelsen: Vid en bedömning av livsmedelsberedskapen vill lantbruksstyrelsen framhålla skillnaden i planeringsförutsättningar mellan en situation med avspärning och en akut krigssituation. De beredskapsåtgärder som kan vidtagas är främst ägnade att klara livsmedelsförsörjning vid längre avspärning.

Enligt lantbruksstyrelsens uppfattning är nuvarande och av kommittén föreslagna beredskapsåtgärder otillräckliga. Utvecklingen inom jordbruket och trädgårdsnäringen har under senare år kännetecknats av en ökad specialisering samtidigt som produktionen blivit tekniskt sett alltmer komplicerad. Detta förhållande har inte uppmärksamrats i tillräcklig utsträckning vid beredskapsplanläggningen. Lantbruksstyrelsen vill peka på att tillgången på i första hand handelsgödsel, bekämpningsmedel, proteinfoder, reservdelar, utsäden och drivmedel har en helt avgörande betydelse för möjligheterna att klara livsmedelsförsörjningen vid en avspärning.

En avgörande förutsättning för att försörjningen skall kunna upprätthållas i ett läge med partiell eller total mobilisering är att arbetskraft och

traktorer i största möjliga utsträckning stannar i jordbruket. Livsmedelsförsörjningens behov beaktas enligt styrelsens erfarenheter f. n. inte på ett tillfredsställande sätt vid planläggningen av försvarsmaktens uttagning av traktorer. Lantbruksstyrelsen vill i sammanhanget föreslå att jordbruket och trädgårdsnäringen fortsättningsvis blir föremål för generella uppskov och undantag vad gäller arbetskraft och traktorer.

Lantbruksstyrelsen vill — — — kraftigt understryka betydelsen av att en ökad inhemsk tillverkning av ammoniak kommer till stånd. Vidare krävs ökade insatser för att trygga försörjningen med bekämpningsmedel och proteinfoder. Åtgärder bör även vidtagas för att trygga elförsörjningen.

6.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: LMK har i sina beräkningar — — — utgått från ett s. k. grundalternativ. — — — Antagandena speglar — — — en mycket extrem situation och avviker från dem, som tillämpas vid övrig totalförsvarsplanering. — — — KD anser att det hade varit till fördel om dessa redan från början utformats i enlighet med försvarsdepartementets anvisningar. — — —

— — — KD är tveksam till att planeringen — — — binds till en kost som det av naturliga skäl kan bli många variationer kring i praktiken. KD menar att en större öppenhet inför möjliga alternativa kriskoster bör präglade det fortsatta arbetet.

— — — Vid en fullständig avspärrning är tillgången på kvävegödselmedel eller råvaran ammoniak — otillräcklig även vid nuvarande åkerareal och kan inte åberopas som skäl emot en minskning av åkerarealen. Om en kristillverkning skall igångsättas kan den lika gärna dimensioneras för en åkerareal av 2,4 eller 2,6 milj. ha som 2,9 milj. ha.

LMK framhåller att den bästa lösningen av problemen med kvävetillförseln i kris är en redan i fredstid utökad ammoniakproduktion. KD vill mycket starkt understryka angelägenheten av att frågan får en snar och ändamålsenlig lösning. — — —

KD vill här framhäva vad LMK anför om osäkerheten i beräkningarna som avser behovet av animalieprodukter. Vidare redovisas alternativa beräkningar med mindre mjölk i kriskosten och antagande om viss krisimport, vilka leder till ett mindre behov av resurser i mjölkproduktionen.

6.26 Sveriges lantbruksuniversitet: Trots den mycket omfattande genomgången av sårbarhetsfrågorna som utredningen har gjort, präglas behandlingen ändå av brist på studier av alternativa handlingsmöjligheter. Här behövs en mera genomgripande analys av livsmedelssektorns möjligheter att tillgodose de krav som ställs på den vid olika slag av yttre hot. Det samma gäller frågan om fredstida anpassning av produktionen som alternativ till traditionella lagrings- och beredskapsåtgärder. Sårbarheten i insatsvaruledet behöver ytterligare studeras. — — —

SLU anser — — — att frågan om kväveförsörjning fått en alltför summarisk behandling av utredningen. Det är ännu oklart hur det så kallade Nynäshamnskombinatet kan utvecklas. En närmare analys av kostnaderna för en utbyggd kväveproduktion inom landet jämfört med beredskapslagring hade varit av stort värde. Detta gäller även andra delar av insatsvaruledet, inte minst andra gödselmedel.

Det råder en betydande osäkerhet om vad som händer på nationell nivå med avkastningen vid begränsad kvävetillgång. De anpassningar som kan tänkas ske, bl.a. på grund av att tillgängliga kväveresurser, inklusive stallgödsel och biologiskt fixerat kväve, får ett ökat värde, har inte studerats i någon större omfattning. Klart är att resultaten från enskilda kvävegödslingsförsök ger en alltför pessimistisk bild av försörjningssituationen, om de extrapoleras till riksnivå. De försök som har gjorts att analysera de totala effekterna av en begränsad kvävetillgång tyder på detta. SLU vill i detta sammanhang peka på behovet av fördjupade studier kring anpassningsmekanismer på detta område. Innan detta har gjorts, är det svårt att på ett adekvat sätt utforma ett politiskt ställningstagande till beredskapsfrågorna.

6.30 Länsstyrelsen i Södermanlands län: F. n. är vi helt importberoende av kväve. Vid landets enda kvarvarande ammoniakfabrik i Köping produceras som kommittén påpekar mindre än hälften av krisbehovet eller ca 15 % av normala åtgången. Länsstyrelsen anser det därför nödvändigt att snara åtgärder vidtages för att utöka den fredstida inhemska ammoniakproduktionen åtminstone till de 40 % som anses vara ett minimibehov i ett krisläge. — — —

Kommittén anser det möjligt med en viss krisimport av bl.a. proteinfoder. Länsstyrelsen ställer sig tveksam till att räkna med detta i krisplaneringen. Målet bör i stället vara att i den fredstida produktionen planera för en inhemsk försörjning av proteinfoder, som täcker behovet i krisläget.
— — —

Länsstyrelsen vill — — — starkt understryka vad kommittén antyder att beredskapsaspekterna ges större betydelse i det regionala utvecklingsarbete som länsstyrelserna bedriver, men också att näringslivet självt inkl. jordbrukets egna organisationer ålägger sig ett hänsynstagande till beredskapsaspekterna i sin planering.

6.38 Länsstyrelsen i Malmöhus län: Länsstyrelsen tillstyrker LMK:s förslag att den fredstida ammoniakproduktionen inom landet byggs ut exempelvis genom att Nynäshamnskombinatet och andra liknande projekt realiseras. Även när det gäller växtskyddsmedel och proteinfodermedel är det en fördel för vår beredskap med en fredstida produktion inom landet. Länsstyrelsen föreslår därför att ansvariga myndigheter får i uppdrag att

studera möjligheten av att få till stånd sådan produktion i större omfattning än vad som nu är fallet inom landet.

6.42 Länsstyrelsen i Skaraborgs län: Det är viktigt att arbetet fortsätter med att finna inhemska substitut och produktionsmöjligheter för viktiga importerade insatsvaror – t. ex. ammoniak, proteinfoder, etanol. En ökad forskning för att utveckla odlingsformer som kräver en mindre insats av handelsgödsel och växtskyddsmedel bör stimuleras. Därtill kommer vitaminpreparat, mineralfoderråvaror och foder-urea. Bristen på inhemsk produktion av handelsgödsel framstår i sammanhanget som det största problemet.

I betänkandet redovisas att utvecklingen inom livsmedelsproduktionen bl. a. inneburit allt större produktionsenheter. Detta konstaterande borde kompletteras med synpunkten att omlokaliseringar eller nedläggningar av sådana enheter i fredstid bör prövas även ur beredskapssynpunkt. På samma sätt är det viktigt att mjölkproduktionens geografiska spridning, inte minst inom rena glesbygdsområden, även bedöms ur beredskapssynpunkt.

6.47 Länsstyrelsen i Gävleborgs län: Ett längre avbrott i transportverksamheten kommer att drastiskt försämra försörjningssituationen i de avskurna delarna av landet. Åtgärder för att öka transportförmågan i krigstid skulle väsentligt förbättra beredskapen på livsmedelsområdet. Av särskild betydelse är därvid att öka uthålligheten i transportsystemen till Norrland. Mycket skulle vara vunnet i beredskapshänseende om lagerhållningen på livsmedelsområdet spreds bättre över landet. — — —

Länsstyrelsen anser att det är av stor betydelse att man slår vakt om den jordbruksproduktion, livsmedelsindustri och de lagercentraler, som i dag finns i länet och i övriga delar av norra Sverige.

Länsstyrelsen vill också understryka betydelsen av att självförsörjningen med handelsgödselkväve förbättras och vill i detta sammanhang peka på riskerna att en eventuell kväveindustri i ett krigstillstånd lätt slås ut. Då kväve kan kompenseras med åkerareal är det angeläget att detta beaktas när det gäller bedömning av det framtida behovet av åkermark. — — —

Då proteintillgången spelar en avgörande roll för att i ett krisläge uppnå en tillräcklig mjölkproduktion vill länsstyrelsen peka på riskerna om koantalet sjunker för kraftigt. Ett större koantal kan kompensera en viss brist på proteinfoder. Då länet och övriga delar av norra Sverige i dag inte är helt självförsörjande med mjölkprodukter anser länsstyrelsen att det är viktigt ur beredskapssynpunkt att slå vakt om och verka för en viss ökning av mjölkproduktionen i denna landsända.

6.49 Länsstyrelsen i Jämtlands län: Från beredskapssynpunkt är det — — — angeläget att ytterligare utglesning och nedläggning av enheter ej tenderar att öka. Det innebär inte bara försämringar vad avser livsmedelsproduktionen utan även att befolkningsunderlaget för närrekryterade militära förband försämras. — — —

Ur allmän beredskapssynpunkt är det — — — viktigt att den fredstida produktionen och förädlingen kan ske så nära konsumtionen som möjligt och då lägst till de kvantiteter som ingår i en kris konsumtion. Det är därför bl. a. angeläget att bibehålla förädlingsindustrier i t. ex. Norrlands inland. — — —

Nuvarande förhållanden med redan i fredstid kontinuerlig tillförsel av vissa livsmedel från andra delar av landet är inte tillfredsställande från beredskapssynpunkt.

6.51 Länsstyrelsen i Norrbottens län: Under tiden 1965–83 har folkmängden i glesbygdskommunerna i östra Norrbotten minskat med över 30%, samtidigt som ålderssammansättningen blivit allt ogynnsammare. — — —

För bl. a. försvaret får de allvarliga befolkningsförändringarna svåra följder. Militärbefälhavaren har framhållit att befolkningen i östra Norrbotten och Malmfälten inte får uttunnas ytterligare. I övre Tornedalen saknas för närvarande i stor utsträckning människor i värnpliktsåldern. Fortsätter utvecklingen hotas våra säkerhetspolitiska intressen och det blir en obalans på hela Nordkalotten.

6.52 Centralorganisationen SACO/SR: Vid kris förutsätts konsumtionen av mjölk öka med ca 25 % jämfört med fredstida konsumtion. Med denna förutsättning så kan den fredstida mjölkproduktionen inte sjunka särskilt mycket under nuvarande nivå. Samtidigt föreslår emellertid kommitténs majoritet att avvecklade mjölksubventioner skulle vara ett sätt för staten att finansiera spannmålsöverskotten. Enligt SACO/SR:s uppfattning verkar inte detta helt konsekvent. — — —

6.53 Familjejordbrukarnas riksförbund: Livsmedelskommitténs övervägande och förslag anser vi är för optimistiska och vilar inte på säker grund och baseras till stor del på prognoser och teoretiska beräkningar.

6.55 Glesbygdsdelegationen: — — — anser att kommittén inte dragit riktiga slutsatser av de studier som gjorts av jordbrukets sårbarhet. Detta gäller förmågan att producera vissa insatsvaror i kristid och särskilt möjligheterna att hålla en god beredskap med den nuvarande centraliserade förädlingen av livsmedlen. Delegationen anser att en lokal vidareförädling är en förutsättning för en effektiv försörjning i kristid.

6.56 Handels samarbetsorgan i jordbruksfrågor: Vi menar att det vore rimligt att man från samhällets sida — — — tog ett samlat ekonomiskt ansvar för beredskaps- och sårbarhetsaspekterna, vilka ytterst är en angelägenhet, som berör samhället totalt.

Vi är medvetna om att finansieringen härav är ett i dagsläget besvärligt statsfinansiellt problem. — — — Detta skulle kunna ske på så sätt, att vissa belopp av den nu inflytande mervärdeskatten fick utgöra samhällets samlade ekonomiska ansvar för beredskaps- och sårbarhetsaspekterna i vår livsmedelspolitik.

6.58 Hushållningssällskapens förbund: Mycket talar för att sårbarheten i vårt lands jordbruk och därmed försörjningsmöjligheterna vid en mer omfattande krisavspärrning underskattats av utredningen. Det ringa antalet sysselsatta inom jordbruket, vårt beroende av importerade produktionsmedel, koncentrationen till större enheter och specialisering är exempel på faktorer som gjort vårt jordbruk mycket sårbart.

Detta gäller inte minst jordbrukets försörjning med olika produktionsmedel, varav tillgången på handelsgödselkväve spelar en väsentlig roll vid bedömning av arealbehovet vid en mera långvarig krissituation. Den nuvarande produktionskapaciteten av handelsgödselkväve inom landet är inte tillräcklig vid en kris. Vid en mera långvarig sådan torde inte heller en ökad beredskapslagring vara tillräcklig. Förbundet vill därför tillstyrka kommitténs förslag om en ökad fredstida ammoniakproduktion i landet. Det samma bör för övrigt gälla produktionen av olika växtskyddsmedel. — — — Potatisodling och sockerbetsodling är mycket angelägna ur beredskapsynpunkt. Skall vi klara en övergång till kriskost, gäller det att slå vakt om nuvarande arealer av dessa grödor. Att exempelvis helt plötsligt tredubbla potatisarealen måste vara i det närmaste omöjligt, om man inte i fredstid ser till att bibehålla nuvarande arealer av mat- och fabrikspotatis. — — — Det synes — — — angeläget att utveckla jordbrukets möjligheter till en ökad proteinproduktion, med t. ex. ärter och dubbellåga rapssorter samt som biprodukt vid etanolframställningen, än att förlita sig på det hittills helt oprövade pekiloproteinet, som enligt förbundet är att betrakta som en skrivbordsprodukt. Däremot skulle en satsning på etanolproduktion trygga en stor del av proteinförsörjningen. Samtidigt måste förbundet varna för en övertro på ärtodlingens möjligheter i en krissituation. Inga andra grödor är så känsliga för årsmånsvariationer som ärter. — — — Förbundet vill också betona vikten av att man inom landet stimulerar utvecklingen av fodersädsorter med högre proteinhalt.

6.61 Kooperativa förbundet: I grundalternativet för kommitténs beräkningar förutsätts att ingen krisimport förekommer. KF anser detta vara en osannolik situation under någon längre tid och anser att det kommer att kunna ske en viss om än oförutsebar import av flera olika varor — såväl

jordbruksvaror och livsmedel som insatsvaror. Det är dock omöjligt att med någon säkerhet planera en sådan import. — — — KF anser det — — — mindre troligt att en kris blir så långvarig att man får 3 års avspärrning. Man bör därför med relativt hög säkerhet i planeringen kunna utgå från en något kortare varaktighet. — — —

KF vill i likhet med LMK förorda att man söker förverkliga planer på något projekt med ammoniakproduktion i kombination med en gasproducerande industri, varigenom man skulle få en fredstida ammoniakproduktion i landet. KF föreslår därför att frågan ytterligare utreds och att man överväger en från sårbarhetssynpunkt lämplig lokalisering.

6.62 Landsorganisationen i Sverige: I grundalternativet för kommitténs beräkningar förutsätts att ingen krisimport förekommer. LO anser detta vara en osannolik situation under någon längre tid och anser att det kommer att kunna ske en viss om än oförutsebar import av flera olika varor — såväl jordbruksvaror och livsmedel som insatsvaror m. m. men att det är omöjligt att med någon säkerhet planera en sådan import. — — —

För tillverkning av kvävegödsel är ammoniak den mest betydelsefulla råvaran. LO anser i likhet med LMK att de planer som finns på att starta ytterligare ammoniakproduktion inom landet måste understödjas och uppmuntras.

6.64 Lantbrukarnas riksförbund: — — — konstaterar — — — att Sverige f. n. inte har den försörjningsförmåga för livsmedel, som förutsätts i 1982 års försvarspolitiska beslut. — — —

De beräkningar och bedömningar av produktionen som görs i det s. k. grundalternativet kan — — — inte anses sakligt underbyggda. De utgår visserligen från ungefär dagens åkerareal, men lägger därtill förutsättningar som f. n. inte föreligger eller måste anses som mindre sannolika. LRF anser att utgångspunkten borde varit de olika resurser som finns tillgängliga inom landet i det fredstida utgångsläget (resursalternativet). — — — Med utgångspunkt härifrån skulle egentligen behövas en åkerareal om 3,3–3,4 milj. ha för att producera kriskosten. Att utöka arealen till denna nivå är självfallet inte möjligt, men illustrerar sakläget vad gäller livsmedelsförsörjningen. — — —

Olika tilläggsberäkningar visar också att sårbarheten ökar vid minskande areal. Det får bl. a. av detta skäl därför anses vara i hela nationens intresse att all brukningsvärd åker bevaras.

Statens jordbruksnämnd har tidigare slagit fast att det vid beräkning av behovet av beredskapslager inte kan förutsättas en krisimport av ammoniak. Inte heller den försvarspolitiska utredningen införde sådana antaganden. — — —

Även om viss import av varor kan förekomma i ett krisläge torde det vara mindre sannolikt att ammoniak kan importeras. Denna vara är nämli-

gen strategisk och används vid tillverkning av sprängämnen och plaster. Det alternativ, där sådan import (10%) förutsätts, får därför bedömas som mindre trovärdigt. Trots detta antagande är det inte möjligt att uppnå den miniminivå som kriskosten utgör. — — —

Jordbruksproduktionen måste ställas om radikalt för att kriskosten skall uppnås. Någon analys av de redovisade styrmedlens effektivitet har inte gjorts. Erfarenheterna från andra världskriget visar att möjligheterna till en mer betydande omställning var ganska begränsad. Att idag göra en kraftig omställning skulle vara ännu svårare. — — —

LRF vill också peka på jordbrukskooperationens stora betydelse för omställningsprocessen under andra världskriget — en resurs som kommittén synes ha förbiset.

Vid bedömningen av omställningen av produktionen och konsumtionen har de regionala förhållandena inte analyserats. Inte heller har följdverkan av att delar av landet utsätts för krig eller ockupation tagits med i bedömningarna. Det torde stå helt klart att produktionsmedel och jordbruksprodukter inte kan utnyttjas på det optimala sätt som beräkningarna förutsätter, beroende på den regionala obalans mellan produktion och befolkning som råder redan i dagsläget. Som en följd härav borde i beräkningarna produktionen ha dimensionerats för en större volym än den som kriskosten kräver. De regionala balansproblemen ökar samtidigt som åkerarealen minskar — ett förhållande som inte beaktats vid diskussionerna om möjligheterna att försörja befolkningen vid en åkerareal om exempelvis 2,4 eller 2,6 milj. ha. — — —

LRF anser av ovan redovisade skäl att kommittén inte gjort sådana analyser av sårbarhetsfrågorna att resultatet kan ligga till grund för beslut om ett produktionsmål, om detta skall ligga i linje med vad som krävs enligt 1982 års försvarsbeslut.

LRF vill särskilt understryka att kraven på tryggad livsmedelsförsörjning i ofred och avspärrning starkt motiverar att nuvarande åkerareal bibehålls. Dessutom bör koantalet under tiden fram till omkring 1990 inte tillåtas att understiga 625 000.

6.66 Svenska fabriksarbetareförbundet: Ett långvarigt krig med åtföljande avspärrning av den typ som vi upplevde under andra världskriget synes vara ett realistiskt framtida antagande. Det gäller också andra typer av mångåriga totala avspärrningar. Ett politiskt spänningstillstånd med försvårad importförsörjningssituation under en begränsad tid synes vara ett mer realistiskt krisalternativ. — — —

I samband med förbundets agerande för att rädda ammoniakfabriken i Kvarntorp genom att göra denna till ett förgasningsforskningscentrum konstaterades att det vid Studsvik pågick en mycket lovande forskning på biomassaförgasning (det s. k. MINO-projektet). Det kan finnas skäl att diskutera en samordning av MINO-konceptet med ett fortsatt utvecklings-

arbete av SKFs plasmaprocess för ammoniakproduktion baserad på torv- och biomassa.

Förbundet konstaterar också med förvåning att ett så totalt orealistiskt projekt som en elektrolysbaserad kristidsammoniakfabrik fortfarande över huvud taget diskuteras som ett alternativ. Enligt förbundets uppfattning bör detta "alternativ" snarast föras bort ur diskussionen.

Tre idéer till ammoniakproduktion i landet diskuteras för närvarande: Nynäshamns ammoniakcentrum, Malmö ammoniakproduktion och Malmöfältens ammoniakproduktion.

Nynäshamns ammoniakcentrum är det klart intressantaste projektet. Förbundet bedömer att dess etablering skulle stärka den långsiktiga överlevnaden av Supras gödselmedelsproduktion i Köping. Nynäsprojektet har möjlighet att etableras på kommersiell grund.

6.67 Svenska lantarbetareförbundet: Kommittén har diskuterat beredskaps-, sårbarhets- och omställningsfrågor utifrån samma utgångspunkt som gällde för situationen under andra världskriget. Det måste betecknas som förvånande och verklighetsfrämmande. Det torde vara högst osannolikt att en avspärrningssituation på tre år skall uppstå med den krigsutrustning som supermakterna i dag besitter. — — —

Det är tillgången på handelsgödsel, bekämpningsmedel, drivmedel och reservdelar som har en avgörande betydelse för våra försörjningsmöjligheter. Förbundet vill bedöma tillgången till dessa förnödenheter som mer betydelsefulla för livsmedelsförsörjningen vid avspärrning än åkerarealens omfattning i fredstid.

6.74 Sveriges fiskares riksförbund: Utredningens tro på det kustnära fisket är — — — betydligt överdriven. Det är trålfisket, som svarar för de stora fångsterna och det är därför av största vikt att detta fiske kan upprätthållas. Trålfiskarna som utgör ca 40 % av kåren fångar 80–90 % av den fisk som landas.

Om fisket, genom att fartygen tas i anspråk av marinen, reduceras allt för kraftigt kommer detta att få återverkningar på folkförsörjningen. Utredningen säger — — — att "En omställning av fisket vid kris blir lättare om det fredstida fisket sker med mindre båtar lämpade även för kustnära fiske". Att dra en sådan slutsats blottar den stora okunnighet som utredningen äger. Det är inte möjligt att nämnvärt öka denna flottas infiskning, då det på många områden är allt för trångt om utrymmet — — —.

6.76 Sveriges industriförbund: [Kommittén har] som s. k. grundalternativ valt ett scenario, vars realism starkt kan ifrågasättas och som dessutom inte är konsistent med planeringen i andra delar av totalförsvaret. — — — Ett sådant krisscenario — med praktiskt taget total avspärrning under tre

år – är säkerligen ett av de mest osannolika i dagens och framtidens situation och tillämpas inte heller för andra sektorer av näringslivet. – – –

Förbundet anser att beredskapspolitiken på livsmedelsområdet bör utformas efter samma grunder och krisscenarier som gäller för andra delar av totalförsvaret. – – –

Såväl åkerarealen som antalet mjölkkor är mer än tillräckligt för att klara försörjningen även vid en lång avspärrning. Vad gäller produktionsmedlen – främst kvävegödsel, växtskyddsmedel och proteinfoder – måste tillgången tryggas genom beredskapslagring och ökad fredstida produktion inom landet. – – –

Vi vill – – – starkt understryka vikten av att redan i fredstid säkra en inhemsk ammoniakstillverkning. Detta kan ske genom att det s. k. Nynäskombinatet och/eller andra liknande projekt snarast realiseras.

6.77 Sveriges livsmedelsindustriförbund: – – – finner det anmärkningsvärt att LMK, när det gäller kriskostens sammansättning, endast arbetar med ett alternativ, nämligen en kriskost som främst är baserad på mjölk och vegetabilier. Utredningen borde ha utarbetat flera olika – näringsfysiologiskt och kalorimässigt fullt acceptabla – alternativ för kriskostens sammansättning. Därefter borde kostnaderna för de olika alternativen ha jämförts både vad avser kostnaderna under normala tider och i ett avspärrningsläge.

7 Produktionsmål för jordbruket

7.1 Jordbruksproduktionens omfattning – animalier

7.1.13 Lantbruksstyrelsen: Investeringarna i [mjölk]produktionen är – – – omfattande och av långsiktig karaktär. Därför är det motiverat att även i fortsättningen mera preciserat ange gränserna för produktionens omfattning. Lantbruksstyrelsen finner att de senaste 5-10 årens konsumtion av mjölk och mejeriprodukter inom landet har motsvarat en mjölkproduktion som gott och väl tillgodoser de resursbehov som kommittén bedömt vara nödvändiga från beredskapssynpunkt. – – –

Lantbruksstyrelsen vill – – – understryka mjölkproduktionens betydelse i norra Sverige samt i skogs- och mellanbygderna. I dessa områden finns knappast något alternativ till mjölk- och köttproduktion inom jordbruket. Sysselsättningsalternativen utanför jordbruket är dessutom färre än i de bättre jordbruksbygderna. – – – En trolig utveckling är – – – att en anpassning av denna produktion leder till en viss fortsatt minskning av den sämre jordbruksmarken i skogs- och mellanbygderna. – – – Lantbruksstyrelsen anser – – – att ytterligare åtgärder för att styra mjölkproduktion till skogs- och mellanbygder f. n. inte bör vidtas under förutsättning att prisrelationerna mellan mjölk- och vegetabilieprodukter hålls sådan att vegetabilieproduktion förblir konkurrenskraftig i slättbygderna.

7.1.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: KD tillstyrker LMKs förslag att resurserna i mjölkproduktionen bör anpassas till den framtida konsumtionen med beaktande av importutrymme för framför allt ost. — — —

Trots att LMK anger att dessa produktionsgrenar [kött, fläsk, broiler och ägg] ur planeringssynpunkt är av kortsiktig natur, antar man att produktionsanpassningen kommer att ta en betydande tid. Det hade enligt KD varit önskvärt att ett mer preciserat program uppställts, i syfte framför allt att balans snabbare skulle kunna uppnås.

7.1.38 Länsstyrelsen i Malmöhus län: Länsstyrelsen anser att mjölkproduktionen bör vara väl fördelad över landet. Länet har f.n. ett lågt antal kor per invånare och produktionen är i stor utsträckning förlagd till områden som inte lämpar sig för ren vegetabilieproduktion. Av ovanstående skäl bör en produktionsminskning ske endast i mycket begränsad omfattning i länet. — — —

I länet sker en betydande produktion [av övriga animalier] — — — men produktionen är inte överdimensionerad i förhållande till foderarealerna. Neddragningar inom dessa produktionsområden bör enligt länsstyrelsens mening i första hand styras av produktionsenheternas konkurrensförmåga.

7.1.47 Länsstyrelsen i Gävleborgs län: Länet är i dag nästan självförsörjande på mjölkprodukter. Med hänsyn till sårbarhetsaspekten är dock en viss ökning av mjölkproduktionen önskvärd. — — —

Fläskproduktionen täcker endast ca 15 % av behovet i länet. Om fläskproduktionen skall kunna fungera i framtiden är det nödvändigt med en viss ökning. Samtidigt har länet ett betydande överskott av foderspannmål som ur såväl sårbarhetssynpunkt som sysselsättningssynpunkt i större utsträckning borde förädlas inom länet. Därigenom skulle också större förutsättningar skapas för att behålla och förbättra den förädlingsindustri som finns bl. a. slakteriet i Bollnäs.

7.1.48 Länsstyrelsen i Västernorrlands län: Oroande tecken vad gäller mjölkinvägningen har konstaterats. Andra halvåret 1983 och första halvåret 1984 redovisades en nedgång av invägningen samtidigt som landet som helhet uppvisade en ökning. Under det andra halvåret 1984 har en viss återhämtning skett men fortfarande ökar invägningen i hela landet mera än i Västernorrlands län.

Mot denna bakgrund är det av mycket stor vikt hur Västernorrlands län liksom även övriga norrlandslän kan komma att behandlas vid ett eventuellt införande av ett tvåprissystem på mjölk. Ytterligare störningar, som orsakar ännu mer försämrad lönsamhet och minskad produktion inom länet, kan få allvarliga konsekvenser.

7.1.56 Handels samarbetsorgan i jordbruksfrågor: Vi har naturligtvis inga invändningar mot principen, att den erforderliga anpassningen sker med hänsyn till den enskildes sociala och ekonomiska trygghet under förutsättning dock att den ofrånkomliga anpassningsprocessen inte av olika anledningar med hänvisning härtill fördröjs.

Under de senaste åren har obalansen mellan produktion och konsumtion av främst kött och fläsk förvärrats på ett sådant sätt, att omgående och radikala åtgärder erfordras för att åstadkomma en anpassning av produktionen mot vad konsumenterna i Sverige efterfrågar. En sådan anpassning måste ske medelst såväl produktionsbegränsande åtgärder som konsumtionsstimulerande insatser av långsiktig karaktär. — — —

I dagsläget är enligt vår mening produktionsresurserna för mjölkproduktion väsentligt större än vad som erfordras såväl med hänsyn till behovet vid en avspärrning som för vårt fredstida behov av mjölk och mjölkprodukter. Den av sårbarhetsgruppen angivna beräkningen angående behovet av antalet kor för att tillgodose vårt behov vid en avspärrning — ca 550 000 st — finner vi rimlig. — — — Därigenom minskar produktionen av såväl mjölk som nötkött.

7.1.58 Hushållningssällskapens förbund: Framförda förslag att man under en krissituation skulle klara den så viktiga mjölkproduktionen med ett koantal på 550.000 i initialskedet, anser förbundet orealistiskt. Även mjölkkorna måste i ett sådant läge nöja sig med en "kriskost" med de följder detta får för avkastningen.

7.1.61 Kooperativa förbundet: KF anser — — — att förslagen är oklart definierade och föreslår att produktionen av i första hand kött och fläsk — men även av ägg — så skyndsamt som möjligt anpassas till konsumtionsbehovet så att den önskvärda balansen uppnås. Denna målsättning måste prioriteras.

Medlet för att nå balans bör i huvudsak vara priset. Det råder redan i dag en stark prispress på produkterna utan att detta för den skull kommer konsumenterna tillgodo. — — —

KF uppfattar kommitténs konsumtionsprognoser för 1990-talet på 3,2–3,3 miljarder kg mjölk per år som realistiska vid oförändrade subventioner. Om subventionerna tas bort beräknar kommittén att konsumtionen kommer att minska med 100 miljoner kg mjölk per år, vilket KF anser vara i underkant. — — —

KF vill — — — framhålla den stora osäkerhet som finns i behovet av mjölkråvara på längre sikt. Det synes dock vara fler faktorer som talar för ett något mindre behov av mjölk under 90-talet än tvärtom.

7.1.62 Landsorganisationen i Sverige: LO anser att anpassningen av produktionen av kött, fläsk och ägg skyndsamt måste anpassas efter konsum-

tionen. Vi bedömer att en fördröjd anpassning på sikt ökar svårigheterna för berörda parter.

7.1.64 Lantbrukarnas riksförbund: Produktionsmålet för mjölk, vilket är den viktigaste proteinkällan i en krissituation, kan enligt LRF:s mening inte grundas på bedömningar om vare sig tillverkning av pekiloprotein eller krisimport. Enligt förbundets mening måste den realistiska slutsatsen utifrån LMKs eget material dras att antalet mjölkkor år 1990 inte får understiga 625 000. I annat fall saknas trovärdighet i vår livsmedelsberedskap och därmed uppfylls varken 1982 års försvarspolitiska beslut eller riksdagsbeslutet från 1984 angående livsmedelspolitiken.

7.1.77 Sveriges livsmedelsindustriförbund: Antalet mjölkkor är en föga lämplig utgångspunkt när det gäller att beräkna de framtida överskottens storlek. Med hänsyn bl. a. till den framtida produktivitetens utvecklingen – som vi anser att kommittén underskattat vad gäller mjölk – är en definition i kvantitativa former av total mjölkproduktion att föredra. – – –

I första hand bör balansen återställas när det gäller mjölkproduktionen. Därigenom löses också i stort sett problemen inom köttproduktionen. Genom den kraftiga produktivetsförbättring som det finns potential för inom mjölkproduktionen, kommer en allt mindre kostam att svara för tillräckliga mängder mjölk. Kalvproduktionen kommer att minska och därmed köttöverskotten – såvida inte en utökning sker av de rena köttträserna.

7.2 Vegetabilier och åkerareal

7.2.2 Kommerskollegium: Preciserade uttalanden rörande åkerarealens omfattning görs såvitt kollegiet kunnat finna inte i betänkandet. Betänkandet kan emellertid tolkas så – – – att det finns ett samhällsintresse av att bibehålla en överskottsareal som används för en överskottsproduktion av spannmål. En sådan överskottsproduktion som med hjälp av subventioner måste avsättas på exportmarknaden utgör ett handelspolitiskt problem.

7.2.13 Lantbruksstyrelsen: Lantbruksstyrelsen finner det osannolikt att enbart en anpassning av animalieproduktionen totalt kommer att leda till en snabbt ökad arealminskning. Det är i stället troligt att spannmålsarealerna kommer att öka något. Därmed kan gapet mellan behovet av åkerareal för livsmedelsförsörjningen inom landet och den totalt brukade arealen komma att växa. Kommittén pekar på flera osäkra faktorer vad gäller det framtida arealbehovet för såväl livsmedelsproduktion som annan produktion.

7.2.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: Enligt LMKs beräkningar skulle beredskapsmålet kunna tillgodoses med en åkerareal av 2.4 milj ha. Med mycket hög säkerhet beträffande skördevariationerna skulle en areal av 2.6 milj ha vara tillräcklig. LMK föreslår emellertid inte att åkerarealen skall minskas. Samtidigt förutsätter man dock att näringen skall genomföra en alternativ användning av överskottsarealen och att detta till stor del skall kunna ske på fem år. Enligt KDs mening bör samhället i en så betydelsefull fråga inte undandra sig ställningstagande och anvisande av handlingsvägar, gemensamt med näringen.

7.2.18 Statens naturvårdsverk: Naturvårdsverket anser inte att det utifrån miljösynpunkter går att hävda att åkerarealen skall uppgå till en viss, bestämd storlek. Totala åkerarealen bör bestämmas med hänsyn till andra ting än miljövard. Däremot har verket synpunkter på hur och i viss mån var jordbruket bör bedrivas ur miljösynpunkt och vilka biotoper i jordbrukslandskapet som det är mest angeläget att bibehålla. Landskapets utseende i stort måste rimligen avspejla efterfrågan på eller värderingen av olika varor, miljöer och tjänster i samhället. Den hittillsvarande jordbrukspolitiken har inte varit särdeles gynnsam för miljövärden i alla avseenden: specialisering, monokulturer, kemikalisering, utlakning av kväve och fosfor till grundvatten, vattendrag, sjöar och kustvatten. En stor del av från natur- och friluftslivssynpunkt särskilt värdefulla marker har försvunnit.

— — —

Om åtgärder inte snabbt sätts in kommer snart hela den naturliga ängs- och hagmarken att försvinna. Det handlar om i storleksordningen 50 000 ha i syd- och mellansverige som på sikt endast kan bevaras genom riktade åtgärder.

Enligt naturvårdsverkets mening är det mycket angeläget att dessa marker bevaras för framtiden. — — —

Genom riksdagens beslut förra året reserverades inkomsterna från den s.k. handelsgödselavgiften till särskilda insatser för forskning m. m. beträffande bl. a. jordbrukets miljöfrågor. Inkomsterna från denna avgift vars användning f. n. övervägs i regeringskansliet, borde vara väl lämpade att finansiera också bevarandet av det utdöende gamla odlingslandskapet.

Vissa statsbidrag utgår f.ö. redan idag till landskapsvård i odlingsbygd (betes- och hagmarker). Det är dock fråga om helt otillräckliga belopp (totalt ca 1/2 mkr/år) som på ett olyckligt sätt måste konkurrera med skötseln av våra nationalparker och naturreservat.

7.2.23 Statskontoret: Om — — — marken inte — — — kan brukas lönsamt för andra ändamål (energigrödor, nya slag av specialodlingar etc) kan det bli aktuellt att ta olönsam åker ur produktion i större omfattning än som förutsattes, när skötsellagen beslutades. Fråga uppkommer då om samhället — stat eller kommun — kan lämna stöd för att ha kvar åkermark, t. ex.

av naturvårdsskäl, eller om staten enligt § 10 skall lösa in marken. Mot denna bakgrund anser statskontoret att konsekvenserna för statsbudgeten av denna lagreglering bör belysas närmare. Statskontoret anser också att lagens krav på myndighetsingripanden för att styra inriktningen av driften på enskilda företag dåligt stämmer överens med LMKs överväganden och förslag.

7.2.30 Länsstyrelsen i Södermanlands län: Länsstyrelsen instämmer i kommitténs bedömning att nuvarande åkerareal bör bibehållas. Styrelsen anser härvid det viktigt att ta fasta på de möjligheter nya rön inom forskningen ger att med åkerjorden som basresurs även framställa produkter för energändamål och för industrin.

7.2.35 Länsstyrelsen i Gotlands län: Genom [att] — — — sockerproduktionen på Gotland ges en sådan långsiktighet att nödvändiga investeringar kan genomföras i jordbruksföretagen torde det gotländska jordbrukets avgörande betydelse för länet — — — kunna beaktas — — —.

7.2.38 Länsstyrelsen i Malmöhus län: Länsstyrelsen har — — — konstaterat den betydelse potatis- och sockerbetsodlingen har för Malmöhus län och också för landet som helhet i ett avspärrningsläge. Länsstyrelsen tillstyrker därför att den föreslagna särskilda utredningen genomförs innan en mer långsiktig ställning tas till produktionsmålen för såväl fredstid som ett avspärrningsläge.

I Malmöhus län utgörs den jordbruksmark som har störst betydelse från natur- och landskapsvårdssynpunkt av mark som i första hand skulle komma att tas ur produktion vid en minskning av jordbruksarealen. Särskilt gäller detta betesmarker för kött- och mjölkproduktion. De marker som i generationer utnyttjats för betesdrift innehåller biotoper av stort naturvetenskapligt intresse och utgör en framtida genbank genom sitt stora inslag av kulturberoende växt- och djurarter. Länsstyrelsen förutsätter att även överväganden av detta slag ligger bakom utredningens ställningstagande för ett bibehållande av nuvarande åkerareal.

7.2.42 Länsstyrelsen i Skaraborgs län: En omvandling alternativt nedläggning av åkermark i länet kommer sannolikt att i första hand beröra marginalmarker i kantonerna mellan odlingslandskapet och skogsmarken. Dessa marginalmarker ger variationer i landskapsbilden och har vissa ekologiska naturvärden. Därtill kommer en icke önskvärd påverkan på kulturhistoriskt värdefulla naturmiljöer. Det bör dock observeras att sådana omvandlingsprocesser är ständigt pågående utan att alltid stå i direkt samband med jord- och skogsbruksnäringens ekonomiska förutsättningar.

En minskning av djurhållningen skulle på samma sätt på sina håll få en icke önskvärd påverkan på landskapsbilden och naturmiljön. Det är inte

osannolikt att landskapsvårdande insatser i efterhand kan komma att bli relativt kostnadskrävande beroende på vilka ambitioner man har i detta avseende.

7.2.47 Länsstyrelsen i Gävleborgs län: Potatisodlingen, som har goda produktionsförutsättningar i länet, bör minst fördubblas. Detta främst ur sårbarhetssynpunkt men även ur jordbruks- och konsumentsynpunkt.

7.2.56 Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor: Av LMK:s värderingar framgår att livsmedelsförsörjningens krav på längre sikt i och för sig skulle kunna tillgodoses med 2,4 milj. ha åker. Med hänsyn till att den svenska försörjningen med handelsgödselkväve är starkt begränsad vid en eventuell avspärrning uttalar LMK att det av främst detta skäl är motiverat att bibehålla en åkerareal om 2,6 milj. ha. Vi delar denna uppfattning.

7.2.58 Hushållningssällskapens förbund: Med anledning — — — [av] den stora sårbarheten vid en krissituation, det globala ansvaret, landskapsvården m. m. anser förbundet, att den nuvarande åkerarealen bör bibehållas. Även om man med nuvarande produktionsteknik har möjligheter att klara landets självförsörjning under fredstid med en mindre åkerareal, är det viktigt, att hela arealen brukas på ett sådant sätt att en omställning lätt kan äga rum vid en krissituation eller om förutsättningarna i övrigt ändras på marknaden. Av denna anledning hade det varit tacknämligt, om LMK lagt fram mera konkreta och framåtsyftande förslag beträffande alternativa möjligheter att utnyttja delar av nuvarande åkerareal.

7.2.61 Kooperativa förbundet: Av utredningen framgår att livsmedelsförsörjningens krav på längre sikt kan tillgodoses med 2,4 milj. ha åker. Med hänsyn till att särskilt handelsgödselkväve kan bli en bristvara vid en eventuell avspärrning har kommitténs experter beräknat att den åkerareal som — med hänsyn tagen till skördevariationen — på sikt behövs för Sveriges livsmedelsförsörjning uppgår till ca 2,6 milj. ha. KF delar expertgruppens uppfattning.

— — — Motiven för att inte föreslå någon anpassning av åkerarealen efter det behov som expertgruppen räknat fram är — — — frågor av allmänpolitisk karaktär och har en mycket ringa anknytning till vårt behov av livsmedel. Måhända kan Sveriges befolkning vara villig att betala för ett öppet landskap liksom för olika regionala och sysselsättningspolitiska stödformer. — — —

KF tillstyrker LMKs förslag om en särskild utredning av sockerbets- och foderpotatisodlingen liksom till hela frågan om stärkelseframställningen. KF delar LMKs uppfattning beträffande produktionsmålet för matpotatis nämligen att konsumtionen i huvudsak skall täckas med inhemsk produktion.

7.2.62 Landsorganisationen i Sverige: Av utredningen framgår att livsmedelsförsörjningens krav på längre sikt kan tillgodoses med 2,4 milj. ha åker. Med hänsyn till att särskilt handelsgödselkväve kan bli en bristvara vid en eventuell avspärrning har kommitténs experter beräknat att den åkerareal som – med hänsyn tagen till skördevariationen – på sikt behövs för Sveriges livsmedelsförsörjning uppgår till ca 2,6 milj. ha. LO delar expertgruppens uppfattning.

— — — Motiven för att inte föreslå någon anpassning av åkerarealen efter det behov som expertgruppen räknat fram är således frågor av allmänpolitisk karaktär och har en mycket ringa anknytning till vårt behov av livsmedel. Måhända kan Sveriges befolkning vara villigt att betala för ett öppet landskap liksom för olika regionala och sysselsättningspolitiska stödformer. — — —

LO tillstyrker LMKs förslag om en särskild utredning av sockerbets- och foderpotatisodlingen liksom till hela frågan om stärkelseframställningen.

Vi delar LMKs uppfattning beträffande produktionsmålet för matpotatis nämligen att konsumtionen i huvudsak skall täckas med inhemsk produktion.

7.2.63 Landstingsförbundet: Landstingsförbundets styrelse finner det — — — angeläget att ett kommande beslut om produktionsmål för jordbruket innebär ett klarare ställningstagande till konsekvenser ifråga om sysselsättnings-, miljö- och naturvårdsaspekter och hur dessa skall hanteras, än vad som framgår av livsmedelskommitténs betänkande.

7.2.64 Lantbrukarnas riksförbund: Enligt förbundets mening har kommittén inte gett några som helst belägg för att vår livsmedelsförsörjning i en krissituation kan ske med hög säkerhet vid en areal om 2,6 milj ha. Skälen som talar för ett bibehållande av nuvarande åkerareal är ur beredskapssynpunkt starkare nu än 1977 och 1982 då de senaste jordbrukspolitiska och försvarspolitiska besluten togs. Så länge kriskosten inte ens kan tillgodoses med nuvarande areal och ammoniakproduktion är det helt oförklarligt att LMK diskuterar ett produktionsmål som skulle kunna tillåta en nedläggning av åker och därmed en försvagning av livsmedelsförsörjningen i en krissituation. — — —

Förbundet [anser] att samhället på sikt måste ta det fulla ansvaret för åkerarealen samt lägga fast detta som en mera långsiktig politik. LRF förutsätter att finansieringen sker med budgetmedel.

Förbundet delar — — — uppfattningen, att spannmålskvantiteter som åtgår för att uppfylla Sveriges internationella utfästelser och biståndsåtaganden bör betalas med inhemskt pris.

7.2.66 Svenska fabriksarbetareförbundet: Regeringen bör ställa krav på Cardo/Sockerbolaget att utveckla nya verksamheter vid sockerbruksor-

terna och samtidigt genom fortsatt stödpolitik ge dem ett tidsmässigt utrymme att uppfylla kraven. I avvaktan på en långsiktig förnyelse förblir förbundets krav: fortsatt 100-procentig inhemsk självförsörjningsgrad och drift av samtliga nuvarande sockerbruk.

Livsmedelskommittén föreslår att frågan om sockernäringen tas upp till förnyad utredning tillsammans med frågorna om vetesocker samt stärkelse från spannmål eller fabrikspotatis. Förbundet tillstyrker detta. — — —

Bl. a. bör frågan om en koppling av sockerbaserad och spannmålsbaserad etanolproduktion då utredas. Då stärkelse- och foderproduktionen i ett spannmålskombinat ger de största ekonomiska bidragen, kan en sådan koppling vara intressant för att minimera användningen av stärkelse till etanolproduktionen.

En ersättning av sockerfoderimporten med inhemsk produktion av sockerbaserat foder skulle också ge ökade möjligheter att bevara produktionen vid samtliga sockerbruk och bör också ses över i detta sammanhang.

7.2.67 Svenska lantarbetareförbundet: Förbundet anser det rimligt att produktionen anpassas till den omfattning som vi behöver i framtid. Åkerarealen skulle därmed kunna minskas med ca 300 000 ha. Med hänsyn till att beräkningarna av den samhällsekonomiska vinst som skulle uppstå vid en nedläggning av åkerarealen är beroende på möjligheten att finna ny produktiv sysselsättning för den i jordbruket överflödiga arbetskraften, kan dock förbundet acceptera en i princip oförändrad åkerareal. — — —

I fråga om sockerbetsodlingen och fabrikspotatisodlingen föreslår kommittén en särskild utredning. Förbundet vill inte motsätta sig detta. Dessa odlingar är av mycket stor betydelse i södra delarna av landet samt på Gotland. Inte minst ur sysselsättningssynpunkt är det viktiga inslag. Förbundet finner det märkligt att regeringen 1983 beslutade sänka den av Sockernäringskommittén föreslagna arealen.

7.2.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: Beträffande sockerbets- och fabrikspotatisodlingen m. m. instämmer Livs i behovet av en särskild samlad långsiktig översyn.

7.2.72 Svenska sockerfabriks AB: Vi beklagar att kommittén inte ansett sig kunna avge något mera konkret förslag till beslut beträffande sockernäringen. Vi hade behövt ett sådant. Naturligtvis deltar vi gärna i den föreslagna utredningen men anser egentligen att en sådan är onödig. Sockernäringen har nyligen utretts (enligt betänkandet SOU 1982:6) och de intressanta sambanden självförsörjningsgrad — fabriksutnyttjande — tillverkningskostnader — fabriksstruktur — sysselsättning är tillräckligt väl kända för att rationella beslut om näringens framtid skulle kunna tagas.

7.2.73 Sveriges betodlares centralförening: Enligt SBC:s uppfattning kan nyttan av en ny särskild sockerutredning starkt ifrågasättas, när så pass nyligen som i januari 1982 Sockernäringskommittén lade fram sitt betänkande "Sockernäringen". Där föreslås en sockerbetsodling baserad på en självförsörjningsgrad av 95 %, vilket SBC ansluter sig till och därmed delar den uppfattning, som framförs av LMK-ledamoten Einar Larsson i sin reservation till LMK-betänkandet — — —.

Att bibehålla en betodling av ungefär nuvarande omfattning är av stor betydelse för jordbruk, näringsliv och sysselsättning i berörda delar av landet. Vi anser det inte nödvändigt att här upprepa alla sockerbetsodlingens positiva sidor men vill rent allmänt göra reflektionen, att det i en situation präglad av överskottsproblem inom många produktionsgrenar av lantbruket synes egendomligt att föreslå nedskärning av en underskottsgröda som sockerbetorna och därmed ytterligare förvärra överskottsproblemet för andra växtslag. SBC motsätter sig därför bestämt Sveriges uttalande på sockerkonferensen i Genève om en minskning av odlingen till "85–90 % av konsumtionen".

På en punkt, som tidigare inte så mycket observerats, vill vi fästa uppmärksamhet på sockerbetsodlingens värde, nämligen i fråga om miljön. Senare års undersökningar vid lantbruksuniversitetet har visat, att sockerbetorna genom sin långa vegetationsperiod bättre än de flesta andra grödor hämmar urlakningen av kväve (Börje Lindén, Inst. för markvetenskap).

7.2.76 Sveriges industriförbund: Industriförbundet vill, vad gäller *spannmålsarealens* omfattning, redovisa följande synpunkter: I princip bör även i fråga om vegetabilieprodukter eftersträvas bättre balans mellan produktion och inhemsk konsumtion. Kommittén torde avsevärt ha underskattat den framtida produktivitetens utvecklingen inom spannmålsodlingen.

Växtförädlare i USA har för spannmål konstaterat en årlig avkastningsökning om 1,5 %/år under perioden 1970–1985.

Under perioden 1985–2000 räknar man med en motsvarande årlig ökning om 1,7 %/år.

Svensk växtförädlingsexpertis håller för sannolikt att vi kan räkna med en motsvarande ökning av produktiviteten i vårt land, något som ytterligare avsevärt skulle öka de förväntade spannmålsöverskotten.

Om man bibehåller en större areal än den som erfordras för att med tillräcklig säkerhetsmarginal täcka våra försörjningskrav i fred och kris bör de alternativ som i så fall måste redovisas för att motivera överskottsarealen vara på sikt ekonomiskt försvarbara såväl ur jordbrukets som samhällets synpunkt.

7.2.79 Tjänstemännens centralorganisation: Åkermarken är en viktig naturresurs som bör användas på bästa sätt. Vad detta i praktiken innebär är en politiskt känslig fråga.

Enligt TCOs mening är det nödvändigt att statsmakterna förutsättningslöst utreder och tar ställning till den nuvarande åkermarkens framtida

användning. Att fortsätta som hittills med växande överskott som följd kan efter en tid skapa en samhällsekonomiskt och statsfinansiellt ohållbar situation som tvingar fram en planlös nedläggning av jordar som med en mer förutseende inställning hade kunnat få en alternativ användning.

7.2.81 Sveriges allmänna hypoteksbank: En utgångspunkt för jordbrukspolitiken bör vara att den bruksvärda åkerarealen bibehålls och utnyttjas maximalt för jordbruksproduktion. Med denna utgångspunkt tryggas en maximal försörjning inom lantbruket samtidigt som en god livsmedelsberedskap upprätthålls.

7.3 Konsekvenser av resursanpassningen samt överskottsarealens finansiering

7.3.8 Näringsfrihetsombudsmannen: Ifråga om finansieringen av samhällets delansvar för överskottsarealens kostnader delar NO den uppfattning som uttrycks i det särskilda yttrandet av Walter Brangmo m. fl. (s 521). På ytterligare en punkt vill NO ansluta sig till detta yttrande, nämligen rörande frågan om uttagningen av förmålningsavgift för finansiering av spannmålsöverskotten som nu belastar endast brödsäd. LMK anser att denna fråga bör ägnas uppmärksamhet och att ytterligare material bör tas fram. LMK anser att hithörande frågor lämpligen behandlas vid jordbruksprisöverläggningarna. Walter Brangmo m. fl. vill peka på att kostnaderna bör få belasta all spannmål, vilket NO från flera synpunkter anser rimligt.

7.3.9 Statens pris- och kartellnämnd: Hur överskottskostnader [för mjölk] ska finansieras framgår inte klart. Jordbruksnäringen ska generellt sett bära överskottskostnader, utom i viss mån för spannmål, samtidigt som lönsamhetsförsämringar anses olämpligt för mjölkproduktionen. Det är enligt SPKs uppfattning angeläget att denna finansieringsfråga klagörs. — — —

För övriga animalieprodukter säger kommittén att näringen själv ska bära kostnaderna för överskotten. Därför bör den ges stor frihet att själv bestämma produktionsvolymen. Enligt kommittén finns det för dessa produkter inga samhällsekonomiska motiv att upprätthålla en produktion som överstiger den inhemska konsumtionen. Enligt SPKs mening bör därför statsmakterna ange medel som syftar till att sänka produktionen till denna nivå. — — —

Kommittén föreslår — — — att samhället ska stå för en del av överskottskostnaderna under en femårsperiod. Kostnaden föreslås totalfinansieras. Kommittén ger exempel på hur finansieringen kan ske, men ger inget förslag. SPK anser att det måste konkretiseras hur finansieringen ska ske. De två exempel LMK har gett skulle båda innebära att konsumentpriserna skulle höjas. SPK är bl. a. mot bakgrund av den vikande livsmedelskonsumtionen och de nuvarande överskotten av jordbruksprodukter negativ till att konsumenterna via livsmedelspriserna ska bära dessa kostnader.

7.3.10 Konsumentverket: Utredningens förslag till produktionsmål har utifrån ett konsumentpolitiskt perspektiv klara brister. Förslaget innebär bl. a. att ökad produktivitet inom cerealieproduktionen föranleder prishöjningar och ökade levnadskostnader i konsumentledet. Detta är helt oacceptabelt från konsumentsynpunkt. Konsumentverkets uppfattning är att efterfrågan skall vara avgörande för produktionens storlek. Verket anser dessutom att detta bör uppnås på kortare tid än fem år.

Livsmedelskommittén uppger att en totalfinansiering av samhällets kostnader skall ske och anser att den bör ske inom jordbrukssektorns ram, t.ex. genom minskade livsmedelssubventioner eller prispåslag. Konsumentverket ställer sig synnerligen tveksamt till att de enskilda hushållen genom minskade livsmedelssubventioner på mjölk eller genom prispåslag på säd och sädesprodukter för human konsumtion skall belastas med kostnaderna för överskottsproduktionen. Ansvar för eventuellt överskott måste framgent vara jordbruksnäringens.

Vidare anser verket att en totalfinansiering genom höjda matpriser skulle träffa barnhushåll och hushåll med låg disponibel inkomst hårt. Nämda grupper tvingas redan i dag att lägga en större andel av sina disponibla medel på matkontot än de 20 % som utgör genomsnitt för befolkningen. Det är inte rimligt att dessa grupper skall lägga större delar av sina disponibla inkomster än den övriga befolkningen på att bekosta försvars-, samsällsättning-, regional- och naturvårdspolitiska insatser. Konsumentverket föreslår därför att finansieringen till dessa delar sker över budgeten.

7.3.13 Lantbruksstyrelsen: Livsmedelskommitténs samhällsekonomiska analyser antyder att samhällets marginalkostnader är relativt små för en fortsatt spannmålsodling på den areal på 200-300 tusen hektar som överstiger de redovisade beredskapsbehoven. Lantbruksstyrelsen bedömer förutsättningarna vara goda för att under en relativt lång period bedriva en sådan produktion till relativt låga samhällsekonomiska kostnader. En snabb minskning av åkerarealen som i så fall kommer att avse de sämst avkastande arealerna, medför också problem i de utpräglade glesbygderna där jordbruket är av störst betydelse ur regionalpolitisk synpunkt. Enligt styrelsens mening talar därför flera skäl för att särskilda åtgärder ej är motiverade för att från samhällets sida påskynda nedläggning av brukningsvärd jordbruksmark. Å andra sidan bör om vitala samhällsintressen ej motverkas hinder ej uppställas mot att sämre jordbruksmark tas ur produktion. Styrelsen vill i detta sammanhang framhålla att erfarenheten visar att nedlagd jordbruksmark med användning av modern teknik på relativt kort tid kan sättas i stånd. — — —

Mot bakgrund av det anförda samt med hänsyn till osäkerheten om de framtida marknadsutsikterna och arealbehoven tillstyrker lantbruksstyrelsen kommitténs förslag om gemensamt ansvar för staten och näringen att lösa finansieringen av kostnaderna för vegetabilieexporten.

7.3.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: KD vill — — — framhålla att jordbrukarna och deras organisationer måste ta sitt ansvar för produktionsmålet och ställa upp även när det gäller förpliktelser inom jordbruksregleringen. — — —

Enligt LMKs förslag skulle samhällets finansieringsansvar [för spannmål] utvidgas till 40 % av kostnaderna vid normalskörd. (Om "vid normalskörd" även gäller när faktisk skörd är lägre än normalt, blir samhällets delansvar större än 40 % av den faktiska kostnaden.) LMK beräknar kostnaderna till 160 milj kr första året och totalt över en femårsperiod till 600 milj kr. Det förefaller vara en orealistiskt låg uppskattning av kostnaderna, både med hänsyn till den troliga exportkostnaden per dt och till möjligheterna att reducera spannmålsöverskotten.

Finansieringen förutsätts ske antingen genom överföring från livsmedelssubventionen på mjölk eller genom prishöjningar på andra livsmedel. Finansieringen skulle alltså belasta medborgarna i deras egenskap av livsmedelskonsumenter och inte som skattebetalare. KD har i andra sammanhang motsatt sig att konsumenterna via priserna på livsmedel skall betala för kostnader av regionalpolitiska eller andra skäl, som inte sammanhänger med själva livsmedelskonsumtionen. KD intar samma ståndpunkt beträffande spannmålsöverskotten.

Beloppen ovan gäller den regleringsekonomiska kostnaden för spannmålsöverskotten. Det kan ifrågasättas om inte LMKs förslag leder till att konsumenterna får betala två gånger för spannmålsöverskotten. Har jordbruket uppnått inkomstfölsamhet vid "normalt" överskott på spannmål, vilket KD anser är fallet, bör det åvila jordbruket att självt ordna den interna utjämningen mellan det pris som uppnås inom landet och exportpriset.

Enligt LMK ankommer det på jordbruksnäringen att aktivt arbeta för att anpassningsåtgärderna inom vegetabilieproduktionen leder fram till att "statens" delansvar kan minskas. Som tidigare anmärkts, ges inga mer konkreta anvisningar hur detta skall gå till och det finns heller inga garantier för att näringen agerar.

Sammanfattningsvis motsätter sig KD bestämt LMKs förslag beträffande åkerarealen och spannmålsöverskotten.

KD kan tänka sig två alternativa handlingsvägar beträffande åkerarealen:

- Av strikt samhällsekonomiska skäl bör samhället verka för en åkerareal om högst 2,6 milj ha. Det bör anmärkas att även vid denna areal uppkommer ett exportbehov i normalfallet, som vid balans i animalieproduktionen kan uppskattas till 600–1000 milj kg per år. Arealmålet får givetvis tid efter annan omprövas med beaktande av avkastningsförändring och dylikt.

- 1977 års beslut om åkerarealen kvarstår under ytterligare några år medan man utreder förutsättningarna och kostnaderna för en övergång till alternativa odlingsformer. KD utesluter nämligen inte att konsumenterna långsiktigt kan vara beredda att stödja en odlingsform som tar större

ekologiska hänsyn och vid vilken kemikalieberoendet minskas. Även när det gäller husdjursuppfödningen finns en opinion för förbättrad uppfödningssmiljö. Detta skulle också leda till förbättrad kvalitet hos slutprodukten. Etanolfrågan, kring vilken många frågetecken fortfarande finns, kan då också penetreras.

7.3.23 Statskontoret: Statskontoret saknar en samlad analys av konsekvenserna av att jordbruket får bära en större del av kostnaderna för överskotten. En ökad press på lönsamheten kan väntas leda till att de enskilda producenterna försöker höja produktiviteten för att hålla nere kostnaderna. Dessa effektiviseringssträvanden kommer enligt statskontorets bedömning sannolikt att gynna en geografisk koncentration till de bästa jordbruksområdena och stordrift i specialiserade företag. Förutsatt att jordbruket i norra Sverige även i fortsättningen får särskilt stöd, torde omställningsproblemen komma att öka påtagligt i mellersta och södra Sveriges skogsbygder. En sådan utveckling ställer särskilda krav på regionalpolitiska insatser i dessa områden, bl. a. för att skapa förutsättningar för kombinationssysselsättning.

7.3.26 Sveriges lantbruksuniversitet: Utredningen har främst behandlat frågorna kring produktionsmål och arealbehov i ett relativt kortsiktigt perspektiv. SLU har ingen anledning att ta ställning till den politiska kompromiss som har blivit resultatet när det gäller att kortsiktigt finansiera spannmålsöverskottet. Vi noterar dock att förslagen inte överensstämmer med utredningens direktiv enligt vilka kommittén skall utgå ifrån att näringen själv skall bära kostnaderna för en produktion utöver den samhälls-ekonomiskt motiverade.

De samhällsekonomiska beräkningar som expertgruppen har gjort kring överskottsarealen lider av stora brister. Detsamma gäller den utredning som gjorts av lantbrukets utredningsinstitut och som finns som bilaga till livsmedelskommitténs betänkande. En välfärdsteoretisk analys vilken är det vanliga sättet att beräkna samhällsekonomiska effekter, bör också innefatta skattebetalarnas och konsumenternas kostnader, liksom framtida producenters ökade produktions- och etableringskostnader. De samhälls-ekonomiska kostnaderna har mot den bakgrunden underskattats i kommitténs analyser. — — —

Det finns inte — — — något som tyder på att utredningens förslag skulle medföra en förbättrad balans. Vi kan därför antagligen räkna med "överskottsarealer" på mellan en halv och en miljon ha kring eller strax efter sekelskiftet.

Mot bakgrund av detta perspektiv, har de val som görs inom livsmedelspolitiken i dag en avgörande betydelse för utvecklingen inom jordbruksnäringen och på landsbygden under de kommande decennierna. Om man väljer att efter hand krympa resurserna inom näringen, skulle det bli fråga om att fortlöpande minska areal och arbetskraftinsats med betydande effekter för såväl landskap som samhälls ekonomi inom många regioner.

Detta gäller även södra och mellersta Sverige. Att behålla och utnyttja produktionsresurserna i jordbruksnäringen fullt ut framöver, kräver å andra sidan en offensiv satsning på bl. a. export och alternativ produktion. SLU noterar att livsmedelskommittén undviker att ta ställning i denna strategiska fråga.

SLU förordar den senare handlingslinjen med hänsyn till de stora möjligheter vi ser att genom FoU långsiktigt utnyttja våra biologiska produktionsresurser på ett för samhället fördelaktigt sätt. Vad gäller exportsatningar krävs dessutom sannolikt en ökad anpassning till världsmarknaden och nya organisatoriska lösningar.

7.3.32 Länsstyrelsen i Jönköpings län: LMK har ägnat de regionalpolitiska konsekvenserna av en krympning av jordbrukets resurser mycket litet utrymme i sin utredning. Länsstyrelsen tycker detta är anmärkningsvärt, särskilt som LMK själv konstaterar att en kraftig minskning av jordbruket i vissa områden kan få från samhällsekonomisk synpunkt negativa effekter. Man säger också att en fullständig samhällsekonomisk kalkyl borde upprättas varvid negativa effekter skulle beräknas och ställas emot den samhällsekonomiska vinst som enligt utförda beräkningar skulle kunna uppnås om produktionen i jordbruket minskas.

Någon kalkyl för glesbygderna har dock inte presenterats. Länsstyrelsen är helt enig med LMK att en fullständig samhällsekonomisk totalanalys *borde* genomföras men vill skärpa ordvalet till att den *måste* genomföras. Annars löper vi risken att oersättliga värden i glesbygden förslösas utan bärande ekonomiska motiv. — — —

En begränsning av Sveriges jordbruksproduktion torde i första hand drabba de områden där spannmålsproduktionen är mindre konkurrenskraftig. Smålands skogs- och mellanbygder har goda betingelser för produktion av nötkött och mjölk men hävdar sig sämre i fråga om spannmålen. Goda beten, utan alternativt värde om dessa produktionsformer försvinner, samt ett klimat som ger goda resultat för grovfoderproduktion på åkern utgör de faktorer som gör dessa bygder lämpade för boskapsskötsel. Slättbygden har möjlighet att nå god ekonomi med andra alternativ.

7.3.33 Länsstyrelsen i Kronobergs län: Länsstyrelsen anser det självklart att man i den samhällsekonomiska kalkylen även måste ta med kostnader för de regionalpolitiska effekterna. landskapsbilden, serviceförsörjningen m. m. Situationen på arbetsmarknaden är sådan att länsstyrelsen känner tveksamhet till om frigjorda produktionsresurser kan finna en lönsam användning inom andra områden. I övrigt avstår länsstyrelsen från att vidare värdera den samhällsekonomiska kalkylen.

Om jordbrukarna inte kan finna lönsamma alternativ till nuvarande produktion, kommer åkermark att tas ur produktion i länet. Med hänsyn till strukturen och inriktningen samt att jordbruket i sju län skall skyddas särskilt kan Kronobergs län komma att drabbas särskilt hårt.

7.3.37 Länsstyrelsen i Kristianstads län: Förutom animalieproduktion har sockerbets- och fabrikspotatisodling stor betydelse för länets jordbruk. Kommittén har föreslagit att hela frågan om framställning av socker och andra sötmedel, sprit och stärkelse görs till föremål för en särskild utredning. Länsstyrelsen anser det ytterst viktigt att en sådan utredning beaktar konsekvenserna för den regionala sysselsättningen inte enbart inom jordbruket utan även för andra näringar som är beroende av denna produktion.

— — —

Enligt länsstyrelsens mening är det ett framsteg – i förhållande till nu gällande jordbrukspolitiska beslut – att statens ansvar för överskottsproduktionens kostnader preciserats. Länsstyrelsen tillstyrker därför kommitténs förslag i denna del under förutsättning att kostnadsfördelningen gäller oavsett skörderesultat.

En väsentlig fråga i sammanhanget är hur nuvarande areal skall kunna behållas. Enligt länsstyrelsens mening är det viktigt att nuvarande åkerareal behålls. Länsstyrelsen delar därför utredningens syn att åkerarealens storlek inte enbart bör ses från vår egen försörjning av livsmedel utan rymmer flera ytterligare aspekter som bör vägas in i bilden såsom alternativa användningsmöjligheter för åkerarealen, restriktioner i användningen av handelsgödsel och växtskyddsmedel, åkerarealens betydelse för landskapsbilden, sysselsättning och regionalpolitik m.m. Länsstyrelsen vill särskilt betona jordbrukets betydelse för ett öppet landskap liksom för viltvården.

7.3.55 Glesbygdsdelegationen: Kommittén har gjort en samhällsekonomisk kalkyl över kostnaderna för överproduktionen. Det är fråga om en partiell kalkyl, där vissa faktorer som regionalpolitiska effekter samt betydelsen för landskapsbilden inte åsatts något värde. Delegationen vill fästa uppmärksamheten på att ett sådant tillvägagångssätt riskerar att förringa dessa svårsmätbara faktorerers betydelse, vilket givetvis är otillfredställande.

Med tanke på de allvarliga konsekvenser som en krympning av jordbruksnäringen kan få borde enligt delegationens mening kommittén klarare ha markerat behovet av utvecklingsinsatser av olika slag.

7.3.56 Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor: Enligt vår uppfattning föreligger en uppenbar risk för att de kostnader samhället måste ikläda sig för spannmålsöverskotten framöver blir betydligt högre än det av LMK beräknade totalbeloppet 600 miljoner kronor under en femårsperiod. En förutsättning för att åkerarealen successivt skall kunna begränsas och spannmålsproduktionen reduceras är att begränsningar på grund av naturlig avgång kompletteras med prispolitiska åtgärder under den angivna femårsperioden.

Tillägget i LMK's skrivning att samhällets kostnader för spannmålsöverskotten skall finansieras t.ex. genom minskade livsmedelssubventioner eller genom prispåslag på andra produkter tar vi bestämt avstånd ifrån. Åtar sig samhället ett delansvar enligt LMK's förslag, som förutsät-

ter att en större åkerareal bevaras än vad som erfordras ur livsmedelsförsörjningssynpunkt vid en eventuell avspärrning, menar vi att detta slag av kostnader i princip skall betalas över budgeten och inte överföras i prishänseende på andra produkter.

Vad gäller jordbrukets andel av exportkostnaderna för spannmål finansieras dessa regelmässigt till betydande del via en s. k. förmålningsavgift för brödspannmål. — — — Vi vill dock redan nu peka på, att andra former för finansiering måste sökas. Den nuvarande ordningen är enligt vår mening i realiteten en beskattning av brödpriserna, som vi anser uppenbart negativ ur konsumentens synpunkt. — — —

Enligt vår mening borde i detta sammanhang ett alternativt betraktelsesätt kunna vara värt att redovisa, innebärande att principen om att producenterna själva svarar för överskottsproduktionen tillämpas *genomgående*, alltså också beträffande spannmål. Samhällets ansvar i sammanhanget skulle kunna fullgöras på annat sätt.

Jordbrukspolitik är — — — tyvärr inget entydigt begrepp. Inom denna ram återfinns olika värderingar rörande regionalpolitiska hänsyn, miljöaspekter, sysselsättningshänsyn samt i botten beredskaps- och sårbarhetsaspekterna. Genomgående för dessa aspekter och hänsyn är att de samtliga inte *prismässigt* värderats — de saknar "prislapp". I dagsläget belastar de därför genomgående livsmedelspriserna.

Denna ordning är för framtiden knappast hållbar. Nämda företeelser bör därför, så långt detta är möjligt, värderas och anges till sitt beräknade värde och redovisas separat. I annat fall flyttas kostnaderna utan att man från det allmännas sida redovisar de ekonomiska konsekvenserna automatiskt över på livsmedelskonsumenterna.

7.3.58 Hushållningssällskapens förbund: En bantning av jordbruket får mycket stora konsekvenser för sysselsättningen i alla de led som är involverade i livsmedelskedjan och ingalunda är av betydelse enbart för jordbruket. En minskning av primärproduktionen får dessutom en rad andra samhällsekonomiska och sociala konsekvenser, som i betydligt högre grad borde ha beaktats av utredningen än vad som framgår av det framlagda betänkandet. — — —

Med hänsyn till att hela samhället medverkat till att skapa nuvarande överskottssituation, förefaller det uppenbart, att det ekonomiska ansvaret för denna överskottsproduktion inte enbart får belasta primärproduktionen, d.v.s. jordbrukarna. Lika uppenbart är att jordbruksnäringen måste ha stöd och styrmedel för att på sikt uppnå en bättre produktionsbalans. Behovet av en sådan medverkan torde vara särskilt utpräglat i fråga om animalieproduktionen. Problemet blir inte mindre av att produktionsbegränsande åtgärder kan få icke önskvärda konsekvenser för många effektiva jordbrukare liksom för sysselsättningen i olika insats- och förädlingsled. Härtill kommer frågor som rör landskapsbild, naturvård, regional- och försvarspolitik m. m.

7.3.61 Kooperativa förbundet: Förmalningsavgiften som icke — — — har direkt samband med vårt behov av spannmål betalas — — — av brödkonsumenterna. I rak motsats till vad som föreslås av näringsexperterna belastas brödet med en avgift som skall täcka kostnader för ökad beredskap, sysselsättning eller andra utanför de rent livsmedelspolitiska frågorna liggande motiv.

Detta är naturligtvis en orimlig belastning på brödet. — — — LMK föreslår att denna fråga blir föremål för en särskild studie, vilket KF tillstyrker.

KFs inställning att kostnader för regionalpolitiken eller beredskapskostnader icke bör belasta livsmedel gäller även för denna fråga. Därest en sådan förändring icke bedömes som möjlig för förmalningsavgiften bör dock all spannmål belastas således även foderspannmål. — — —

LMK förväntar sig att jordbruket skall anpassa produktionen inom vegetabilieområdet så att samhällets delansvar upphör inom 5 år.

KF finner inga konkreta förslag i utredningen som skulle innebära att jordbruket vidtar de förväntade åtgärderna. Det synes därför troligt att överskotten kvarstår eller kommer att öka under 1980-talet. Den överoptimistiska bedömningen som LMK gör synes vara tillkommen i den politiska kompromissens tecken. KF bedömer därför att kostnaderna kommer att bli större än de angivna 600 milj kr och föreslår att den föreslagna utvärderingen icke bör skjutas upp så länge som 5 år. — — —

KF anser att det principiellt är oriktigt att spannmålsexporten skall finansieras genom minskade livsmedelssubventioner på mjölk varvid man till stor del skulle belasta barnfamiljerna i landet med exportförluster för spannmål. Väljer man metoden "prispåslag" blir det produkter som kött, fläsk och ost etc. som får bära kostnaden och en sådan överföring anser KF också felaktig. KF hävdar att dessa samhällets kostnader skall betalas över budgeten, särskilt som de till stor del är motiverade av beredskaps-skäl och i varje fall av en önskan att ha en större areal än som erfordras från försörjningssynpunkt.

7.3.62 Landsorganisationen i Sverige: Förmalningsavgiften som icke — — — har direkt samband med vårt behov av spannmål betalas således av brödkonsumenterna. I rak motsats till vad som föreslås av näringsexperterna belastas brödet med en avgift som skall täcka kostnader för ökad beredskap, sysselsättning eller andra utanför de rent livsmedelspolitiska frågorna liggande motiv.

Detta är naturligtvis en orimlig belastning på brödet. — — — LMK föreslår att denna fråga blir föremål för en särskild studie, vilket vi tillstyrker.

Vår inställning att kostnader för regionalpolitiken eller beredskapskostnader icke bör belasta livsmedel gäller även för denna fråga. Därest en sådan förändring icke bedömes som möjlig för förmalningsavgiften bör dock all spannmål belastas således även foderspannmål. — — —

LMK förväntar sig att jordbruket skall anpassa produktionen inom vegetabilieområdet så att samhällets delansvar upphör inom 5 år. LO finner inga konkreta förslag i utredningen som skulle innebära att jordbru-

ket vidtar de förväntade åtgärderna. Det synes därför som troligt att överskotten kvarstår eller kommer att öka under 1980-talet. Den överoptimistiska bedömningen som LMK gör synes vara tillkommen i den politiska kompromissens tecken. LO bedömer därför att kostnaderna kommer att bli större än de angivna 600 milj kr och föreslår att den föreslagna utvärderingen icke bör skjutas upp så länge som 5 år. — — —

LO anser att det principiellt och praktiskt är oriktigt att spannmålsexporten skall finansieras genom minskade livsmedelssubventioner på mjölk varvid man till stor del skulle belasta barnfamiljerna i landet med spannmålsexporten. Väljer man metoden "prispåslag" blir det produkter som kött, fläsk och ost etc. som får bära kostnaden och en sådan överföring anser vi också felaktig. LO hävdar att dessa samhällets kostnader skall belastas över budgeten, särskilt som de till stor del är motiverade av beredskapsskäl och i varje fall av en önskan att ha en större areal än som erfordras från försörjningssynpunkt.

7.3.63 Landstingsförbundet: De förslag som redovisas innebär att en successiv neddragning av mjölkproduktionen är motiverad och att staten under en övergångstid bör dela kostnadsansvaret med jordbruksnäringen för produktion på den överskottsareal som man anser föreligga.

Landstingsförbundets styrelse har inget att invända mot principen att den samhällsekonomiskt motiverade produktionen bör vara vägledande för statens kostnadsåtaganden inom ramen för jordbrukspolitiken. Styrelsen ser heller ingen anledning att ifrågasätta bedömningen att åtgärder bör vidtas som begränsar samhällets kostnader för överskottsproduktion.

7.3.64 Lantbrukarnas riksförbund: Trots vad direktiven anger har — — — LMK, främst av tidsskäl, inte kunnat redovisa heltäckande beräkningar över de totala samhällseffekterna av en resursneddragning i jordbruket. LMKs partiella analyser beaktar t.ex. inte omställningskostnaderna och övriga negativa effekter för samhället i sammanhanget. Tidsperspektivet berörs knappast heller.

LRF har gett Lantbrukets utredningsinstitut, LUI, i uppdrag att komplettera kommitténs material och i övrigt granska resultatet. Förbundet vill hänvisa till sammanfattningen av LUI-studien, som ingår i betänkandet.

LUIs analys visar till en början att de negativa effekterna av den resursöverföring LMK räknat med överväger fram till början av 1990-talet. Det är först i början av 1990-talet som intäkterna av resursöverföringen kan beräknas överstiga de kostnader som den ger upphov till. Den fulla effekten av en omställning uppnås först år 2000. Nuvärdet av denna vinst är enligt beräkningarna knappt 550 Mkr. Det bör också noteras att inte heller LUI har haft möjlighet att på den korta tid som stått till förfogande analysera alla effekter.

LMK har inte dragit några operativa slutsatser av sina partiella kalkyler. Därför finner förbundet ingen anledning att här ytterligare kommentera LMKs analys utan hänvisar till LUI-studien.

Förbundet anser sammanfattningsvis att LMKs samhällsekonomiska kalkyler inte kan tas som utgångspunkt för nedläggning av åkerareal eller animalieproduktion.

Utgångspunkten för LMKs överväganden om produktionsmålet är att resurserna i jordbruket bör anpassas till den nivå som kan motiveras för att trygga landets livsmedelsförsörjning i såväl fredstid som under krig eller kan motiveras av andra skäl. Vad som avses med andra skäl har inte LMK närmare utvecklat. Sådana andra skäl är enligt förbundets mening att jordbruket är en tillgång i samhället med betydelse för regionalpolitiken, miljö- och naturvården, vår framtida handlingsfrihet m. m. I detta sammanhang efterlyser LRF i betänkandet analyser, överväganden och slutsatser angående jordbrukets och livsmedelsproduktionens betydelse för övrigt näringsliv, samhällsservicen, infrastrukturen särskilt i glesbygden osv. Enligt förbundets uppfattning måste även sådana förhållanden beaktas vid överväganden om produktionsmålet utformning. — — —

Vid fastställande av produktionsmålet ifråga om åkerarealen bör enligt LRFs uppfattning beaktas

- beredskapsförhållanden
- inhemskt behov av vegetabilier, särskilt proteingrödor
- skördevariationer (risken för missväxt)
- Sveriges internationella åtaganden
- regionala effekter inklusive miljö, turism etc.
- handlingsfrihet beträffande framtida möjligheter till t. ex. energiodling eller annan alternativ användning av jordbruksprodukter
- sysselsättningsförhållanden i jordbruk och annat näringsliv

7.3.67 Svenska lantarbetareförbundet: Förbundet vill som helhet tillstyrka kommitténs förslag att samhället under en femårsperiod tar ett delansvar för kostnaderna för överskottsarealen. Under denna tid bör det ankomma på jordbruket och samhället att gemensamt finna lösningar för en omställning av produktionen till en mer för alla parter rimlig situation.

7.3.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: Förbundet instämmer i att den redan etablerade principen att näringen skall bära kostnaderna för överskottsproduktionen slås fast. Livs instämmer också i behovet av att under en anpassningsperiod göra avsteg från denna princip så att samhället tar ett delansvar för spannmålsöverskottets kostnader enligt kommitténs förslag. Det föreligger emellertid enligt Livs stor risk för att dels samhällets kostnader under den tänkta övergångsperioden blir betydligt större än de 600 mkr kommittén anger, dels problemen ej kunnat lösas genom anpassningsåtgärder inom den föreslagna perioden. Beträffande finansieringen av samhällets kostnader tar Livsmedelsarbetareförbundet bestämt avstånd från kommitténs förslag. Samhällets kostnader bör i första hand ses som en regional- och sysselsättningspolitisk insats vilken bör bekostas över budgeten. Att belasta konsumenterna med ytterligare prishöjningar på livsmedel, för att finansiera samhällets kostnadsansvar, är oacceptabelt i en

situation där konsumtion och köpkraft redan utvecklas svagt, livsmedelspriserna stiger snabbare än andra priser samt låg- och medelinkomsttagarnas standard urholkats. En finansiering över livsmedelspriserna bidrar dessutom till att hålla uppe inflationsnivån.

7.3.76 Sveriges industriförbund: Vad gäller finansiering av kostnaderna för de överskott som uppkommer inom spannmålssektorn vill vi anföra följande:

- Kostnaderna för de överskott som kan uppkomma inom ramen för den areal som anses erforderlig för att med viss säkerhetsmarginal klara vår livsmedelsberedskap kan sägas utgöra ett slags "försäkringspremie" för att garantera försörjningen i en krissituation. Det kan då vara rimligt att finansiera dessa överskott via livsmedelspriserna.
- Överskott som blir följden av att man bibehåller en större areal än den som behövs av ovan nämnda skäl är emellertid av en annan karaktär. De är resultatet av regionalpolitiska, sysselsättningspolitiska, miljöpolitiska m. fl. överväganden. Kostnaderna för sådana överskott måste finansieras på annat sätt än via livsmedelspriserna, dvs över statsbudgeten.

I nuvarande finansieringssystem för spannmålsöverskotten intar förmalningsavgiften för brödsäd liksom prisregleringsavgiften på handelsgödsel en central roll. Om nuvarande åkerareal bibehålls, och i än högre grad om hektaravkastningen ökar mera än vad kommittén räknat med, kommer en kraftig ökning av dessa avgifter att krävas. En sådan finansiering är inte rimlig. En neutral finansieringskälla – i första hand budgetmedel – är därför nödvändig. – – –

[I en bilagd promemoria redovisas] en alternativ metod att finansiera exportkostnaderna för spannmål som innebär att förmalningsavgift tas ut på all spannmål, således inte enbart på brödsäd. Vid ett sådant system skulle förmalningsavgiften för brödsäd kunna sänkas från nuvarande 80 öre per kg till 10 öre per kg.

7.3.77 Sveriges livsmedelsindustriförbund: Förmalningsavgiften, som redan i dag utgör en väsentlig del av konsumentpriset på mjöl och bröd, kommer att öka kraftigt om nuvarande åkerareal bibehålls och i än högre grad om hektaravkastningen ökar mera än vad kommittén räknat med. En kraftig ökning av konsumentpriset på mjöl och bröd är då ofrånkomlig, vilket med största sannolikhet medför en minskad konsumtion. Konsumenterna och berörd industri får således betala dyrt för avsättningen på export av jordbrukets spannmålsöverskott medan producenterna kan fortsätta producera till samma pris oavsett om spannmålen avsätts på den inhemska eller exportmarknaden och oavsett volym. Detta är inte rimligt enligt SLIMs bedömning.

Kommittén har kortfattat berört förmalningsavgiften på spannmål och aviserat en översyn. Med hänsyn till den inträffade och förväntade kraftiga utökningen av förmalningsavgiften och dess konsekvenser för prisutveck-

lingen på mjöl- och brödprodukter, vill SLIM betona nödvändigheten av att denna översyn genomförs snarast.

7.3.79 Tjänstemännens centralorganisation: Det är — — — inte självklart att det alltid är bäst att en oundviklig produktionsbegränsning sker långsamt och under lång tid. En utdragen strukturomvandling kan ibland vara plågsammare än en relativt snabb omställning. Det kan gälla både de anställda som inte kan bedöma sin framtid och de effektivaste företagen, som kan utsättas för ökade finansiella påfrestningar och tvingas fatta investeringsbeslut under extra stor osäkerhet så länge strukturomvandlingen pågår. —

— —

Förslaget om att samhället bör ta ett delansvar för överskottsarealens kostnader innebär med LMKs sätt att räkna ett stöd till jordbruket på 600 miljoner kronor under fem år. Det vore orimligt om ett sådant "omställningsstöd" endast skulle ges till en del av dem som drabbas. Medel bör således även utgå till de sysselsättningsdrabbade i förädlingsleden. — — —

Innan välgrundad ställning tagits till åkermarkens lämpligaste framtida användning måste det enligt TCOs mening accepteras att överskottsarealen används för produktion av spannmål. Kostnadsansvaret för denna överskottsproduktion bör som utredningen föreslagit delas mellan staten och näringen så att båda parter känner ansvar för problemets långsiktiga lösning.

— — —

Förslaget att samhället bör ta ett delansvar under en övergångsperiod på fem år för vad det kostar att producera spannmål på överskottsarealen vore poänglöst om det skulle finansieras inom ramen för jordbruksregleringen eller genom minskade livsmedelssubventioner. Det skulle bara vara detsamma som högre matpriser. Då vore det lika bra att lägga hela ansvaret på näringen med den övervältring av kostnaden på konsumenterna och den minskade efterfrågan som skulle bli den i stort sett oundvikliga följden av detta.

Samhällets delansvar för överskottsproduktionen bör i stället ses som ett tidsbegränsat och arbetsmarknadspolitiskt motiverat omställningsstöd, vars kostnader bör bäras direkt över statsbudgeten i form av bland annat vissa statsbidrag till regleringsorganen men också i form av mer framtidsinriktade insatser i syfte att finna alternativa användningsområden för överskottsarealen.

7.3.80 Trädgårdsnäringens riksförbund: I den samhällsekonomiska analysen för så relativt kort tid som 5 år, kan inget annat än marginalkostnaderna vara en rimlig värderingsgrund. Först på längre sikt, 10 år och längre, är det meningsfullt att upprätta den form av samhällsekonomisk analys som kommittén försökt göra. Skall samhället göra denna form av värderingar, måste också jordbrukspolitiken ges en långsiktigare målin-

riktning. Kortsiktiga ändringar, på grund av opinionsyttringar eller externa påverkningar, måste då också begränsas, åtminstone inom målinriktningens ram.

7.3.81 Sveriges allmänna hypoteksbank: Hypoteksbanken kan inte dela uppfattningen, att staten skall undandra sig ansvar för en produktion, för vilken staten är ansvarig genom olika former av produktionsstyrning genom begränsningar, importrestriktioner, prisreglerande åtgärder etc. Eftersom jordbruksnäringen på grund av statliga regleringar inte kan åstadkomma en produktion, som är baserad på rent marknadsmässiga lönsamhetsbedömningar, bör staten ta sin del av det ekonomiska ansvaret. Hypoteksbanken anser att en lösning av denna fråga är av central betydelse och att livsmedelskommittén borde ha grundligt analyserat hithörande problem. Detta har inte gjorts. Även i andra avseenden, t.ex. vad gäller konsekvenserna med tanke på sysselsättningen inom jordbruket i händelse av en nedskärning av detta med exempelvis 15 till 20 %, har några djupare analyser inte gjorts.

7.4 Miljörestriktioner och alternativa odlingsformers inverkan på behovet av produktionsresurser

7.4.18 Statens naturvårdsverk: Den ökade specialiseringen i jordbruket har nödvändiggjort en ökad användning av bekämpningsmedel och handelsgödsel. Specialiseringen har försvårat en balanserad tillförsel av växtnäring, vilket medfört övergödning i sjöar, vattendrag och i kustområden. Grundvattnet har påverkats av nitrattutlakning i vissa områden med intensiv växtodling. De stora maskinernas krav på ökade åkerytor med rena geometriska mönster har medfört att åkerholmar, öppna diken, små vattensamlingar, våtmarker m.m. eliminerats varvid särskilt i helåkersbygd fauna och flora utarmats. De stora maskinerna för spridning av handelsgödsel och bekämpningsmedel har inte kunnat hanteras så exakt att spridning utanför åkern kunnat undvikas t.ex. på uddar, i diken, på åkerholmar, i skogsbyrn. Här hade restbiotoper från det mycket artrika äldre odlingslandskapet annars kunnat överleva.

De senare olägenheterna bör kunna minskas genom tillämpning av den nyligen beslutade kompletteringen i skötsellagen om naturvårdshänsyn. Olägenheterna med bekämpningsmedel och växtnäringsläckage bör kunna motverkas med en rad åtgärder bl.a. med ändrade odlingsformer som förutom effektivitet tar sikte på miljövänlighet. Rådgivning och information om miljövårdsåtgärder bör integreras i anvisningarna för jordbrukets rationalisering.

Bekämpningsmedel innehåller ämnen som är biologiskt aktiva vars inverkan på miljön samt människors hälsa inte med säkerhet kan överblickas. Naturvårdsverket har därför en restriktiv syn på användningen av

bekämpningsmedel. Verket stöder principerna om ett integrerat växtskydd som innebär att man gör sig så långt möjligt oberoende av kemisk bekämpning. Detta innebär att odlingsmetoderna successivt bör inriktas på system där kemisk bekämpning kan reduceras. — — —

Användningen av handelsgödselmedel kan medföra miljöproblem på grund av utlakning av näringsämnen till sjöar, vattendrag och kuster och på genomsläpplig mark orsaka höga nitrathalter i grundvatten. I ytvatten innebär detta bl. a. kraftig igenväxtning, algblooming, fiskdöd och sämre möjligheter för bad och fiske. För höga nitrathalter i dricksvattnet kan göra detta otjänligt för både människor och husdjur.

Ytterligare en miljöeffekt från handelsgödselmedel utgörs av kadmium-innehållet i fosforgödselmedel. Importerade råfosfat håller relativt höga kadmiumhalter jämfört med svensk apatit. Fortsatt utredning om möjligheterna att utnyttja svensk apatit fordras, bl. a. med hänsyn till arsenikhalten i den svenska råvaran.

7.4.20 Statens planverk: Kommitténs förslag syftar till att nuvarande åkerareal skall bibehållas. Staten föreslås ta ett särskilt ansvar för att en jordbruksproduktion av i stort sett nuvarande omfattning vidmakthålls i norra Sverige. Denna huvudinriktning tillstyrks. Att den kan förverkligas genom de mer detaljerade besluten inom jordbrukspolitiken är av avgörande betydelse för många av de värden som skall skyddas genom riksplaneringen. Bibehållandet av åkerarealen är också av betydelse för möjligheterna till produktion av energigrödor.

Användningen av handelsgödsel och växtskyddsmedel, övergödning och förorening av ytvatten och grundvatten är ett stort problem i vissa regioner. Planverket stöder kommitténs förslag att en begränsning av kemikalieanvändningen tas upp till ytterligare prövning. De ökade produktionskostnader detta kan medföra skall vägas mot förbättrade förutsättningar ekonomiskt och kvalitativt för andra verksamheter som fiske och vattenbruk, bättre tillgång till friskt grundvatten m. m.

7.4.26 Sveriges lantbruksuniversitet: Naturreсурshushållning, energiförsörjning och skydd av den fysiska miljön kräver ökad hänsyn i livsmedelsproduktionen. Den stora insatsen av hjälpenergi i jordbruket, tunga maskiner, handelsgödsel och kemiska bekämpningsmedel har på flera sätt medfört effekter på miljön. Samtidigt har de senaste årtiondenas snabba utveckling inom jordbruket också lett till vissa problem inom odling och djurhållning. Det gäller markstruktur, djurhälsa och livsmedelskvalitet. Marknadernas prismekanismer har ej kunnat hantera dessa sidoeffekter. Detsamma gäller traditionella jordbrukspolitiska åtgärder. I stället krävs insatser för att öka kunskaperna och bättre använda forskning, utbildning och rådgivning. Dessutom krävs nya politiska styrmedel för skydd av naturresurser och miljö. En balanserad syntes mellan traditionella ekono-

miska strävanden och "ekologiska" hänsyn har blivit en allt viktigare uppgift för en fungerande livsmedelspolitik.

7.4.27 Skogs- och jordbrukets forskningsråd: SJFR är medvetet om att specialiseringen i många fall har varit nödvändig för att kunna förena konsumenternas mål om rimliga livsmedelspriser och jordbrukarnas inkomstmål. Frågan är dock om ytterligare specialisering t.ex. i form av ökad koncentration av djurhållningen är samhällsekonomiskt motiverad under beaktande inte bara av det traditionella effektivitetsmålet utan också av bl.a. beredskaps- och miljömål. SJFR finner det angeläget med en utökad forskning dels om specialiseringens samhällsekonomiska konsekvenser, dels om uppbyggnad av välbalanserade företag med allsidig och mindre kemikalieberoende produktion, vilka dessutom uppfyller högt ställda effektivitetskrav. Utan ökad satsning på sådana företag blir det svårt och dyrt att minska beroendet av handelsgödsel och kemiska bekämpningsmedel. SJFR anser att kommittén har lagt ett alltför statiskt betraktelsesätt på möjligheterna att minska kemikalieberoendet. Man inskränker analysen alltför mycket till nu känd teknik och nuvarande produktionsstruktur. Den forskning om alternativa produktionsformer som nu förbereds inom SJFR kan leda till kunskap som gör det lättare att minska kemikalieberoendet, särskilt på lång sikt. Men möjligheterna till sådana långsiktiga anpassningar påverkas av bl.a. den jordbrukspolitik som förs och av storleken på de resurser som ställs till forskningens förfogande. Så blir det t.ex. svårare att minska kemikalieberoendet om vi får företag med ensidigare växtföljder och ökat särskiljande av växtodling och djurskötsel.

7.4.37 Länsstyrelsen i Kristianstads län: Kommittén förordar — — — att en försöksverksamhet i bred skala bedrivs med odlingsformer som kräver mindre insats av handelsgödsel och växtskyddsmedel. Länsstyrelsen ställer sig positiv till detta förslag, som skulle främja en god miljö.

7.4.41 Länsstyrelsen i Älvsborgs län: Länsstyrelsen anser — — — att alternativa odlingsformer och ökad odling av energi- och proteingrödor bör stimuleras. Bl.a. kan detta åstadkommas genom intensifierade utvecklings-, rådgivnings- och utbildningsinsatser. Dessa insatser kunde öka möjligheterna till att både bibehålla delar av nuvarande jordbruksareal — något som är fördelaktigt när det gäller att bevara det gamla kulturlandskapet — samtidigt som livsmedelsproduktionen kan minskas. Lantbruksnämnden bör få personella resurser för att öka sina rådgivningsinsatser vad gäller alternativa odlingsformer.

7.4.42 Länsstyrelsen i Skaraborgs län: I betänkandet antyds att en minskning av kemikalier inom jordbruket skulle kunna vara en väg till produktionsminskning. I Skaraborgs län skulle man i vissa områden med hög kvävebelastning kunna införa begränsningar i tillförseln av kväve.

En ytterligare mer teoretisk produktionsbegränsning skulle kunna ske genom den nya vattenlagen. I samband med bildande av bevattningssamfälligheter bör det finnas möjligheter till begränsning av vattentillgång för spannmålsproduktion samtidigt som man ger mer utrymme för vatten till t. ex. trädgårdsodling i olika former. Detta förutsätter dock en kraftig prishöjning på växtnärsmedel.

Både när det gäller minskat kemikaliebruk och vattenreglering måste givetvis frågan om ersättning till markägaren utredas mycket ingående.

7.4.49 Länsstyrelsen i Jämtlands län: Länsstyrelsen vill — — erinra om en begränsning i den alternativa användningen av åkermarken som föreligger i norra Sverige. Åkerarealen används nästan uteslutande för produktion av foder för animalieproduktion och förutsättningarna för avsaluproduktion av någon omfattning är begränsade. I stora delar av länet är dessutom spannmålsproduktion av klimatiska skäl ej möjlig.

7.4.55 Glesbygdsdelegationen: Delegationen finner det — — — anmärkningsvärt att kommittén inte uttryckt någon klar uppfattning när det gäller önskvärdheten av att så långt möjligt minska användning av handelsgödsel och kemiska bekämpningsmedel. Någon offensiv satsning för att utveckla den "naturenliga" odlingen föreslås heller inte. Delegationen ser denna defensiva hållning som en stor brist i utredningen.

En relativt omfattande forskning om "alternativa produktionsformer" har nu påbörjats vid lantbruksuniversitetet. Delegationen ser detta som mycket positivt och därför värt att uppmuntra och stödja. Delegationen vill vidare framhålla att praktiska experiment i glesbygden bör stödjas. Ett exempel är det s. k. ekoprojektet som planeras i Övertorneå. I detta sammanhang bör också nämnas att växtförädlingen måste få en inriktning som bättre gynnar glesbygdjordbruket och den naturenliga odlingen.

7.4.64 Lantbrukarnas riksförbund: Under senare tid har allt större uppmärksamhet riktats mot de effekter på bl. a. miljö- och ekosystemet som den moderna jordbrukstekniken har. Också livsmedelskvalitet har blivit mer uppmärksammat. Det gäller inte minst effekterna av användningen av bekämpningsmedel och kemoterapeutika. Mycket talar för en ökad försiktighet vid introduktion av ny teknik. Detta bör rimligen leda till en dämpad avkastningsökning både inom växtodling och djurskötsel i framtiden. I Sverige har statsmakterna också infört skatter i direkt syfte att reducera användningen av handelsgödsel och bekämpningsmedel i jordbruket. Om man bortser ifrån att detta från statsmakternas sida skett som en ensidig pålaga på jordbruket, som LRF inte kan acceptera, talar dock själva åtgärden med ökad tyngd för ett bevarande av åkerarealen.

Om landskapsbilden någorlunda skall bevaras krävs ökade naturvårdsinsatser. Enligt beräkningar utförda av LUI skulle det vid en nedläggning av

300 000 ha åker och 75 000 ha betesmark bli nödvändigt att utföra landskapsvård på 42 000 ha åker och 17 000 ha betesmark. Det skulle vara inkonsekvent och ekonomiskt oförsvarligt att först ta åker ur jordbruksproduktionen och sedan lägga ner stora kostnader på att av naturvårdsskäl hålla landskapet öppet.

LRFs bedömning är att naturvårdsskäl, hänsynen till landskapsbilden m. m. även nu talar för ett bibehållande av åkern.

7.4.66 Svenska fabriksarbetareförbundet: Förbundets slutsats är att ökad markkartering och individuell rådgivning synes vara de viktigaste åtgärderna för att både förbättra det ekonomiska utbytet av handelsgödseln och minska de negativa miljöeffekterna av övergödning.

Naturvårdsverkets förslag om differentierade avgifter bör också seriöst prövas, särskilt mot bakgrund av att det är lokal och individuell övergödning som är problemet.

7.4.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: Enligt Livs måste en inriktning mot mer extensiv drift i jordbruket övervägas. Detta innebär mindre användning av kemikalier, minskad sårbarhet och minskat utlandsberoende. Men det innebär också att den odlade arealen och antalet kor inte minskar på samma sätt som med den nuvarande utvecklingen mot en allt intensivare drift.

Konsumenterna skulle också möta ett livsmedel producerat på detta sätt med större förtroende. Kvaliteten skulle i många fall bli bättre och priset behöver inte bli högre.

Detta kan komma att innebära en utveckling mot ett relativt sett väsentligt lägre pris på jordbruksmark och mera mark per jordbrukare samt effektivare mekanisk bearbetning inom lantbruket. Enligt Livs överväger sammantaget de positiva effekterna av en sådan utveckling.

7.4.80 Trädgårdsnäringsens riksförbund: Utredningen har i ett kort avsnitt berört alternativa odlingsformer. En stark opinionsbildning har, på ett ibland olyckligt sätt, aktualiserat denna frågeställning. Det hade varit bra om kommittén närmare analyserat samhällets uppgift inom detta område. Detta borde innefatta att bedöma vad som är nyttigt-skadligt ur samhällets synpunkt. Man borde ha klargjort vilka åtgärder som står till förfogande, hur de bör användas och vilka effekter detta kan ha på jordbrukspolitikens framtida utformning. Ur jordbrukets synpunkt bör man självfallet på alla sätt se till att tillfredsställa det konsumentbehov som finns av produkter av olika "kvalitet". Bedömer ett tillräckligt stort antal konsumenter att s. k. biologiskt eller biodynamiskt odlade produkter är intressanta, bör de naturligtvis kunna köpa dem.

Däremot kan det inte vara statens eller samhällets uppgift att vrida jordbruksproduktionen mot alternativa odlingsformer såvida det inte före-

ligger starka t.ex. miljö- och hälsoaspekter som talar för detta. I övrigt måste konkurrensneutralitet få råda.

7.5 Förutsättningar för produktion av proteinfoder och energigrödor

7.5.13 Lantbruksstyrelsen: Styrelsen delar kommitténs uppfattning att en viss ökning av den inhemska produktionen av proteinfoder är både önskvärd och möjlig att uppnå under resten av 1980-talet. — — — Enligt styrelsens samlade bedömning kommer inte under den närmaste femårsperioden en ökad proteinproduktion, en introduktion av energigrödor eller förändrad produktionsinriktning i övrigt att mera radikalt kunna påverka arealbehovet för avsättning på hemmamarknaden. Inte heller en i övrigt önskvärd utveckling av grönsaksodlingen kommer att öka arealbehovet i någon nämnvärd utsträckning. På något längre sikt kan däremot nya produktionsalternativ bli ekonomiskt intressanta både för jordbruket och samhället. Ett fortsatt samhällsstöd för utveckling och introduktion av nya marknader och produktionsalternativ bör ske genom forskning, försök och rådgivning.

7.5.21 Statens industriverk: En utvärdering av nuvarande försöksproduktion, speciellt biprodukternas pris- och avsättningsmöjligheter, bör — — — göras innan slutlig ställning kan tas till etanolproduktionens framtida möjligheter i Sverige.

7.5.22 Statens energiverk: Frågan om etanolproduktion från jordbruksråvara i Sverige [bör] behandlas med utgångspunkt från flera aspekter än de som redovisas av kommittén. Bland annat måste avnämersidans hanterings- och distributionskostnader beaktas i högre grad. Vidare måste frågan om etanolens ekonomiska konkurrenskraft som drivmedel sättas in i ett internationellt sammanhang.

Enligt verkets bedömning är sannolikheten för reala prissänkningar på drivmedel (bensin, diesel) inte obetydlig det närmaste decenniet. Bortom detta tidsperspektiv ter sig utvecklingen mera osäker. Oljeindustrins anpassning till ett förändrat efterfrågemönster som allt mer domineras av transportsektorn gör dock att även den långsiktiga tillgången på drivmedel kan väntas bli god. — — —

Av de råvaror från jordbruket som kan användas för framställning av etanol är enligt kommittén spannmål den från ekonomisk synpunkt mest intressanta om nu överskottsarealer skall behållas. Statens energiverk delar denna uppfattning men vill samtidigt fästa uppmärksamheten på att etanolproduktion i Sverige baserad på skogsråvara framöver kan visa sig vara väsentligt billigare från såväl företagsekonomisk som samhällsekonomisk synpunkt. — — —

Statens energiverk — — — anser att frågan om etanol som drivmedelskomponent måste underkastas en mera ingående samhällsekonomisk analys i vilken särskilt möjligheterna att finna avsättning för etanol och biprodukter granskas. En sådan analys bör göras även om den av flera skäl är svår att genomföra. Detta beror bl. a. på att den s. k. regleringsekonomin inom jordbrukssektorn och konkurrensbegränsningar i förädlingsleden medför att rådande priser knappast kan uppfattas som samhällsekoniskt korrekta. Därtill kommer att värderingen av miljöeffekter i samband med jordbruksproduktionen är komplicerad. — — —

[Preliminära kalkyler] antyder att en etanoltillverkare som baserar sin tillverkning på Biostilmetoden och betalar ett spannmålspris motsvarande de kortsiktiga samhällsekonomiska kostnaderna för inhemsk produktion kan framställa etanol till ett pris som kan konkurrera med importerad etanol. Förutsättningen är då att arbetskraft och kapital i jordbruket värderas till sina samhällsekonomiska alternativkostnader. — — — På längre sikt ökar sannolikt de samhällsekonomiska produktionskostnaderna för etanol. I vilken takt detta sker blir beroende på den relativa produktivitetsutvecklingen inom olika näringsgrenar.

Av stor betydelse för lönsamheten i etanolkalkylen är avsättningen av biprodukterna och då särskilt stärkelsen. Kommittén anför också att marknaden för de ekonomiskt viktiga biprodukterna bedöms begränsa produktionsmöjligheterna av etanol från spannmål till ca 200 000 m³/år. Detta begränsar etanolmarknaden till motsvarande ca 4 procent av den årliga bensin användningen i landet. — — —

— — — Enligt [verkets] bedömningar — — — kan inte etanol ersätta blytillsatsen i dagens bensinkvaliteter. Av tillgängliga alternativ har etanol det lägsta tekniska och ekonomiska värdet som oktantalshöjare. Ett beslut om att införa blyfri bensin bör därför enligt verkets mening frikopplas från frågan om låginblandning av etanol i bensinen.

Raffinaderierna kommer vid framställning av blyfri bensin bland annat att öka användningen av MTBE för att ersätta blyet. På längre sikt kan andra åtgärder komma ifråga. Den ökade användningen av MTBE och specifikationskraven på bensin kommer att begränsa utrymmet för etanolinblandning i bensin. Detta skulle enligt verkets bedömning då högst kunna bli omkring 3 procent av bensinvolymen eller ca 150 000 m³, vilket skulle motsvara ca en tredjedel av överskottarealen. På längre sikt kan dock ytterligare några procentenheters utrymme tillkomma i takt med att raffinaderiindustrin investerar i isomeriserings- och reformeringsenheter, vilket minskar behovet av MTBE.

De bedömningar som görs av kommittén beträffande halmbränsle överensstämmer i huvudsak med statens energiverks uppfattning om bränslets ekonomiska konkurrenskraft med olja. När det gäller konkurrenskraften med kol och el är detta ej lika säkert. — — —

Av de framtida alternativa markanvändningarna inom jordbruket som f. n. kan förutses anser statens energiverk med utgångspunkt från resultaten av den genomförda utvärderingen av energiskog, att energiskogsodling skulle kunna bli särskilt intressant. Resultaten av utvärderingen visar att bränsle från energiskogsodling på jordbruksmarker i södra och mellersta Sverige på sikt skulle kunna produceras såväl samhällsekonomisk som företagsekonomiskt lönsamt och kunna konkurrera med andra bränslen.

Statens energiverk menar att villkoren för energiskogsodling är särskilt gynnsamma för små och medelstora jordbrukare. Genom att energiskogsodlingen kan komplettera det traditionella jord- och skogsbruket kan maskinutrustningar och andra produktionsresurser som finns tillgängliga utnyttjas effektivare.

Vidare skulle energiskogsodlingen kunna bidra till att stärka småjordbrukets ekonomiska förutsättningar och dessutom medverka till utvecklingen av landsbygden i hotade områden.

Mot denna bakgrund föreslår statens energiverk att energiskogsodling redan nu försöksvis införs som en intressant alternativ användning av den aktuella överskottsmarken inom jordbruket.

7.5.26 Sveriges lantbruksuniversitet: Ett exempel på nya avsättningsområden är energigrödor. De analyser som har gjorts vid SLU om energigrödor, ger vid handen att dessa för närvarande inte är samhällsekonomiskt mer fördelaktiga än spannmålsodling till världsmarknadspris. Andra faktorer, t. ex. beredskapsmässiga, kan likväl motivera en sådan odling. Dock behövs en betydande insats av forskning och utvecklingsarbete rörande grödor för energi eller industriella ändamål om man väljer att bevara åkerarealen och satsa på export eller alternativ produktion.

7.5.27 Skogs- och jordbrukets forskningsråd: SJFR vill understryka att en fantasirik och långsiktig forskning på olika sätt kan bidra till ett bättre och mer varierat utnyttjande av den stora resurs som bördig åkermark utgör. Det kan ske inte bara genom utveckling när det gäller livsmedelsproduktionen utan också genom framsteg inom t. ex. fytokemin och genom utnyttjande av åkermarken för produktion av energiråvaror.

7.5.31 Länsstyrelsen i Östergötlands län: Styrelsen vill — — — peka på de goda förutsättningar som finns i länet att odla råvaror som kan användas för produktion av drivmedel. Möjligheten att i länet lokalisera en etanol-fabrik grundad på råvaror som framställs i jordbruket måste betraktas som mycket god. Odling av energiskog är en annan möjlig användning.

7.5.37 Länsstyrelsen i Kristianstads län: Länsstyrelsen vill — — — förorda att importerat proteinfoder i största utsträckning ersätts med inhemsk foderproduktion. — — —

Länsstyrelsen anser att statsmakterna i samband med ett beslut om den framtida livsmedelspolitiken också tar ett beslut som främjar produktion av bl. a. energigrödor. Ett sådant beslut skulle vara mycket gynnsamt för Kristianstads län, där goda förutsättningar finns för produktion av energigrödor.

7.5.38 Länsstyrelsen i Malmöhus län: Ärtodlingen i länet har ökat kraftigt under de senaste åren. Erfarenheterna av denna odling visar att det finns behov av bättre odlingsmaterial. Målmedvetna insatser inom växtförädlingen är därför önskvärda.

I länet pågår både jämförande försök med olika energigrödor och omfattande försöksodlingar av energiskog. Länsstyrelsen anser att denna försöksverksamhet bör fortsätta och utvidgas till att i ökad omfattning avse hur dessa energigrödor, inklusive halm, skall kunna omvandlas till lämpliga energiprodukter.

Ett samlat erkännande av och ett politiskt handlande som ger jordbruket den roll i energiproduktionen, som etanoltillverkning av bl. a. spannmål och sockerbetor innebär, är synnerligen angeläget. Förstärkt försvarsberedskap, grund för effektivt utnyttjande av nuvarande åkerareal, minskat behov av proteinimport och därtill ett miljövänligare drivmedel, är främsta effekterna av en sådan utveckling.

7.5.42 Länsstyrelsen i Skaraborgs län: Länsstyrelsen anser att det finns mycket intressanta utvecklingsmöjligheter inom området växtkemikalietechnik (fytokemi). — — —

Att framställa etanol av (överskotts-) spannmål — — — är — — — ett mycket intressant framtidsperspektiv och utvecklingen vid försöksanläggningen i Lidköping bör följas med största uppmärksamhet. Samtidigt är det viktigt att uppföljningen av försöksverksamheten inte fördröjer angelägna åtgärder inom området. Länsstyrelsen konstaterar med tillfredsställelse att riksdagen föreslagit regeringen att återigen pröva frågan om skattefrihet för etanol. Genom en skattebefrielse skulle etanolen behandlas likvärdigt med andra inhemska energislag. — — —

Länsstyrelsen är medveten om att etanolproduktion från spannmål och inblandning i bensin är ett tekniskt komplicerat område. Ett annat problem är att det fodermedel som erhålls som delprodukt vid etanolframställningen har en begränsad marknad i sin egenskap av ersättningsmedel för import av bl. a. soja.

Frågan om etanolens framtida betydelse är ur skilda aspekter f. n. föremål för flera delutredningar och överväganden inom bl. a. regeringskansliet. — — — Det finns enligt länsstyrelsens uppfattning anledning att tillsätta en särskild utredning med uppgift att framlägga ett sammanhållet förslag till beslut om etanolens framtid. Som framgått ovan bör utredningen påbörjas innan försöksverksamheten vid etanolfabriken i Lidköping har avslutats.

Den föreslagna utredningen måste med nödvändighet anlägga ett mycket brett synsätt. Utgångspunkten bör vara att man med kraft griper sig an med att lösa de tekniska problemen och därefter framlägger förslag som är sektorsövergripande. — — — Inhemsk produktion av etanol som drivmedel berör alla dessa områden och därför krävs resolut samordning i syfte att förhindra att motstridiga sektorsintressen lamslår utvecklingen.

7.5.58 Hushållningssällskapens förbund: Med ledning av hittills gjorda försök och testanläggningar borde det inte vara omöjligt att redan nu målmedvetet satsa på en produktion av olika energigrödor för framställning av etanol, metanol, fastbränsle m.m. och därmed minska landets oljeberoende. En förutsättning härför är dock, att denna inhemska energi inte belastas med höga skatter och att man från samhällets sida formulerar en klar målsättning för en sådan produktion och som sedan också genomförs. Detta borde på ett mer konkret sätt ha behandlats av LMK. Vidare har man i årtionden diskuterat möjligheter att använda olika jordbruksgrödor som råvaror till olika industriella produkter, men mycket litet har gjorts för att realisera detta. En kraftig och målmedveten satsning på sådana, alternativa användningsområden för jordbruksprodukter efterlyses.

7.5.61 Kooperativa förbundet: Innan vidare utbyggnad sker till fullskaleprojekt är det enligt KFs mening ett oeftergivligt krav att ett flertal viktiga frågor klarlägges genom fördjupade utredningar. Det synes exempelvis inte utan vidare självklart att etanolen kan ersätta blyet och dess oktanhöjande effekt i bensin. Som ytterligare exempel på frågeställningar kan nämnas problemen som uppstår för befintlig proteinfoderproduktion inom landet, hur de ökade distributionskostnaderna för den etanolblandade bensinen skall tas ut samt om förlorade statliga intäkter vid skattesubventioneringen av etanol skall tas ut direkt av konsumenterna genom ökad bensinskatt eller på annat sätt. Det är således mycket ovisst om etanolproduktionen kan bli ett konkurrenskraftigt alternativ till spannmålsexport.

KF vill även i denna fråga och på detta tidiga stadium kraftigt understryka att livsmedlen icke får belastas med kostnader som är hänförliga till annan produktion än livsmedel.

7.5.62 Landsorganisationen i Sverige: LO vill [i fråga om energigrödor] framföra som sin mening att livsmedlen *icke* bör belastas med extra kostnader som är hänförliga till helt andra motiv än livsmedelsproduktion.

7.5.64 Lantbrukarnas riksförbund: Enligt LRF:s mening är etanolframställning ur jordbruksprodukter en fråga av brett samhällsintresse.

— — —

En storskalig etanolproduktion minskar vårt oljeberoende och förbättrar försörjningsläget för drivmedel, teknisk sprit och proteinfoder. Etanolen

ersätter importerad bensin samt i viss utsträckning de tillsatser som kan behövas vid ev övergång till blyfri bensin. Sverige är också nettoimportör av sprit som industriråvara och har en klart otillfredsställande krisberedskap på detta område. Det proteinfoder som erhålles som en sidoprodukt vid etanolproduktionen blir också en värdefull ersättare för importerade fodermedel. Det finns anledning att framhålla att det härutöver finns utrymme för en ökad inhemsk produktion och avsättning av rapsmjöl och foderärter. Strävanden att genom dessa specialodlingar förbättra vår proteinfoderförsörjning hotas alltså inte av etanolproduktionen.

— — —

Utöver etanol och etanolprotein är det möjligt att ta fram en rad andra produkter ur processen, exempelvis nativstärkelse, gluten och kolsyra. Produkterna kan vidareförädlas för såväl teknisk som livsmedelsanvändning. En genomgång av alternativa produkter visar att Sverige idag är nettoimportör av samtliga. — — Storskalig etanolproduktion kan bli en bas för en ny industribransch med möjligheter till export av utrustning, know-how och specialprodukter.

Enligt LRFs uppfattning finns det goda samhälleliga skäl för en storskalig etanolproduktion. Etanolen måste emellertid vara ekonomiskt intressant för alla berörda parter inkl. jordbruksnäringen, etanolproducenten och bensinbranschen. Grundläggande härför är att etanolen har ett gentemot bensin konkurrenskraftigt pris. För att åstadkomma detta krävs ändrade principer för beskattning av etanol framställd av inhemska jordbruksprodukter.

LRF delar uppfattningen att ökad inhemsk proteinodling har många positiva effekter, t. ex. säker tillgång på foderråvaror av hög kvalitet, mindre importberoende, allsidigare utnyttjande av åkerarealen. Dessa möjligheter bör tillvaratas.

7.5.66 Svenska fabriksarbetareförbundet: — — — det är förbundets uppfattning att spannmålsråvara till världsmarknadspris är tillräckligt för att göra etanolen konkurrenskraftig som industriråvara. Av energipolitiska och långsiktigt industripolitiska skäl kan det dessutom vara intressant att medverka till att etanolen finns med i bilden på 1990-talet som en inblandningskomponent bland flera andra. Om inte världsmarknadspris på spannmålsråvaran är tillräckligt för att skapa ekonomiska drivkrafter för att möjliggöra detta, bör ett stöd i form av borttagande eller reduktion av skatten på etanol ske.

Detta stöd bör dock klart anges som en övergångslösning under den tid som behövs för att de mer långsiktiga förhållandena på tillsatsmarknaden skall utkristallisera sig, vilket bör ske under 1990-talet. Det bör också vara klart angivet att statsmakterna vid den tidpunkten (eller så snart de långsiktiga utvecklingsdragen klarnar) har för avsikt att skapa en mellan olika tillsatser och det rena bensinalternativet konkurrensneutral beskattning.

Ett ytterligare villkor bör vara att den reducerade beskattningen enbart gäller en viss begränsad total etanolproduktionsvolym i landet för inblandning och att den bara gäller för att möjliggöra etanol som oktanhöjande tillsats (upp till en viss procentsats) och inte som drivmedelsersättning för bensin.

7.5.67 Svenska lantarbetareförbundet: Kommittén ger inga direkta anvisningar om hur den svenska jordbruksproduktionen för framtiden kan se ut. Tvärtom är man ytterst försiktig i sina bedömningar om möjligheten att övergå till en annan produktionsform, t. ex. energigrödor. Detta är att beklaga, eftersom det försvårar en konkret och effektiv rådgivning för den nödvändiga produktionsförändringen.

Om etanoltillverkning skall bli lönsammare än export av spannmål till världsmarknadspris, måste politiska beslut till förmån för etanoltillverkningen fattas. Förbundet förutsätter att så blir fallet. För att medverka till en omställning av jordbruksproduktionen i en såväl för producenterna som för samhället i stort gynnsam riktning förutsätter förbundet att ett sådant beslut fattas utan onödigt dröjsmål.

7.5.76 Sveriges industriförbund: Odling av energigrödor resp konvertering av spannmål till etanol är i dagsläget – och inom en rimlig framtid – inte konkurrenskraftiga alternativ. Att nu fatta beslut om etanolframställning i stor skala är inte försvarbart. Det är mer ekonomiskt och mindre riskfyllt att exportera spannmålen. Under alla förhållanden måste kompletterande utredningar göras beträffande etanolbiprodukternas effekter på bl. a. fodermarknaden och stärkelsemarknaden. En eventuell framtida skattebefrielse (=subvention) av etanol får givetvis inte leda till att etanolfodret (agroproteinet) drabbar rapsproteinet och därmed oljeväxtodlingen, som är en viktig beredskapsgröda.

Det är likaså anageläget att närmare utreda de möjligheter som sannolikt finns att utnyttja åkerarealen för andra tekniska ändamål.

7.5.79 Tjänstemännens centralorganisation: LMK diskuterar bland annat produktion av etanol och andra energigrödor i detta sammanhang. Härtill kommer olika möjligheter till följd av framstegen inom biotekniken.

TCO anser det mycket angeläget med ökade statliga satsningar på grundläggande forskning inom dessa områden. När det gäller den lika angelägna tillämpade forskningen och utvecklingen har näringen ett klart ansvar för att erforderliga resurser anslås.

8 Inkomstmål för jordbruket

8.7 Konjunkturinstitutet: Exportkostnaderna, definierade som skillnaden mellan det pris jordbruket erhåller på den svenska marknaden och det man får ut på export, skall räknas bort vid inkomstjämförelserna. Inkomstmålet innebär alltså att jordbrukarna före avräkning av exportförluster skall få en med andra jämförbara grupper likvärdig standard – ett mål som av olika skäl är mycket svårt att precisera. Institutet anser det troligt att det vid stora exportförluster finns en stor risk att kostnaderna övervältras på konsumenterna, eftersom jordbruksinkomsterna i det föreslagna systemet med obundna förhandlingar inte torde kunna pressas för lågt och inkomstmålet dessutom i sig är obestämt.

Om stor överskottsproduktion uppstår och denna – tvärtemot den av kommittén angivna inkomstmålsättningen – ej leder till sänkt standard för jordbrukarna utan till höga priser för konsumenterna, förblir överskottsproduktionen stor. Denna kan ju bringas att upphöra endast genom sänkta produktpriser, dvs. genom sänkning av jordbrukarnas inkomster. Det av kommittén föreslagna systemet att dels ange inkomstmål för jordbrukarna räknat före exportförluster dels rekommendera obundna förhandlingar kan med andra ord misslyckas med att eliminera överskottsproduktion av jordbruksprodukter.

8.8 Näringsfrihetsombudsmannen: NO vill – – – göra den kommentaren att det förefaller mycket svårt att klarlägga hur man med priset på jordbruksprodukter kan påverka jordbrukarnas inkomster och standard när mindre än hälften av jordbrukarnas inkomster härrör från jord- och skogsbruk. Inkomstvariationerna torde vara mycket stora och det kan ifrågasättas om det finns något rättvisande medelvärde.

8.9 Statens pris- och kartellnämnd: Kommittén har den uppfattningen att det aldrig är möjligt att exakt fastställa huruvida inkomstmålet uppfylls, d.v.s. om en "likvärdig standard" uppnås. Med tanke på detta, och att i begreppet standard torde inbegripas så mycket mer än inkomst, är det något förvånande att LMK finner det angeläget att ta fram ytterligare material som belyser jordbrukarnas inkomster. Detta är förvånande speciellt med tanke på det omfattande material som redan producerats i denna fråga för kommitténs räkning, och att det av detta framgår att mindre än hälften av den svenska jordbrukarfamiljens inkomster kommer från jord- och skogsbruk. – – –

Dessutom framgår det enligt SPKs uppfattning inte hur standard ska värderas eller hur inkomstjämförelserna ska användas. SPK vill poängtera vikten av att det klart preciseras hur inkomstmålet ska nås och att det definieras vad som avses med jordbrukarnas standard och inkomster vid inkomstjämförelser.

Enligt SPKs uppfattning framstår slutligen inte priset på jordbruksprodukter som det bästa medlet för att söka påverka jordbrukarnas inkomster väsentligen och därmed uppnå målet "att jordbrukarna får en med andra jämförbara grupper likvärdig standard" eftersom, som sagts, mindre än hälften av jordbrukets inkomster kommer från jord- och skogsbruk.

8.13 Lantbruksstyrelsen: Styrelsen framhöll i sitt yttrande över livsmedelskommitténs betänkande (DsJo 1983:10) Vissa jordbrukspolitiska förfrågor att det finns anledning att pröva om nuvarande metodik för analyser av jordbrukarnas inkomstförhållanden är tillfyllest mot bakgrund av utvecklingen under senare år. Härmed avses den förändring som skett genom specialiseringen av produktionen under senare år. Numera är ofta en produktionsgren, t. ex. växtodling för avsalu, mjölkproduktion, fläskproduktion etc., av dominerande betydelse för det enskilda företagets ekonomi. Vidare har skillnader i kapitalkostnader för företag i olika utvecklingsstadier blivit allt mer framträdande. Detta förhållande har för övrigt lett till särskilda åtgärder i form av räntestöd och etableringsstöd. Lantbruksstyrelsen vill även peka på de betydande skillnader i arbetsintensitet som kan föreligga mellan företag med olika produktionsinriktning. Särskilt inom mjölkproduktionen är det långsiktiga beroendet av inkomsterna från enbart jordbruket stort. Lantbruksstyrelsen vill också understryka den ökade betydelse som deltidsjordbruket fått under senare år. Den andel av jordbruksföretagen som är helt beroende av inkomster från jordbruket har därför successivt minskat. Över huvud taget bör utvecklingen av jordbruksföretagarnas inkomster vid sidan av jordbruket tillmätas större betydelse än för närvarande.

Den här i korthet skildrade utvecklingen och de inträffade förändringarna bör enligt styrelsens uppfattning beaktas i ökad utsträckning vid fortsatta analyser av inkomstförhållanden inom jordbruket. I likhet med kommittén anser lantbruksstyrelsen att ytterligare material som belyser jordbrukets inkomstförhållanden behöver tas fram. Av intresse i sammanhanget är förutom jämförelser med andra småföretagargrupper även jämförelser mellan olika grupper av jordbrukare. Likaså bör de ändrade inkomstförhållandena, som sannolikt blir bestående under en relativt lång tid beaktas vid överväganden om förändringar behöver ske i prisregleringssystemets utformning i syfte att nå en jämnare ekonomisk fördelning mellan olika grupper av jordbruksföretagare. Även om selektiva åtgärder med syfte att påverka inkomstfördelningen mellan olika grupper av jordbrukare kräver förhållandevis stora administrativa resurser kan ytterligare åtgärder i denna riktning ändå behövas. — — —

Med hänsyn till överskottssituationen inom mjölkproduktionen och den avvecklingsersättning som f.n. utgår till mjölkproducenter som upphör med produktionen ifrågasätter lantbruksstyrelsen om leveranstillägget skall bibehållas.

Räntestödet till jordbrukare med särskilt höga räntekostnader är f. n. under avveckling och upphör med utgången av år 1985. Enligt lantbruksstyrelsens bedömning kommer lönsamhetssituationen inom jordbruket att vara pressad så länge betydande överproduktion föreligger. Den återbetalning av del av stödbeloppen som skall ske enligt gällande regler kommer därför att medföra betydande problem för en stor del av de jordbrukare som erhållit räntestöd. Enligt lantbruksstyrelsens uppfattning kan det därför finnas anledning att överväga en avskrivning av stödbeloppen eller att senarelägga återbetalningen. Denna fråga bör tas upp i den av kommittén föreslagna översynen av de utsatta jordbrukarnas situation. Återbetalning av räntestödet bör generellt anstå i avvaktan på resultatet av en sådan översyn. Eftersom återbetalning av de först utbetalda stöden skall börja under hösten 1985 behövs ett ställningstagande i denna fråga under våren 1985.

Enligt lantbruksstyrelsens hittillsvarande erfarenheter har etableringsstödet förbättrat de nystartade lantbrukarnas situation. Styrelsen delar dock kommitténs uppfattning att stödet bör utvärderas och att formerna ses över. Denna fråga bör behandlas i samband med den av kommittén föreslagna särskilda översynen av de utsatta jordbrukarnas situation.

För att åstadkomma en förbättring av den situation som vissa nyetablerade och högt skuldsatta jordbrukare befinner sig i bör enligt kommitténs uppfattning möjligheterna till finansiell rekonstruktion av företagen ökas ytterligare. Lantbruksstyrelsen delar i princip denna uppfattning men vill samtidigt framhålla att rekonstruktion endast bör komma i fråga i de fall den besvärliga ekonomiska situationen har förorsakats av omständigheter som den enskilde jordbrukaren inte har kunnat råda över. Vidare bör möjligheterna till varaktig förbättring av lönsamheten bedömas vara goda om en rekonstruktion skall genomföras med statliga insatser.

Problemen för vissa nyetablerade och högt skuldsatta jordbrukare är enligt kommitténs uppfattning av en sådan omfattning att det är angeläget att det snarast görs en särskild översyn av de utsatta jordbrukarnas situation. Översynen bör enligt kommitténs förslag även omfatta hur man i framtiden med risk för stigande kapitalkostnader skall få till stånd en nyetablering utan att den som etablerar sig har ett mycket stort eget kapital. Enligt lantbruksstyrelsens mening bör den av kommittén föreslagna översynen utvidgas till att ge en samlad bild av nyetableringen vid olika typer av företag inom jordbruket. Härvid bör bl. a. formerna för nyetablering och de nyetablerades kapitalsituation belysas.

8.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: Redan i sitt yttrande över LMKs förtursbetänkande framhöll KD att jordbrukarna är företagare och att de beträffande inkomster och levnadsstandard följaktligen främst bör jämföras med andra småföretagare och inte med löntagare. Hög prioritet bör därför ges åt det arbete, som påbörjats inom lantbruksekonomiska

samarbetsnämnden, i syfte att förbättra inkomstmaterialet för småföretagare. — — —

KD har vid prisöverläggningarna hävdat att hänsyn måste tas till exportkostnaderna vid inkomstjämförelserna. Detta innebär att jordbrukarens inkomster kan vara lägre än jämförelsegruppernas på grund av exportkostnader. Det är tillfredsställande att LMK har kommit till samma standpunkt med sitt förslag att lämplig korrigering av exportkostnadernas inverkan på jordbrukarnas inkomster bör göras vid nämnda jämförelser.

8.21 Statens industriverk: Industriverket förordar — — — att som en konsekvens av att jordbruket skall bära kostnaderna för en produktion utöver den samhällsekonomiskt motiverade, får jordbruket som helhet vid överproduktion acceptera en sämre inkomst- och standardutveckling än de grupper inkomstföljsamheten kopplas till — — —.

8.23 Statskontoret: Med hänsyn till den stora betydelse som inkomstmålet har tillmätts i jordbrukspolitiken under lång tid, är det förvånande att det inte har varit möjligt att få fram något mått på måluppfyllelsen. Om det inte är möjligt att göra några rimliga jämförelser, kan enligt statskontorets mening ifrågasättas om inkomstmålet bör tillmätas den betydelse, vid sidan av konsumentmålet, som det nu har. Vill man ta inkomstmålet på allvar, måste det tas fram material som möjliggör jämförelser. Statskontoret ansluter sig till kommitténs förslag att utföra s. k. typgårdsberäkningar.

8.24 Riksrevisionsverket: Enligt RRVs uppfattning kan det ifrågasättas om det är meningsfullt att sträva mot mer exakta jämförelser mellan jordbrukare och andra grupper än vad nuvarande statistik medger. För det första är jordbrukare i likhet med andra företagare en mycket heterogen grupp. Detta medför att rättvisa jämförelser är svåra att göra. För det andra skiljer sig enligt RRVs uppfattning jordbrukarnas situation från både andra företagargrupper och löntagares. Förutom de sysslor som genererar de faktiska intäkterna i jordbruket spelar även andra sysslor en viktig roll för många jordbrukare. Det är sysslor som syftar till att minimera jordbrukarhushålllets utgifter, t. ex. egna reparationer eller tjänster och gentjänster gentemot andra jordbrukare. Man skulle kunna uttrycka det så att jordbrukarna jämfört med andra grupper utför en större andel av sitt arbete inom vad som brukar kallas den informella ekonomin. RRV ställer sig mot den här redovisade bakgrunden tveksamt till värdet av att avsätta ytterligare resurser för inkomstjämförelser mellan jordbrukare och andra grupper.

8.25 Statistiska centralbyrån: SCB delar kommitténs uppfattning vad gäller behovet av underlag för att belysa inkomster och inkomstutveckling i jordbruket. Införandet av det nya typklassificeringssystemet i de lant-

bruksekonomiska undersökningarna påbörjas i samband med urvalsdragningen under 1984/85. — — —

Kommittén återger i sitt betänkande resultat från de försöksvisa bearbetningar som SCB utfört av JEU-materialet enligt nya kalkylmodeller. SCB anser det önskvärt att de nya kalkylmodellerna ersätter hittillsvarande JEU-beräkningar, vilka inte på ett konsekvent sätt beaktar inflationens effekter. Frågan rörande införandet av de nya kalkylmodellerna i JEU kommer att behandlas i inkomstgruppen under vintern 1984/85. — — —

SCB vill i detta sammanhang understryka att införandet av den nya typklassificeringen i de lantbruksekonomiska undersökningarna i hög grad förbättrar förutsättningarna för utveckling av typgårdar/modelljordbruk. Behovet av en gruppering av jordbruksföretagen efter typ torde ha ökat under senare år, då företagen sinsemellan blivit alltmer olika vad gäller driftsinriktning, kapital- och arbetsinsats etc. — — —

SCB vill i detta sammanhang framhålla att nyetablerade jordbrukare är en grupp för vilken det finns flera olika relevanta avgränsningar. SCB vill peka på det projekt med syfte att förbättra den statistiska redovisningen av ägare-/brukareförhållanden i lantbruket som genomförts vid SCB på uppdrag av lantbruksekonomiska samarbetsnämnden. Bakgrunden till projektet har varit brister i den nuvarande statistiken orsakade av svårigheter att kombinera data för företag, företagare resp ägare. — — —

Vad gäller inkomstgruppens inkomstjämförelser mellan jordbrukare och löntagare anser SCB att de i fortsättningen främst bör baseras på HINK-material. Kommittén pekar på problemet som följer av skillnaderna i resursinsats (arbete, kapital) mellan de båda grupperna. Det är av vikt att det i olika resultatredovisningar klart anges till vilken resursinsats resultatet skall relateras, d.v.s. om det är fråga om en arbetsinkomst eller en arbets- och kapitalinkomst.

— — — överslagsmässiga korrigeringar av jordbrukarnas inkomster för exportkostnader torde kunna utföras.

8.26 Sveriges lantbruksuniversitet: När det gäller inkomstmålet, vill SLU peka på ytterligare svårigheter som tillkommit genom att jordbruksnäringen tenderar att bli alltmer heterogen. Detta har bl.a. orsakats av att deltidslantbruket har ökat och detta har medfört att en allt större del av familjeinkomsten vid många jordbruk kommer från källor utanför lantbruksföretaget. Samtidigt sker en utveckling mot nya företagsformer. Behovet av och motiven för ett allmänt inkomstskydd är därför inte lika framträdande som tidigare. Lönsamhetsproblemen är dock påtagliga för många yngre, högt skuldsatta jordbrukare. Detta är delvis en sidoeffekt av prisregleringen. Vi noterar att LMK skjuter även dessa frågor till en särskild översynsutredning. Detta gör att betänkandet på ytterligare en

punkt inte kan utgöra underlag för en mera långsiktig livsmedelspolitik, ej heller för att lösa de kortsiktiga problemen inom sektorn.

8.30 Länsstyrelsen i Södermanlands län: Länsstyrelsen är medveten om svårigheterna att jämföra jordbrukarnas inkomster som företagare med löntagares och tillstyrker förslaget att i stället jämförelser göres med andra småföretagare. Det är angeläget att material för sådana jämförelser framtages och att metodiken utvecklas för att utföra s. k. typgårdsberäkningar (modelljordbruk).

— — —

Länsstyrelsen är tveksam till en permanentning av nuvarande etableringsstöd och tillstyrker förslaget att en utvärdering av nuvarande stöd sker. — — — Styrelsen anser — — — att i ett mer långsiktigt perspektiv en strävan bör vara att nyetableringar kan ske inom ramen för en normalt fungerande kapitalmarknad men där så visar sig nödvändigt statliga garantilån utan selektiva stöd till vissa nyetablerare.

8.41 Länsstyrelsen i Älvsborgs län: Länsstyrelsen är medveten om de nystartade jordbrukarnas besvärliga ekonomiska situation. Nuvarande låneformer och etableringsstöd synes inte vara tillräckligt stöd för nystartande utan eget stort kapital.

8.42 Länsstyrelsen i Skaraborgs län: Det är också önskvärt att kommitténs förslag om en översyn av de särskilt utsatta jordbrukarnas situation snarast kommer till stånd.

8.47 Länsstyrelsen i Gävleborgs län: Länsstyrelsen vill starkt understryka att en analys av de högt skuldsatta jordbrukarnas situation kommer till stånd. Speciellt för många av dem som investerade eller nyetablerade sig i slutet av 70-talet och senare är ekonomin hårt ansträngd. Förslag till åtgärder bör föreligga i så god tid att de kan ersätta nuvarande räntestöd fr. o. m. 1986.

8.48 Länsstyrelsen i Västernorrlands län: Länsstyrelsen anser att — — — LMK:s förslag om en översyn av förhållandena för nystartade och högt skuldsatta företag är mycket angeläget och bör skyndsamt genomföras. — — —

8.51 Länsstyrelsen i Norrbottens län: Länsstyrelsen tillstyrker att den av LMK föreslagna lönsamhetsutredningen omgående tillsätts — — —.

8.55 Glesbygdsdelegationen: Delegationen vill framhålla att ett glesbygdsföretag som byggs ut i enlighet med allmänna riktlinjer kan komma att få en

kapitalkostnadsbelastning som gör företagen ytterst känsliga och som motverkar möjligheterna till en stabil uppbyggnad. Delegationen förordar en successiv företagsuppbyggnad. I glesbygden är vidare kombinationsföretag oftast betydligt mer ändamålsenliga än stora ensidigt inriktade företag.

8.58 Hushållningssällskapens förbund: Förbundet vill — — — understryka nödvändigheten av att man noga analyserar de effekter som kan förväntas uppstå som en följd av olika, av kommittén aktualiserade anpassningsåtgärder. Enligt förbundets uppfattning saknas utrymme för generella åtgärder, som leder till en ytterligare försämring av lönsamheten i produktionen. Sådana åtgärder kan förväntas leda till att många företag som nyligen bytt brukare, eller på vilka större investeringar genomförts, hamnar i mycket stora ekonomiska svårigheter. Risk föreligger därmed för att ett antal av våra mest rationella företag slås ut. De nyetablerade lantbrukarnas problem måste i detta sammanhang särskilt beaktas. Det är således av väsentlig betydelse för jordbruket, att ersättning fortsättningsvis erhålles för faktiska kostnadsökningar i produktionen.

Som mycket illavarslande vill förbundet också påtala det förhållande att allt fler av dagens familj jordbrukare måste söka sig inkomstmöjligheter utanför det egentliga jordbruket för att kunna klara räntor och andra mycket höga fasta kostnader, som är utmärkande för dagens jordbruk.

8.61 Kooperativa förbundet: Vid inkomstjämförelser med andra företagargrupper och löntagargrupper instämmer KF i bedömningen att jordbruket skall bära kostnaden för den icke samhällsekonomiskt motiverade överskottsproduktionen, varför deras inkomster kan vara lägre än jämförelsegruppernas som följd härav. — — —

KF tillstyrker i övrigt även LMKs förslag att leveranstillägget för mjölk till mindre producenter kan bibehållas, att lån med uppskjuten ränta avvecklas, att etableringsstödet utvärderas och att man snarast gör en särskild översyn av vissa nyetablerade och högt skuldsatta, jordbrukarnas situation. Likaledes bör givetvis de sociala stödformerna, stöd till avbytarverksamheten, företagshälsovården etc kvarstå. LMK har diskuterat möjligheterna att ge stöd till jordbrukare som är mycket bundna, särskilt mjölkproducenter, så att man kan ta ut längre sammanhållande ledighet. LMK ser detta främst som ett internt problem för jordbruket som kan lösas genom en omfördelning mellan olika jordbrukargrupper. Därför föreslår kommittén att hithörande frågor vid behov tas upp vid jordbruksprisöverslägningarna vilket KF tillstyrker.

8.62 Landsorganisationen i Sverige: Vid inkomstjämförelser med andra företagargrupper och löntagargrupper instämmer LO i bedömningen att jordbruket skall bära kostnaden för den icke samhällsekonomiskt motive-

rade överskottsproduktionen, varför deras inkomster kan vara lägre än jämförelsegruppernas som följd härav. — — —

LO tillstyrker i övrigt även LMKs förslag att leveranstillägget för mjölk till mindre producenter kan bibehållas, att lån med uppskjuten ränta avvecklas, att etableringsstödet utvärderas och att man snarast gör en särskild översyn av de utsatta, som vissa nyetablerade och högt skuldsatta, jordbrukarnas situation. Likaledes bör givetvis de sociala stödreformerna, stöd till avbytarverksamheten, företagshälsovården etc kvarstå. LMK har diskuterat möjligheterna att ge stöd till jordbrukare som är mycket bundna, särskilt mjölkproducenter, så att man kan ta ut längre sammanhållande ledighet. LMK ser detta främst som ett internt problem för jordbruket som kan lösas genom en omfördelning mellan olika jordbrukargrupper. Därför föreslår kommittén att hithörande frågor vid behov tas upp vid jordbruksprisöverläggningarna vilket vi tillstyrker.

8.64 Lantbrukarnas riksförbund: Trots att LMK förklarat att den sett som en av sina uppgifter att precisera de mål som fastlagts av riksdagen, genomförs inte någon analys av eller företas några överväganden över hur t. ex. avvägningen skall ske gentemot "det likställda konsumentmålet". Någon diskussion om jordbrukarnas möjligheter att nå inkomstmålet och i vilken mån ansvaret för överskotten påverkar förutsättningarna att nå inkomstmålet förekommer heller inte. Enligt LRFs uppfattning är detta en stor brist. Vid inkomstjämförelser måste enligt LMK hänsyn tas till att jordbruket skall svara för kostnader för produktion utöver den samhälls-ekonomiskt motiverade. LMK har emellertid inte ens försökt precisera de kvantiteter av olika produkter som ligger inom produktionsmålet. — — — Möjligheterna att uppnå inkomstmålet, som det formulerats av LMK, har ett direkt samband med produktionsbalansen. LRF konstaterar att LMK inte beaktat detta viktiga samband. LMK accepterar i stället en direkt prispress med de konsekvenser detta får för jordbrukarfamiljen. En jordbrukares konkurs är ofta lika med personlig ruin. LRF kan inte acceptera den brist på ansvar gentemot jordbrukarna som ett genomförande av LMKs förslag kommer att innebära.

Inkomstmålet bör sålunda enligt LRFs uppfattning för det första avse en godtagbar inkomst- och standardnivå för jordbrukarna i nuet och följsamhet i fortsättningen med andra grupper i samhället. — — —

I inkomstmålet [bör] ingå att jordbruket skall ges sådana villkor att fullgod företagsekonomisk lönsamhet uppnås vid rationellt skötta familjehusjordbruk, där brukaren med familj utför 1,5 à 2 årsverken mätt med en för andra näringar normal arbetsinsats. Sådana villkor är nödvändiga för att livsmedelsförsörjningen skall kunna tryggas på lång sikt. — — —

För det första visar det av LMK redovisade inkomstmaterialet entydigt att jordbrukarna under en följd av år haft klart lägre inkomster än såväl

jämförbara grupper löntagare som andra småföretagare. Detta är fallet trots att det i jämförelserna inte har tagits full hänsyn till insatsen av eget arbete och eget kapital. För det andra visar materialet att inkomstklyftorna ökat och att lönsamhetsutvecklingen under senare år varit alltmer ogynnsam i jordbruket. — — —

Redan tidigare har gällt att produktionsöverskott och exportkostnader fått återverka på jordbrukarnas inkomster. LMK tycks nu mena, att exportkostnader för produktion utöver den samhällsekonomiskt motiverade skall bekostas av jordbrukarna genom något slags avräkningsförfarande vid prisöverläggningarna. Enligt detta skulle man vid inkomstjämförelserna addera exportkostnaderna till jordbrukarinkomsterna. Ett sådant förfarande kan LRF självfallet inte acceptera. Exportkostnader kan inte utan vidare jämföras med icke samhällsekonomiskt motiverad produktion. LMK har enligt förbundets mening inte klarlagt vad som menas med icke samhällsekonomiskt motiverad produktion. — — —

Utöver produktion för inhemsk konsumtion framkommer ifråga om animaliska produkter överskott för att täcka säsongvariationer, ett överskott som jordbruket enligt LRFs uppfattning inte skall behöva bära det ekonomiska ansvaret för. Vidare kan viss "överproduktion" motiveras av regionalpolitiska och andra skäl. LMK har tyvärr underlåtit att belysa alla dessa frågor, trots att kommittén varit väl medveten om att inkomst målet ej har infriats. LRF anser att dessa frågeställningar måste ges en hög prioritet i kommande överläggningar mellan näringen och staten. — — —

Enligt LRFs uppfattning bör ett system med ett antal modelljordbruk utvecklas och användas för att belysa såväl lönsamhetssituationen som inkomstutvecklingen vid företag med olika produktionsinriktningar. Modelljordbruk kan också användas som underlag för bedömning över vilka prishöjningar som fordras för att lantbruk med olika produktionsinriktningar skall få tillfredsställande lönsamhet. Det är därför med tillfredsställelse LRF noterar, att LMK föreslagit att man i fortsättningen bör pröva sådana beräkningar.

LRF delar också LMKs bedömning att det är angeläget att ytterligare material tas fram som belyser andra småföretagares inkomstsituation på ett sådant sätt att jämförelse kan göras med jordbrukarnas inkomster, trots att detta som förut framhållits kommer att erbjuda stora svårigheter.

— — —

Inkomstmaterial från andra företagargrupper kan i första hand användas för att jämföra inkomstnivåer inför nya avtalsperioder. Inkomstutvecklingen under avtalsperioderna torde även fortsättningsvis i första hand böra baseras på jämförelser med löntagarkollektiv. — — —

LMK behandlar särskilt problemen för nyetablerade och högt skuldsatta lantbrukare och betonar angelägenheten av att en särskild översyn snarast görs av dessa jordbrukares situation. LRF vill framhålla att den främsta

åtgärden för att stärka bl. a. de nyetablerades situation är att generellt sett förbättra lönsamheten i jordbruket. — — —

[Det] bör provas att ge dem som planerar att starta företag möjlighet att under ett antal år i förväg avsätta obeskattade medel på någon form av etableringskonto. — — —

Etableringsstödet nuvarande omfattning kan accepteras men andra vägar måste sökas för att ytterligare utjämna kapitalkostnaderna över tiden. LRF vill i detta sammanhang erinra om den form av "startstöd" som Norrlandskommittén föreslagit som ett nytt inslag i rationaliseringspolitiken i norra Sverige.

Även räntestödet, som nu är under avveckling, finansieras med kollektiva medel. LRF förutsätter att detta stöd avvecklas enligt föreliggande plan. LRF kan också acceptera att lån med uppskjuten ränta avvecklas.

— — —

Samhället bör aktivt medverka till en utbyggnad av avbytarverksamheten som ger animalieproducenterna bättre möjligheter till ledighet, som något så när kan jämföras med andra yrkesgruppers semester. Det skulle samtidigt medföra ett betydande sysselsättningstillskott på landsbygden. LRF vill erinra om att i både Norge och Finland har samhället tagit på sig ett betydligt större ansvar för detta område.

8.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: Förbundet instämmer i kommitténs synpunkter — — — men vill särskilt framhålla att det centrala är ett bättre standardmått för lantbrukare så att jämförelse med andra grupper blir meningsfulla. Risken för en överkompensering åt lantbrukarna, även vid jämförelse med småföretagargrupper, måste beaktas.

8.79 Tjänstemännens centralorganisation: Ett skäl till svårigheterna att göra standardjämförelser mellan bönder och löntagare är dålig statistik. Den bristen bör vara möjlig att komma till rätta med. Svårare är det att göra något åt förhållandet att jämförelser mellan jordbrukare och företagare å ena sidan och anställda å den andra lätt snedvrids. Företagarna har genom justering av lager och avskrivningar möjlighet att påverka resultatet mellan de olika åren, vilket är en påtaglig skillnad i beskattning av jordbrukare/företagare och löntagare. Löntagarnas arbetsinkomster beskattas genomgående hårdare. — — —

LMK pekar på den svåra situation som vissa nyetablerade och högt skuldsatta jordbrukare befinner sig i. Kommittén föreslår att det bör provas om möjligheterna till finansiell rekonstruktion av sådana företag kan förbättras ytterligare. — — — TCO tillstyrker förslaget att en särskild översyn av de utsatta jordbrukens situation görs.

Vid en sådan översyn borde man pröva möjligheterna att göra det nuvarande utpräglade generella stödet något mer selektivt och inriktat på

de jordbruksföretag som är i störst behov av stöd. Med en sådan förändrad inriktning av stödet borde det vara möjligt att åstadkomma en något mer dämpad prisutveckling på livsmedel utan att sätta produktiva, men finansiellt svaga företag i svårigheter.

8.80 Trädgårdsnäringens riksförbund: Eftersom trädgårdsnäringen, mer än någon annan yrkesgrupp, är beroende av hur jordbrukspolitiken utformas, är det också viktigt att man blir delaktig av samma förmåner. Detta gäller såväl företagsstöd i form av lån och bidrag som sociala stödformer. De former av stöd till avbytarverksamhet, socialförsäkringar och företagshälsovård som finansieras inom jordbruksregleringen, borde för trädgårdsnäringens utövare bekostas av statsmedel. Bundenheten är också i många trädgårdsföretag att jämföra med mjölkproduktion. Motivet för att dessa åtgärder också bör gälla trädgårdsnäringens utövare, är att jordbruksregleringarna höjer kostnadsnivån även för trädgårdsnäringens förnödenheter utan att producentpriserna, som är konkurrensberoende, höjs på motsvarande sätt.

9 Industri- och handelsleden i livsmedelskedjan

9.1 Inriktningen av utredningsarbetet

9.1.24 Riksrevisionsverket: RRV konstaterar att LMK i sin genomgång av de senare leden i livsmedelskedjan inte lyckats integrera detta material med det betydligt mer omfattande materialet om primärproduktionsledet. Enligt RRVs uppfattning var utredningens möjligheter att göra detta små på grund av den korta utredningstid som kommittén haft till förfogande.

9.1.37 Länsstyrelsen i Kristianstads län: Kommittén borde i större utsträckning behandlat förädlings-, distributions- och handelsledens betydelse för konsumentpriserna. Konkurrensbegränsningar i alla dessa led bör ägnas större uppmärksamhet.

9.1.53 Familj jordbrukarnas riksförbund: Vi finner att livsmedelskommittén har ingående analyserat och diskuterat jordbruket och dess del i livsmedelskronan. — — När det gäller övriga led i livsmedelskedjan, så är det endast de bondekooperativa företagen som blivit mera ingående granskade, medan övrig livsmedelsindustri behandlats mera summariskt — detaljhandelsledet allra minst. Det beror säkerligen på den tidspress som kommittén arbetat under.

9.1.58 Hushållningssällskapens förbund: Det hade — — funnits mycket stor anledning för LMK att verkligen undersöka, om det inte går att göra någonting åt de stora andelar av livsmedelspriserna som förädling, distri-

bution och handel belastar dessa priser med i stället för att koncentrera sig på jordbrukets ringa andel.

9.1.64 Lantbrukarnas riksförbund: LMK har emellertid inte tagit fram något egentligt nytt material på [effektivitetsområdet] eller fördjupat analysen av befintlig statistik. Förbundet hade med hänsyn till direktivens formuleringar förväntat att kommittén skulle tränga djupare in i dessa frågor än vad som nu blivit fallet.

En svårighet är att bedöma vilken effektivitetsutveckling som kan anses som rimlig för livsmedelskedjan som helhet och för de olika leden. LMK pekar därvid på möjligheten till internationella jämförelser. LRF beklagar att kommittén inte gjort några allvarliga försök till sådana jämförelser.

— — —

Bristerna kan till stor del förklaras av den korta tid som stått till utredarnas förfogande. Uppenbart är också att analyserna av i vart fall handeln försvårats av bristen på ändamålsenliga data. — — —

Enligt LRFs uppfattning har kommittén inte heller ägnat tillräcklig uppmärksamhet åt hur kostnadsförändringen i det jordbruksprisreglerade ledet förs vidare i efterföljande led fram till konsumenten.

9.2 Allmänna synpunkter

9.2.8 Näringsfrihetsombudsmannen: NO kan — — — instämma i LMKs slutsats att både livsmedelsindustrin och -handeln trots vissa brister i stort fungerar bra. De brister som enligt NO i första hand föreligger sammanhänger med frågan om kostnadsövertäring mellan olika verksamhetsgrenar i förädlingsindustrin — — —.

9.2.57 Handelsanställdas förbund: Med anledning av det stora antalet outredda problem och avsaknaden av relevant statistiskt material, finner förbundet det tveksamt att man, som kommittén gör, dra slutsatsen att livsmedelshandeln i stort fungerar väl.

9.2.62 Landsorganisationen i Sverige: Med anledning av det stora antalet outredda problem och avsaknaden av relevant statistiskt material, finner LO det tveksamt att man, som kommittén gör, dra slutsatser att livsmedelshandeln i stort fungerar väl.

9.2.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: Förbundets bild av effektivitet, struktur och funktion inom livsmedelsindustri och handel är en annan än kommitténs. — — —

9.3 Strukturfrågor

9.3.42 Länsstyrelsen i Skaraborgs län: Länsstyrelsen noterar med en viss förvåning att kommittén inte behandlat de problem som ibland uppkommer i samband med etableringar av s. k. stormarknader med livsmedelsförsäljning. I de fall detta sker i områden där täckningsgraden redan är hög utsätts de mindre butikerna för stora påfrestningar. Detta går i sin tur ut över de konsumenter som inte har möjligheter att förflytta sig över stora avstånd. Därtill kommer givetvis problem ur sysselsättningssynpunkt.

Särskilt i samband med butiksnedläggningar i glesbygdsområdena uppkommer kostnader för staten och kommunerna i form av färdtjänst och hemsändningsstöd.

Ett par uppmärksammade fall i länet under senare tid har visat att lagstiftningen inte alltid förfogar över tillräckliga instrument för att hindra en ur allmän synpunkt inte önskvärd etablering.

De olika myndigheter som är engagerade i planeringsprocessen inom detta område är givetvis medvetna om problemet och det finns en bred enighet att man här måste hävda den allmänna nyttan före det enskilda affärsintresset. Det finns anledning att – – – framhålla det ansvar som särskilt kommunerna måste ta för att planeringsprinciperna skall få ett konkret innehåll.

9.3.55 Glesbygdsdelegationen: Den strukturomvandling som fortfarande pågår inom livsmedelsindustrin är enligt delegationen ett allvarligt hot mot förädlingsföretagen främst i norra Sverige. Det är mycket viktigt att livsmedelsindustrin har en betydande regional spridning och därför måste åtgärder övervägas från samhällets sida för att inte koncentrationsprocessen skall fortsätta.

Samtidigt som denna process tycks fortgå finns tecken som tyder på en motsatt utveckling. Förutsättningarna för att driva verksamhet i små enheter förbättras igen. De förhållanden som talar för detta är främst den nya tekniken, höjda fraktkostnader och krav på ökad kvalitet på livsmedlen.

Det är enligt delegationens mening främst en uppgift för producent- och konsumentkooperationen att finna former för en utveckling av småskalig decentraliserad livsmedelshantering. Det är emellertid ändå anmärkningsvärt att utredningen inte uppmärksammat och än mindre analyserat dessa nya tendenser och möjligheter.

9.3.56 Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor: Det är naturligtvis riktigt att företagskoncentration i vid mening automatiskt medför vissa risker – om den drivs för långt. En monopolisering av dagligvaruhandeln vore exempelvis helt otänkbar ur alla synvinklar. Å andra sidan kan en koncentration också innebära stora fördelar inom en bransch, om den sker i balanserad och välmotiverad omfattning. Den företagsgruppering som

skett inom dagligvaruhandeln har sin grund i den starka effektivisering som ägt rum inom partihandeln under efterkrigstiden. Inom detaljhandelsområdet är strukturen småföretagsdominerad, och på den enskilda sidan är parti- och detaljhandelsverksamheterna klart åtskilda, även om det förekommer funktionsorienterad samverkan om olika områden.

Utvecklingen har medfört bl. a. ökade resurser för alla parter på marknaden att vidmakthålla en intensiv konkurrens, liksom också att betjäna hela den svenska marknaden med butiker och livsmedelsprodukter. Det är inte säkert att glesbygdshandeln skulle kunna bestå på det sätt som nu sker, om det inte funnits rikstäckande partihandelsföretag som möjliggjort en effektiv glesbygdsdistribution.

De som är uttalat kritiska mot strukturutvecklingen inom handeln har – oss veterligen – aldrig uttalat några konkreta önskemål om hur det idealiska alternativet skulle se ut.

9.3.61 Kooperativa förbundet: Kommittén framhåller den stora ägarkoncentrationen inom livsmedelsindustrin och livsmedelshandeln – – och den ömsesidiga påverkan som ägt och äger rum mellan industrin och handeln. KF vill erinra om att detta i och för sig är naturligt med hänsyn till att livsmedelsindustrin huvudsakligen är en hemmamarknadsindustri och att den svenska marknaden – – är liten och geografiskt utspridd. – – KF tillstyrker kommitténs förslag att man gör en översyn av olika tänkbara konsumentekonomiska följder av en långtgående koncentration och utveckling av stordrift inom livsmedelsområdet – inte minst i samband med en utvärdering av – – kvalitetsrisker – –.

9.3.62 Landsorganisationen i Sverige: LO tillstyrker kommitténs förslag att man gör en översyn av olika tänkbara konsumentekonomiska följder av en långtgående koncentration och utveckling av stordrift inom livsmedelsområdet.

9.3.64 Lantbrukarnas riksförbund: LRF vill i likhet med kommittén framhålla den växelverkan som finns mellan koncentrationstendenserna inom industrin resp handeln. Enligt förbundets uppfattning är en samverkan mellan kooperativa föreningar på olika nivåer nödvändig för att säkerställa rimliga avsättningsvillkor för producenterna. De enskilda jordbrukarna kan var för sig inte hävda sig mot de fåtaliga, specialiserade och ekonomiskt starka uppköparna. – – Kooperativ samverkan ökar också förutsättningarna för kostnadsbesparande effektivisering och produktutveckling, vilket gagnar såväl producent som konsument. Detta är grunden för lantbrukskooperationens uppbyggnad och expansion. Utvecklingen inom livsmedelskedjans övriga led gör att behovet av samverkan snarare ökar än minskar.

Situationen är delvis likartad för mindre och lokalt arbetande förädlingsföretag och kan säkert förklara en stor del av den koncentration som nu sker inom den privata livsmedelsindustrin.

9.3.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: Förenklat ser LMK inget problem i koncentrationen inom handelsledet eftersom man menar att en fungerande konkurrens föreligger. Med Livs synsätt kan detta starkt ifrågasättas. — — — Grossistledet är det hårdast koncentrerade ledet i hela livsmedelskedjan. Därigenom har det ett maktövertag i hela systemet. Butikernas självständighet undergrävs. De blir för kapital, marknadsföring, service och leveranser alltmer beroende av en enda grossist. Livsmedelsindustrin håller på att hamna i en underleverantörssituation till grossisterna. Denna sänker på sikt lönsamheten och hämmar industrins utvecklingsförmåga.

I detta perspektiv måste koncentrationen inom livsmedelsindustrin, främst till lantbrukskooperationen, ses. Koncentrationen i industriledet är en följd av maktkamp med grossisterna där industrin verkar förlora alltmer.

9.3.79 Tjänstemännens centralorganisation: Det finns enligt TCOs mening två dominerande problem förknippade med livsmedelsindustrins nuvarande struktur. Det ena är ägarkoncentrationen, främst men dock inte enbart lantbrukskooperationens fullständiga dominans av vissa branscher. — — —

Det andra problemet är den långt gående koncentrationen av produktionen till ett fåtal enheter. Denna koncentration är delvis ett uttryck för strävan att uppnå teknisk rationalitet men det kan inte uteslutas att den ibland mera varit en effekt av ägarkoncentrationen än av effektivitetsöverväganden. — — —

Även om LMK pekar på de risker som är förknippade med den ökande koncentrationen tar utredningen förvånansvärt lätt på konsekvenserna av en sådan. Enligt TCOs uppfattning kan detta bero på att LMKs analys inte går tillräckligt djupt in i problemställningarna.

Kommittén har t.ex. endast kortfattat berört grossistblockens roll i livsmedelskedjan. TCO menar att dessa i mycket hög grad styr livsmedelsindustrin, med klara negativa effekter på bl. a. produkternas kvalitet och prissättning. I detta avseende har LMK inte levt upp till direktiven.

9.3.80 Trädgårdsnäringens riksförbund: — — — inom trädgårdsnäringen — — — skall även små lokala leveranser till lagercentraler "redovisas" genom de stora kedjornas grossistföretag. På grund av de stora volymer som erfordras vid försäljning till dessa kommer därför stora inhemska företag eller importörer att få en fördel även för produkter som på grund av närproduktion borde favoriseras. Detta förhållande förstärks ytterligare genom att de större företagen liksom importörerna har väsentligt större möjligheter till marknadsföring än små och lokala leverantörer.

9.4 Effektivitet

9.4.56 Handels samarbetsorgan i jordbruksfrågor: Det saknar enligt vår mening värde att analysera utvecklingen inom en servicenäring med tillämpning av samma synsätt som på produktion och tillverkning.

Utbudet av butiker, varor och tjänster styrs av konsumenternas – hela tiden – föränderliga behov. Avgörande för detaljhandels "effektivitet" är dess anpassningsförmåga till konsumenternas krav på exempelvis närhet, öppethållande, service etc. – – –

Inom detaljhandelsområdet kan vi konstatera att det alternativa butiksutbudet aldrig varit så stort som nu. – – – Gårdagens butiker var mycket mer likartade i storlek och profil, och priskonkurrensen avsevärt svagare.

9.4.61 Kooperativa förbundet: KF instämmer – – – i LMKs slutsats att den svenska livsmedelsindustrin har ett stort utbud av produkter med i huvudsak god kvalitet och att produktutvecklingen är aktiv. KF har i olika sammanhang kunnat konstatera att den svenska livsmedelsindustrin och livsmedelshandeln vid en jämförelse med andra i-länder får anses vara synnerligen effektiv.

9.4.64 Lantbrukarnas riksförbund: LRF vill betona att det är både ett konsument- och ett producentintresse att effektiviteten är hög även i ledet efter jordbruksregleringen.

9.5 Sambanden mellan jordbrukspolitiken och förhållandena inom industri- och handelsleden samt lantbrukskooperationens ställning

9.5.9 Statens pris- och kartellnämnd: SPK delar kommitténs mening att det är väsentligt att lantbrukskooperationen inte utnyttjar sin dominerande ställning i vissa branscher till att påverka konkurrensen inom andra områden på ett otillbörligt sätt – – –.

9.5.61 Kooperativa förbundet: KF får understryka att det är önskvärt att jordbrukspolitiken utformas med hänsyn till det ömsesidiga sambandet mellan denna och förhållandena inom förädlings- och distributionsleden.

9.5.62 Landsorganisationen i Sverige: Enligt kommitténs mening är det väsentligt att lantbrukskooperationen inte utnyttjar sin dominerande ställning i vissa branscher till att påverka konkurrensen inom andra områden på ett otillbörligt sätt. LO instämmer naturligtvis i detta – – –.

9.5.64 Lantbrukarnas riksförbund: Rent allmänt synes LMK ha en klart positiv inställning till lantbrukskooperationen såväl vad gäller dess grundläggande syfte och principer som vad den utträttat för det svenska jordbru-

ket och livsmedelssystemet i övrigt. Förbundet saknar dock en samlad redovisning och värdering av dessa förhållanden. — — — LRF anser att konkurrenslagstiftningen inte får hindra lantbrukskooperationen att verka i enlighet med sina grundsatser och förutsättningar. — — —

LRF vill starkt betona att jämställdhet ännu inte råder mellan kooperativa föreningar och aktiebolag vad gäller statlig stimulans för uppbyggnad av riskkapital. En förbättring av betydelse skulle härvid kunna ske om kooperationsutredningens — — — förslag genomförs.

9.5.80 Trädgårdsnäringsens riksförbund: Utredningen pekar på att jordbruksregleringen och dess utformning kan ha bidragit till den starka koncentrationen och minskat konkurrenstryck. Samma och om möjligt starkare koncentration har också skett inom områden som inte varit reglerade, t. ex. läskedrycks- och öltillverkning och frukt- och grönsaksindustrin.

9.6 Konkurrens

9.6.9 Statens pris- och kartellnämnd: SPK anser — — — att det är mycket väsentligt att det finns så stort utrymme som möjligt för fungerande konkurrens på livsmedelsområdet och att jordbruksprisregleringen i minsta möjliga utsträckning inskränker detta utrymme. SPK anser att dessa för konsumenterna och företagen på dessa marknader så viktiga frågor borde få större utrymme i en samlad livsmedelspolitik än vad kommitténs förslag innebär. Med hänsyn till bl.a. den korta utredningstiden är det dock förklarligt att kommittén lagt tonvikten på jordbruksledet.

— — — en väl fungerande konkurrens bör eftersträvas inom livsmedelskedjans industri- och handelsled. Samhälleliga åtgärder som påverkar dessa led bör därför anpassas så att de inte mer än nödvändigt försämrar konkurrensens funktionsförmåga.

SPK vill — — — framhålla att det varit en fördel om LMK hade preciserat vilka åtgärder som bör vidtas för att befrämja den önskade utvecklingen på dessa områden.

9.6.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: KD instämmer i att en väl fungerande konkurrens bör eftersträvas inom livsmedelskedjan. Det bör liksom hittills ankomma på de konkurrensvårdande myndigheterna, NO och SPK, att bevaka detta och vidta de åtgärder som kan rymmas inom gällande konkurrenslagstiftning.

9.6.38 Länsstyrelsen i Malmöhus län: LMK — — — betonar — — — att en väl fungerande konkurrens är en förutsättning för — — — effektivitet. Länsstyrelsen instämmer i kommitténs synpunkter i detta avseende och vill samtidigt poängtera vikten av att även samhälleliga åtgärder som på olika sätt påverkar livsmedelskedjans industri- och handelsled i största möjliga utsträckning vidtas på ett konkurrensneutralt sätt.

9.6.57 Handelsanställdas förbund: — — — förbundet menar att kommunernas ansvar för en väl fungerande varuförsörjning och konkurrens bör stärkas. Vi menar att obligatoriska varuförsörjningsplaner som fastställer strukturen på varuhandeln skulle vara positivt för både konsumenterna och handeln.

9.6.61 Kooperativa förbundet: KF tillstyrker LMKs förslag att inom industribranscher med begränsad konkurrens bör en särskild bevakning kunna ske från samhällets sida.

9.6.64 Lantbrukarnas riksförbund: En — — — viktig konkurrensfråga är statliga och kommunala bidrag till industrietableringar. Sysselsättnings- och regionalpolitiskt motiverat stöd till enskilda företag får lätt snedvridande effekter och bör så långt som möjligt undvikas.

9.6.76 Sveriges industriförbund: Kommittén anser — — — att en väl fungerande konkurrens bör eftersträvas inom livsmedelskedjans industri- och handelsled. Samhälleliga åtgärder som påverkar dessa led bör därför avpassas så att de inte mer än nödvändigt försämrar konkurrensens funktionsförmåga. Förbundet instämmer i detta uttalande.

9.7 Prismärkning

9.7.57 Handelsanställdas förbund: Förbundet — — — anser — — — det vara ytterst betänkligt att i samband med införandet av datoriserade kassaterminaler slopa prismärkningen på enskilda varor inom dagligvaruhandeln.

9.8 Behov av förbättrat statistiskt material samt fortsatt utredning och forskning

9.8.13 Lantbruksstyrelsen: Mot bakgrund av att en ökande andel av konsumenternas totala kostnader för livsmedel härrör från förädlings- och handelsleden vill lantbruksstyrelsen understryka vikten av att produktiviteten inom dessa led av livsmedelskedjan i fortsättningen fortlöpande analyseras.

9.8.14 Statens livsmedelsverk: En fortsatt undersökning av livsmedelsindustrin och -handeln finner livsmedelsverket — — — önskvärd. — — —

Bl. a. gäller detta urvalsmöjligheterna och varornas kvalitet till följd av de långa distributionsvägarna. En annan intressant fråga är hur de storskaliga grossistföretagen förhåller sig till mer småskaliga svenska produktionsgrenar såsom trädgårdsnäring samt fisk- och musselodling. Även beredskapsaspekter kan tas in. — — —

Det finns flera exempel på livsmedel som legotillverkas vilket gör att en eller ett fåtal producenter svarar för praktiskt taget all produktion. Sådan "dold" koncentration bör naturligtvis också omfattas av undersökningen.

9.8.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: Utredningen om industri- och handelsleden har försvårats av bristen på data. KD instämmer med LMK att det är angeläget att det statistiska underlaget förbättras och att forskning rörande dessa led prioriteras. Det bör kunna få ankomma på SCB och SPK att tillsammans med handel och industri lägga fram en plan för arbetet med de mest angelägna uppgifterna.

9.8.26 Sveriges lantbruksuniversitet: SLU stödjer den uppfattning som –
– LMK anför att det är nödvändigt att i framtiden ägna forskningsfrågorna inom leden efter råvaruproduktionen ökat intresse. Dataunderlag och analyser saknas för att bl. a. kunna jämföra effektiviteten i det svenska livsmedelssystemet med andra länders. Detsamma gäller för- och nackdelar med den kooperativa företagsformens dominerande ställning i det svenska systemet. Sådana analyser är av central betydelse för att klarare än utredningen gjort, belysa handels- och industriledens roll i livsmedelssystemet, särskilt dess produktivitetsutveckling.

9.8.38 Länsstyrelsen i Malmöhus län: Länsstyrelsen instämmer – – – i LMK:s krav på att det statistiska underlaget för analyser av handelns förhållanden snarast bör förbättras.

9.8.57 Handelsanställdas förbund: Förbundet – – – menar – – – det väl motiverat att – – – föreslå att "Vidare bör forskning rörande livsmedelsindustrins och handelns förhållande prioriteras".

Ett sätt att snabbt initiera och samordna utrednings- och planeringsfrågor för varuhandeln vore att ge det av Industridepartementet tillsatta Rådet för handels- och distributionsfrågor direktiv, status och resurser så att detta kan komma till stånd. – – –

Livsmedelshandeln kännetecknas av en mycket stark koncentration till tre stycken block. Konsekvenserna av denna starka maktkoncentration, som har betydelse både för industriledet och konsumentledet, är – – – ett exempel på frågor som bör utredas. – – –

Tillgång till bättre statistiskt material behövs.

9.8.61 Kooperativa förbundet: KF får understryka angelägenheten av att man får fram enhetliga och ändamålsenliga grunddata inom livsmedelshandelns område liksom att i framtiden en utökad forskning rörande livsmedelsindustrins och handelns förhållande prioriterats.

9.8.62 Landsorganisationen i Sverige: Vi ser naturligtvis fram emot att det statistiska underlaget förbättras. – – – LO anser också att forskning rörande livsmedelsindustrins och handelns förhållanden bör prioriteras.

9.8.64 Lantbrukarnas riksförbund: LRF instämmer i kommitténs uppfattning att det är angeläget att det statistiska underlaget förbättras.

9.8.67 Svenska lantarbetareförbundet: — — — förädlings- och handelsledets betydelse för prisutvecklingen framgår inte på ett tillfredsställande sätt. Förbundet vill ifrågasätta om det inte är nödvändigt att snarast tillsätta en ny utredning med uppgift att behandla dessa frågor.

9.8.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: — — — många observatörer i USA förutser att partihandelsledets makt i relation till livsmedelsindustrin kommer att öka.

Enligt Livs mening måste denna utgångspunkt vara central vid fördjupning av livsmedelspolitiken vad avser industri- och handelsledet. Vid en sådan fördjupning av livsmedelspolitiken är, förutom maktförhållandena, styrmedlen och målstrukturen av central betydelse. — — —

Ur Livs perspektiv är detta problem den centrala livsmedelspolitiska frågan. Ett fortsatt utredningsarbete kring handels- och industrifrågor med denna utgångspunkt är nödvändigt. — — —

Det behövs fortsatt utredning inom industri- och handelsledet. En grundlig genomlysning av dessa sektors funktion i hela livsmedelssystemet är nödvändig för att kunna formulera en heltäckande livsmedelspolitik i Sverige. Livs instämmer i kommitténs krav på bättre statistiskt underlag och ökad forskning inom detta område.

9.8.79 Tjänstemännens centralorganisation: En särskild studie av maktstrukturen inom grossist- och handelsleden bör — — — ingå i en fördjupad analys av livsmedelskedjans samtliga led. Det synes vara nödvändigt för att få ett ordentligt underlag för valet av styrmedel på det här området av livsmedelspolitiken.

9.8.80 Trädgårdsnäringens riksförbund: Livsmedelskommitténs slutsats att analysen av handeln försvårats på grund av brist på data, är i detta sammanhang förvånande. Av denna anledning finner vi det angeläget att kommitténs förslag om att forskning rörande livsmedelsindustrins och handels förhållanden prioriteras. Det är då viktigt att undersökningarna i större utsträckning än hittills görs vertikala för att på begripligt sätt redogöra för konsumenterna vilka olika funktioner som konstituerar konsumentpriserna. Det borde också vara rimligt att en samhällsekonomisk analys över handelsledet och dess olika funktioner görs.

10 Stödet till jordbruket i norra Sverige, m. m.

10.13 Lantbruksstyrelsen: Vad gäller jordbruket i norra Sverige vill lantbruksstyrelsen — — — framhålla att produktionen i dessa delar av Sverige är relativt sett känsligare för lönsamhetsförsämringar än vad den är i landet i övrigt. Lantbruksnämnderna i norra Sverige har — — — påtalat att om inga särskilda åtgärder vidtas kommer nu extensivt utnyttjade åkerarealer i dessa delar av landet att tas ur produktion även vid en i stort sett bibehållen produktionsvolym. Med hänsyn till betydelsen för sysselsättningen m. m. vill lantbruksstyrelsen understryka att produktionen i norra Sverige bör bibehållas på i stort sett oförändrad nivå. Styrelsen anser det däremot inte möjligt att — såsom framhållits som önskemål från regionala instanser — f. n. ha som mål att ytterligare öka jordbruksproduktionen i norra Sverige genom uppbyggnad av nya jordbruksföretag i någon mera betydande omfattning. Detta och den ökade sysselsättning som därigenom kan nås bör enligt lantbruksstyrelsens mening anstå tills produktionsläget inom jordbruket nått en bättre balans.

Det särskilda prisstödet till norra Sverige bör dock successivt räknas upp så att det realt bibehålles oförändrat. Lantbruksstyrelsen tillstyrker kommitténs förslag till områdesindelning för prisstödet. — — —

Enligt lantbruksstyrelsens bedömning bör investeringarna i jordbruket i norra Sverige i huvudsak utgöras av ersättningsinvesteringar för att bibehålla nuvarande produktionsvolym. Med hänsyn härtill och då investeringarna i betydande utsträckning förväntas ske successivt bör en överarbetning av det föreslagna räntestödet göras innan det införs. Samspelet mellan de föreslagna räntebidragen och det räntebidrag som ingår i det s. k. etableringsstödet bör också närmare studeras. Lantbruksstyrelsen föreslår därför att finansieringsstödet till jordbruket i norra Sverige behandlas i samband med den av kommittén föreslagna översynen av de utsatta jordbrukarnas situation. I avvaktan härpå bör nuvarande regler för finansieringsstöd till företag i norra Sverige kunna bibehållas oförändrade.

Lantbruksstyrelsen delar uppfattningen att stöd till markanläggningar i form av investeringsbidrag till företag i norra Sverige i fortsättningen bör kunna utgå utan föregående prövning av företagets utvecklingsmöjligheter.

Lantbruksstyrelsens erfarenheter från administration av stödgivningen till jordbruket i norra Sverige talar för att glesbygdssöd och rationaliseringsstöd bör vara väl samordnat.

10.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: KD gör inga invändningar mot LMKs förslag angående stödet till jordbruket i norra Sverige. Det finns skäl som talar för en geografiskt differentierad jordbruksproduktion. I direktiven till LMK understryks den roll, som jordbruket spelar för sysselsättningen i bygder där det råder brist på andra sysselsättningstillfällen. KD vill i detta sammanhang, liksom LMK, peka på att liknande

problem inte bara finns i norra Sverige. Här kan Gotland nämnas. Förhållandena där kan behöva beaktas vid en neddragning totalt sett av jordbruksproduktionen.

När det gäller finansieringen av det regionalpolitiska stödet vill KD än en gång starkt betona att denna inte får ske över livsmedelspriserna utan bör vara en samhällets angelägenhet (budgetmedel).

KD är inte främmande för att en del av Norrlandsstödet finansieras genom omfördelning av jordbruksstödet. I den mån det totala stödet är påverkat av den högre kostnadsnivån i t. ex. norra Sverige kan en sådan omfördelning väl motiveras.

10.21 Statens industriverk: Utredningen föreslår — — — dels vissa justeringar i stödgivningen, dels en klarare prioritering av inlandet gentemot kustområdet. SIND tillstyrker dessa förändringar, som ligger väl i linje med de långsiktiga prioriteringar som föreslås av regionalpolitiska utredningen (SOU 1984:77).

Utredningen föreslår avslutningsvis en ökad samordning mellan delar av jordbruksstödet och glesbygdssstödet som utgör en del av åtgärderna för regionala utvecklingsinsatser. En ökad samordning framstår enligt SIND som motiverad. Det finns en klar risk för att de jämförelsevis små medel som anslås för regionala utvecklingsinsatser skall användas för olika typer av företagsutvecklande åtgärder snabbt skulle urholkas om man som för stödet till jordbruket medger direkta driftssubventioner. Sådana samordningsformer avstyrks därför. En ökad samordning kan tillgodoses genom en närmare samverkan mellan de regionala myndigheter som hanterar dessa frågor.

10.23 Statskontoret: Statskontoret ansluter sig till kommitténs förslag beträffande stödet till jordbruket i norra Sverige, inbegripet förslaget att samordna glesbygdssstödet och rationaliseringsstödet. De bidrag till överskottsproduktionen som kommer från norra Sverige är marginella. Enligt statskontorets mening måste de statliga insatserna för att främja jordbruket i glesbygderna och överhuvud i skogslänen utformas främst från regionalpolitiska utgångspunkter.

10.24 Riksrevisionsverket: Om stödet till jordbruket i norra Sverige väsentligen skall ses som ett regionalpolitiskt stöd och om det — i enlighet med kommitténs förslag — anses önskvärt att samordna rationaliseringsstödet med annat regionalpolitiskt stöd är det viktigt att göra klart, vilka eventuella organisatoriska förändringar som krävs för att det sektoriella intresset skall kunna underordnas det regionalpolitiska intresset och stödgivningen verkligen få den avsedda inriktningen.

Om regionalpolitiska överväganden skall ligga till grund för det statliga agerandet inom jordbruksområdet i norra Sverige är det vidare viktigt, att

såväl stödgivningen som tillämpningen av jordförvärvslagstiftningen grundas på en helhetsbedömning av de speciella förutsättningar som gäller för glesbygdsjordbruket. Detta skall ses mot bakgrund av att jordbruket i glesbygderna ofta är en del av och en viktig bas för kombinerad verksamhet jordbruk – skogsbruk/annan verksamhet.

10.26 Sveriges lantbruksuniversitet: Om man vill uppnå jämnare inkomster mellan brukarna, prioritera de regionalpolitiska aspekterna högre eller hålla markarealer öppna där så önskas av hänsyn till landskapsbilden, är direktstöd till producenterna, t.ex. i form av arealbidrag, sannolikt att föredra.

10.31 Länsstyrelsen i Östergötlands län: – – – i länets glesbygder finns sådana jordbruksföretag som kan jämföras med de i norra Sverige. Efter som länet saknar särskilt regionalt rationaliseringsstöd är det angeläget att länet tilldelas pengar till regionalt utvecklingsarbete som möjliggör effektiva glesbygdsinsatser. – – –

10.33 Länsstyrelsen i Kronobergs län: Kraven på omställning inom jordbruket leder sannolikt till ökade behov av statliga insatser. Det är därför angeläget att tillräckliga medel, t. ex. inom glesbygdsstödet, ställs till förfogande för att främja alternativa sysselsättningar i kombination med jordbruk.

10.35 Länsstyrelsen i Gotlands län: Om kommitténs förslag att upphäva rådande investeringsförbud inte kompletteras med någon form av investeringsbegränsning för stora enheter kan det emellertid medföra att de mindre, investeringssvaga familj jordbruken, vilka dominerar den gotländska jordbruksnäringen, kommer att få svårt att klara sin fortsatta existens gentemot fåtalet större resursstarka jordbruksföretag. De statliga garanti-lånen bör därför användas som ett regionalpolitiskt styrmedel. Det är vidare nödvändigt att animalieproduktionen anpassas till jordbruksfastigheternas åkerareal. Om inte sådana åtgärder vidtas uppkommer sannolikt en ytterligare styrning av storproduktion och en ökad koncentration av animalieproduktionen till de sydligaste länen i landet, vilket ur beredskaps-synpunkter inte är önskvärt.

10.40 Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län: Om en produktionsminskning – av den storleksordning som kan förväntas utifrån kommitténs förslag – bedöms nödvändig finner länsstyrelsen det inte motiverat att en sådan minskning i första hand skulle tillåtas inträffa i "södra och mellersta Sveriges skogsbygder". En sådan utveckling kan heller inte stämma överens med den i betänkandet understrukna vikten av en geografiskt väl differentierad produktion.

10.41 Länsstyrelsen i Älvsborgs län: Kommitténs förslag kommer att påtagligt motverka länsstyrelsens arbete med glesbygdsfrågorna i norra Dalsland och södra Svenljunga kommun. För att motverka den redovisade negativa utvecklingen i glesbygd fordras enligt länsstyrelsen ett kraftigare regionalpolitiskt stöd än det som för närvarande gäller.

Norrlandskommitténs förslag till stöd till glesbygder – där Dalsland ingår – bedömer länsstyrelsen inte vara tillräckliga. Mjölkipristillägget blir i det område dit Dals-Eds, Bengtsfors och Åmåls kommuner hör 9,6 öre/kilo och på andra sidan gränsen mot Värmland 23 öre/kg. Med hänsyn till att förutsättningarna för jordbruksproduktion i stort sett är lika vore det rimligt att mjölkipristillägget höjdes för Dalslandskommunerna.

Mjölkiproduktionen är i Älvsborgs län av stor betydelse både för jordbrukarnas sysselsättning och inkomster. För att få balans fordras en produktionsminskning med ca 10%. I våra skogs- och mellanbygder finns få alternativ till mjölkiproduktionen. Den eftersträlvade minskningen kan enligt länsstyrelsens mening i dessa bygder få en icke önskad regionalpolitisk effekt. Förutom minskad jordbruksbefolkning kan en sådan utveckling leda till betydande förluster från såväl naturvårdssynpunkt som från kulturminnessynpunkt. Från beredskapssynpunkt är det viktigt med både spridd bebyggelse och produktion.

10.42 Länsstyrelsen i Skaraborgs län: Produktionsförändringar inom jordbruket bör – – – ta vederbörlig hänsyn till de förhållanden som råder inom glesbygdsområdena. Av regionalpolitiska skäl finns det anledning att i dessa områden acceptera deltidsjordbruket i den mån det inte försämrar möjligheterna för familj jordbruket. Ett sådant synsätt bör komma till uttryck i en modifiering av jordförvärvslagen. – – –

Länsstyrelsen instämmer i betänkandets förslag om att jordbruket i norra Sverige av flera skäl bör särbehandlas. Denna ståndpunkt gäller även i de fall detta kan komma att leda till indirekta negativa konsekvenser för näringen i Skaraborgs län.

Länsstyrelsen har tidigare framfört åsikten att rationaliseringsstödet och glesbygdstödet bör samordnas.

10.43 Länsstyrelsen i Värmlands län: Enligt länsstyrelsens mening är den stora skillnad som den föreslagna områdesindelningen anger mellan Värmland och t. ex. stora delar av norrlandskusten förvånande. Dessa skillnader kan inte återspegla de verkliga förhållandena utan måste enligt länsstyrelsens bedömning mer grunda sig på ett synsätt om att en successiv minskning av bidraget är önskvärd. Länsstyrelsen kan ha viss förståelse för detta men vill samtidigt understryka att de skillnader i bidrag mellan olika delar av Värmland och stora delar av Norrlands kustland som finns i den s. k. Norrlandskommitténs förslag är orimligt stora.

10.47 Länsstyrelsen i Gävleborgs län: Genom prisstöd sker en utjämning mellan vissa mellansvenska områden och norra Sverige. Stödet trappas av från norr till söder även om det beräkningsmässiga underlaget enligt länsstyrelsen inte ger stöd för storleken på avtrappningen. Vid införandet av ett tvåprissystem på mjölk, som kommittén ställt sig positiv till, är det enligt länsstyrelsen angeläget att de trappstegseffekter som finns i prisstödet inte förstärks ytterligare genom kvoteringsystemet. Länsstyrelsen vill även understryka vikten av årlig uppräknings av prisstödet varvid den faktiska kostnadsutvecklingen bör ligga till grund för uppräknings. I annat fall är risken stor att stödet snabbt urholkas. — — —

Svinproduktionen i norra Sverige och speciellt i Gävleborgs län är av mycket obetydlig omfattning. Länsstyrelsen anser det dock angeläget att den produktion som finns kan behållas. Det kan dock komma att kräva en viss utbyggnad om erforderlig service skall kunna upprätthållas och förädlingsidan fungera effektivt och med den hygieniska standard och köttkontroll som krävs av ett kontrollslakteri. För att investeringarna för fläskproduktion f. n. skall vara ekonomiskt försvarliga behöver enligt lantbruksnämndens beräkningar stödet till fläskproduktion öka med ca 2 kr per kg griskött eller att investeringsstödet ökar så att det ger motsvarande effekt. — — — Länsstyrelsen föreslår att investeringsstoppet bibehålls t. v. utom i norra Sverige, att startbidraget i norra Sverige utvidgas att gälla även vid nyetablering, att prisstödet eller investeringsstödet till fläskproduktionen läggs på en sådan nivå att en viss ökning av produktionen är möjlig i norra Sverige.

10.48 Länsstyrelsen i Västernorrlands län: Vad gäller områdesindelningen för prisstöd till mjölk, kött, fläsk och modersuggor finner länsstyrelsen att de föreslagna gränsändringarna, som berör Västernorrlands län, bör genomföras. De föreslagna gränserna för mjölkpristilläggen följer de framställningar som under en följd av år framförts från länet.

Länsstyrelsen finner det vidare väsentligt att prisstöd enligt LMK:s förslag införes även för potatisodling. Denna produktionsgren har minskat i omfattning under en följd av år, vilket är negativt inte minst ur beredskapssynpunkt. Den stimulans, som ett prisstöd kan ge för att bryta denna negativa trend, får anses väsentlig.

LMK föreslår vidare att en uppräknings av prisstödet bör göras varje år. Länsstyrelsen finner även detta förslag mycket väsentligt för att därmed reducera riskerna för en värdemässig urholkning av stödet. Det är härvid angeläget att compensation sker med full hänsyn till utvecklingen av PM-index. Detta har inte skett vid uppräknings för perioden okt 1981 – sept 1983. — — —

LMK föreslår vidare ett samordningssystem mellan rationaliseringsstöd och glesbygdssöd. Länsstyrelsen tillstyrker kommitténs förslag i denna fråga. Länsstyrelsen anser det väsentligt, att jordbruket inte skall behöva

” konkurrera ” med andra angelägna regionalpolitiska satsningar. Ett av de tunga argumenten härför är norrlandsjordbrukets särskilda betydelse under avspärrningsförhållanden till följd av beredskap, oljekriser o.dyl. Vidare bör särskilt satsas på kvalitet, eftersom förutsättningarna för detta måste betraktas såsom relativt gynnsamma med hänsyn till klimatet under vegetationsperioden.

10.49 Länsstyrelsen i Jämtlands län: Det statliga stödet till jordbruket i norra Sverige bör därför ha en sådan inriktning och ligga på en sådan nivå att jordbruksproduktionen kan upprätthållas oberoende av att anpassning av totalproduktionen är aktuell. Det av kommittén uttalade produktionsmålet för hela landet innebär dock att resurserna i jordbruket i stort sett bör överensstämma med vad som motiveras för att trygga livsmedelsförsörjningen i fredstid och vid avspärrning och krig. — — —

Effekterna av en sådan utveckling skulle innebära en snabbt accelererad avveckling av jordbruket i länet som helhet samtidigt som det skulle få svåröverskådliga konsekvenser för övrigt näringsliv och samhällsservice. Jordbruksproduktionen borde i stället tillåtas öka i dessa delar av landet även om det skulle ske genom en minskning i andra delar. — — —

Utredningens förslag beträffande områdesindelningen är identiskt med det av bl. a. länsstyrelsen så hårt kritiserade förslaget som lades fram av kommittén för översyn av stödet till jordbruket i norra Sverige. Vid lantbruksnämndens genomgång och analys av de beräkningsmodeller som legat till grund för att räkna fram produktionskostnadsskillnaderna kunde påvisas direkta felaktigheter i underlagsmaterialet. — — —

Livsmedelsutredningen innehåller i likhet med norrlandsutredningen inget förslag till prisstöd för äggproduktionen. Av norrlandsutredningen framgår att betydande produktionskostnadsskillnader föreligger mellan norrlandslänen och övriga delar av landet. — — — Länsstyrelsen anser att det därför är väl motiverat att likaväl som för andra produkter kompensera äggproduktionen för dessa skillnader och föreslår att prisstöd införs för äggproduktionen. — — —

Kommitténs förslag ifråga om rationaliseringsstödet utformning och kopplingen till glesbygdstödet är identiskt med vad som norrlandsutredningen föreslog. Länsstyrelsen delar kommitténs uppfattning att syftet med stödet skall vara så att likviditeten och den ekonomiska stabiliteten förbättras i samband med att investering sker och de närmaste åren därefter. En garanterad lägre ränta med möjlighet att erhålla s. k. startbidrag kommer att förbättra förutsättningarna för investeringar. Beräkningar visar dock att direkta nyinvesteringar i t. ex. ekonomibyggnader trots de förändrade villkoren, ej är ekonomiskt genomförbara med nuvarande mjölkpris. Förändringarna av stödet för markanläggningar tillstyrks.

10.51 Länsstyrelsen i Norrbottens län: Även om LMK i detta sammanhang inte föreslagit några konkreta åtgärder — — — anser länsstyrelsen det mycket positivt att kommittén klart betonar vikten av en regionalpolitisk syn i fråga om jordbrukets utveckling. Detta har bl. a. kommit till uttryck när det gäller produktionsmålet för mjölk. — — — Några konkreta åtgärder för att stimulera till en sådan utveckling har LMK som ovan nämnts inte framlagt. Däremot diskuteras åtgärder som tar sikte på att minska mjölkproduktionen i landet. Bl. a. framgår att kommittén har sympatier för ett tvåpris-system, något som för Norrbottens del direkt skulle strida mot de uppställda produktionsmålen. — — —

Enligt den mening styrelsen hävdar vid flera tillfällen måste en avvägning ske mellan nackdelarna för jordbruksnäringen i stort av en ökad produktion i Norrbotten och de fördelar en sådan produktion medför för samhället i övrigt.

Eftersom länet har en mycket liten andel av den totala jordbruksproduktionen i riket — för mjölkproduktionen är andelen 2 % och för övriga produktionsgrenar ännu mindre — kan en ökad satsning på länets jordbruk endast få en ytterst marginell inverkan på överproduktionen och därmed på produktprisbildningen. Länsstyrelsen har därför svårt att förstå att denna marginella inverkan kan tillåtas förhindra att från regionalpolitisk synpunkt ytterst angelägna sysselsättningstillfällen etableras. Detta särskilt som dessa arbetstillfällen kan tillskapas till förhållandevis små samhällsekonomiska kostnader samtidigt som länets tillgångar i form av brukningsvärd åker och outnyttjad kapacitet i förädlingsindustrin kommer till användning. — — —

Kommittén har — — — inte gjort något försök att bryta ned den jordbrukspolitiska målsättningen till regional nivå. Ej heller föreslår kommittén, utöver vad Norrlandskommittén föreslagit, några konkreta åtgärder som skulle stimulera till en regional anpassning av jordbrukets utveckling. Enligt länsstyrelsens mening måste i det fortsatta arbetet kommitténs målsättning leda till särskilda åtgärder för att stimulera jordbruket i länet. Om så ej sker framstår talet om en regionalpolitisk syn i jordbrukspolitiken närmast som tomma ord.

10.55 Glesbygdsdelegationen: Delegationen tillstyrker i huvudsak kommitténs förslag om prisstödet utformning. Delegationen vill särskilt framhålla betydelsen av att stödet årligen räknas upp med hänsyn till kostnadsutvecklingen samt att stöd kan utgå till potatisodlingen i norra Sverige. Beträffande områdesindelningen har emellertid delegationen några avvikande synpunkter. — — —

Beträffande kommitténs förslag om en samordning mellan glesbygdstödet och rationaliseringsstödet vill delegationen framhålla att detta i och för sig är en möjlig lösning, men att det vore bättre att utforma bestämmelserna för det regionala rationaliseringsstödet så att subventionsnivån jäm-

ställs med glesbygdsstödet inom de av länsstyrelserna avgränsade glesbygdsområdena. Om möjligheterna dessutom förbättras att lämna regionalt rationaliseringsstöd till kombinerade företag skulle konsekvensen bli att väsentligt fler jordbruksinvesteringar i glesbygderna genomfördes med denna typ av stöd.

Delegationen vill också påpeka att kommitténs förslag innebär ökade anspråk på de medel som avsatts för glesbygdsstöd. Kommittén föreslår emellertid inte någon ökning av dessa anslag. Eftersom efterfrågan på dessa medel är stor finns risk för att de stora jordbruksinvesteringar som föreslås ske med glesbygdsstödet hjälp överhuvudtaget inte kan genomföras. Delegationen vill därför understryka att om en samordning sker måste antingen medlen för investeringarna i sin helhet tas ur rationaliseringsstödet ram eller medlen till glesbygdsstöd ökas.

10.58 Hushållningssällskapens förbund: LMK anför, att de speciella förhållandena i norra Sverige bör beaktas vid jordbrukspolitikens utformning. Främst beredskapsskäl men även sysselsättnings- och miljöskäl talar för att en jordbruksproduktion av i stort sett nuvarande omfattning bibehålls i norra Sverige.

Förbundet finner det glädjande, att LMK antagit denna utgångspunkt och konstaterar, att LMK ansluter sig till norrlandskommitténs förslag om årlig uppräknings av prisstödet enligt PM-index, regionalt rationaliseringsstöd samt införande av prisstöd även till potatisodlingen.

10.61 Kooperativa förbundet: KF delar kommitténs uppfattning att norra Sverige har speciella förhållanden som måste beaktas i jordbrukspolitiken och att en jordbruksproduktion av ungefär nuvarande omfattning bör bibehållas därstädes. KF tillstyrker att stödet även fortsättningsvis utgår i form av prisstöd till bl. a. mjölk, kött, fläsk, potatis samt ett regionalt rationaliseringsstöd bl. a. i form av investeringsbidrag under särskilda förutsättningar. LMK framhåller att om dess förslag beträffande norrlandsstödet skall kunna genomföras av regionalpolitiska och av beredskapsskäl måste man räkna med ökade statliga medel för detta, vilket KF tillstyrker.

10.62 Landsorganisationen i Sverige: LO delar kommitténs uppfattning att norra Sverige har speciella förhållanden som måste beaktas i jordbrukspolitiken och att en jordbruksproduktion av ungefär nuvarande omfattning bör bibehållas i norra Sverige. LO tillstyrker att stödet även i fortsättningen utgår i form av prisstöd till bl. a. mjölk, kött, fläsk, potatis samt ett regionalt rationaliseringsstöd bl. a. i form av investeringsbidrag under särskilda förutsättningar. LMK framhåller att om dess förslag beträffande norrlandsstödet skall kunna genomföras av regionalpolitiska och av beredskapsskäl måste man räkna med ökade statliga medel för detta, vilket vi tillstyrker. Skulle jordbruksproduktionen i Norrland minska innebär det dessutom snabbt konsekvenser i förädlingsledet.

10.64 Lantbrukarnas riksförbund: LRF vill i sammanhanget erinra om att såväl glesbygdsdelegationen som den regionalpolitiska utredningen har bedömt att särskilda regionalpolitiska hänsyn bör tas i ett betydligt större område än vad LMK utgått ifrån. — — —

LMK föreslår att prisstöd och regionalt rationaliseringsstöd liksom hittills bör utgå till jordbruket i norra Sverige. LRF delar denna uppfattning.

LRF delar LMKs uppfattning, att flera skäl talar för en produktion av nuvarande omfattning i norra Sverige. Det är därför av avgörande betydelse att prisstödet upprätthålls på en sådan nivå, att det verkligen ger full kompensation för de högre produktionskostnaderna i denna del av landet.

— — —

Det är positivt, att LMK föreslår en samordning av glesbygdsstödet och rationaliseringsstödet. Förbundet anser det lämpligast, att lantbruksnämnderna handhar denna stödverksamhet. LMKs förslag beträffande uppräkningsen av prisstödet är i detaljutformningen klart otillräckligt. Enligt LMKs förslag skall vid den årliga uppräkningsen "beaktas att det förekommer en fortgående rationalisering i jordbruket. Detta innebär att PM-index i regel inte bör slå igenom fullt ut vid justeringen." Förbundet kan inte tolka denna skrivning på annat sätt än att det "rationaliseringsavdrag" och därtill ett godtyckligt sådant skall reducera den årliga uppräkningsen. Detta kan förbundet inte acceptera. LMKs synsätt strider här mot den inledande motiveringen om behovet av särskilt stöd till jordbruket i norra Sverige men framför allt mot glesbygdsdelegationens uppfattning: "Delegationen vill också betona, att kostnadsutvecklingen inte får urholka det statliga stödet till jordbruket i norra Sverige." — — —

Beträffande prisstödet till potatisodlingen kan förbundet inte förstå motiven för föreslagen indelning i prisstödsområden. Förbundet anser, att prisstödsområdena för potatisodlingen bör sammanfalla med prisstödsområdena för mjölk, då denna indelning bättre motsvarar odlingsbetingelserna.

Förbundet tvingas vidare konstatera att den handlingsmodell för jordbruket i norra Sverige som LMK skisserar leder till att betydande arealer jordbruksmark tas ur bruk och att detta kommer att ske i icke ordnade former, d.v.s. åkermark förbuskas eller återgår i bästa fall till skogsmark.

LRF delar också LMKs uppfattning, att prisstödet bör räknas upp en gång per år och att justeringen bör baseras på förändringen av PM-index. Kommittén föreslår vidare att man vid de årliga justeringarna bör beakta den fortgående rationaliseringen genom att inte låta PM-indexutfallet slå igenom fullt ut. LRF förutsätter att överväganden om eventuella avdrag skall ske utifrån hur rationaliseringseffekterna hanteras i jordbruksavtalet. LMKs förslag får inte innebära att jordbruket i norra Sverige åläggs ett högre rationaliseringskrav än jordbruket i övriga delar av landet. De extra kostnadsökningar på service, transporter m.m. som uppstår till följd av utglesningen inom stödområdena bör också beaktas i detta sammanhang.

Förbundet vill framhålla att det är angeläget att jordbruksnämnden liksom hittills fortlöpande kan pröva motiverade förändringar i områdesindelningen, såsom LMK också föreslagit. — — —

— — —

SMR har i sitt förslag till tvåprissystem för mjölk presenterat ett förslag till teknisk lösning för en särbehandling av övre Norrland, som skulle ge möjlighet att bibehålla nuvarande produktionsvolym av mjölk i området.

En förutsättning för att särreglerna skall kunna införas är att mjölkreglering (Föreningen för mejeriprodukter) tillförs de medel som fordras. Erforderligt belopp kan — — — uppskattas till ca 20 Mkr per år. — — —

LRF föreslår därför att det regionalpolitiska prisstödet utökas med en särskild anslagspost för detta ändamål. — — —

Det är därför angeläget att samhället avsätter tillräckliga resurser för växtförädling och sortprovning inom området. Det bör tilläggas att för den norrländska växtodlingen är odlingssäkerhet en mycket viktig egenskap. — — —

LMK anför, utan att föreslå en sådan ordning, att det är möjligt att finansiera det regionalpolitiska norrlandsstödet genom olika former av omfördelning av medel som tillerkänts jordbrukarkollektivet i kostnads-kompensation. — — — LRF avvisar därför bestämt eventuella förslag till en sådan lösning av finansieringen av uppräknings av norrlandsstödet. Förbundet vill här också erinra om att riksdagen i början av 1984 avvisade ett sådant förslag.

Det är LRFs bestämda uppfattning att stödet till jordbruket i norra Sverige även fortsättningsvis skall finansieras fullt ut genom särskilt anslag under jordbruksdepartementets huvudtitel. Även förhållandet att inkomstmålet, enligt 1984 års riksdagsbeslut, skall gälla i alla delar av landet talar för att norrlandsstödet även framgent finansieras på detta sätt. Det får inte bli så att uppräknings av norrlandsstödet går ut över andra angelägna regionalpolitiska satsningar.

10.67 Svenska lantarbetareförbundet: Motiven för jordbrukets bibehållande i Norrland är främst försvarspolitiska och regionalpolitiska. Det är därför logiskt att medel för stödet tas över budgeten.

10.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: En regionalt väl spridd livsmedelsproduktion är enligt Svenska Livsmedelsarbetareförbundet centralt för sysselsättningen i sysselsättningssvaga områden. Att upprätthålla den nuvarande spridningen av livsmedelsproduktionen är också ett billigt regionalpolitiskt medel. Att skapa nya sysselsättningstillfällen om verksamheten inom livsmedelsproduktionen drogs ner skulle troligen ställa sig mycket dyrare. Dessutom "importerar" Norrland redan idag betydande kvantiteter livsmedel.

Skulle jordbruksproduktionen i Norrland minska innebar det dessutom snabbt konsekvenser i förädlingsledet. Minskad tillförsel av råvaror skulle öka redan allvarliga problem och påskynda koncentrationsprocessen inom livsmedelsindustrin. Det medelsbehov kommitténs förslag resulterar i måste därför anses vara väl använda pengar. — — —

Kommitténs förslag garanterar i princip oförändrad jordbruksproduktion och kan även tyckas garantera en vidareförädling av livsmedel i norra Sverige. Vi finner att så inte är fallet på förädlingssidan.

Den affärsdrivande delen av jordbrukskooperationen i form av förädlingsindustrin motverkar i praktiken LMKs målsättning vad gäller en väl differentierad och regionalt spridd produktion. Statsmakterna måste säkerställa sina regionalpolitiska mål. Detta skulle kunna ske genom de regionala kostnadstilläggen till industrin. Dessa tillägg borde, enligt vår mening, även i detalj utredas då fördelningsformen ej prövats i utredningen. Fördelningen sker idag länsvis och följer dåligt de uppsamlingsmerkostnader som industrin åsamkas.

11 Åtgärder för att åstadkomma bättre balans mellan produktion och konsumtion av jordbruksprodukter

11.7 Konjunkturinstitutet: Institutet har under hand inhämtat att ett tvåprissystem för mjölk är under utarbetande med sikte på att införas vid halvårsskiftet 1985. I yttrandet över betänkandet Ds Jo 1983:10 Vissa jordbrukspolitiska förtursfrågor, anförde institutet, att ett tvåprissystem som generell metod vid prissättning utan tvekan är ett kraftigt styrmedel för produktionen. Nackdelen är att ett sådant system med åtföljande nya regleringar kräver en betydande administration. Därjämte bidrar det till att låsa strukturen inom såväl producent- som mejerileden. Institutet anser därför att ett sådant system, om det införs, bör göras försöksvis och utvärderas noggrant.

11.8 Näringsfrihetsombudsmannen: — — — Den översikt som gjorts — — — visar att alla redovisade metoder är förenade med nackdelar och i vissa fall dessutom ineffektiva med avseende på ändamålet. Analysen stöder knappast ett antagande att den prispress, som bör följa av att jordbruket långsiktigt skall bära sina egna kostnader, verkligen leder till en reduktion av överskotten. Tvärtom kan man befara att prispressen på kort sikt leder till att den enskilde jordbrukaren ökar sin produktion trots att det kollektivt sett skulle varit fördelaktigt för hela näringen att minska produktionen. Enligt kommittén är det vid nuvarande betalningssystem nästan alltid lönsamt att öka produktionen i vart fall om detta kan ske utan betydande investeringar — — —.

Kommitténs överväganden leder ändå fram till att jordbruket bör ges stor frihet att producera den volym som utifrån näringens utgångspunkter framstår som fördelaktig. Endast ifråga om mjölk tar utredningen vagt ställning för ett tvåprissystem. — — —

Beträffande produktionsbegränsande åtgärder framförde NO i sitt tidigare yttrande att man i första hand borde utarbeta en differentierad prissättning eller någon annan form av ersättning baserad på marginalkostnader. Man skulle därmed få en prissättning som bättre avspeglar produktens faktiska värde på olika marknader och som mera rättvist fördelar de regleringsekonomiska kostnaderna för att avsätta överskottskvantiteterna. NO ansåg också att erfarenheter från utlandet av tvåprissystem borde inhämtas.

NO kan nu bara konstatera att något egentligt nytänkande i dessa frågor inte presenterats. — — — LMK diskuterar i stort sett samma åtgärder som tidigare. Det är möjligt att det inte går att finna lösningar för att rätta till negativa effekter av regleringen utan att samtidigt skapa nya regleringar.

NO tillstyrker LMKs förslag att det tillfälliga investeringsförbudet — som enligt NO aldrig bort införas — slopas vid halvårsskiftet 1985.

Beträffande den styrning som sker av animalieproduktionens utbyggnad genom differentierade avgifter och pristillägg för fläsk och ägg anför LMK att det är svårt att bestämt säga om den haft avsedd effekt. LMK föreslår därför att avgifterna och tilläggen tas bort så snart som möjligt. NO ansluter sig till förslaget.

I och för sig finns det goda skäl för att ge jordbruket frihet att själv bestämma den volym som skall produceras. Samtidigt måste man dock befara att den nödvändiga reduktionen av överskotten inte kommer till stånd om man måste förlita sig enbart på att jordbruket skall klara den på egen hand.

Tvåprissystem är ett sätt att fördela ett kollektivt pristryck på de enskilda jordbrukarna. Ett sådant system kan därför vara ett sätt att komma till rätta med jordbrukets överproduktion.

NO är i grunden starkt negativ till tvåprissystem och liknande system såsom kontraktsproduktion. — — —

— — —
— — —

Skall överskottsproblematiken lösas med hjälp av tvåprissystem är det — — — enligt NO nödvändigt att systemet blir temporärt. Det måste från början göras klart att systemet skall upphöra vid en viss bestämd tidpunkt. Om detta fastslås redan från början så kommer kvoternas kapitalvärden dels att bli mindre än om de kan få gälla på obestämd tid, dels att sjunka för att nå värdet noll vid tidpunkten för upphörandet.

NO har svårt att ta ställning till tvåprissystem eller liknande system utan en mer ingående analys. — — —

Det är förståeligt att kommittén tvekat inför tvåprissystem särskilt på områden där det finns goda möjligheter för den enskilde lantbrukaren att

själva sälja på marknaden utanför systemet. NO ser det dock såsom en förutsättning för att behålla den nuvarande jordbruksprisregleringen att man kan lägga fast någon ordning som effektivt bromsar överskottsproduktionen.

11.13 Lantbruksstyrelsen: Det av Svenska mejeriernas riksförening nyligen framlagda förslaget till ett frivilligt tvåprissystem inom mjölkproduktionen för att åstadkomma produktionsbalans inom denna produktionsgren är enligt lantbruksstyrelsens mening välbehövligt. Tvåprissystemet som det nu föreslås bli utformat kan innebära nackdelar för inte minst de nyetablerade jordbrukarna, som kommer att få svårt att finna en ekonomisk grund för sina företag. Blir systemet långvarigt kan det därför behöva kompletteras med andra åtgärder. Det bör ankomma på näringen att komma med förslag till sådana åtgärder. I sammanhanget vill lantbruksstyrelsen framhålla att införandet av ett tvåprissystem principiellt är att se som ett steg mot kontraktbunden produktion. Styrelsen anser att på sikt en mera allmän övergång till kontraktproduktion i fråga om animalier vore ett verksamt medel för att produktionen skall kunna hållas i balans. Samtidigt vill dock styrelsen peka på att ett administrativt hanterbart system för kontraktproduktion inom andra produktionsgrenar är större än inom mjölkproduktionen.

Inom fläskproduktionen är det enligt lantbruksstyrelsens mening angeläget att möjligheterna att bringa produktionen i balans genom tvåprissystem eller s. k. stallbankssystem eller på annat sätt, undersöks genom berörda organisationers försorg. Om man förlitar sig till att balans skall åstadkommas genom en successivt försämrad lönsamhet föreligger betydande risker för att den nödvändiga produktionsminskningen får till effekt — förutom sociala konsekvenser för berörda producenter — en utslagning av "fel" enheter. — — —

Flera lantbruksnämnder har framhållit att skäl kan finnas för ett fortsatt investeringsförbud. Vid en anpassning av produktionen genom styrning av produktionsvolymen på sätt nyss berörts föreligger enligt lantbruksstyrelsens uppfattning inte längre samma behov av förbud mot nyinvesteringar. Styrelsen, som förutsätter att utöver mjölkproduktionen även fläskproduktionen, kommer att styras på sådant sätt, tillstyrker därför kommitténs förslag.

De differentierade avgifterna och pristilläggen inom fläsk- och äggproduktionen har såvitt styrelsen kan bedöma inte haft någon nämnvärd effekt på dessa produktionsgrenars omfattning eller struktur. Med hänsyn härtill och till de lättnader i regleringssystemet som blir följden tillstyrker lantbruksstyrelsen att de avvecklas.

Kommittén anser att avvecklingsersättningen till jordbrukare som upphör med sin mjölkproduktion tills vidare bör bibehållas med nuvarande villkor. — — — Avvecklingsersättningen kan — — — bedömas vara regleringsekonomiskt motiverad.

Avvecklingsersättningen är enligt lantbruksstyrelsens erfarenheter relativt enkel att administrera. Systemet, som har sociala inslag, är frivilligt och därför attraktivt sett från producenternas synpunkt. Systemet innebär att ersättning betalas för mjölk som inte produceras. Inkomsten är sålunda arbetsfri och den enda motprestationen som krävs är att produktionen upphör. En annan nackdel är att systemet medför regleringskostnader även om produktionsbalans skulle uppnås under de närmaste åren. — — —

Sammantaget är enligt lantbruksstyrelsens bedömning systemet ett effektivt instrument för att på kort sikt minska överproduktionen. Lantbruksstyrelsen delar därför kommitténs uppfattning att avvecklingsersättning bör bibehållas tills vidare. Enligt nuvarande regler är åldersgruppen 60–65 år berättigade till ersättning. Några lantbruksnämnder anser att för att ytterligare förbättra systemets effektivitet kan övervägas att sänka den bidragsberättigade åldern med 2–5 år. Med hänsyn till att en sådan utvidgning medför regleringskostnader under ännu längre tid framöver är lantbruksstyrelsen tveksam till detta förslag och anser att erfarenheterna av tvåprissystemet bör avvaktas. — — —

Skötsellagen innebär också en viss möjlighet för styrning av jordbruksproduktionens omfattning genom lagens principiella krav på att brukningsvärd åkermark skall användas för jordbruksproduktion. Enligt lantbruksstyrelsens mening är emellertid avsikten med skötsellagen att den liksom övrig jordbrukspolitisk lagstiftning skall tillämpas med utgångspunkt i de allmänna jordbrukspolitiska riktlinjerna. Begreppet brukningsvärd åker innebär för övrigt inte endast att hänsyn skall tas till åkerjordens tekniska och biologiska beskaffenhet utan även till dess samhällsekonomiska betydelse. Styrelsen har i det föregående uttalat sig för att en ur samhällsekonomisk synpunkt motiverad avveckling eller extensifiering av produktionen på viss åker ej bör förhindras. Detta i viss mån ändrade synsätt ryms inom tillämpningen av skötsellagen.

11.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: KD har redan tidigare deklarerat sin principiella inställning att produktionsbalansen endast kan uppnås och upprätthållas genom en väl avvägd pris- och lönsamhetsnivå.

KD hyser mycket starka principiella betänkligheter mot ett tvåprissystem för mjölk. Det medför en krånglig administration och verkar hämmande på rationaliseringsutvecklingen. KD anser det felaktigt att bygga ut regleringssystemet ytterligare.

KD tillstyrker förslagen att investeringsförbudet upphävs och att de differentierade avgifterna/tilläggen på ägg och fläsk tas bort. KD reserverade sig mot införandet av differentieringen och påpekade att den skulle inverka negativt på rationaliseringsutvecklingen. Därmed skulle den på sikt leda till högre konsumentpriser än som annars skulle uppnås.

11.21 Statens industriverk: När det gäller produktionsbalansen på mjölkområdet stödjer — — — industriverket införandet av ett tvåprissystem för mjölk för att nå en balanserad mjölkproduktion och därmed en på sikt eliminering av den samhällsekonomiska kostnaden för överskottsproduktionen. Ifråga om övriga produktionsgrenar på animalieområdet bör marknadsekonomi ges ett avgörande inflytande enligt verkets mening. Investeringsförbudet bör därför, som utredningen föreslår, upphöra den 30 juni 1985.

11.23 Statskontoret: Statskontoret stöder LMKs förslag att bibehålla avvecklingsersättningen, som är ett ändamålsenligt medel för att underlätta anpassning och rationalisering inom jordbruket.

11.24 Riksrevisionsverket: Sammanfattningsvis anser RRV att det material angående medel för att åstadkomma balans mellan produktion och konsumtion liksom de analyser av vilka effekter olika medel skulle få är behäftat med stora brister. LMK har varken förmått presentera lämpliga åtgärder eller redovisa konsekvenser av sådana.

11.26 Sveriges lantbruksuniversitet: Utredningen [har] diskuterat — — — ett tvåprissystem för mjölkproduktionen som en möjlighet att uppnå produktionsbalans på detta område. Detta kan förväntas leda till minskat kapacitetsutnyttjande och färre antal kor och därigenom de effekter som åsyftas. En snabb utveckling av ny teknik kan dock minska dessa effekter. Erfarenheterna från andra länder är entydiga när det gäller nackdelarna av systemet, vilket utredningen också påpekar. Systemet med tvåpris gynnar dem som redan är etablerade inom mjölkproduktionen. Dessutom leder det till en fastlåst företagsstruktur och efter hand till ökade spänningar mellan möjligheterna som finns med ny teknik och den struktur som prissystemet genererar. Svårigheterna att avskaffa ett sådant regleringssystem om det införs är också utomordentligt stora.

11.30 Länsstyrelsen i Södermanlands län: Med hänsyn till mjölkproduktionens stora regionala betydelse anser dock kommittén att selektiva åtgärder är befogade och förordar ett bibehållande av nuvarande avvecklingsersättning med nuvarande villkor. Länsstyrelsen konstaterar att intresset ökat för en anslutning till systemet och anser att man bör ta tillvara detta intresse och undersöka möjligheterna att bygga ut systemet att omfatta även gruppen jordbrukare över 65 år och mellan 55–60 år. Ett sådant utbyggt avvecklingssystem kan innebära att utrymmet ökar för effektiviseringar och ger fördelar för dem som nyligen startat i rationellt drivna anläggningar.

11.33 Länsstyrelsen i Kronobergs län: Länsstyrelsen förutsätter att den framtida jordbrukspolitiken utformas så att jordbruket även i Kronobergs

län kan bestå och utvecklas. Om det för detta erfordras någon typ av kontroll för etablering av mycket stora djurbesättningar och/eller någon form av prisstyrning till de mindre enheternas fördel kan länsstyrelsen inte avgöra, men utgår från att detta klarläggs innan nuvarande system för styrning upphävs.

Avvecklingsersättningen till äldre mjölkproducenter föreslås vara kvar i nuvarande omfattning. Eftersom denna ersättning nu synes få effekt i länet tillstyrker länsstyrelsen förslaget.

11.37 Länsstyrelsen i Kristianstads län: Investeringsförbudet och differentierade avgifter och pristillägg inom ägg- och fläskproduktionen bör avskaffas då de haft begränsad effekt, men det är dock tveksamt om balans kan uppnås om näringen inte får tillgång till styrmedel.

11.38 Länsstyrelsen i Malmöhus län: Kommittén föreslår att investeringsförbudet inom animalieproduktionen och differentierade avgifter och pristillägg inom ägg- och fläskproduktionen avskaffas. Länsstyrelsen tillstyrker dessa förslag då investeringsförbudet och de differentierade avgifterna och pristilläggen inom ägg- och fläskproduktionen enligt länsstyrelsens mening haft begränsad effekt men är tveksam till om balans kan åstadkommas om näringen inte får tillgång till styrmedel.

Om sådana saknas återstår möjligheterna att påverka produktionen genom produktpriset. Om lönsamheten för jordbrukaren försämras kan det omedelbara resultatet bli att jordbrukaren för att kompensera sig mot lägre priser ökar produktionen. Resultatet blir då att den totala produktionen på kort sikt stiger.

11.40 Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län: — — — länsstyrelsen tillstyrker kommitténs förslag om att samhället och jordbruksnäringen delar kostnaden för överskottet inom vegetabilieområdet och att ett tvåprissystem införs för mjölkproduktionen. Samhället bör dessutom medverka i ansträngningarna att utnyttja en del av åkermarken för andra ändamål än livsmedelsproduktion.

11.42 Länsstyrelsen i Skaraborgs län: Länsstyrelsen — — — [förordar] att den avvecklingsersättning till mjölkproducenterna som infördes 1983 bör utgå även i fortsättningen. Ersättningen bör temporärt kunna utökas till att gälla även för mjölkproducenter som är yngre än 60 år.

11.43 Länsstyrelsen i Värmlands län: Enligt länsstyrelsens mening är det — — — för tidigt att uttala sig om t.ex. investeringsförbudets effekter. Lagen om tillfälligt investeringsförbud bör därför förlängas. Även systemet med differentierade avgifter och pristillägg bör enligt länsstyrelsens mening finnas kvar. Erfarenheterna hittills bör således inte leda till slutsat-

sen att de skall slopas utan snarare till att de bör justeras för att fylla sin tänkta uppgift. Enligt länsstyrelsens mening bör såväl ett system med investeringsförbud och differentierade avgifter kunna ges en tydlig regional anpassning och därmed vara ett konkret uttryck för statens intresse att ha en regionalt spridd jordbruksproduktion inte minst i skogslänens inre delar. — — —

Enligt länsstyrelsens mening bör ett tvåprissystem för mjölkproduktionen kunna ges en klar regionalpolitisk profil. Skogslänen som helhet eller skogslänens inre delar borde enligt länsstyrelsens mening kunna göras till en frizon när det gäller tillämpningen av ett tvåprissystem. — — —

11.47 Länsstyrelsen i Gävleborgs län: Länsstyrelsen har inte något att erinra mot att ett tvåprissystem på mjölk införes under förutsättning att vissa regionala hänsyn tas — — —.

11.48 Länsstyrelsen i Västernorrlands län: — — — länsstyrelsens mening är — — — att, om tvåprissystemet införes i mjölkproduktionen, norrlands-länen bör ges möjlighet att producera nuvarande kvantiteter till den högre, inhemska prisnivån. Kostnadsansvaret för detta bör lösas genom förhandlingar mellan staten och jordbrukets företrädare. Staten bör dock ha huvudansvaret för att norrlandslänen särbehandlas i detta avseende på grund av norrlandsjordbrukets stora betydelse av regionalpolitiska, miljömässiga och beredskapspolitiska orsaker. — — —

I och med att överskottsproduktionen har blivit så betydande, att ett komplicerat tvåprissystem för mjölkproduktionen kan komma att införas, är det motsägelsefullt att just i ett sådant läge ta bort investeringsstoppet. Även om effekterna av ett investeringsstopp för mjölkproduktionen är mindre klara, bör dock förbudet fortsätta att gälla tills utvecklingen för mjölkproduktionen har vänt. Samma betraktelsesätt bör enligt länsstyrelsens mening gälla investeringsstoppet för kött-, fläsk-, ägg- och fjäderfäproduktion.

11.49 Länsstyrelsen i Jämtlands län: Länsstyrelsen avstyrker — — — att man tar bort nuvarande investeringsförbud och de avgifter och pristillägg som tillämpas inom fläsk- och äggproduktionen. — — —

Länsstyrelsen avstyrker — — — att tvåprissystem införs för norra Sverige. På samma sätt påverkas de enskilda företagens ekonomi negativt av den kvotering av osttillverkningen som mycket ogynnsamt drabbat tillverkningsindustrin i Östersund på grund av produktionsökningarna i södra och mellersta Sverige.

11.52 Centralorganisationen SACO/SR: Ett införande av tvåprissystem för mjölk, vilket LMK ser som en möjlighet, skulle innebära att produktionsvolymen regleras på tusentals enskilda gårdar. De redan etablerade skulle

gynnas och det skulle hämma rationaliseringsutvecklingen. SACO/SR är av principiella skäl emot en sådan reglering. — — —

Ett system som finns i bl. a. Kanada är individuella produktionsrätter. De ger prisgaranti för en viss producerad kvantitet, t. ex. av mjölk. Produktionsrätterna kan, till skillnad från det eventuella tvåprissystemet, köpas och säljas på en öppen marknad. Produktionsstrukturen låses inte som i tvåprissystemet. LMK verkar avvisa ett sådant system med att det är främmande för hittillsvarande synsätt i svensk jordbrukspolitik.

Enligt SACO/SR hade det dock varit värdefullt om LMK kunnat analysera hur ett system med produktionsrätter skulle ha verkat i Sverige.

11.53 Familj jordbrukarnas riksförbund: I nuvarande sysselsättningspolitiska läge skulle det vara högst olyckligt för landet i sin helhet, om vi minskade produktionen av animalier till det beräknade behovet. Detta kommer att slå hårt på sysselsättningen inom livsmedelssektorn. Därför bör andra åtgärder tillgripas. Det synes oss att det mest angelägna vore att komma med åtgärder som stimulerar konsumtionen och det ojämförligt bästa i den riktningen vore att slopa moms på kött, fläsk, mjölk och spannmålsprodukter. Samtidigt som detta utgör en stor inflationsdämpande effekt, skulle det bli en rejäl standardförbättring för samtliga grupper i samhället och i synnerhet för barnfamiljerna.

11.55 Glesbygdsdelegationen: Delegationen menar att någon form av investeringskontroll för att undvika en geografisk koncentration av storskaliga animalieanläggningar inte skall uteslutas. Delegationen beklagar att kommittén inte tillräckligt analyserat möjligheterna till åtgärder i denna riktning.

11.56 Handels samarbetsorgan i jordbruksfrågor: Vi har i tidigare sammanhang redan framhållit, att den ofrånkomliga anpassningsprocess av produktionen, som i första hand erfordras för att balans skall uppnås, förutsätter en ökad användning av priset som styrmedel.

Likaså förutsätter vi, att en mera flexibel användning av prisinstrumentet också börjar tillämpas för att stimulera konsumtionen.

Då det gäller kött och fläsk delar vi LMKs värderingar, att kortsiktiga, selektiva åtgärder, t. ex. utslaktningspremier etc. skall användas restriktivt och i princip endast i kombination med åtgärder, som också har en långsiktig verkande effekt.

Förutsättningarna för att klara en s. k. prispress är självfallet olika för olika kategorier av jordbrukare. Detta till trots anser vi priset som styrmedel vara enda möjligheten för att successivt åstadkomma en förbättring av balansen mellan produktion och konsumtion. Prisstyrande åtgärder bör utformas så, att det är de svenska konsumenterna som gynnas och inte — som för närvarande — utländska köpare.

Beträffande det i dagsläget rådande investeringsförbudet inom animalieproduktionen föreslår LMK att detta inte förlängs vid dess utgång den 30 juni 1985. Vi delar denna uppfattning.

11.58 Hushållningssällskapens förbund: — — — förbundet anser att staten själv i hög grad bidragit till nuvarande obalans, och att därför staten också måste ta på sig sin del av ansvaret för att komma till rätta med dessa problem och tillsammans med jordbruket utarbeta konkreta styrmedel för genomförandet.

Några allmänna lönsamhetssänkande åtgärder för att påverka produktionsbalansen kan förbundet inte ur jordbrukets synpunkt acceptera med hänsyn till det mycket kärva ekonomiska läge många lantbrukare redan nu befinner sig i. Införandet av sådana åtgärder skulle dessutom i stället kunna leda till att överskottsproblemen ökar. — — —

Det aviserade tvåprissystemet för mjölk bör ses som ett försök att begränsa mjölkproduktionen och därför utvärderas efter några år. Systemet bör utformas så att mjölkproducenterna i norra Sverige och liknande bygder, där alternativ till mjölkproduktionen saknas, ej drabbas av systemets negativa konsekvenser. Likaså anser förbundet, att avvecklingssättningen till vissa mjölkproducenter bör bibehållas tills vidare, eventuellt med en sänkning av nu gällande åldersgräns.

Däremot anser inte förbundet, att man nu skall avveckla investeringsförbudet inom animalieproduktionen. Ett långvarigt investeringsförbud framstår visserligen inte som ändamålsenligt, men i nuvarande läge anser förbundet, att det kan vara väl motiverat att förlänga förbudet ytterligare några år. Administrationen av förbudet är inte särskilt betungande och vid behov finns det möjligheter att ge dispenser för ersättningsbyggnader, som är helt nödvändiga ur t. ex. djurmiljö- eller arbetsmiljösynpunkt. Skärpta krav bör övervägas på arealunderlaget för animalieproduktion. Detta kan bli till fördel för en icke önskvärd utökning av produktionsvolymen samtidigt som det motverkar en negativ inverkan på miljön. — — —

Förbundet anser därför, att den styrning av ägg- och fläskproduktionen som sker genom differentierade avgifter och tillägg skall vara kvar. Dessa skall dessutom anpassas så att de dels följer den fortlöpande penningvärdesförsämringen och dels korrigeras nominellt för att nå avsedd effekt.

11.61 Kooperativa förbundet: KF vill inte motsätta sig att ett — — — [tvåprissystem för mjölk] införs i syfte att minska mjölkproduktionen, men får framhålla att det används under en relativt begränsad tid och högst så länge som obalansen kvarstår. Det finns nämligen en viss risk att ett sådant system hämmar effektivitetsutvecklingen inom mjölkproduktionen. I en krissituation som den nuvarande anser KF att man dock måste acceptera denna nackdel.

KF anser samtidigt att det är en mycket grannliga uppgift att konstruera och tillämpa ett tvåprissystem på sådant sätt att man inte slår ut många effektiva producenter av olika storlek. Det är också angeläget att man inte åstadkommer en överorganisation med stora inslag av byråkrati och administration. KF tillstyrker LMKs förslag att de differentierade avgifterna och pristilläggen för ägg- och fläskproduktionen tas bort från 1 januari 1986. — — —

KF hävdar att marknadskrafterna — pris, konkurrens och lönsamhet — i ökad grad måste ersätta olika statliga regleringar och liknande för att uppnå bättre balans mellan inhemsk konsumtion och produktion av jordbruksråvaror.

11.62 Landsorganisationen i Sverige: LO vill inte motsätta sig att ett — — — [tvåprissystem för mjölk] införs i syfte att minska mjölkproduktionen, men får framhålla att det används under en relativt begränsad tid och högst så länge som obalansen kvarstår. Det finns nämligen en viss risk att ett sådant system hämmar effektivitetsutvecklingen inom mjölkproduktionen, men i en krissituation som den nuvarande anser LO att man måste acceptera denna nackdel. Vi är dock klara över att det är en mycket grannliga uppgift att konstruera och tillämpa ett tvåprissystem på sådant sätt att man inte slår ut många effektiva producenter av olika storlek. Det är också angeläget att man inte åstadkommer en alltför stor överorganisation med stora inslag av byråkrati och administration. — — —

Vi hävdar att marknadskrafterna — pris, konkurrens och lönsamhet — i ökad grad måste ersätta olika statliga regleringar och liknande för att uppnå bättre balans mellan inhemsk konsumtion och jordbruksråvaror.

11.64 Lantbrukarnas riksförbund: Med hänsyn till den rådande situationen är det enligt förbundets uppfattning mycket angeläget att finna dels styrmedel som långsiktigt anpassar produktionen till produktionsutrymmet, dels styrmedel som snabbt kan förbättra produktionsbalansen. Därför bör befintliga styrmedel inte avvecklas. I stället bör man pröva om de kan förbättras och göras effektivare. Även nya former av styrmedel måste prövas. — — —

LRF delar LMKs uppfattning, att det är angeläget att så långt möjligt avsätta överskotten inom landet. Därför bör ökade insatser göras för att stimulera konsumtionen. Eftersom samhället på ett högst påtagligt sätt aktivt påverkat konsumtionsutvecklingen bör ansvaret för sådana ökade insatser i första hand åvila samhället, t. ex. genom återställande av subventionerna.

Inom ramen för nuvarande jordbruksavtal har vissa medel avsatts för konsumtionsstimulerande åtgärder. LRF är självfallet berett att även i fortsättningen i rimlig omfattning medverka i sådana satsningar.

Enligt LMKs faktaredovisning har investeringarna minskat under den tid som investeringsförbud rått. Likväl anförts att det inte finns något behov av ett fortsatt investeringsförbud. Denna uppfattning kan förbundet inte dela. Det är först nu sedan förbudet varit i kraft en tid som åtgärden kan börja ge avsedd effekt.

LRF hävdar att förbudet mot nyinvesteringar inte skall tas bort förrän det kan ersättas med andra långsiktigt verkande åtgärder som reglerar inflödet av nya produktionsresurser. Då nu en viss erfarenhet vunnits bör en utvärdering ske av tillämpnings- och påföljdsreglerna. — —

Enligt förhandlingsuppörelsen våren 1984 fick jordbruket möjlighet att införa ett tvåprissystem för mjölk tidigast fr. o. m. 1 januari 1985, förutsatt att näringen och jordbruksnämnden kunde anvisa lämplig teknik härför. SMR har nu utarbetat förslag till regler för ett frivilligt system.

Ett tvåprissystem bör kompletteras med en lämpligt avvägd avvecklingsersättning. LRF delar LMKs uppfattning att den nuvarande avvecklingsersättningen bör bibehållas tills vidare.

En produktionsneddragning inom grisköttsproduktionen måste gälla såväl smågrisproduktionen som slaktsvinsproduktionen. I första hand bör stallar i sämre kondition tas ur produktion tidigare än vad som planerats. Vidare är det en förutsättning att investeringsförbudet tillämpas som avsett för att övriga anpassningsåtgärder skall vara verkningsfulla.

LRF anser att det inte föreligger förutsättningar för tvåprissystem inom grisköttsproduktionen. Skälen är många, framför allt kan man peka på att avsättningskanalerna är flera till skillnad från mjölkproduktionen.

LRF föreslår att ett system med riktad omställnings/avvecklingsersättning införs för smågrisproducenter äldre än 60 år. Det bör prövas om även andra åldersgrupper bör komma ifråga. Motsvarande åtgärd bör erbjudas slaktsvinsproducenter. Även andra åtgärder bör prövas om omställningsersättningen inte ger tillräcklig effekt.

Det är nödvändigt med en följsamhet i anpassningen av smågrisproduktionen och slaktsvinsproduktionen.

Möjligheterna till punktinsatser av typ smågrisslakt, suggslakt bör finnas kvar.

Möjligheter bör finnas inom slaktsvinsproduktionen att ändra strukturstödet så att ett belopp om förslagsvis 20 kr per gris betalas ut upp till 1 500 årssvin. Strukturstödet bör i princip höjas i takt med kostnadsutvecklingen (inflationssäkras).

Systemet med differentierade produktionsavgifter [i äggproduktionen] måste behållas, vilket innebär att större företag får bära en större del av överskottskostnaderna vad gäller den del näringen skall bekosta. Produktionsavgift bör kunna uttas redan vid företag med 500 höns. Vidare bör frivillig kläkningsbegränsning understödjas. — —

Fältmässig odling av grönsaker är en arbetsintensiv produktion som i ökad utsträckning borde kunna utgöra ett alternativ till animalieproduktion

och import. För detta fordras dock att åtgärder vidtas i syfte att erbjuda tryggare förhållanden för dem som satsar på denna produktionsgren.

11.67 Svenska lantarbetareförbundet: En anpassning av produktionen på animaliesidan till konsumtionen är nödvändig att åstadkomma på relativt kort sikt. Förbundet delar därvidlag kommitténs uppfattning att ansvaret för sådana åtgärder i princip skall åvila näringen.

Förbundet har tidigare anfört tveksamhet till genomförande av det av Svenska mejeriernas riksförbund framlagda förslaget om ett tvåprissystem på mjölk. Dels är det administrativt betungande, eftersom reglering av produktionen måste ske på varje enskild gård, dels har tveksamhet rått om huruvida ett sådant system kan vara konkurrensneutralt.

Förbundet vill emellertid nu inte motsätta sig genomförandet av ett sådant system, under förutsättning att formerna blir sådana att fortsatta effektivitetssträvanden och en rationell produktion alltjämt kan främjas. Andra åtgärder såsom stimulerande av konsumtionen måste emellertid drivas jämsides såväl vad gäller mjölk som andra animalieprodukter. — — —

Förbundet hälsar vidare med tillfredsställelse kommitténs förslag om avskaffande av de differentierade produktionsavgifter på ägg och fläsk som klart missgynnat de större och rationella producenterna.

11.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: — — — förbundet delar i stort kommitténs överväganden i berörda avseenden. Det är emellertid angeläget att föreslagna åtgärder följs upp noggrant från samhällets sida. Av största betydelse är därvid de långsiktiga effekterna ur regionalpolitiska aspekter och effektivitetssynpunkt.

Centralt är vidare enligt Livs att de politiska åtgärderna inom livsmedelspolitiken är långsiktigt inriktade och syftande till balans. Därvid måste effekten av alla samhällseliga åtgärder beaktas. Utan en sådan stabil ram är det omöjligt för näringen att ta ansvar för balans inom sektorn.

11.76 Sveriges industriförbund: Förbundet vill — — — understryka, att — — — [tvåprissystem för mjölk] måste ha karaktären av ett försök att komma till rätta med mjölköverskotten. Systemet bör därför inte behållas som ett permanent regleringsinslag utan skall avvecklas så snart syftet med densamma uppnåtts.

11.80 Trädgårdsnäringens riksförbund: Avsnittet innefattar i huvudsak kortsiktiga åtgärder för en anpassning. Den del som behandlar konsumtionsstimulerande åtgärder förbigås utan förslag. Satsning på konsumtionsstimulans vid skolmåltiderna borde inte få begränsas till animalier. Dels snedvrids konkurrenssituationen ytterligare gentemot vegetabilerna, dels grundläggs ur folkhälsosynpunkt felaktiga kostvanor redan på skolestadiet. Alla åtgärder som vidtas med statliga medel måste ta hänsyn till dessas

påverkan på konkurrensberoende produktion och verksamhet och inverkan på konsumtionsmönstret ur folkhälsosynpunkt.

12 Prisstöd och jordbruksprisreglering

12.1 Behov av fortsatt prisreglering och regleringens allmänna utformning

12.1.2 Kommerskollegium: Med ett lågprissystem skulle enligt kollegiet problemen med prisreglering och råvarukostnadsutjämning undvikas liksom de speciella kontrollproblem som sammanhänger med prisregleringsled högre upp i livsmedelskedjan. Det är dock lätt att inse — — — att det torde vara förenat med avsevärda komplikationer att som enda land i Västeuropa övergå till en "världsmarknadsprislinje", vid priser betydligt under ländernas faktiska produktionskostnader. För att säkerställa beredskapsmålen och andra inrikespolitiskt angelägna mål om regional utveckling, sysselsättning, inkomstnivå för jordbrukarna m. m. skulle ett nytt stödssystem och en ny administration behöva inrättas, varvid nya komplicerade finansieringsfrågor skulle få behandlas. Det synes således för dagen ytterst svårt att bedöma alla de praktiska och ekonomiska konsekvenser en autonom svensk avreglering skulle kunna få. Bilden kompliceras ytterligare av rådande system med flytande valutakurser.

12.1.7 Konjunkturinstitutet: Något försök görs ej att kvantifiera effekterna på svensk jordbruksproduktion av en anpassning av de inhemska priserna till världsmarknadens nivå. — — — Om det t. ex. skulle visa sig att Sverige skulle ha en betydande jordbruksproduktion även vid världsmarknadens prisnivå kanske riktade stödåtgärder är ett mindre kostsamt sätt att realisera de jordbrukspolitiska målsättningarna än de nuvarande generella subventionerna.

12.1.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: LMK anser inte att förutsättningarna för en övergång till världsmarknadsprislinje skulle vara större nu än vid de tidigare tillfällen frågan diskuterats och avvisats av riksdagen. KD kan i och för sig acceptera denna bedömning. Det är dock angeläget att regleringarna begränsas och att marknadskrafterna ges ökat spelrum.

12.1.23 Statskontoret: Statskontoret utgår — — — från att det svenska jordbruket måste få någon form av ekonomiskt stöd som skapar stabila förutsättningar för en långsiktig planering av produktionen. — — — Ett starkt skäl för att ifrågasätta det nuvarande omfattande och svärgenomträngliga regleringssystemet är, enligt statskontorets mening, att det är svårt att få klarhet i jordbruksstödet kostnader. Statskontoret anser det önskvärt att en mer långsiktigt ifrågasättande analys av jordbruksstödet utformning

görs som underlag för den utvärdering av anpassningsåtgärderna inom jordbruket som föreslås komma till stånd efter fem år.

12.1.24 Riksrevisionsverket: RRV har — — — utfört vissa modellstudier för att undersöka prisregleringens effekter på vetemarknaden i olika avseenden. Ett resultat av dessa modellförsök är att odlarnas veteintäkter under den senaste 16-årsperioden inte svängt nämnvärt mindre än vad de skulle gjort under ett system där priserna svängt i takt med världsmarknadpriserna. — — —

Bara misstanken att det är möjligt att uppnå i huvudsak samma odlarin-
täkter som dem som uppnås under nuvarande system men med ett dras-
tiskt förenklat regleringssystem bör emellertid, enligt RRVs mening, vara
tillräckligt för att ägna frågan uppmärksamhet. — — —

— — — det — — — saknas grundmaterial för en diskussion med reella
beslutsalternativ om jordbrukspolitikens framtida utformning.

12.1.26 Sveriges lantbruksuniversitet: Det kan starkt ifrågasättas om det
stöd till jordbruksnäringen som i första hand bygger på en reglering av
produktpriserna är optimalt — — — — — nuvarande prisstöd, särskilt för
spannmål, gynnar i första hand producenterna i de delar av landet som
redan har goda förutsättningar att bedriva jordbruksproduktion. — — —
direktstöd till producenterna, t. ex. i form av arealbidrag, är sannolikt att
fördra. Denna stödform skulle också vara till fördel om man vill åstad-
komma en marknadsanpassning genom att producenterna får kontakt med
de internationella priserna. — — —

SLU efterlyser en mera förutsättningslös analys av olika jordbrukspoli-
tiska medel, dess för- och nackdelar. Särskilt gäller detta prisstöd jämfört
med andra typer av stöd till jordbruksnäringen. — — —

Vi är därför — — — av den bestämda uppfattningen att tiden nu är mogen
för en förutsättningslös prövning av regleringssystemet inom livsmedels-
sektorn. Det borde vara möjligt att förenkla systemet och begränsa det till
särskilt utsatta områden där man klart kan bedöma effekterna av en regle-
ring.

12.1.56 Handels samarbetsorgan i jordbruksfrågor: Även om vi sympati-
serar med grundprinciperna för en lågprislinje, inser vi de i dagsläget
praktiska och i synnerhet statsfinansiella svårigheterna för övergången till
en sådan jordbrukspolitik.

12.1.61 Kooperativa förbundet: KF anser — — — att man — — — i princip
får tillämpa ett sådant högprislinjesystem som Sverige har haft sedan
1930-talet med ett gränsskydd, införselavgifter m. m. Enligt KFs uppfatt-
ning måste man dock ständigt söka begränsa gränsskyddet och minska de
protektionistiska inslagen i jordbruksregleringen.

12.1.66 Svenska fabriksarbetareförbundet: — — — konsumentintresset skulle gynnas omedelbart och vi skulle ha en bibehållen beredskapsnivå om vi riktade in den jordbruks- och livsmedelspolitiska ambitionsnivån så att det svenska skyddet riktade sig mot dumpingpriserna och de kortsiktiga prissvängningarna på världsmarknaden. Samtidigt bör det inte vara högre än vad som behövs för att etablera ett pris i nivå med vad det inhemska jordbruket skulle leva med vid en normalt fungerande jordbruksmarknad inom Västeuropa.

12.1.76 Sveriges industriförbund: Sett i ett längre perspektiv är förmodligen en total avveckling av såväl gränsskydd som prisregleringar på jordbruks- och livsmedelsområdet den bästa lösningen. Förbundet instämmer emellertid i kommitténs uppfattning att en ensidig avveckling av skyddet för det svenska jordbruket nu ej är möjlig utan att detta skulle få allvarliga konsekvenser. Vi vill emellertid beklaga att livsmedelskommittén inte närmare analyserat möjligheterna till och konsekvenserna av att i ett längre perspektiv helt avveckla regleringarna på jordbruks- och livsmedelsområdet.

Mot bakgrund av industrins krav på konkurrensneutralitet samt färre regleringar och styrinstrument inom livsmedelssektorn vill vi dock framföra att — — — skyddet till jordbruket i princip bör begränsas till ett rimligt avvägt gränsskydd.

12.1.79 Tjänstemännens centralorganisation: Sverige kan inte avstå från en jordbruksreglering så länge andra länder har en sådan och så länge världsmarknadspriserna bestäms av överskottsproduktion som säljs långt under produktionskostnaderna. Ett annat skäl för jordbruksregleringen är önskan att trygga en inhemsk produktion. — — —

— — — TCO förespråkar att en del av kostnaden för jordbrukspolitiken finansieras av skattebetalarna via statsbudgeten i stället för av konsumenterna i form av högre matpriser.

12.1.80 Trädgårdsnäringens riksförbund: Utöver de primära orsakerna till att det behövs en prisreglering tillkommer att alla närliggande länder har någon form av reglering. Övergång till en världsmarknadsprislinje är av denna anledning, och att det inte finns en riktig världsmarknad för livsmedel, inte realistisk.

12.2 Val av prisregleringsled

12.2.8 Näringsfrihetsombudsmannen: NO har — — — tidigare — — — framhållit att jordbruksstödet borde koncentreras till producentledet och att denna fråga nu bör ingående analyseras. Orsaken härtill är främst att

jordbruksprisreglering av förädlingsverksamheten är onödig och medför risker för snedvridande effekter på konkurrensen. — — —

NO kan inte finna att LMK visat några bärande skäl mot alternativ I.

12.2.9 Statens pris- och kartellnämnd: SPK anser — främst med hänsyn till risken för negativa och snedvridande effekter på konkurrensen — att jordbruksprisregleringen bör begränsas till primärproduktionen, vilket nämnden också tidigare har hävdat vid ett flertal tillfällen. — — —

Det tyngsta motivet för nuvarande regleringsled har tidigare varit att det är nödvändigt att prisstödet avser produkter av den förädlingsgrad som de har i internationell handel. SPK är nu som tidigare tveksam till denna motivering. — — — SPK har inte heller funnit att kommittén redovisat några andra avgörande sakliga skäl som talar mot att regleringen avgränsas till primärproduktionen.

12.2.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: Principiella skäl talar för en flyttning av prisregleringen till jordbrukarledet. Jordbrukarna är målgrupp för stödet. Emellertid finner KD — — — att en sådan flyttning skulle kunna leda till ökade kostnader för konsumenterna, bl. a. på grund av den bristande konkurrensen i första förädlingsledet. KD bedömer det som fördelaktigare för konsumenterna att alternativ II genomförs och tillstyrker detta.

12.2.21 Statens industriverk: Industriverket är — — — principiellt för en förläggning av prisregleringen på köttvaruområdet till jordbrukarledet.

12.2.24 Riksrevisionsverket: RRV noterar att utredningen föreslår åtgärder för att ändra gränserna för prisregleringsleden beträffande kött och fläsk. — — — RRV saknar möjlighet att bedöma huruvida förändringen medför att det nuvarande systemet förenklas eller kompliceras ytterligare. Under alla omständigheter är det en liten reform med tanke på de utomordentliga reformmöjligheter som det finns utrymme för enligt kommitténs direktiv.

12.2.56 Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor: Vi har i tidigare sammanhang då frågan varit aktuell betonat vikten av att jordbruksstödet begränsas till att omfatta jordbrukarna. Denna vår uppfattning kvarstår i dagsläget oförändrad. — — —

Vi vill tillstyrka LMKs alternativ II innebärande att nuvarande prisregleringsled bibehålles men att de av kommittén föreslagna åtgärderna snarast vidtas. Anledningen till detta vårt ställningstagande är främst att flyttas prisregleringsledet till producentledet finns uppenbara risker för — om konkurrensen inte blir tillräckligt stor — att konsumenterna skulle kunna belastas med högre priser. — — —

Vi vill i sammanhanget tillägga, att vi anser det angeläget att de av LMK

föreslagna förändringarna inom den nu tillämpade ordningen snarast genomföres och att man noggrant följer upp åtgärdernas genomförande.

12.2.62 Landsorganisationen i Sverige: I förhandlingsdiskussionerna fanns inom L.O starka sympatier för att övergå från partiprisledet till jordbrukarledet och analyserna visade också att det i och för sig förelåg tekniska möjligheter härtill. Emellertid framkom också att man inte skulle uppnå de förenklingar som man hade tänkt sig och att man även enligt alternativ 1 skulle tvingas beakta partipriserna med risk för att detta skulle drabba konsumenterna. LO har därför i utredningen anslutit sig till alternativ 2, som alltså utgår ifrån nuvarande partiprissystem, och under förutsättning av en komplettering med — — särskilda krav — —.

12.2.64 Lantbrukarnas riksförbund: Om inte alternativ 1 skall få förödande konsekvenser för dels enskilda lantbrukare, dels för förutsättningen att bedriva animalieproduktion i stora delar av landet måste staten ikläda sig ett betydligt större ansvar vad gäller lantbrukarnas avsättningstrygghet och prisgarantier för de producerade kvantiteterna. Detta kommer att leda till en mer invecklad och en mer omfattande statlig administration. — —

Kommittén anför att de problem som framförts som skäl för en prövning av frågan inte löses bättre med alternativ I — ändring av prisregleringsledet — än med alternativ II. LRF delar i princip denna uppfattning. — — LRF vill dock understryka att förbundet är positivt till en fortlöpande översyn som kan förbättra och öka förtroendet för prissystemet.

12.2.76 Sveriges industriförbund: Som ett första steg förordar industrin att prisregleringen för kött och fläsk flyttas till jordbrukarledet. — —

En flyttning till jordbrukarledet även av prisregleringen för mejeriprodukter medför speciella problem, främst beroende på att denna sektor är praktiskt taget helt monopoliserad och synnerligen detaljreglerad.

12.2.77 Sveriges livsmedelsindustriförbund: SLIM anser, att utgående prisstöd i största möjliga utsträckning verkligen skall tillfalla jordbrukaren. Kostnader eller investeringar i förädlingsledet i syfte att uppnå konkurrensfördelar bör inte kunna övervältras på jordbrukaren genom att hans avräkningspris naggas i kanten. Detta kan enligt industrins uppfattning bäst tillgodoses om prisregleringen ligger i jordbrukarledet.

12.2.79 Tjänstemännens centralorganisation: Allmänt sett är det enligt TCOs mening angeläget att regleringsekonomin inom livsmedelssektorn begränsas till vad som är oundvikligt. Strävan bör vara att lägga gränsen för prisregleringen så nära primärproduktionen som möjligt. Minsta möjliga del av förädlingsindustrin bör ingå i regleringssystemet. Det bör till exempel prövas i vilken utsträckning det är möjligt att avreglera mejeriproduktionen.

12.2.80 Trädgårdsnäringens riksförbund: — — — ett överförande av prisregleringen till producentledet för vissa produkter [borde] övervägas.

12.3 Särredovisning av verksamhet inom resp. utom prisregleringen

12.3.8 Näringsfrihetsombudsmannen: Den nuvarande kostnadsgranskningen av förädlingsindustrin innefattar problem av olika slag, bl. a. ifråga om kostnadsfördelningen mellan reglerad och icke reglerad verksamhet. För detta krävs en särredovisning av olika verksamhetsgrenar. Denna bör genomföras enligt de riktlinjer som gäller i uppgörelser mellan NO och slakteriorganisationen, där särredovisning får ses som ett första steg mot en uppdelning av de integrerade företagen i skilda juridiska enheter. — — —

Det kan här nämnas att det förhållandet att konkurrenslagen inte medger uppdelning av existerande företag gäller fall där de nybildade enheterna skall ha olika ägare. En uppdelning inom samma ägargrupp får ses som ett avsevärt mindre ingrepp som bör kunna ske med stöd av konkurrenslagen.

12.3.9 Statens pris- och kartellnämnd: SPK anser att det inte är tillräckligt att föreslå att företagen i den del av förädlingsindustrin som omfattas av jordbruksprisregleringen bör ha en åtskild redovisning. Målet bör då vara att den jordbruksprisreglerade förädlingsverksamheten bedrivs i separata bolag.

12.3.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: När det gäller åtskild redovisning för reglerad resp icke-reglerad sektor förordar KD att detta sker genom uppdelning av verksamheten i fristående juridiska enheter.

12.3.61 Kooperativa förbundet: KF — — — tillstyrker — — — att en åtskild redovisning snarast genomförs för företag både inom och utom prisregleringen [och att] förädlingsindustrin dessutom frivilligt prövar möjligheterna att dela upp verksamheten i fristående juridiska enheter (t.ex. slakteri-, styckning, charkuteritillverkning). Om en sådan uppdelning eller särredovisning inte kommer till stånd inom rimlig tid och i rimlig omfattning får särskilda åtgärder vidtas.

12.3.62 Landsorganisationen i Sverige: LO — — — tillstyrker — — — att en åtskild redovisning snarast genomförs för företag både inom och utom prisregleringen [och att] förädlingsindustrin dessutom frivilligt prövar möjligheterna att dela upp verksamheten i fristående juridiska enheter (t.ex. slakteri-, styckning, charkuteritillverkning). Om en sådan uppdelning eller särredovisning inte kommer till stånd inom rimlig tid och i rimlig omfattning får särskilda åtgärder vidtas.

12.3.64 Lantbrukarnas riksförbund: LRF delar kommitténs uppfattning att det är lämpligt att företag med både prisreglerad och icke prisreglerad verksamhet så långt möjligt gör en uppdelning av redovisningen på reglerad respektive icke jordbruksprisreglerad verksamhet. — — — Det kan nämnas att fr. o. m. 1985 kommer samtliga slakteriföreningar utom en att tillämpa en åtskild redovisning. Inom mejeriindustrin tillämpas redan en långtgående särredovisning. — — —

LRF finner det också rimligt att den berörda förädlingsindustrin frivilligt prövar om det är ändamålsenligt att dela upp verksamheten i fristående juridiska enheter. — — —

LRF avvisar bestämt varje åtgärd som syftar till tvångsmässig uppdelning av företag i skilda juridiska enheter. — — —

Ingen svensk lag innehåller bestämmelser avsedda att tvinga företag att byta företagsform för delar av verksamheten för att tillgodose insynsintressen. Sådana krav anses strida mot grundläggande svenska näringsfrihetsprinciper. — — —

Krav på tvångsmässig uppdelning av företag som bedriver verksamhet såväl inom som utanför jordbruksprisregleringen innebär att företagsformen ekonomisk förening sätts i strykklasse, eftersom tvånget praktiskt taget bara skulle drabba lantbrukskooperativa föreningar.

12.3.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: Livs vill — — — särskilt framhålla att de integrationsvinster och stordriftsfördelar, som kan finnas genom att ha verksamhet såväl inom som utom jordbruksprisregleringen, inte får motverkas. Sådana effektivitetsvinster måste också fortsättningsvis få göra sig gällande på marknaden till konsumenternas fromma.

12.3.72 Svenska sockerfabriks AB: I bolaget bedrivs även viss oreglerad verksamhet. Vi har — — — den uppfattningen att uppdelningen av redovisningen på reglerad och oreglerad verksamhet hittills fungerat utan några större problem. Vi vill — — — framhålla att den i betänkandet diskuterade "uppdelningen i skilda juridiska enheter" inte bör ses som något slags universalmedel som löser alla problem på det här området. T. ex. frågan om hur man på ett rättvist sätt fördelar kostnaden för resurser som används gemensamt av de olika verksamheterna löses ju inte lättare om man inför skilda juridiska enheter!

12.3.79 Tjänstemännens centralorganisation: TCO stöder utredningens tanke att prisreglerad verksamhet bör juridiskt skiljas från icke prisreglerad. Det skulle minska risken för snedvridning av konkurrensen inom icke prisreglerade delar av livsmedelskedjan.

12.4 Vitessanktioner vid konkurrensbegränsningar till följd av prisregleringen

12.4.8 Näringsfrihetsombudsmannen: NO har — — — ingen erinran mot att en vitesmöjlighet införs i jordbruksprisregleringslagen.

12.4.21 Statens industriverk: Rent principiellt kan det ifrågasättas om den prisreglerande och konkurrensvårdande funktionen inom prisregleringen ska ligga inom samma myndighet. Det naturliga vore snarare att konkurrensaspekterna åvilade våra vanliga konkurrensvårdande myndigheter — NO, SPK och Marknadsdomstolen. Dessa organ kunde i så fall kompletteras med en särskild beredning för prisregleringsfrågor med företrädare för statens jordbruksnämnd, enligt verkets mening.

12.4.61 Kooperativa förbundet: KF — — — tillstyrker — — — att jordbruksnämnden får möjligheter till vitesförelägganden i samband med uppkommande konkurrensproblem inom prisregleringen.

12.4.62 Landsorganisationen i Sverige: LO — — — tillstyrker — — — att jordbruksnämnden får möjligheter till vitesförelägganden i samband med uppkommande konkurrensproblem inom prisregleringen.

12.5 Jordbruksnämndens konkurrensberednings uppgifter

12.5.8 Näringsfrihetsombudsmannen: Sjävfallet är rollen hos beredningen — — — inte "överprövande" utan problemuppfångande. Det måste vara närmast omöjligt att i detalj förutse alla effekter av en reglering i dess inledande skede. Det kan väl visa sig efter en tids tillämpning att man bör göra viss justering i syfte att undanröja eller minska vissa olägenheter av regleringen som kan vidtas utan att syftet med regleringen förfelas. — — —

NO anser det angeläget att konkurrensberedningen bibehåller den roll som den fick enligt 1977 års beslut. Redan existensen av ett sådant organ har ett värde i sig. Denna resurs skall endast användas när det föreligger behov av informella kontakter mellan jordbruksnämnden och de pris- och konkurrensvårdande myndigheterna. De uppgifter LMK skisserat kan i och för sig vara lämpliga. — — —

[NOs och SPKs prövning av eventuella åtgärder mot nya produkter] — — — skulle lämpligen kunna ske i konkurrensberedningen.

12.5.9 Statens pris- och kartellnämnd: SPK anser det vara angeläget att formerna preciseras på ett sådant sätt att detta organ i framtiden på ett aktivt sätt kommer att ta del i beredningen av konkurrensfrågor inom ramen för jordbruksprisregleringen. Hittills har emellertid mycket få frågor behandlats i detta forum.

12.5.61 Kooperativa förbundet: KF — — — tillstyrker — — — att jordbruksnämnden i framtiden särskilt bör följa omfattningen av företagsuppdelningen och andra konkurrensfrågor inom prisregleringens område.

12.5.62 Landsorganisationen i Sverige: LO — — — tillstyrker — — — att jordbruksnämnden i framtiden särskilt bör följa omfattningen av företagsuppdelningen och andra konkurrensfrågor inom prisregleringens område.

12.5.76 Sveriges industriförbund: Förbundet ställer sig mycket tveksamt till Konkurrensberedningens nuvarande placering, sammansättning och befogenheter.

Vi finner det stötande att en sammanblandning sker av de prisreglerande och konkurrensreglerande momenten. Jordbruksprisregleringen som sådan är i sig inte konkurrensneutral. För att i möjligaste mån minska skadeverkningarna av denna reglering, borde konkurrensaspekterna snarare åvila de vanliga konkurrensvårdande myndigheterna.

12.6 Nya produkter

12.6.2 Kommerskollegium: Kollegiet inser att det med hittillsvarande produktionsmålsättningar kan uppstå problem i samband med att "nya", i jordbruksprisregleringen inte förutsedda, substitutsprodukter expanderar på den svenska markanden. De internationella marknadsförhållandena och uppmärksamheten på åtgärder inom jordbrukssektorn talar dock för att man bör vara ytterst återhållsam med nya skyddsåtgärder — — —.

12.6.6 Generaltullstyrelsen: Styrelsen vill påpeka att den svenska tullklassificeringen baseras på en internationell, konventionsbunden tullnomenklatur som överförs till svensk lag i form av lagen (1977:975) med tulltaxa. Eftersom jordbruksprisregleringslagen omfattar endast en mindre del av tulltaxans positioner (tulltaxenummer) ligger det i sakens natur att "nya" produkter ibland rätteligen måste klassificeras enligt ett nummer som inte omfattas av regleringen. — — —

Kommitténs slutsats att osäkerheten "till största delen" bör försvinna om förhandsbesked kan erhållas kan inte delas av styrelsen.

12.6.8 Näringsfrihetsombudsmannen: NO vill — — — starkt understryka att nuvarande inställning bör liberaliseras för att möjliggöra produktutveckling och produktförnyelse som är ett betydelsefullt konkurrensmedel. Innan eventuella åtgärder tillgrips mot nya produkter bör — — — NO och SPK har prövat frågan.

12.6.9 Statens pris- och kartellnämnd: — — — SPK är positiv till den mer liberala hållning LMK intagit gentemot nya produkter. Det är väsentligt för

konkurrensen och för konsumenterna att det ges utrymme för nya produkter trots jordbruksprisregleringen. Kommittén föreslår att förhandsbesked ska kunna ges. Det är dock oklart vad detta innebär. Dessa föreslås inte vara bindande, varför SPK är tveksamt till förhandsbeskedens reella värde. SPK anser att det är nödvändigt att klara och liberala spelregler ges, för att undanröja osäkerheten så att företag vågar utveckla och satsa på nya produkter.

12.6.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: — — — KD instämmer i de förslag som framlagts av LMK. Jordbruksprisregleringen bör vara utformad så att den inte försvårar eller hindrar utvecklingen av nya produkter. Detta är ett vitalt intresse för konsumenterna.

12.6.37 Länsstyrelsen i Kristianstads län: Länsstyrelsen tillstyrker — — — [förslagen].

12.6.42 Länsstyrelsen i Skaraborgs län: — — — inskränker sig till att framhålla vikten att de eventuella pristöden och jordbruksprisregleringen inte utformas så att de hindrar nya produkter på marknaden. Detta är en viktig del i en länets strategi för tillväxt av produktion och sysselsättning inom livsmedelsindustrin.

12.6.56 Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor: LMK uttalar entydigt, att jordbruksprisregleringen bör vara utformad så, att den inte försvårar eller hindrar utveckling av nya produkter och deras införande på marknaden.

Vi delar denna grundinställning. Emellertid kvarstår enligt vår uppfattning den känsla av osäkerhet, som ändock föreligger, baserad på inte minst jordbruksprisregleringens ytterst komplicerade utformning.

Kommitténs mening att erforderliga modifieringar av priser och avgifter bör kunna göras inom ramen för de normala prisöverläggningarna på jordbrukets område kan erfarenhetsmässigt utgöra i hög grad osäkra element för en producent av med de etablerade jordbruksprodukterna konkurrerande varor.

Mot nämnda bakgrund vill vi bestämt betona vikten av att nya produkter lämnas tillfredsställande möjligheter såväl i pris- som avgiftshänseende. I annat fall är risken betydande att med svenska jordbruksprodukter konkurrerande varor aldrig får reella möjligheter att introduceras, än mindre att få en bärande marknad i Sverige.

12.6.61 Kooperativa förbundet: — — — KF får understryka att jordbruksprisregleringen inte skall försvåra eller hindra utvecklingen av nya produkter; dock får nya produkter inte hota det övergripande livsmedelspolitiska försörjningsmålet som fastlagts av statsmakterna.

KF delar LMKs syn att man liksom hittills som ett led i prisöverläggningarna skall kunna göra modifieringar av priser och avgifter så att man kan uppnå rimliga prisrelationer mellan olika produkter.

12.6.62 Landsorganisationen i Sverige: — — — LO får understryka att jordbruksprisregleringen inte skall försvåra eller hindra utvecklingen av nya produkter; dock får nya produkter inte hota det övergripande livsmedelspolitiska försörjningsmålet som fastlagts av statsmakterna.

LO delar LMKs syn att man liksom hittills som ett led i prisöverläggningarna skall kunna göra modifieringar av priser och avgifter så att man kan uppnå rimliga prisrelationer mellan olika produkter.

12.6.64 Lantbrukarnas riksförbund: — — — LRF vill framhålla att förbundet anser det positivt att nya produkter kan utvecklas och introduceras på marknaden.

LRF vill särskilt understryka att i den mån det är jordbruksprisregleringen som skapar t. ex. ett prismässigt manöverutrymme för ersättningsprodukter, måste parterna i överläggningarna kunna vidta lämpliga åtgärder. — — — En av utgångspunkterna för de överväganden som måste ske i detta sammanhang bör vara att nya produkters introduktion på marknaden inte bör få äventyra åsyftat resultat av de partsöverenskommelser som träffats mellan jordbruket och staten. Det är också enligt förbundets uppfattning naturligt att olika bedömningar kan behöva göras beroende på vad för slags produkter det är fråga om.

Kommittén förutsätter vidare att samhället tillhandahåller de medel som krävs för att neutralisera de brister i gränsskydd, tullklassificering m. m. som kan komma att visa sig när en ny produkt blir tillgänglig. LRF vill här understryka att det redan idag finns klara brister i såväl gränsskydd som tullklassificering, som är angelägna att avhjälpa. Därför bör en kartläggning av sådana brister göras och erforderliga åtgärder vidtas snarast möjligt.

12.6.66 Svenska fabriksarbetareförbundet: Med de priser på bioråvara som kommer fram inom ramen för det svenska jordbrukets regleringssystem blir det som regel omöjligt att producera industriella slutprodukter som kan konkurrera på en fri marknad.

Detta motiverar enligt förbundets uppfattning en klar uppdelning av svensk jordbruksproduktion på en reglerad och en oreglerad del. Endast för produkter som ingår i den inhemska livsmedelssektorn bör jordbruksråvaruproduktionen fördyras genom gränsskydd. I övrigt bör världsmarknadspris styra produktion och avsättning, antingen det gäller för export eller till inhemska teknisk/industriella producenter. — — — kostnadsläget (inte minst på marginalen) för flertalet jordbrukare är sådant att även världsmarknadspriser skulle leda till produktion av industriråvaror från

jordbruket. (Det är för övrigt förbundets övertygelse att det i praktiken kommer att visa sig att många kemiskt industriella verksamheter baserade på jordbruksråvara kommer att kunna bära ett råvarupris som är klart bättre än vad som går att få ut på exportmarknaden.)

12.6.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: Möjligheterna att utveckla och marknadsföra nya produkter är av central betydelse för dynamiken inom livsmedelsindustrin. Av allra största vikt i detta avseende är att spelreglerna görs klara och entydiga. I dagens system är osäkerheten stor om var gränsen går, där en ny produkt kommer att beläggas med avgifter. Denna osäkerhet innebär en mycket allvarlig hämning av intresset att investera i forskning, utveckling och produktion med sikte på nya produkter. Denna oklarhet måste enligt Livs snarast undanröjas.

12.6.72 Svenska sockerfabriks AB: Det bör fastslås att om en jordbruksråvara användes till att framställa produkter som ligger inom eller konkurrerar med produkter som ligger inom det reglerade livsmedelsområdet (och foderområdet) så skall råvaran betalas med fullt svenskt pris. Det bör också snarast klarläggas hur denna viktiga fråga skall hanteras om vid samma företag (kanske t.o.m. i samma process) framställs både produkter för teknisk användning och produkter för användning som livsmedel (och fodermedel).

12.6.76 Sveriges industriförbund: Förbundet hälsar självfallet med tillfredsställelse kommitténs ställningstagande att man bör inta en liberal syn på nya produkter och ha så få restriktioner som möjligt fastlagda från början. — — —

Vi anser emellertid inte att detta kommitténs principiella ställningstagande skapar tillräckliga garantier för en sådan konkurrensneutralitet. — — — Vi vill särskilt understryka angelägenheten av att de eventuella styråtgärder som kan behöva sättas in om det övergripande försörjningsmålet äventyras skall beslutas av regering eller riksdag och således inte kunna förhandlas fram vid exempelvis de årliga jordbruksprisöverläggningarna. — — —

Konkurrensen snedvrids också genom den tillverkningsavgift som drabbar vissa fettemulsioner. Vi anser att denna avgift — — — snarast bör avvecklas.

12.6.77 Sveriges livsmedelsindustriförbund: SLIM anser det — — — mycket angeläget, att den kommande jordbruks- och livsmedelspolitiken utformas så att nya produkter kan tillverkas i konkurrens med traditionella jordbruksprodukter utan att de bestraffas med särskilda tillverkningsavgifter. Befintliga avgifter bör avskaffas snarast.

Det är väsentligt för konsumenterna att kunna välja mellan livsmedel av olika slag. Värnar man icke om denna möjlighet minskas incitamenten till produktutveckling till skada för konsumenten.

12.6.79 Tjänstemännens centralorganisation: TCO vill också understryka det för konsumenterna angelägna i att jordbruksprisregleringen inte utformas så att den onödigtvis försvårar utveckling av nya produkter och deras införande på marknaden.

12.6.80 Trädgårdsnäringens riksförbund: Inom ett reglerat område är det viktigt att regleringarna utformas så konkurrensneutralt som möjligt. Regleringar och därigenom högre priser kan vara en extra stimulans till att ta fram "billigare" alternativ. I den mån detta sker tack vare regleringarna, bör produkterna kunna belastas med samma avgifter som de reglerade produkterna.

12.7 Kompensationssystemet

12.7.7 Konjunkturinstitutet: Institutet anser det troligt att det vid stora exportförluster finns en stor risk att kostnaderna övervältras på konsumenterna, eftersom jordbrukarinkomsterna i det föreslagna systemet med obundna förhandlingar inte torde kunna pressas för lågt — — — — Det av kommittén föreslagna systemet att dels ange inkomstmål för jordbrukarna räknat före exportförluster dels rekommendera obundna förhandlingar kan med andra ord misslyckas med att eliminera överskottsproduktion av jordbruksprodukter.

12.7.9 Statens pris- och kartellnämnd: Kommittén förordar obundna förhandlingar. SPK stöder detta men vill samtidigt påpeka att det är ytterst angeläget att formerna för hur överläggningar och förhandlingar skall äga rum preciseras.

12.7.17 Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation: I sitt yttrande över LMKs förtursbetänkande förordade KD ett system med obundna överläggningar om prissättningen på jordbruksprodukter. KD anser att systemet bör tillämpas framöver.

12.7.21 Statens industriverk: Industriverket förordar — — — att ordningen med i princip obundna överläggningar inom jordbruksprisregleringen bibehålls.

12.7.61 Kooperativa förbundet: KF förordar — — — att en förhandlingsordning med i princip obundna överläggningar inom jordbruksprisregleringen bibehålls.

12.7.62 Landsorganisationen i Sverige: LO förordar — — — att en förhandlingsordning med i princip obundna överläggningar inom jordbruksprisregleringen bibehålls.

12.7.64 Lantbrukarnas riksförbund: LRF vill — — — framhålla att det alltid finns skäl att, liksom hittills, löpande se över systemets tekniska utformning, så att det fungerar på avsett sätt. — — —

Ett kompensationsystem som ger jordbruket och förädlingsindustrin en rätt avvägd kompensation för inträffade kostnadsökningar är en förutsättning för att man skall kunna bedöma och värdera innehållet i ett avtalsförslag. Ett korrekt kompensationsystem är också en förutsättning för att avtal skall kunna slutas för en längre period. — — —

LRF vill starkt understryka nödvändigheten av att i allt väsentligt behålla den kompensationsmodell som tillämpats sedan början av 1970-talet t.o.m. 1983. Erfarenheterna av de s.k. obundna överläggningarna som förts enligt 1984 års nya riktlinjer visar att en överenskommelse även då måste bygga på en korrekt konstruerad kompensationsmodell. Jordbruket har rätt att kunna påräkna den grundtrygghet det innebär för en näring med krav på långsiktig planering att kostnadsökningar på produktionsmedel skall kompenseras på ett företagsekonomiskt korrekt sätt för den produktionsvolym som motsvarar de uppsatta målen.

12.7.67 Svenska lantarbetareförbundet: Förbundet har tidigare uttalat sig för ett system med obundna förhandlingar. Det synes heller inte nu föreligga skäl att överge detta system, i vart fall inte förrän ytterligare erfarenheter vunnits.

12.7.68 Svenska livsmedelsarbetareförbundet: — — — förbundet delar kommitténs bedömning att systemet med obundna förhandlingar bör fortsätta tillsvidare. Utfallet måste emellertid utvärderas.

12.7.76 Sveriges industriförbund: I sitt remissyttrande över betänkandet (Ds Jo 1983:10) rörande vissa jordbrukspolitiska förtursfrågor förordade förbundet ett kompensationsystem med begränsade inslag av automatiskt verkande regler och med sektorsvisa förhandlingar. Vi hänvisar till detta vårt tidigare yttrande och vill här endast tillägga att vid ett system med sektorsvisa förhandlingar bör självfallet transferering av regleringsmedel från en sektor till en annan inte få förekomma.

12.7.80 Trädgårdsnäringsens riksförbund: — — — det är viktigt att systemet fastställes gälla för så lång tidsperiod att tillräcklig stabilitet uppnås även för långsiktiga investeringar och satsningar.

12.8 Prisregleringen för vissa produkter

12.8.61 Kooperativa förbundet: KF — — — [föreslår] att en särskild översyn görs av hela mjölk- och fettvaruregleringen, varvid även prisutveckling och prisrelationer mellan olika mejeriprodukter studeras inklusive priskvoten smör/margarin och att en förenkling av mjölkregleringen eftersträvas — — —.

12.8.66 Svenska fabriksarbetareförbundet: Förbundet anser — — — att hela mjölk- och fettvaruregleringen görs till föremål för en särskild översyn och att man i samband därmed också studerar prisutveckling och prisrelationerna mellan de olika produkterna vid mjölkproduktionen av smör, ost, mjölk och fil samt priskvoterna mellan smör och margarin och hur detta påverkat hela prisbilden. I direktiven för en sådan översyn borde också ingå att förenkla mjölkregleringen och undvika den betydande rundgången i detta system.

12.8.76 Sveriges industriförbund: Vi vill — — — föreslå att en översyn snarast göres av gällande system [för mejeriprodukter] med syfte att åstadkomma en radikal förenkling, så att nuvarande rundgång av utjämningsavgifter och utjämningsbidrag undviks. — — —

Vi finner det likaså angeläget att vissa förändringar genomförs inom regleringen för oljeväxter och fettvaror. Vi är medvetna om att de ändringar som här föreslås delvis står i motsättning till industrins principiella förord för total avreglering. — — —

En första åtgärd borde vara att foderproteinet åsätts ett högre värde, eventuellt med hjälp av en avgift på foderprotein. Ett högre värde på proteinet ger två fördelar, dels verkar det hämmande på animalieproduktionen och kan bidra till att minska överskotten i animaliesektorn, dels ges den inhemska proteinfoderodlingen ett ökat stöd vilket på sikt leder till minskad import samt minskade överskott av spannmål.

Importen av proteinfodermedel bör betraktas som utbytesimport i likhet med importen av vegetabiliska oljor. För införselavgifter på vegetabiliska oljor gäller att dessa skall finansiera den inhemska produktionen av sådana oljor. Ett med detta konsistent förfarande är att importavgifter på proteinfodermedel skall finansiera den inhemska produktionen av proteinfodermedel.

Vi vill i detta sammanhang också framhålla att enligt vår uppfattning talg och ister erhållit en något säregen position inom prisregleringen. De är klassade som biprodukter och skall således ej erhålla något gränsskydd. Trots detta utgår fettvaruavgifter på importen och stundtals ganska betydande exportbidrag. Dessa produkters ställning i prisregleringen bör inte vara annorlunda än vad som gäller för de fetter och oljor som de konkurrerar med. Vi vill därför föreslå att fettvaruavgift även utgår på inhemsk konsumtion av talg och ister.

13 Vissa rationaliseringsfrågor

13.13 Lantbruksstyrelsen: Styrelsen har — — i sina direktiv till lantbruksnämnderna angående rådgivningens inriktning prioriterat rådgivning rörande bl. a. produktionsbalansfrågorna. Styrelsen har således sedan flera år tillbaka i huvudsak genomfört vad livsmedelskommittén framhållit rörande rådgivningens och rationaliseringsverksamhetens inriktning. Härutöver avser styrelsen bl. a. i samband med införande av ett tvåprissystem för mjölkproduktionen ytterligare intensifiera verksamheten med att genom rådgivning stödja åtgärder för bättre produktionsbalans. — —

Kommittén har bl. a. behandlat frågan om maskinkapaciteten inom jordbruket. Enligt lantbruksstyrelsens bedömning föranleder inte resultaten från den av kommittén redovisade utvärderingen behov av några ytterligare åtgärder från samhällets sida. I sin rådgivning tillmäter lantbruksnämnderna frågor som rör den för varje företag ekonomiskt lämpliga maskinkapaciteten stor betydelse.

Beträffande samverkan delar lantbruksstyrelsen kommitténs uppfattning att förbättring av nuvarande villkor för lånegarantier eller nya stödformer för att främja samverkan inte är motiverad.

13.23 Statskontoret: LMK menar nu att resursinflödet till jordbruket bör begränsas och att de statliga rationaliseringsåtgärderna bör anpassas efter dessa förutsättningar. Statskontoret delar denna uppfattning men vill påpeka att möjligheterna att påverka jordbrukarnas investeringsbeslut genom rådgivning eller genom att inte lämna kreditgarantier är begränsade. Däremot påverkas investeringsförutsättningarna mycket starkt genom tillämpningen av jordförvärvslagen. I den situation som råder för jordbruket är det enligt statskontorets mening uppenbart att regionalpolitiska bedömningar vid tillämpningen av jordförvärvslagen måste tillmätas avsevärt större vikt än tidigare. — — För övrigt anser statskontoret att behovet av att ha kvar jordförvärvslagen kan ifrågasättas.

13.27 Skogs- och jordbrukets forskningsråd: Forskning av det slag SJFR fått regeringens uppdrag att utreda torde få stor betydelse i ett långsiktigt arbete att finna nya effektiviseringsvägar i jordbruket. Livsmedelskommitténs arbete inklusive dess reservationer och särskilda yttranden visar att de traditionella effektiviseringsvägarna nu är mera svårframkomliga än tidigare.

13.30 Länsstyrelsen i Södermanlands län: Länsstyrelsen har den uppfattningen utifrån erfarenheterna från länets jordbruk att näringen nu är inne i en utvecklingsfas som ställer ökade krav på de statliga insatserna för rationaliseringsverksamheten och rådgivningen och som i sig rymmer nya möjligheter och utvecklingsvägar. Länsstyrelsen vill också peka på konse-

kvenserna i ett mer långsiktigt perspektiv som växer fram genom exempelvis miljö- och naturvårdsintressenas ökande influens på primärproduktionen, starkare krav på större regionalpolitiskt inflytande i jordbrukspolitik, ökning av s. k. deltidjordbruk etc.

De antydda utvecklingstendenserna och livsmedelskommitténs nu utförda arbete får enligt länsstyrelsens uppfattning konsekvenser för såväl den framtida markpolitiken som rationaliseringsverksamheten och rådgivningen till jordbruket. Det finns därför ett behov av en allmän översyn av rationaliseringsverksamhetens olika delar.

13.31 Länsstyrelsen i Östergötlands län: En följd av den nedskärning av jordbruksproduktionen som kan bli aktuell är att behovet av rådgivning från främst lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse generellt ökar. Denna rådgivning kan t. ex. avse satsning på alternativ jordbruksproduktion och kompletterande sysselsättning utanför jordbruket. Glesbygdsdelegationen framhåller också i sin rapport (Ds I 1984:20) att detta i sin tur kan kräva en omfördelning av resurser inom lantbruksnämnderna.

13.33 Länsstyrelsen i Kronobergs län: Lantbruksnämnderna bör i sin rådgivning prioritera sådana åtgärder som främjar ett minskat beroende av importerade produktionsmedel som ett led i det övergripande målet att minska överskottsproblemen. Sysselsättning i verksamheter som kan kombineras med att driva ett bestående jordbruk bör också ges hög prioritet i rådgivningen. Länsstyrelsen ser positivt på olika former av deltidjordbruk.

13.35 Länsstyrelsen i Gotlands län: Länsstyrelsen anser att — — — [jordbrukspolitiken bör ge] möjlighet för familjejordbruken att investera. Lantbruksnämnden [bör] ges möjlighet att driva en investeringspolitik — bevilja garantilån — anpassad till gotländska förhållanden. — — —

Lantbruksnämnden bör tillförsäkras rådgivningsresurser som inriktas på att utveckla familjejordbruket, t. ex. vad gäller odling av andra grödor.

13.43 Länsstyrelsen i Värmlands län: Länsstyrelsen vill — — — understryka betydelsen av att också rationaliseringspolitiken i sin tillämpning anpassas till de regionalt olika förutsättningar som finns. Det särskilda rationaliseringsstöd som utgår till jordbruket i norra Sverige är ur denna synvinkel av mycket stor betydelse.

Kommittén berör i detta sammanhang också förekomsten av maskinsamverkan och sambruk. Kommittén har enligt länsstyrelsens mening en positiv inställning till samverkan inom jordbruket och betonar de fördelar som en sådan kan medföra. Eftersom efterfrågan på det statliga stödet till samverkan som finns är liten föreslår dock kommittén att stödmöjligheterna upphör. Samtidigt konstaterar kommittén att jordbrukarnas kunska-

per om hur t. ex. maskinsamverkan organiseras och den totala effekten av samverkan synes vara låg. Rådgivning i samverkansfrågor bör därför ges hög prioritet. Enligt länsstyrelsens mening bör en ökad rådgivningsinsats kunna återspegla sig i en ökad efterfrågan på stöd. Samverkan bör därför åtminstone i skogslänen kunna ges en extra stimulans genom ett bibehållande av och kanske t.o.m. förbättring av det ekonomiska stödet till samverkan.

13.48 Länsstyrelsen i Västernorrlands län: LMK föreslår i likhet med norrlandskommittén, att reglerna för det regionala rationaliseringsstödet kompletteras med möjligheter till startbidrag och garanterad ränta vid större investeringar i utvecklingsbara företag. De nya reglerna är avsedda att underlätta mer omfattande investeringar i jordbruksanläggningar med särskild hänsyn till likviditetsfrågor under de första åren efter investeringen.

Länsstyrelsen finner att dessa nya stödformer bör genomföras. De bör ingå bland de åtgärder som måste till för att vända den kraftigt nedåtgående utvecklingen vad gäller investeringar i bl. a. djurstallar. — —

13.49 Länsstyrelsen i Jämtlands län: För att hålla jordbrukets maskinkostnader nere föreslår kommittén en högre grad av maskinsamverkan och uppdrar åt lantbruksnämnden att prioritera sin rådgivning i den riktningen. Trots de praktiska svårigheterna på grund av bl. a. klimatiska skäl anser länsstyrelsen att en hel del kan göras inom detta område och avser att öka insatserna för att åstadkomma en mera utbredd samverkan.

13.53 Familjejordbrukarnas riksförbund: Om vi i Sverige skall kunna ha kvar en levande landsbygd och ett uthålligt jordbruk i framtiden måste den av statsmakterna påbjudna, och av lantbruksnämnderna bedrivna, struktur- och storleksrationaliseringen stoppas, innan det är för sent. Det har skapats så stora och kapitalkrävande enheter, att vid generationsväxling är omöjligt för ett ungt par att övertaga och driva ett sådant jordbruk, detta oberoende av hur välutbildade och dugliga de än är. Resultatet av den drivna strukturpolitiken ser vi nu med dessa skuldyngda unga lantbrukare, vars företag hålls i gång genom konstgjord andning i form av räntestöd. Detta leder inte till någon sanering av deras ekonomi utan i stället bara ökar skuldbördan och uppskjuter den slutliga konkursen, med åtföljande personliga tragedier.

En måttlig strukturrationalisering har varit befogad, men mindre enheter och deltidjordbruk måste finnas kvar för att landsbygden skall fungera på ett tillfredsställande sätt för de som bor och verkar där.

13.55 Glesbygdsdelegationen: Delegationen kan inte helt instämma i kommitténs slutsats att rationaliseringspolitiken i stort sett fungerat väl under den tid den tillämpats. Delegationen anser att tillräckliga hänsyn inte tagits till glesbygdens speciella förhållanden.

Delegationen vill betona vikten av att satsa på kombinerade företag i glesbygden. Strukturpolitiken syftar främst till att stärka utvecklingsbara lantbruksföretag i traditionell mening. Delegationen ifrågasätter grunderna för denna klassificering. Delegationen menar att ett "begränsat utvecklingsbart" företag mycket väl kan bli ett livskraftigt företag om jord- och skogsbruket kan utvecklas i kombination med annan verksamhet. Det är därför nödvändigt att även sådana företag ges utrymme och stöd i strukturpolitiken.

Kommittén antyder att resurserna till åtgärder för att förbättra fastighetsstrukturen bör krympas. Delegationen vill framhålla att komplicerade ägar- och ägoförhållanden i glesbygden är ett mycket stort hinder för den utvecklingsinriktade glesbygdspolitiken. En viktig uppgift är att minska det passiva och fjärrstyrda ägandet av marken. Mot denna bakgrund kan inte delegationen ställa sig bakom tankar om att skära ned resurserna för insatser i glesbygden. Tvärtom krävs en intensifiering av rådgivning, markköp m. m. i dessa bygdar.

13.64 Lantbrukarnas riksförbund: Utifrån regionala aspekter är det viktigt att inte en sjunkande lönsamhet i jordbruket tas till intäkt för en rationaliseringspolitik som är negativ för i första hand glesbygdsföretagen. LRF vill här erinra om att direktiven understryker betydelsen av en geografiskt väl fördelad produktion. Det är därför nödvändigt att större hänsyn än hittills tas till behov av och krav på kompletterande verksamheter utanför den rena jordbruksdriften. Mot denna bakgrund är det angeläget att lantbruksföretagen får statens aktiva medverkan när det gäller tillskott av t. ex. skogsmark.

Det är vidare angeläget att rationaliseringspolitiken inriktas på att bevara och utveckla familjeföretag i alla delar av landet. Detta förutsätter en aktiv medverkan från samhället i form av utbildning, rådgivning, forskning, ekonomiskt stöd m. m. för att ge lantbrukarfamiljerna möjlighet till en varierad sysselsättning inom ramen för det kombinerade företaget. Enligt LRFs uppfattning är sådana åtgärder nödvändiga för att inte jordbruket i de svagare bygderna helt skall slås ut. — —

LMK har i enlighet med direktiven behandlat maskininvesteringar och maskinsamverkan inom jordbruket. LRF delar kommitténs uppfattning att det inte är möjligt att på grundval av befintligt material uttala sig om huruvida jordbruket är över- eller undermekaniserat. — — — LRF finner därför, liksom kommittén, att det inte finns skäl att anslå resurser för ytterligare undersökningar för att försöka klarlägga denna fråga.

LRF kan också dela LMKs bedömning att rådgivning i samverkansfrågor bör ges hög prioritet, bl. a. i lantbruksnämndens verksamhet. Det är härvid väsentligt att inte enbart klargöra fördelar utan också eventuella svårigheter samt hur olika former av maskinsamverkan och övrig samverkan kan och bör organiseras. Denna rådgivning bör integreras i den lö-

pande verksamheten på ett sådant sätt att resurserna för den övriga rådgivningen inte reduceras.

13.80 Trädgårdsnäringens riksförbund: Enligt direktiven har det inte funnits anledning att aktualisera principerna för jordbrukets rationalisering. Det kan dock ifrågasättas om inte utredningen bort överväga statliga lantbruksorganisationens framtida omfattning. Den redan långt gångna strukturrationaliseringen borde innebära att organisationens omfattning kunde minskas. Därigenom skulle större resurser kunna användas till rådgivning och effektiviseringsåtgärder inom företagen.